İTHAKİ > TARİH TOPLUM KURAM

Kaynayan Orta Doğu

Marksist Aynada Orta Doğu

GILBERT ACHCAR

İthaki

GILBERT ACHCAR

Lübnanlı siyaset bilimci. 1983'den bu yana Fransa'da yaşıyor. Paris-VIII Üniversitesi'nde siyasal bilimler dalında öğretim üyesi olan Achcar *Le Monde Diplomatique*, *New Left Review*, *Monthly Review*, *Inprecor* gibi dergilerde yazmakta.

Aralarında, Türkçeye de çevrilen *Barbarlıklar Çatışması* adlı kitabının da yer aldığı çalışmaları çeşitli dillerde yayımlanmıştır.

İthaki Yayınları - 301
Tarih-Toplum-Kuram- 32
ISBN 975-273-070-1

L'orient Incandescent - Le Moyer Orient au Miroir Marxiste
Kaynayan Orta Doğu -Marksist Aynada Orta Doğu
Gilbert Achcar

Çeviren: Rida Şimşekel

Yayına Hazırlayan: Masis Kürkçügil

© Gilbert Achcar, 2004
© İthaki Yayınları, 2004
Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

Yayın Koordinatörü: Füsun Taş
Kapak Tasarımı: Murat Özgül
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: Yeşim Ercan
Kapak, İç Baskı ve Cilt: Kitap Matbaacılık

İthaki Yayınları
Mühürdar Cad. İlter Ertüzün Sok. 4/6 81300 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 330 93 08 – 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
www.ithaki.com.tr
ithaki@ithaki.com.tr

Dağıtım:
Çatalçeşme Sok. Yavuz Han No: 26 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 512 76 00 Faks: (0212) 519 56 56

KAYNAYAN ORTA DOĞU

Marksist Aynada Orta Doğu

Gilbert Achcar

İÇİNDEKİLER

İngilizce Baskı İçin Yazarın Önsözü 7
Önsöz 9
Giriş: ABD'nin Orta Doğu'daki Emperyalist Stratejisi 13

BİRİNCİ BÖLÜM - İSLAMİ FUNDAMENTALİZMİN YENİDEN ORTAYA ÇIKMASI . 67
İslami Fundamentalizmin Yeniden Ortaya Çıkması Üzerine 11 Tez (1981) 69
Humeyni Devrimi'nin Kuğu Çığlığı (1989) 84
Despotik Arap İstisnası (1997) 95

İKİNCİ BÖLÜM - AFGANİSTAN: BÜYÜK GÜÇLERİN BATAKLIĞI .105
Sovyetler'in Afganistan'a Müdahalesi Üzerine (1980) .107
Afganistan: Bir Savaşın Bilançosu (1987) .111
Sovyet Geri Çekilmesi Üzerine Anlaşma (1988) .137
Afganistan'ın "Lübnanlaştırılması" (1992) .156

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM - FİLİSTİN: BİR İNTİFADADAN DİĞERİNE .161
Filistin Ayaklanması (1988) .163
Ayaklanmanın Dördüncü Ayı (1988) .174
Filistin Kurtuluş Örgütü Nereye Gidiyor? (1989) .181
I. Uzun Yürüyüş... Geriye Marş .181
II. Devlet, FKÖ ve Filistin Solu .214
İntifada'nın Dinamiği (1989) .242
Washington Anlaşmaları (1993) .261
Siyonizm ve Barış: Allon Planı'ndan Washington Anlaşmaları'na (1994) .282
Hizbullah'ın Zaferi (2000) .312
İsrail'in Askeri Saldırısı ve ABD'nin Orta Doğu'daki Çıkarları (2002) .319

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM - IRAK: BİR SAVAŞTAN DİĞERİNE .325
Irak Halkı'nın Uzun Trajedisi (1991) .327
Petrol Operasyonu: ABD Neden Savaş İstiyor (2002) .339

İmparatorluk Vurmaya Hazırlanıyor (Şubat 2003) .345
Washington ve Londra'nın Sorunları
Daha Yeni Başladı (Mart 2003) .351
Irak'taki Savaş ve "Yeni Emperyal Düzen"in
Kuruluşu (Nisan 2003) .354
Morali Bozulmuş Bir Savaş Karşıtı
Eylemciye Mektup (Nisan 2003) .359

İNGİLİZCE BASKI İÇİN YAZARIN NOTU

Makalelerin, daha önce yayımlanmış olan İngilizce çevirilerini, bu basım için Peter Drucker ve ben kontrol ettik ve düzeltik. Ek olarak, Peter bu derleme için üç yeni makaleyi İngilizce'ye çevirdi. Her zaman olduğu gibi, yeni kitabın hazırlanma aşamasında da, Peter Drucker, Andrew Nash, Martin Paddio ve Monthly Review Press ekibiyle çalışmak benim için büyük bir zevkti.

ÖNSÖZ

Bu kitapta derlenmiş makaleler 1980-2003 yılları arasını kapsayan, neredeyse çeyrek asırlık zaman diliminde kaleme alınmıştır. Yazılarda sürekli olarak, Marx'ın yaşadığı zamana dair makalelerinde ve eserlerinde kullandığı üsluptan esinlenerek ortaya çıkmış bir ifade biçimi hakimdir. Hatta bu nedenle okuyacağınız derleme, XX. yüzyılda İslami Doğu'nun son yirmi yılındaki bazı kilit anların Marksist kronolojisi olarak da kabul edilebilir. Bu kilit anlar, 1979 İran devriminde yaşanan İslami esasların beklenmedik dirilişi, bunun bölgedeki yankıları, Sovyetler Birliği'nin çöküşünü hızlandıran Afganistan'daki savaş; 1987 yılındaki Birinci İntifada (Filistin'in İsrail tarafından işgali karşısında Filistinlilerin geliştirdiği savunma hareketi) ile başlayan Filistin halkının mücadelesi ve Irak'ın 2003 yılında ABD ve İngiltere tarafından işgaline dek süren Irak'a karşı seferberlik olarak sayılabilir.

Bu, iki patlamaya hazır yanardağ arasında kurulmuşçasına, sürekli ateş altında olan bir bölgenin üzücü hikayesidir. "İslam" dünyasıyla "Batı" arasındaki "medeniyet çatışması"ndan ziyade, –başka bir yerde de izah etmeye çalıştığım üzere[1]– bir tarafta tüm dinlerden temsilcileriyle kapitalist Batı, diğer tarafta Rus-Sovyet İmparatorluğu'nun yer aldığı, iki emperyal barbarlığın

1) Gilbert Achcar, *Barbarlıklar Çatışması*, Everest Yayınları, 2002.

aracılığıyla ortaya çıkan bir şoktur. Bu şok, İslami temellere dayanan fanatik barbarları da harekete geçirmiştir.

Bu döneme ait derlemeyi oluşturma fikrini hayata geçirirken, İngilizce ve Fransızca olarak yazılmış makalelerin kullanılabilirliği temel faktör oldu. Geldiğim yer olan dünyanın bu kesiminde süregelen olayları kaleme almaya, bu kitapta yer alan en eski makalenin tarihinin de on yıl öncesi olan 1970 yılında başladım. Ancak 1970'lerde yazdıklarımın çoğu Arapça'ydı. Zira bu makaleleri, 1982 İsrail istilasına dek yaşadığım yer olan Lübnan'daki savaş sırasında yazdım.

Derlemede yer alan makalelerin çoğunluğunu 1983 yılında Fransa'ya taşındıktan sonra, özellikle de Marksist dergiler olan *Inprecor* (Fransızca) ve *International Viewpoint*'e düzenli olarak makale yazdığım dönem olan 1987-1992 yılları arasında kaleme aldım. İstisna olarak, Birinci Körfez Savaşı (1990-91) sırasında yazdığım makaleler, daha önce oluşturulan bir derlemede[2] yer aldı. Bu makaleler ilk şekilleriyle hemen hemen aynı olmakla birlikte bazı küçük düzeltmeler yapılarak ve basıldıkları dönem için benim politik bir eylemci olarak kaygılarımı çok keskin biçimde ifade ettiğim birkaç paragrafın elenmesi sonrasında yeniden basıldı. Eksiklikler parantez içerisinde gösterilmiş ve bu basım için dipnotlar verilmiştir. *International Viewpoint*'de yayımlanan makalelerin altbaşlıkları özgün Fransızca versiyonlarından editörleri tarafından eklendi. Bu makaleler daha önce takma adla yayımlanmıştı.

Bugün, makalelerin derlenmesi ve yeniden basılması elbette yayıncının ve benim fikirlerimizi yansıtıyor ve konu hakkında-

2) Bu kitapta da yer alan "The Tragedy of The Iraqi People – Irak Halkının Trajedisi" başlıklı makale, daha önceki bir derlemede de yayımlanmıştı: André Gunder Frank ve Salah Jaber, "*The Gulf War and The New World Order* – Körfez Savaşı ve Yeni Dünya Düzeni", Amsterdam: IIRE, 1991.

ki yargılarımız, güncel ve günümüzde yaşanan olaylara ışık tutar nitelikte. Geçmişteki olayların, yaşandıkları zaman diliminde yapılan değerlendirmesinin zamana karşı durup duramadığı, ancak bu değerlendirmeler sonradan okunduklarında anlaşılabilir. Zaman testini geçen bir değerlendirme, ileriyi görmekte de yardımcı olabileceği gibi, geçmişte işe yarayan temayüller gelecekte de faydalı olabilir.

Bu derlemeye giriş olması amacıyla yazılan yeni bir makale, ABD'nin Orta Doğu'da izlediği stratejiyi adım adım aktarıp, sonuçlarını değerlendiriyor. Bu makale, derlemede yer alan diğer makalelerde yorumlanan olayları genel bir perspektifte değerlendirerek, olayların tarihsel mantığı içinde –Marksist bir aynada– görülmesini ve anlaşılmasını sağlıyor.[3]

Temmuz 2003
Gilbert Achcar

3) Bu kitabın alt başlığı için Maxime Rodinson'un "*Marxisme et monde musulman*", [Marksizm ve Müslüman Dünyası] (Paris: Seuil, 1972 s. 603-632) kitabında yer alan makalelerden, Mısır'da Marksist çalışmalara eleştirel bir bakış konulu "L'Egypte Nassérienne au miroir marxiste – Marksist Bir Aynada Nasır'ın Mısır'ı" makalesinden esinlenilmiştir. Kitabın İngilizce versiyonunda (New York: Monthly Review Pres, 1981) soru işareti oluşturur biçimde, bu makale yer almamaktadır. Bunu, aynı zamanda benim düşüncelerime ve Marksizme eleştirel yaklaşımıma ilham kaynağı olan Rodinson'un dogmatik olmayan Marksizmine övgü olarak belirtiyorum.

GİRİŞ:
ABD'NİN ORTA DOĞU'DAKİ EMPERYALİST STRATEJİSİ

ABD stratejisi başlangıçta petrole "açık kapı" idi. ABD'nin Orta Doğu üzerindeki gittikçe sıkılaşan kontrol süreci böyle başlamış olmalı.

1. Dünya Savaşı'na sonradan katıldığında, Orta Doğu'da Washington'ın iştahını kabartan unsur gerçekten petroldü. İlk büyük yangında daha eski emperyalist güçler olan İngiliz ve Fransız güçleriyle, savaşa daha sonra giren emperyalist Almanya'nın girdiği yarışta büyük ödül, savaşta Almanya'yla müttefik olan[1] Osmanlı İmparatorluğu'nun petrol üretimi yapılan topraklarıydı.

---

1) "Savaş Kabinesi'nin en güçlü Sekreteri Sir Maurice Hankey, Dışişleri Sekreteri Arthur Balfour'a şöyle yazıyordu: "Gelecek savaşta petrol, şimdiki savaşta kömürün sahip olduğu yere, ya da en azından buna eşit değere sahip olacak. İngiliz kontrolüne alabileceğimiz tek büyük potansiyel kaynak Fars ve Mezopotamya kaynağıdır." Buna karşılık Hankey şöyle cevap verdi: "Bu petrol kaynakları üstünde kontrol oluşturmak, birinci sınıf bir İngiliz savaş sebebi olur." Daniel Yergin, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power*, [Ödül: Petrol, Para ve Güç için Efsanevi Araştırma] Pocek Books, Londra, 1993) sayfa 188. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra Orta Doğu petrolünün nasıl bölündüğü hakkında, bkz. Yergin'in Kitabı, Bölüm 10: "Orta Doğu'daki Kapıyı Açmak: Türk Petrol Şirketi".

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN GANİMETLERİ

En genç emperyalist güç, Amerika Birleşik Devletleri, savaştan en kazançlı çıkan oldu. Ancak, Avrupalı müttefikler arasında 1920 San Remo Konferansı'nda varılan ve Osmanlı sonrası Türkiye ile Sévres Antlaşması'nın imzalanmasına zemin hazırlayan anlaşma, suratına bir tokat gibi indi. İngiltere ve Fransa, daha önceden, 1916 Sykes-Picot Antlaşması ile, Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını paylaşmak konusunda anlaşmaya varmışlardı. Daha sonra, San Remo'da, müttefikleri İtalya'nın da katılımıyla, yeni Milletler Cemiyeti tarafından İngiliz "manda"sına verilen yeni Irak Devleti'nde Mezopotamya'da bulunacak petrolün kullanımı konusunda mutabakata vardılar.

San Remo Antlaşması Turkish Petroleum Company'ye (daha sonra Irak Petrol Şirketi, Iraq Petroleum Company, IPC oldu) Irak petrolünün üretimi konusunda tekel sağladı. Londra, savaş öncesinde Osmanlı'nın sağladığı imtiyazın sonucu olarak, bu şirkette İngiltere'ye pay sağlamak için üstünlük kurmayı başardı. Anglo-Persian Oil (sonradan British Petrol, BP) Turkish Petroleum Company'de (TPC) % 50 –Winston Churchill bunun karşılığında Anglo-Persian Oil'de İngiliz hükümeti adına çoğunluk hisseyi aldı– Royal Dutch/Shell % 25 ve Deutsche Bank % 25 pay aldılar.[2] Savaştan sonra, İngiliz hükümeti Deutsche Bank'ın hissesine el koydu ve bu hisseyi Fransız Petrol Şirketi'ne (Compagnie Française des Pétroles, CFP, sonradan Total oldu) devretti.

"Enternasyonalist" Wilson hükümeti, Amerikan petrol şirketlerinin baskısı altında, "açık kapı" prensibinin bu şekilde bozulmasına güçlü bir biçimde karşı çıktı. Bu yüksek sesli dile getiriş, halihazırda dünyayı parmağında çeviren eski köklü imparator-

2) Bu hesap Kalust Gülbenkyan'ın çıkarlarını devredışı bırakır.

lukların pazar üzerindeki herkese açık olmayan kontrolüne karşı çıkmak suretiyle, genç emperyalist güç olan ABD'nin, dünyanın emperyalist kesiminde kendi yerini edinme isteğini açığa çıkardı. ABD'nin emperyalist çağa geçişini bir miktar geciktiren ve McKinley hükümeti tarafından XX. yüzyıl sonunda biçimlendirilen "açık kapı" politikası, özünde Çin'in Japonya ile Avrupa arasında paylaşımına karşı bir meydan okumaydı.

1920'den itibaren Amerikan emperyalizmi 1. Dünya Savaşı'ndaki konumunun bir sonucu olarak, büyük ekonomik avantaj elde etti. Bundan sonra ülkenin emperyalist politikasının sloganları "açık kapı" ve "serbest ticaret" olacaktı. Savaşa giren diğer ülkelere göre daha zengin olan bu yeni gelen ülke, her pazarın kendisine açık olmasını ve diğer daha köklü geçmişe sahip güçlerle aynı muameleyi görmeyi istedi. ABD'nin dünya sahnesinde desteklediği "özgürlük", her zaman için ilk olarak ve en çok serbest ticaret ve serbest girişim anlamına gelmiştir. Politik özgürlük ise, ABD politikasının daha değişken unsurlarından biri olup, Amerikan hegemonyasının yerel çıkarlarına uyum sağlayacak biçimde, durumdan duruma değişik anlamlar kazanabilir.

Raymond Aron'un yazdığı gibi; "Amerikan diplomasisinin genel amacının ekonomik ve politik cepheleri birbirinden ayrılamaz; zira bu amaç, fikirlerin, yatırımların ve malların değiş tokuşunu kapsayan bir düşünce, bir giriş özgürlüğüdür."[3] Bu formülasyonu, gerçekte "giriş özgürlüğü"nün politik ve kültürel olarak, diğer ülkelerin Amerika'nın "fikirlerine, yatırımlarına, mallarına"; Amerika'nın ise diğer ülkelerin pazarlarına ve kaynaklarına serbest *girişi* olarak kabul edebiliriz. "Açık Kapı" politikasının anlamı budur. ABD'nin serbest giriş kavramı, kapitalist ütopyaya uy-

3) Raymond Aron, *Républiques impérial: les État-Unis dans le monde*, [Emperyal Cumhuriyet: Birleşik Devletler ve Dünya] Calmann-Lévy, Paris, 1973, s. 198.

gun bir tür eşitlikçi "serbest ticaret" oluşturmak anlamına gelmez.

Her şekilde, Washington'ın İngiltere ve Fransa üzerinde uyguladığı baskı dayanılmazdı. 1928 yılında, yeni bir antlaşma imzalanarak TPC hisseleri Anglo-Persian, Royal/Dutch Shell, Fransız CFP ve Amerikan petrol şirketleri konsorsiyumunu temsil eden bir holding arasında eşit olarak paylaştırıldı. Taraflar, aynı zamanda, daha önce Osmanlı yönetimi altındaki geniş topraklar olan Türkiye, Süveyş'in doğusundaki Arap ülkeleri, Kuveyt hariç tüm Arap Yarımadası (Kuveyt XIX. yüzyıl sonunda İngiltere tarafından Osmanlı'dan alınmıştı) üzerinde bulunacak petrolün, tarafların hangisince bulunduğuna bakılmaksızın yönetimi üzerinde de fikir birliğine vardılar. TPC/IPC'de yer almayan Amerikan petrol şirketleri –özellikle Standard Oil of California (Socal, sonradan Chevron oldu) ve Texaco– yetkilerinden istifade ederek, kendi bölgelerinde araştırmalara başladılar. Gulf Oil (sonradan Chevron tarafından alındı), Standard Oil of New Jersey (sonradan Exxon oldu) ve Standard Oil of New York (Socony, sonradan Mobil oldu)[4] İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra IPC'ye sadece uzaktan bakabildi.

Bu şekilde Socal 1933'de yeni Suudi Krallığı'ndan imtiyaz alabilen ilk şirket oldu. İbn Suud krallığını önceki yıl ilan etmişti, İngiliz dayanaklı Haşimi Hanedanı ile olan rekabeti nedeniyle, İngiliz hisseleri ile IPC'ye hastalık derecesinde eğilimliydi. Kraliyet ailesine 1933 anlaşması nedeniyle büyük miktarda ödeme yapan Socal, büyük bir kumar oynamıştı; krallıkta, ticari amaçla kullanılabilecek petrol damarı ancak 1938 yılında bulundu. Bu sırada Socal ve Texaco tehlikeli bir girişimle Caltex adıyla Süveyş'in doğusuna yöneldiler.

4) Günümüzde son iki şirket dünyanın en büyük petrol şirketi olan ExxonMobil'i kurmak üzere birleşti.

PETROL VE SOĞUK SAVAŞ

İkinci Dünya Savaşı, birinciden de çok, petrolü dünyanın temel stratejik mineral kaynağı mertebesine yükseltti. Aynı zamanda, Suudi Hanedanı'nın sahip olduğu büyük petrol kaynakları da keşfedildi. Savaş sırasında şekillenen iki kutuplu ABD-Sovyet rekabeti bu güçleri savaş sonrasında ihtilafa sürükledi. Rekabet çatısı altında, bu gelişmeler, genel olarak Arap-İran Körfezi ve özel olarak Suudi Krallığı'nın –Avrupa endüstri bölgeleri ve Japonya'dan sonra– ABD açısından büyük stratejik önem kazanmasına yol açtı.[5]

1943'te Washington, Dhahran'da, Suudi petrol sahalarının göbeğinde, askeri üs kurmaya karar verdi ve İbn Suud ile anlaşma imzaladı.[6] 1944-1946 yılları arasında kurulan ve Avrupa ve Japonya dışındaki en büyük üs olan ABD Hava Kuvvetleri Üssü, hem Washington'ın Moskova ile stratejik yarışında hem de Amerika'nın İngiltere ile ekonomik alandaki rekabetinde Amerika'nın çıkarlarını korumak ve büyütmek amacını taşıyordu.

Hegemonyasını Orta Doğu'da zorla kabul ettirmek, güçlendirmek ve yaymak, açıkça Washington'ın savaş sonrası baş hedefi oldu. NATO'nun ilk Genel Sekreteri Lord Ismay tarafından yazılan, NATO'nun hedeflerinin ünlü özetini başka kelimelerle ifade etmek isteyen biri ("*to keep the Americans in, the Russian out, and the Germans down*"), ABD'nin Orta Doğu'daki hedefinin Amerikalıları *in*, Rusları *out*, İngilizleri (ve beraberlerindeki Fransızları) de *down* tutmak olduğunu söyleyebilir.

Orta Doğu ve petrolü, Soğuk Savaş'ı şekillendiren temel sorunlardan biri oldu. 1946'da Washington ve Moskova'nın yüz-

5) ABD ile Suudi Krallığı ortaklığı hakkında bkz. Gilbert Achcar, ***Barbarlıklar Çatışması***, (İstanbul, Everest yayınları, 2002) özellikle sayfa 38-46.
6) George Lenczowski, *The Middle East in World Affairs*, [Dünya İlişkilerinde Orta Doğu] 4. Basım (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1980) sayfa 581-82.

leştiği bir sahnede İran, Washington'ın yukarıda bahsi geçen üç hedefini mükemmel biçimde resmetti. Şah'ın yönetimi, bu hedefleri benimseyerek Amerika'yı bu yöne itti. Aslında Şah, ABD'yi çağırarak, Ruslar ile İngilizler yerine Amerika'nın koruyucu güç ve petrol ortağı olmasını sağlayarak bölgesindeki Sovyet birliklerinden ve İngilizler'den kurtulmanın yolunu aradı.[7]

12 Mart 1947'de Soğuk Savaş'ın belli başlı öncüsü ABD Başkanı Harry Truman, Truman "Doktrini" adlı ünlü konuşmasını yaparak Sovyetler'in Avrupa ve Orta Doğu'ya yayılımını engellemek amacıyla, iki büyük siper olan Yunanistan ve Türkiye'ye yardım teklif etti. Bu, Komünizmi "kontrol altına alma" politikasının ilk kez açık ve kesin biçimde dile getirilişiydi. Daniel Yergin'in muazzam petrol tarihçesinde belirttiği üzere,[8] aynı tarihte Standard Oil of New Jersey ve Socony'yi Socal ve Texaco'dan oluşan Arabian-American Oil Company (Aramco)'ya dahil eden bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşma ile, Suudi petrolünü kendi aralarında paylaşacak olan dört Amerikan petrol şirketinin konsorsiyumu ortaya çıktı.

Savaş sonrası dönemin bu ilk evresinde, Orta Doğu'daki Amerikan emperyalist strateji hem Moskova'nın çıkarlarına muhalefet etmek hem de Londra'nınkileri baltalamak amacını taşıyordu. Bu iki amacın gücü elbette birbirinden farklıydı; İngiltere, ABD için İkinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi Soğuk Savaş'ta da kilit müttefik durumundaydı. ABD stratejisi, Washington'ın bölgedeki önemli yeni bir oyuncu ile olan ilişkileri etrafında oluştu: gerek burjuva olsun gerek küçük burjuva olsun, Batı egemenliğine ve Batı egemenliğinin sosyal muhafazakar girişimcili-

7) Bu konu hakkında bkz. Stephen McFarland, "1946 İran Krizi ve Soğuk Savaşın Başlangıcı", Melvyn Leffler ve David Painter, *Origins of the Cold War: An International History* [Soğuk Savaşın Kökleri: Uluslararası bir Tarih] içinde, (London/New York: Routledge, 1994 sayfa 239-56.

8) Yergin, *The Prize*, sayfa 416.

güne yaslandığı sosyal sınıflara (büyük toprak sahipleri, "komprador" burjuvazi, kabileler) karşı koyan "orta sınıf" milliyetçiliği.

İngiltere'nin Orta Doğu'da çok rağbet görmediğinin farkında olan ABD, iki savaş arasında bölgede egemen olan İngiltere'nin hakkına tecavüz edebilmek için İngilizlerden kendini ayırdı. Amerikan güçleri, komünistlere karşı etkili bir siper olarak gördükleri milliyetçi hareketi kabul etmek için fazla ileri gitmediler. ABD çok kısa sürede milliyetçilerle çatışmaya girdi ve çatışma Amerika'nın bölgede Batılı güç olarak İngiltere'nin yerini almasıyla hızla büyüdü. Londra için olduğu gibi, Washington için de, İsrail sorunu Batı egemenliği için düşmanlık kaynağıydı. İsrail'in durumu, Doğu Arabistan'da Batı egemenliğinin yayılmasını sağlayacak bir kale olarak görülüyordu. 1948'de İsrail Devleti'nin kuruluşu, ardından gelen İsrail-Arap savaşı, bölgede milliyetçiliğin yayılması için başlı başına güçlü etkenlerdi.

İran, bir kez daha ABD, İngiltere, SSCB, milliyetçiler ve komünistler arasında oynanan karmaşık oyundaki ilk yüzleşmeye sahne oluyordu. 1951'de Musaddık başa geçtiğinde Anglo-Iranian Oil Campany (AIOC-BP) karşılığında İran petrol endüstrisinin yönetimini ulusallaştırarak Orta Doğu petrolünün Batı tarafından kullanılmasına karşı meydan okumuş oldu. İran Komünistleri'nin politik krizde oynadığı belirgin rol ve tabii Moskova'nın yeni hükümetle görüşme girişimleri, tehdidin daha da büyümesine neden oldu.

Musaddık'a karşı nasıl bir tavır alacağı konusunda başlangıçta tereddüt yaşayan Washington, sonuçta 1953'de ordusunu devirip Şah'ı yeniden yönetime getirdi.[9] Askeri darbe, İran petrolü-

9) Bu konu hakkında bkz. David Lesch'in çok ilgi çekici derlemesi olan *The Middle East and the United States: A Historical and Political Reassessment* [Orta Doğu ve Birleşik Devletler: Tarihi ve Politik Bir Değerlendirme], 2. baskıda (sayfa 51 65) yer alan, Marc Gasiorowski'nin aydınlatıcı makalesi "ABD'nin Musaddık Döneminde İran'a Uyguladığı Dış Politika."

nün üretimindeki pay oranlarının yeniden düzenlenmesi için de bir fırsattı. Oluşturulan konsorsiyumda, AIOC-BP'nin payı %40'a inerken, beş Amerikan şirketine % 40 (Her birine % 8 pay düşecek şekilde Aramco'nun dört ortağı ile Gulf Oil-Körfez Petrol) pay verildi, kalan % 20 hisse ise Royal Dutch/Shell (% 14) ve Fransız CFP (% 6) arasında dağıtıldı.

Bu esnada, 1952 Temmuz'unda, İran krizinin tam ortasında, milliyetçi ordu subaylarının düzenlediği cumhuriyetçi bir hükümet darbesi Mısır'da İngiliz egemenliğindeki Arap monarşisini devirdi. Başlangıçta, cuntayı "ılımlı" General Necip yönetti. Bu dönemde Amerika Mısır ile bağlarını güçlendirebileceğini düşündü. Fakat 1954'de Albay Nasır'ın yönetime gelmesiyle, Washington'ın beklentilerinin hayata geçme ihtimali azaldı. Nasır'ın hem Mısır'ın egemenliğini savunan, hem de Pan-Arap birlikteliğinin ilerlemesine destek veren iki açılı milliyetçiliği, bölgede ABD hegemonyasının kurulmasının mümkün olmayacağını ispatladı. Nasır, Mısır'ın bağımsızlığını tehlikeye sokabilecek şartları nedeniyle, Amerika'nın ekonomik ve askeri yardım tekliflerini reddetti.

İsrail tehdidiyle kışkırtılan, başka olayların yanı sıra 1955 Şubat'ında[10] Mısır yönetimindeki Gazze Şeridi'nde 38 Mısır askerinin ölümüyle sonuçlanan İsrail baskınına müteakip Eylül ayında Nasır bir Arap ülkesi olarak, daha önce örneği olmayan biçimde Sovyetler Birliği ile askeri anlaşma yaptı.[11] Mısırlı lider, 1955 Nisan'ında katıldığı Bandung Konferansı'nda, sömürgelerin yıkıldığı bir dönemde Üçüncü Dünya milliyetçiliğinin oluşumuna katkıda bulunarak, eylemin yıldızlarından biri oldu. Sovyetler ile anlaşma yaparak, Batı güçleri karşısında ülkesinin ba-

10) Ariel Şaron'un emriyle İsrail Ordusunun 101. Birliği tarafından yapılan ani saldırı. Bkz. Amnon Kapeliouk, "Les antécédents du général Sharon" [General Şaronun öncelleri], *Le Monde Diplomatique*, Kasım 2001.

11) Çekoslovakya ile yapılan, Mısır pamuğu ile silahların değiş tokuş edildiği resmi bir anlaşma.

gımsızlığını korumaya ve savunmaya çalıştı. Batılı güçlerin fazlasıyla egemen olduğu bir dünyada, bağlantısızlık Moskova'nın işine yaradı; çünkü Moskova, olayların Washington'dan daha çok olumlu cephesini görebildi. Nasır'ın İngiliz destekli Irak monarşisini İran'a, Pakistan, Türkiye ve İngiltere'yi "büyük ağabey" ABD'ye bağlayan Bağdat Paktı'na karşı çıkışı, sadece kendi statejisinin ışığında mantıklıydı.

Washington, pintilik ederek, Nasır'ın en önem verdiği projelerden biri olan Büyük Asuan Barajı için verdiği krediyi geri çekti. Bu hareket Nasır'ın radikalizmini körükledi; Temmuz 1956'da Süveyş Kanalı millileştirildi. Karşılık olarak İsrail, İngiltere ve Fransa Ekim ayında Mısır'a saldırdı. Hâlâ, kendini geleneksel sömürgecilikten ayırmak, Orta Doğu'da Londra'nın ve komünizmin ayağını kaydırmak, Moskova'yla rekabet etmek gibi amaçlarla karmaşık bir oyun oynayan Washington, bu üçlü saldırıya karşı çıktı. Buna Moskova, Üçüncü Dünya özgürlük mücadelesinin büyük müttefiki imajını güçlendirmek için, ABD'den fazlasını sunmaya çalışarak karşılık verdi.[12]

ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİN RADİKALLEŞMESİ

1957-61 arası, ABD'nin bölgede uyguladığı strateji açısından dönüm noktası oldu. Mısır hezimeti nedeniyle prestiji hayli sarsılmış olan İngiltere, koruduğu ve yardım ettiği pek çok kimsenin ABD'ye yönelmesi nedeniyle, Washington için giderek güçsüzleşen bir rakip; fakat gücü hızla artan komünizme ve Batı karşıtı milliyetçiliğe karşı savaşta sıkı bir müttefikti. Aynı yıllar-

12) Bu dönem hakkında bkz. Peter Hahn'ın makalesi, "ABD'nin Mısır'a Karşı İzlediği Politikada Milli Güvenlik Kaygıları, 1949-1956", David Lesch, *Orta Doğu*, sayfa 89-99, ve Peter L. Hahn *The United States, Great Britain, and Egypt, 1945-1956: Strategy and Diplomacy in the Early Cold War* [Birleşik Devletler, Büyük Britanya ve Mısır, 1945-1956: Soğuk Savaş Öncesi Strateji ve Diplomasi] (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1991)

da, ABD'nin Arap milliyetçiliğine karşı, düşman bir güç ve aynı zamanda komünistlere karşı potansiyel bir müttefik gibi algılanan belirsiz tavrı kayboldu. Komünistler ezilmiş ve milliyetçiler gittikçe daha radikal bir hal alırken, Washington'ın düşmanlığı katıksız bir kin oluşturdu.

Ocak 1957'de ABD Başkanı Eisenhower, Orta Doğu'daki yönetimleri komünizme karşı destekleyen "doktrinini" açıkladı. Nasır yönetimindeki Mısır, Eisenhower'ın Doktrini'ni derhal reddetti. Mısır için baş düşman, komünistler veya SSCB değil, İsrail'di. Mamafih, Washington, 1957'de Suriye'de yayılan komünizmin yaratacağı tehlikeyi durdurabilmek için Nasır'a yakınlık göstermeyi sürdürdü.[13]

1958'deki şok dalgası, durumun belirsizliğini gözler önüne serdi. Batı karşıtı Arap milliyetçiliği, Süveyş ötesi yeni boyutlara ulaştı; Şubat ayında Mısır ve Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni oluşturmak üzere birleştiklerini duyurması ile hareketlendi. Huzursuzluk, Batı yanlısı olan ve zaten ABD'nin sözünden çıkmayan Ürdün ve Lübnan'ı sarstı. Milliyetçi ve cumhuriyetçi bir hükümet darbesi, 14 Temmuz'da Bağdat Paktı'nın merkezi olan Irak'ta Haşimi monarşisini devirdi. (Bağdat Paktı Irak'ın geri çekilmesinden sonra CENTO –Central Treaty Organization– adını aldı.) Bu, üçüncü Batı yanlısı hükümet devrilişi oldu. Ertesi gün, Washington Lübnan'a birlikler gönderdi, aynı zamanda da Batı yanlısı Lübnan Başkanı Camile Chamoun'u desteklemektense, uzlaşma yoluna gitmesi için Kahire ile pazarlığa oturdu.[14] Bu sırada, Kıbrıs'ta konuşlanmış olan İngiliz birlikleri Ürdün'e girdi.

Bu yüzleşme, Washington'ın, milliyetçilerin 1958-59'da Su-

13) Bkz. Lesch "1957 Amerika-Suriye Krizi: Bölge Gerçeğinde Küresel Politika", Lesch, *Orta Doğu*, s. 128-43.
14) Bkz. Erika Alin, "1958 Lübnan Krizinde ABD'nin Politik ve Askeri Müdahalesi", Lesch, *Orta Doğu*, s. 144-62.

riye'de ve 1959'dan 1963'e kadar Irak'ta komünistleri amansızca ezmelerini, rahatlayarak izlemelerini engellemedi. Washington rahatlıyordu çünkü hem Irak hem Suriye'deki Komünist Partiler iktidarı denetlemeyi hedefleyebilecekleri bir güce ulaşmışlardı (Mısırlı Komünistler de acımasızca bastırılmıştı ancak onlar hiçbir zaman diğerleri kadar güçlü olmamışlardı).

Aynı tarihlerde, milliyetçiler arasında ortaya çıkan uyuşmazlık ABD'yi sevindirdi. Önce taraflar arasında gerginlik vardı; bir tarafta Irak'ın BAC (Birleşik Arap Cumhuriyeti) yanlısı Nasırlılar ve Baasçılar, diğer tarafta Bağdat'taki cumhuriyetçi darbeden sonra onları hemen hükümet dışında bırakan Iraklı General Kasım. Sonrasında ise Nasır yönetimindeki Mısır ile Suriyeli ortakları arasında, Şam'daki bir darbenin ardından Eylül 1961'de Mısır-Suriye birliğinini bozulmasına neden olan gerginlik ortaya çıktı. Bu uyuşmazlıklar, Nasır'ın, kendi yönetiminde tüm Arap milli birliğini sağlama tasarısına ket vurdu. Ancak Nasır yine de amacından vazgeçmeyerek, Washington için, komünistler tarafından Arap bölgesinin denetim altına alınması kadar bir kabus niteliğinde olan çabalarını sürdürdü.

Nasır'ın rejimi giderek daha radikal bir hal aldı. Bu durum kısmen kendisinin milli egemenlik yönünde izlediği politikanın mantığının kısmen de Mısır'ın sosyal dinamiğinin gereğiydi. Böylece, Suriye'de olduğu gibi Mısır'da da kendi milliyetçi ihtiraslarını gerçekleştirmesi yolunda tekerine çomak sokan Mısır ticari burjuvazisini zayıflatma arzusu güçlendi. Özellikle, milliyetçi hareketin başladığı ve 1960'da Birinci Havana Deklarasyonu'nun yayınlandığı ve millleştirmelerin yapıldığı Küba'dan olmak üzere radikal Üçüncü Dünya Milliyetçiliği için kızıl bir rüzgar esiyordu. Başta Arap milliyetçiliği "komünizm"e karşı bir siper gibi gözükmüş olsa da, şimdi Arap milliyetçiliğinin kendisi

Washington'ın gözünde giderek komünizme benziyordu. 1961 Temmuzunda Nasır, ekonominin devlet kontrolünde olmasını sağlayan bir dizi önlem yayınladı. Bunlar, kişisel servetleri sınırlayan, yüksek gelirlere ağır vergiler koyan; ücretli işçileri ise memnun eden önlemlerdi. Mısır'daki radikal sola dönüş Suriye burjuvazisini, Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrılmasını hızlandıracak biçimde dehşete düşürdü

Sonraki yıl Nasır, komünist hareketten ödünç alınmış bir kelimeyi kullanarak, rejimini "sosyalist" şeklinde tanımlayan bir Milli Berat yayınladı. Bu yeni "sosyalist" boyut, Nasır'ın anti-emperyalizmin ulaştığı noktayı ortaya koydu. Arap bölgesinde Amerikanın çıkarlarına karşı çıkan ve giderek büyüyen bir şekilde öfkeli olan Nasır, Moskova ile şaşırtıcı bir anlaşma yaptı. Washington'ın hakimiyeti altında bulunan Arap yönetimlerine, özellikle Suudi, Ürdün ve Libya monarşilerine karşı kırıcı tutumu had safhaya ulaşmıştı. Nasır'ın saldırıları Suudi Hanedanı'nı öylesine sıkıntıya soktu ki –Suudi Hanedanı fanatik islami sofuluğu (Vahabîlik) ile "kutsal" toprakları üzerindeki gayri müslim birliklerle tam bir çelişki sergilemekteydi– Suudi Hanedanı 1961'de ABD'den Dhahran'daki üssü boşaltmasını istedi. ABD, ertesi yıl bunu gerçekleştirdi.

Amerikan birliklerinin Suudi Krallığı'ndan çıkarılmasında bir başarı sağlayan Nasır, Suudi Krallığı'nın yanıbaşındaki Yemen'de Eylül 1962'de ortaya çıkan cumhuriyetçi hükümet darbesinde, bölgeye kendi birliklerini göndermekte tereddüt etmedi. Mısır birlikleri Ekim ayında Yemen'e girdiler ve Yemenli cumhuriyetçileri, kraliyetçilere karşı kışkırtarak sivil savaşta onlara yardım eli uzattılar. Nasır aynı zamanda, bölgedeki diğer Amerikan üssü, Libya'daki Wheelus üssünü atmak için uyguladığı baskıyı artırdı.

Nasırcılığın giderek büyüyen radikalizmi, bölgedeki milliyet-

çi güçler üzerinde, bağımsızlığını yeni ilan etmiş Cezayir'den Irak ve Suriye'ye –Baasçılar ve diğer Arap milliyetçileri 1963'te yönetime geçti– kadar büyük bir etki yarattı. Nasır'ın "sosyalizm" modeli, –devlet kontrolünde ekonomi, Sovyet usûlü planlama ve Moskova ile imtiyazlı bağlar– bu üç ülkede (Irak'ta 1964 yılında, Suriye'de 1965 yılında ve Cezayir'de 1970 yılında olmak üzere) kabul gördü. 1966 Şubatı'nda Baasçı partinin sol kanadı Şam'da yönetimi ele geçirerek, Washington'ın gözünde Sovyet esinli Nasırcılık'tan de ileri giderek ondan daha solcu, ikinci bir Küba olarak göründü.

Öte yandan Washington, Üçüncü Dünya'daki devrimci gerilla hareketinin yükselişiyle karşı karşıya iken, Vietnam'da saplanmış durumdaydı ve müttefiki İngiltere'ye daha fazla bel bağlayacak durumda değildi. İngiltere Süveyş'in doğusunda, eski imparatorluk kalıntılarından ayrılmakla meşguldü. ABD, hiç olmadığı kadar tehdit altında kalarak, Orta Doğu'daki menfaatlerini koruyabilmek için kendini stratejik olarak gözden geçirmek zorunda hissetti. Güney Asya ve Latin Amerika'da ayaklanmalara karşı mücadele ederken Arap bölgesinde de aynısını yapamazdı. Arap bölgesinde, her türlü Batı baskısına karşı öfkeyle dolu insanların bulunduğu topraklarda, Moskova destekli hükümetlere karşı saldırıya geçmek durumundaydı.

ABD-İSRAİL "ÖZEL İLİŞKİSİ"

ABD Orta Doğu'da bir duvarla karşı karşıyaydı. Savaş sonrası izlediği politika başarısız olmuştu; Amerikalılar bölge *dışına* atılırken Ruslar daha çok *içeri* girmişlerdi. İlişkilerin bu durumu, Washington'ın Orta Doğu politikasının sorumlusu gibi görünen İsrail'i, birinci sıradaki bir koza çevirdi.

İsrail'i geri planda ABD'nin yalancı ayağı olarak portreleyen

bir tablonun –ABD'yi İsrail'in arka cebinde gösteren hayali görüntüden bahsetmeye gerek yok– aksine, gerçekte Siyonist devlet ABD için 1950'ler süresince İngiltere'den de uygunsuz bir müttefikti. Başkan Truman'ın İsrail'e karşı yanlı tutumuna rağmen[15] Amerika, 1948'de savaş yanlılarına karşı konan silah ambargosuna saygı gösterdi. Amerika, Arap halkının düşmanca duygular beslemesine yol açma korkusuyla, 1950'ler boyunca İsrail'e silah sağlamadı ve askeri yardımda bulunmadı. Aynı mantık, ABD'nin Fransa ve İngiltere'ye karşı da mesafeli durmasını sağladı. Fransa, yirmi yıldan fazladır İsrail'in baş silah sağlayıcısı durumundaydı. İtiraf etmeliyiz ki, Washington'ın Tel Aviv'e yaptığı ekonomik yardım, İsrail'in başka kaynaklardan silah edinmesini sağladı. Ancak, doğrudan askeri bağlantılar olmayışı, özellikle Eisenhower hükümeti döneminde, iki ülke arasında oluşan mesafeyi açıkça ortaya koymaktadır.

Lyndon Johnson döneminde iki ülke arasındaki artan yakınlaşmayı sezen kişiler, bu gelişmenin Cumhuriyetçi ve Demokrat seçmen kesiminde "yahudi lobisi", Yahudilerin ağırlığı ile ortaya çıktığı şeklinde yorum yapar.[16] Doğrudur, ABD'deki "Yahudi oyları"nın büyük çoğunluğunun, diğer etnik azınlıklarda olduğu gibi, Demokratik Parti'ye gittiği iyi bilinen bir gerçektir. Ancak, İsrail yanlısı lobinin[17] Washington'ın dış politikasının hakimiyeti altında olduğu düşüncesi, –özellikle stratejik açıdan büyük

15) Akılma gelmişken, Truman'ın İsrail'e yakınlığının Yahudi karşıtı yargılarla paralel biçimde ilerlediği, yakın zamanda açılan kişisel belgelerinde açığa vuruldu. Bu açığa vurma, Truman'ın büyük hayranı –bir İsrail destekçisi– olan köşe yazarı William Safire üzerinde şok etkisi yarattı. (Bkz. makalesi "Haksızlığa Uğrayan Truman", *New York Times*, 14 Temmuz 2003).

16) Bu insanlar, 2000 yılında Yahudi oyunun az bir kısmını, Müslüman oyunun ise büyük çoğunluğunu almış, Cumhuriyetçi bir başkan olan George W. Bush'un, İsrail'in gelmiş geçmiş en uç hükümetine karşı gösterdiği eşi görülmemiş ölçüde suç ortaklığı karşısında şaşırdılar.

17) Bu, "Yahudi lobisi"nden çok daha doğru bir isimdir. Amerikan-İsrail Halkla İlişkiler Komitesi (AIPAC) kendisini *Amerika'nın İsrail Yanlısı Lobisi* olarak tanımlar.

öneme sahip bir bölge olduğu düşünülürse– ona gerçekte sahip olduğundan daha fazla güç kazandırmaktadır. İsrail lobisinin oranı, ülkenin kapitalist menfaatlerini simgeleyen petrol lobisinden daha yüksektir!

Noam Chomsky'nin çok doğru bir şekilde yorumladığı gibi;

"ABD'nin İsrail'e sağladığı kayda değer desteğe rağmen, İsrail'in ABD'nin Orta Doğu'daki en önemli çıkarını simgelediğini farzetmek hata olur. En önemli çıkar, bölgenin enerji kaynaklarında, birincil olarak Arap Yarımadası'nda yatmaktadır. 1945 yılında yapılan bir dış ilişkiler analizinde Suudi Arabistan "...heybetli bir stratejik güç kaynağı, dünya tarihindeki en büyük maddi ödüllerden biri" şeklinde tanımlanmıştır. ABD, bu ödülü kazanmaya ve korumaya söz vermişti. [...] Aynı konunun yakınlardaki bir çeşitlemesi şöyledir: petrodolarlar askeri amaçlar, inşaat projeleri, banka depozitleri, Hazine teminatlarına yatırım vb. için ABD'ye akıtılmalı[...]

İsrail'in, öncelikle Orta Doğu'da, ama aynı zamanda diğer yerlerde de oynadığı jeopolitik rol algılaması olmasaydı Amerika'daki çeşitli İsrail yanlısı lobilerin politika oluşturmada bu kadar etkili olacağı kesin değildi. Benzer biçimde, İsrail, Orta Doğu bölgesindeki enerji rezervleri üzerindeki kontrolünü ve petrodolar akışını sürdürmek isteyen ABD için destekten çok tehdit olarak algılanırsa bu etkinin kaybolup gideceği açıktır."[18]

1960'larda, çok önemli bir bölgedeki varlığını sona erdirmesini gerektirecek bir şekilde yayılan ve köklenen bir Arap milliyetçiliği ile karşılaştığı dönemde ABD için İsrail'in jeopolitik ro-

18) Noam Chomsky, *Fateful Triangle: The United States, Israel and the Palestinians*, [Can Alıcı Üçgen: ABD, İsrail ve Filistinliler], 2. baskı (Cambridge, MA: South End Press, 1999) s. 17, 22.

lü can alıcı bir hale geldi. Dhahran'daki, Suudi petrol üretim bölgesinin ortasındaki üssünü tahliye etti. Üs, korumak için kurulduğu menfaatleri tehdit ediyormuşçasına boşaltıldı. Bunun, ABD'nin Orta Doğu'da egemenliğinin oluşturulması yolunda nasıl bir tehlike oluşturduğu anlaşılabilir.

Bu noktada, Washington'dan herhangi bir saldırı Amerika menfaatlerine karşı düşmanlık besleyen Arapların düşmanlığının daha da alevlenmesine yol açacaktı. Tüm bunlara, Suudi topraklarında, içeriden veya dışarıdan kaynaklı bir olaya müdahale edecek Amerikan birliklerinin bulunmayışı, İsrail'i paha biçilmez ölçüde statejik değere kavuşturdu.

İsrail'in ABD için bu kadar değerli olmasını sağlayan birbirini tamamlayıcı iki neden vardı. Bir yanda, İsrail bölgedeki emperyalist menfaatler için askeri açıdan "bekçi köpeği" konumundaydı; diğer yandan Washington, "köpek bekçisi"nin tasmasını elinde tuttuğunu göstererek, Arap ülkelerinin gözünde politik avantaj sağladı. Böylece Washington, Siyonist ülkenin silah sağlayıcısı olarak Paris'in yerini aldı. İsrail'in ABD'ye askeri bağımlılığı, ülkeye Amerika tarafından yapılmakta olan kamusal ve özel yardımlardan kaynaklanan ekonomik bağımlılığın önüne geçti.

ABD'nin İsrail'e açtığı askeri kredilerin gelişimi bu konuda anlamlıdır: İsrail'in kuruluşu olan 1948'den 1958'e dek yardım gözükmemektedir; 1959'da (400.000 $) ve 1960'da (500.000$) oldukça düşük; daha sonra 1962'de 13.2 milyon $'a; 1963'de 13.3 $'a ulaştı; 1965 yılında 12.9 milyon $ oldu ve İsrail'in Mısır, Suriye ve Ürdün'e saldırısını başlatmasından önceki yıl olan 1966'da 90 milyon $'a fırladı.[19]

Cheryl Rubenberg bu gelişmeyi iyi açıklamaktadır:

19) Sözü edilen verileri belirten, Cheryl Rubenberg, *Israel and the American National Interest: A Critical Examination* [İsrail ve Amerikan Ulusal Çıkarı: Eleştirel Bir İnceleme] (Chicago: University of Illinois Press, 1986) s. 67, 96.

"Kennedy 1961'de yönetime geldiğinde, Orta Doğu'daki barışın, İsrail ve Arapların bölgede dengeli askeri güç barındırmalarına bağlı olduğu fikriyle hareket etti; bununla beraber, bölgede Amerikan vekili gibi hareket edecek bir İsrail gücünün yaratacağı avantajların da farkına vardı. Kennedy, İsrail ile "özel ilişki" kavramını yarattı ve Yahudi devletine sofistike Amerikan silahları sağlamaya başladı. Fransa, 1950'lerin başından beri gizli bir Franko-İsrail anlaşması kapsamında İsrail'e silah sağlıyordu (Üçlü anlaşmayı bozarak, ama Amerikan desteği ve cesaretlendirmesi ile). Bununla birlikte, 1958'de Charles de Gaulle'nin yönetime gelmesiyle Fransızlar Orta Doğu'da izledikleri politikayı yeniden düzenlediler ve 1960'ların başında Fransa'nın İsrail'e silah yardımı azalmaya başladı. Bu azalma, Sovyetler Birliği'nin Mısır'a MIG-21 ve TU-16'lar için onay vermesiyle (1956'da İsrail istilasından sonraki dönemde) ve İsrail'in Amerika için oluşturduğu potansiyel yararın idrakiyle; Kennedy'nin İsrail Amerikan silahları için ısrarlı talebini memnuniyetle cevaplamasına yol açtı. Eylül 1962'de Washington İsrail'e kısa menzilli Hawk füzeleri satmayı kabul etti. Bu satışı, 1964 yılında tanklar (Johnson hükümeti döneminde) ve 1966'da Skyhawk uçakları takip etti. Bu satışlar, Washington'ın, İsrail'in bölgedeki silah üstünlüğüne sahip olması yolundaki taahhüdünün başlangıcı ve diğer yandan Amerika-İsrail ilişkileri ve Amerika'nın Orta Doğu'daki politikası açısından temel taşı oldu.[20]

Cumhuriyetçi ve Demokrat –diğer bir deyişle Yahudi– oyla-

20) *Aynı yerde*, s. 91. Rubenberg'in çalışması birinci İntifada arifesine kadarki ABD İsrail ilişkileri hakkında iyi bir eleştirel tarihçedir. Rubenberg'in, ABD "milli çıkarları" üzerine çok idealist bir yaklaşımı olmasına karşın, Washington'ın dış politikasını oluşturan gerçek çıkarlardan arındırılmıştır.

rının farklı bileşimleri Amerika ile İsrail arasındaki "özel ilişki"yi açıklayan etken değildir. Her ne kadar bu ilişki 1960'ların başında, Demokratların yönetime gelmesiyle güçlendiyse de, sonrasında Cumhuriyetçi hükümetler olan Nixon (Kissinger), Reagan ve George W. Bush'un yönetimde olduğu dönemlerde de sürmüş ve daha sıkı bir hal almıştır. Bu durum, bu ilişkinin kurulma amacının burada bahsedilenler olduğunu gösterir. ABD'nin İsrail'i Orta Doğu'da yardımcı kuvvet olarak kullanma yönündeki dönüşü, 1967'de en üst noktaya ulaştığında, ne kadar büyük bir yatırım olduğunu gösterecekti. ABD o zamandan bu zamana bu ilişkiyi yüksek bir seviyede tuttu.

ABD'nin Siyonist devlete sağladığı askeri gücün 1966'da nitelik ve nicelik olarak artışı (pakete uçakların da eklenmesi) dikkat çekicidir. ABD, müttefiki İsrail'den, bölgede Amerika açısından tehdit oluşturan Mısır ve Suriye güçlerini kesin bir askeri yenilgiye uğratmasını istedi. Cherly Rubenberg bunun nedenlerini şöyle özetlemiştir:

> "İsrailli'lerin ipini serbest bırakmaktaki amaç, Nasır'ın itibarını kaybetmesini ve yönetimden düşmesini sağlamaktı. Böylece Yemen'deki sivil savaşta Mısır'ın katkısı sona erecek, krallık bir zafer kazanacaktı. Bu durum, Sovyetler'in, silah yönünden destek verdikleri devletlerin ordularını bastırmasına yol açarak onları utandıracak; Suriye'deki Baas rejimini sarsacak ve zayıflatacak, Amerika'nın Sovyet silah sistemi hakkında bilgilenmesini sağlayacak; İsrail'in bölgedeki Amerikan hakimiyetinin yayılmasına aracılık eden güçlü bir konuma gelmesine zemin hazırlayacaktı.[21]

21) *Aynı yerde*, s. 112-13.

HAZİRAN 1967 SAVAŞI

5 Haziran 1967'deki İsrail saldırısı, İsrail'in ABD'yle gizli bir anlaşma içinde girdiği ilk savaştı. Böylece hem iki ülke arasında varılan anlaşma açığa çıktı hem de her iki ülkenin de güttüğü amaçlar arasındaki farklılık. Menfaatleri birleştikçe, planları kısmen ayrıldı. Arkasındaki Amerikan desteği ve taahhüdünden güç alan Siyonist devlet, radikal Arap milliyetçiliğinin kaleleri olan Mısır ve Suriye'ye saldırdı. İsrail aynı zamanda, tamamen kendine ait bir hedefin de peşinden koşuyordu: Amerika'nın planlarında hiç yer almayan bir şekilde Ürdün Krallığı ile savaşarak Ürdün nehrinin batısını alarak tüm Filistin'i fethetmek ve Batı Ürdün'ü işgal etmek. Böylece "Altı Gün Savaşı" bünyesinde iki ayrı savaşı barındırdı: Ortak düşmanları olan Arap milliyetçiliği karşısında ABD'nin ve İsrail'in menfaatleri için yapılan savaş ve İsrail'in Siyonist projeyi gerçekleştirebilmek adına Ürdün ile girdiği kendi hesabına savaş.

Haziran 1967 savaşı İsrail ile ABD'nin beklentilerinin çok ötesinde bir zaferle sonuçlandı. Washington'ın gözünde, Orta Doğu'da izlediği yeni politikanın doğruluğunu teyit etmekle kalmadı; yeni vekiline sağladığı cömert yardımların doğru yere gittiğinden de emin oldu. ABD, yaptığı yatırımın, İsrail'e sağladığı devlet yardımının –ki Washington'ın o güne dek bir ülkeye yaptığı en büyük miktarda yardımdır– karşılığını fazlasıyla alıyordu. Vekil İsrail güçlerinin askeri değeri, aynı miktarda masrafın her yıl Amerikan askeri bütçesine eklenmesi halinde sağlayacağı getiriden fazlaydı. Diğer bir deyişle bu miktarın Amerikan askeri bütçesine her yıl katılması halinde sağlayacağı "önemsiz getiri", Amerika'nın müttefiki olarak İsrail'in harcamalarına yatırıldığı takdirde sağlayacağı getiriyle kıyaslanamayacak kadar azdı. Kısaca, iki ülkenin askeri bütçelerini karşılaştırmaya kalkan biri, o âna kadar İsrail or-

dusuna yatırılmış her doların, Amerikan ordusuna yatırılan bir dolardan çok daha fazla önem arz ettiğini görebilirdi.

Bununla beraber, Haziran 1967'deki İsrail saldırısıyla gelen zafere rağmen, bu zaferin bölgedeki kabul gören radikalizmin dozunu yükseltmesi, herhangi bir politik yarar sağlanmasını erteledi. Saldırının baş hedefi Nasır, 9 Haziranda istifasını açıkladı, ancak Kahire sokaklarına dökülen samimi bir destek karşısında, istifasını geri almak durumunda kaldı. Tüm Arap ülkelerinde esen güçlü bir radikalizm rüzgarı, özellikle genç insanları etkisi altına aldı ve 1968'de tüm dünyada doruk noktasına ulaşan radikalizm dalgasına karıştı. Orta Doğu'daki bu radikalizm akımının en belirgin örneği Filistinli mülteciler arasından çıkan silahlı saldırı gruplarının –ilk olarak Ürdün ötesinde[22]– çok hızlı biçimde büyümesi ve bunun yanısıra Arap hükümetlerine göre ikinci planda olan Filistin Kurtuluş Örgütü'nün yönetimini ele geçirmekte sağladıkları başarıdır.[23]

Suriye yönetimi, söylemindeki radikalizm oranı yükseldiği halde, iktidarda kalmaya muktedirdi. Bu sırada bölgede, Libya'da, Eylül 1969'da başka bir milliyetçi, cumhuriyetçi hükümet darbesi meydana geldi. Sonraki yıl, Kaddafi yönetimindeki cunta, ABD'yi Wheelus hava kuvvetleri üssünü tahliye etmek zorunda bıraktı. İsrail saldırısının kazandığı başarının paradoksal sonucu olarak bölgedeki doğrudan Amerikan askeri gücünün varlığının giderek azalmasıyla, Washington'ın gözünde Siyonist devletin stratejik önemi arttı. Üstüne üstlük Güney Yemen Ulusal Kurtuluş Cephesi bünyesindeki Marksistler Arap tarihindeki en radikal devrimi gerçekleştirerek, ülkedeki aşırı yoksulluğun yarattığı etkiyle, 1970'de Aden'de yönetime geçtiler.

22) Ürdün nehrinin Doğu Yakası, bu toprak parçasının günümüzdeki adı Ürdün.
23) Bkz. Bu derlemede "Filistin Kurtuluş Örgütü: Geriye Marş".

1967 İsrail zaferinin birbiriyle çelişkili kısa vadeli sonuçları oldu. Nasır, Sina'daki yenilgisinden hemen sonra Güney Yemen'deki birliklerini, Yemenli taklitçisinin Kasım ayında yönetime geçmesini haber verircesine, geri çekti. Temmuz 1968'de Baasçılığın sağ kanadı Bağdat'ta Nasır eğilimli hükümeti devirdi. Orta Doğu radikalizminin –ülkenin önemli komünist geleneğinden kaynaklandığı gibi en ileri politik şekli– Irak versiyonunun mağlubiyeti sırasında devrim karşıtı bir terör havası esti.

1970 yılında, Arap milliyetçiliğinin yenilgisinin tamamlandığı görüldü; böylece 1967 saldırısı politik hedeflerine üç yıllık bir gecikmeyle erişmiş oldu. Bunun için, diğer önde gelenlerin, popüler hareketin bayrağını taşıyanların, ABD-İsrail ortaklığının askeri zaferini dengelemiş olanların ezilmesi gerekiyordu. 1970 Eylülünde (Kara Eylül) Ürdün ordusu, Filistin askeri güçlerinin kurduğu alternatif, devlet-gibi gücü kana boğdu. 28 Eylül'de Nasır öldü, yerine Enver Sedat geçti. Sonraki ay Hafız Esat Suriye'de iktidardaki radikal kesimin karşısında güç gösterisi yapmayı denedi, Kasım'da da başardı.

Böylece 1970 radikal Arap milliyetçiliğinin nihai bozgununa uğradığı sene oldu. Enver Sedat, "*infitah*" ("açılış" –esas olarak ekonomik liberalizm anlamında) politikasıyla, Nasır'ın mirasının mezarını kazan kişi olarak öne çıkacaktı. Politikanın adı Amerika'nın "açık kapı" taleplerini sağlamaya atılta bulunan bir semboldü. Esat, çok dikkatli bir biçimde de olsa, Sedat'ın "*infitah*"ını izlemekte gecikmedi. Arap askeri milliyetçiliğinin son perdesi olan "Libya devrimi", bu çok acıklı tarihi olgunun gerçekten sona erdiğini gösteren bir maskaralıktı. Benzer biçimde, 1971'de Mısır, Suriye ve Libya'nın kurduğu "federasyon", peşinden 1972'de Mısır ve Libya birlikteliği, 1958 Birleşik Arap Cumhuriyeti ve sonrasının karikatürüydüler.

Radikal Arap milliyetçiliğinden geriye, bu gülünç kalıntıların dışında, yalnızca, Irak Baas rejimi tarafından dış politikada oynanan demagojik ve acınası bir taklid kaldı.. Bağdat, milliyetçiliğin geleneksel kaleleri olan Mısır ve Suriye'nin yenilgisiyle, "senden daha milliyetçiyim" saçmalığı ile yayılma fırsatını yakaladı. Irak'lı Baasçıların kasıla kasıla yürümesi ikiyüzlülüydü ve inanca dayanmıyordu. Bu, Nasır'ın 1956-1967 yılları arasında, hatta ölümüne kadar sürdürdüğü popülariteden bir hayli uzaktı.

1971'de, Sedat, Sudan'daki Komünistlere saldıran Gaffar Numeyri'ye destek verdi. Böylece, Arap dünyasının son büyük, bağımsız Komünist Partisi'nin büyük bir kısmı yok edildi. 1972 yılında aynı Sedat, Sovyetler'in Mısır toprakları üzerindeki arazilerini ve binalarını zaptederek Soyet güçlerini sınırdışı etti. Böylece, en kalabalık nüfusa sahip ve bölge politikasında o güne kadar en büyük rolü oynamış olan Arap ülkesi, Sovyet yörüngesinden çıkmış oldu. Sedat'ın hareketi, ABD'nin bölgedeki kayıplarını olduğu kadar sonraki yıl Hindi Çin'den geri çekilmesini de telafi etti.

Bağdat, Moskova ile bağlarını güçlendirerek, Sedat'ın boşalttığı yeri doldurmak istedi. Ama Irak rejimi her zaman için SSCB'den bağımsızdı. Irak, Libya gibi Sovyetlerin sadece ticari alanda müşterisi oldu. Libya da Irak da petrol ithalatçısı ülkeler olduklarından, bağımsızdılar ve kendi borçlarını ödeyecek güçteydiler. Siyasi müttefik olarak görülen –1972'ye kadar Mısır ve SSCB'nin çöküşüne kadar Suriye– iki ülkeye çok değişik ilişkilerde yapılan yardım SSCB'ye pahalıya mal olmuştu.

EKİM 1973 SAVAŞI

Ekim 1973 savaşı, ABD'nin stratejik ortağına karşı başlatılmış olmasına rağmen, onun oldukça işine yaradı. Sedat'a övünebileceği milliyetçi bir kahramanlık kazandıran savaş, İsrail işgal bir-

liklerine karşı bir saldırı başlatmaya öncülük etmesi sonucu ABD için, itibarını kaybetmiş bir Mısır'dan çok daha faydalı bir müttefik haline getirdi. Bu durum aynı zamanda Washington'ın, Araplar ve İsrailliler arasında "dürüst aracı" (*honest broker*) rolünü oynaması, Orta Doğu'da bir *pax americana* kurması için uygun koşulları sağladı. Sonraki yıl, hızlanan *intifah* hareketinin zemininde Nixon Kahire'ye bir zafer ziyareti yaptı.

Ekim 1973 savaşı aynı zamanda, petrol fiyatlarında aşırı bir yükselmeye yol açacak biçimde Arap petrol ambargosunun meydana gelmesini sağladı. Dünya ticareti açısından endüstri ülkelerinin yararına olan bu kötüye gidiş çok uzun sürdü. Petrol fiyatlarında –aynı zamanda devletin petrolden elde ettiği gelirdeki– bu fırlama Amerika'nın birden fazla alanda işine yaradı. Arap yarımadasında himayesinde bulunan petrodolar holdinglerinin olduğu gibi, Amerika'nın kendi petrol şirketlerinin de geliri arttı. Aynı zamanda, Alman ve Japon ekonomileri gibi rakiplerin rekabet gücünü azalttı, Washington'ın Orta Doğu'daki baş müttefiki ve müşterisi olan Suudi Krallığı'nın yerini sağlamlaştırdı.[24]

1973 savaşının gerçek askeri sonucu –felaketin eşiğinde sendeledikten sonra Amerikan askeri güçlerinin yaptığı hava yardımı sayesinde İsrail askeri gücünde meydana gelen gözle görülür iyileşme– Siyonist devletin, ABD'nin gücü arkasında olduğu müddetçe yenilmez olduğunu gösterdi. Arap komşularına bir kez daha muhteşem askeri gücünü sergilediği bu "Yom Kippur Savaşı" sayesinde, İsrail'in kendi güvenliği için Amerika'ya bağımlılığı arttı. Washington her açıdan kazandı.

Yanı sıra, petrol gelirlerindeki artış, İran Şahı'nın gelişmiş si-

24) Bkz. Bölüm 9, "OPEP-Birleşik Devletler: Aynı Mücadele," Pierre Terzian, *L'étonnante histoire de l'OPEP* [OPEC'in şaşırtıcı tarihi], Paris, 1983. s. 231-248. Ayrıca bkz. *Critiques de l'Economie Politique*'de Ernest Mandel ve Salah Jaber'in tartışması, no: 22 (Ekim-Aralık 1975) s. 41-108.

lahlar edinmesine olanak sağladı. Bu sayede ABD askeri-endüstri kompleksleri büyük kazanç elde ettiler. Şah, böylelikle, Arap yarımadasının sağ cephesinde Amerika'nın Orta Doğu vekili olmayı kabul etti. Böylece, bölgenin tüm cephelerinde Amerika'nın vekilleri oldu; batıda İsrail –pek yakında ona Mısır da katılacaktı– ve kuzeyde Türkiye. "Nixon doktrini", 1969 yılında Orta Doğu'daki bu yerleşmeyi dile getirdi. Vietnam'daki ABD bataklığına ve ABD'nin güç kaybetmesine karşılık olarak Doktrin, ABD müttefikleri –gerek emperyalist güçler olsun gerek Washington'ın bölgesel vekilleri– için dünyada emperyalist sistemin savunulması adına büyük roller öngördü.

Bu şekilde, 1970'lerin ilk yarısında ABD'nin Orta Doğu'daki bahtı yeniden açıldı. Aynı on yıllık dönem içinde, ABD'nin bölgede gücünü yeniden kazanması ile global emperyal hegemonyasında yaşadığı kayıp açık bir tezat oluşturdu: dolar krizi, Vietnam'dan geri çekilme, Watergate skandalı ile yaşanan ideolojik ve ahlaki kriz, Hindi Çin'deki son Komünist zafer, Sovyetler'in Afrika'da elde ettiği kazanç vs. Orta Doğu, Washington'ın global karşı saldırısı için ayrıcalıklı bölge haline geldi. Diğer öncelikli bölge ise, Pinochet'nin Şili'de 1973 yılındaki kanlı darbe ile ABD saldırısının devam ettiği Latin Amerika idi.

ABD'nin 1970-75 yılları arasında Orta Doğu'da yaşadığı tek yenilgi, Amerikan hegemonyasının düşüşüne karşılık yükselen Üçüncü Dünyanın ekonomik milliyetçiliğinden kaynaklandı. Washington ve onun petrol şirketleri, Suudi Petrol Bakanı Ahmet Zeki Yamani'nin milliyetçiliğe karşı, 10 yılda %20'den %51'e çıkacak olan bir "katılım" girişimini başarısızlığa uğratarak, bölgesel üreticilerin kendi petrollerini çıkarmayı millileştirmesini ancak engellediler.[25] Bu dar boğazda, petrol şirketleri da-

25) *Aynı yerde*, Bölüm 7, "Milliyetçiliğe Karşı Katılımcılık", s. 183-200.

ha uysal devletlerden en büyük yararı sağlamak ve rafine etme ve dağıtma işlemlerinde yerlerini korumak amacıyla geri çekildiler.

1970'ler boyunca Washington'ın politik önceliği bölgesel bir *pax americana* tesis etmek için yeterli güçte olduğunu kanıtlamaktı. Diğer bir deyişle, İsrail'den yeteri miktarda imtiyaz alarak, ABD boyunduruğuna girmeye hazır olan diğer ülkelerin, kaynaklarını sömüren savaştan kaçabileceklerini göstermek istiyordu. Henry Kissinger'a ait olan bu strateji Mısır-İsrail anlaşması ile başlayan bir dizi anlaşma üzerinde çalışmayı ihtiva ediyordu. Bu sayede, 1973 savaşı sonrası dönemde Cenova'da olduğu üzere, Arap ülkelerinin, milliyetçilik ateşiyle pazarlıklarda birbirinin değerini artırmasını engelleyeceğini umuyordu. İzlenecek yolun, Moskova'yı operasyonun dışında tutmak gibi bir avantajı da vardı.

Washington kısa sürede, ABD tarafından tesis edilmiş, Arap-İsrail ihtilafını çözüme ulaştıracak bir anlaşmanın önünde engel teşkil eden Filistin Kurtuluş Örgütü'nü vurması gerektiğini sonucuna vardı. Filistin Kurtuluş Örgütü, Ürdün'de kaybettiği tarzda bir devlet-benzeri güç oluşturduğu Lübnan'a çekilmişti. Washington'ın Lübnanlı Hıristiyan müttefikleri 1975'de bir kışkırtma girişiminde bulundular. Lübnan ordusu, Ürdün modelinde, Filistinlileri mat etmek üzere araya girdi. Girişim başarısız oldu; 15 yıl süren bir sivil savaşı başlattı. Savaşın ilk devresinde Lübnan ordusu geri çekildi, 1976'da ABD müttefikleri yenildi. Suriye ordusu, ABD ve İsrail'in yaktığı yeşil ışıkla, onları kurtarmaya geldi.

1977 senesinde Likud, Siyonist devletin tarihinde bir ilki başardı ve İsrail seçimlerini kazandı. Sedat'ın, İsrail'in kuruluşundan beri etkili olan Arap boykotunu yararak İsrail'e gitmek girişiminde bulunmasına dek, durum berabere gözüktü. Sedat'ın

girişimi, Washington'a sadık kalmak ve İsrail'le olan ittifakını korumak için her şeyi gözden çıkarmaya hazır olduğunu gösterdi. Önce 1978 Camp David uzlaşması, ardından 1979 İsrail-Mısır barış anlaşması geldi.

ABD, Orta Doğu'daki etkisinin zirvesinde gibi görülebilirdi. Ancak gerçek bu değildi. Müttefiklerinin Lübnan'daki yenilgisi ve Şam'dan yardım almak zorunda kalması, Arap-İsrail anlaşması için gerekli olan ve Washington'dan bağımsız diğer oyuncuların –Filistinliler ve Suriyeliler, Suriye Filistin'i Lübnan'da sıkıştırmıştı– halen güçlü olduklarını gösteriyordu. İtiraf etmek gerekirse Sedat, *pax americana*'yı destekleyerek son adımını atmış oldu. Ama dostu Arap liderleri, yalnız savaşçıyı oynamayı seçmesi nedeniyle onu hain ilan ettiler. 1973'te kazandığı prestije karşılık, Arap dünyasında "istenmeyen kişi" oldu.

İRAN'DA İSLAMİ DEVRİM

Şubat 1979'da, İsrail-Mısır barış anlaşmasının imzalanmasından bir ay önce, İran'da Ayetullah Humeyni'nin iktidara geçmesiyle ABD Orta Doğu'daki mevcudiyeti boyunca yaşadığı en büyük yenilgiyle sarsıldı. Tam Orta Doğu'da Komünist tehdit ebediyen kaybolmuş, milliyetçi hareket de artık sonuna gelmiş gibi gözükürken, Washington'ın anti-Komünist Haçlı Seferi'nde bir araç olarak görmeye alıştığı bir ideolojik akım –İslami fundamentalizm– sahnede güç ve dinamizmle patladı. Ve bu akım, İslam dünyasında ABD'nin baş düşmanı haline dönüşebileceğini açıkça gösterdi.

Washington'daki stratejistlerin kavrayamadığı şuydu: Komünistlerin yok edilişi ve milliyetçilerin tarihi yenilgisi insanların emperyalizm karşıtı kızgınlıklarını ifade ettikleri iki yolun ortadan kaldırılmasıydı, emperyalizme olan kızgınlığın değil. Bu

kızgınlık, kısa sürede, bildik-yeni yol; Washington ile Suudi müttefikinin otuz yıldan fazladır komünizm ve milliyetçiliğe karşı kullandığı yol olan İslami fundamentalizm şeklinde geri döndü. İslamcılık düşmana dönüşebilirdi, çünkü, komünistlere ve ilerici milliyetçilere karşı geldiği gibi Batı'ya da aynı hiddet ve fanatizmle karşı gelebilirdi. Çağdaş İslamcılığın bu iki Janus yüzü doğum belgesinde kayıtlıydı: Müslüman Kardeşler hareketi İran İslami devriminden yarım yüzyıl önce bir yanda İngiliz baskısına, diğer yanda Mısırlı sadık hizmetkarlarına ve sola karşı çifte düşmanlıkla Mısır'da doğmuştu.[26]

İran'da şahın devrilmesi ABD için ciddi bir stratejik kayıp oldu. ABD, bölgede bir vekilini kaybetmekle kalmadı, en iyi ticari müşterilerinden birini de kaybetti. Monarşinin haleflerinin doğası –ABD'yi Şah'a destek verdiği için "Büyük Şeytan" ilan eden ve kendisini İslam alemi karşısında Washington'ın yeminli düşmanı olarak tanıtan bir "mollarşi"– kaybı daha da şiddetlendirdi. Kasım 1979'da Tahran'da ABD Elçiliğinin çok uzun (444 gün!) süren rehin alınışı, Humeyni yanlılarının Amerikan karşıtlığının ölçüsünü ve ABD'nin yenilişini gösterdi. ABD, bu dev provokasyon karşında güçsüz kaldı, özellikle utanç verici bir fiyasko ile sonuçlanan rehineleri kurtarma girişimi sonrasında.

ABD'nin, İran devrimiyle başlayan güçsüzlük hissi bölgede yaşadığı bir seri yenilgi ile iyice arttı. Milli Güvenlik Konseyi'nin üyesi ve İran ilişkilerinde Başkan Carter'ın danışmanı olan Gary Sick, Şah'ın devrilmesine karşı tepkiyi şöyle açıklıyor:

> "Bu yıkım Güney Yemen'in güneydeki Marksist komşusu tarafından yeni başlamış olan istilasının haberleriyle Şubat 1979'da artmıştı. Bu olay, Nisan 1978'de Afganis-

26) İslami fundamentalizm hakkında bkz. Bu derlemede Bölüm 1. Ayrıca Achcar, *Barbarlıkların Çatışması*.

tan'da meydana gelen Marksist darbe, Kasım 1978'deki Etiyopya-Sovyet anlaşmasının sonucu, Şah'ın devrilişi, ABD Sefiri Adolph Dubs'un Şubat 1979'da Kabil'de uğradığı suikast, ABD'nin bölgedeki olaylara müdahale gücünün kalmadığı etkisini yarattı. Bu etki, Mart ayında Türkiye ve Pakistan'ın İran'ı izleyerek CENTO'dan çekilmesi ile daha da güçlendi."[27]

Washington'ın tek tesellisi, Sovyet "halklar hapishanesi"ndeki, Çarlık Rusyası'ndan miras kalan Müslüman nüfusun önemi düşünüldüğünde; İran tarzı İslamcılığın yükselişinin her geçen an Moskova'yı alarma geçirdiğini bilmekti. Humeyni'nin devrimiyle paniğe kapılan Kremlin, ölümcül bir hata yaparak Afganistan'ı istila etti. Onlara ilham veren Sovyet usulü domino teorisi, İslamcılığın SSCB sınırlarında ikinci bir zafer kazanacağı ve vitüsün daha da yayılacağı korkusuyla donup kalmalarına yol açtı. ABD, Moskova'nın hatasından büyük kazanç sağladı.

1980'lerin başında Washington Orta Doğu'daki konumunu tehlikeye sokan çifte tehditle karşılaştı: Bir yanda Humeyni'nin devrimini yayma tehlikesi, diğer yandan Sovyet ordusunun 1946'da İran'dan geri çekilişinden sonra Orta Doğu'daki ilk askeri hamlesi. ABD, emperyal gücünün en çok azaldığı bu on yıllık dönemini yarıp geçerek –"Vietnam sendromu" nedeniyle İran'a doğrudan müdahale etmekten acizdi, Moskova'nın Afganistan işgaline engel olamamıştı; ve her iki olayda da müdahale gücü olan bir bölgesel vekili yoktu– ABD bu çifte tehditle, kendi himayesinde olmaksızın onunla karmaşık ilişkide olan güçler aracılığıyla başa çıkma yolunu seçti. Bu iki güç, nihayetinde ta-

27) Gary Sick, "İran Körfezi'nde Birleşik Devletler: İkiz Kulelerden İkili Kontrole", Lesch, *Orta Doğu*, s. 280.

mamen veya kısmen, Washington'a karşı olacaktılar.

ABD, Suudi ve Pakistanlı müttefikleriyle beraber, Afganistan'daki Sovyet birliklerine karşı Müslüman aleminin dört bir yanından gelen başıboş İslamcılardan mürekkep Afgan İslami direniş güçlerini maddi ve askeri yönden desteklemeyi seçti. Bugün itibariyle, bu hikayenin trajik sonunu hepimiz biliyoruz. Washington'ın ölümcül hatası, İslamcılar arasındaki Amerikan karşıtı vahşi düşmanlığın Şiilerin bir özelliği olduğuna; Sünnilerin ve özellikle de Vahabilerin Batı ile ittifak kurmaya meyilli olacaklarına inanması, ya da öyle kabul etmek istemesiydi.

ABD, İran karşısında, Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'a bel bağladı. Basit ama yaygın bir kanının tam tersine, İran-Irak savaşı başladığında, Washington hiçbir zaman Bağdat'ın kazanmasını istemedi. ABD, Baasçı rejimin Amerika ve İsrail karşıtı duruşuyla daima Arap rakiplerine üstün geldiğini unutamazdı. Bağdat, Sedat'ın yenilgisinden sonra, Arap camiasında onun yerini alma hırsıyla hemen kendini ayırdı. Washington farkındaydı ki, Saddam Hüseyin'in megalomanisi ile yönetilen Irak hiçbir zaman ABD'ye tabi olmazdı. Başından sonuna kadar tercih ettiği ortaklar ve silah sağlayıcıları birinci sırada SSCB ve ikinci sırada Fransa iken nasıl boyun eğdirilebilirdi ki?

ABD'nin İran ve Irak arasındaki savaş süresince izlediği politika, en sade Makyavelist tarzda, savaşı mümkün olduğunca uzatmak ve tarafların birinin diğerini kesin olarak yenmesini engellemekten ibaretti. Gerektiğinde, savaş alanında dengeyi sağlamak için ABD kaybeden tarafın yardımına gidiyordu. Petrol pazarı mükemmel biçimde uyum sağladığı için ABD savaşın ilk beş yılı boyunca sükunetle bu politikayı izledi. Dahası, Irak ve İran petrol ihracatındaki düşüş Suudi Krallığı'nın OPEC'teki rolünü artırdı.

Ne zaman ki savaş kontrolden çıktı ve 1986'da Arap-İran Körfezindeki deniz trafiğini tehdit etmeye başladı, ABD savaşın bitmesinin daha iyi olacağına karar verdi. İran kazanıyordu, bu nedenle büyük güçler –açıkça değilse de– Irak'a İran birliklerini kendi topraklarından atabilmesi için kimyasal silah kullanması konusunda yeşil ışık yaktılar. Bu savaş suçları Bağdat'ın kaybettiği topraklarını geri almasını sağladı ve İran daha önce reddettiği ateşkesi Temmuz 1988'de kabul etti. Ateşkes sonraki ay ilan edildi.

İran-Irak Savaşı ve Sovyet ordusunun Afganistan'daki savaşı aynı zamanda sona erdi.[28] Washington sonuçtan memnun olabilirdi; üç düşmanı da girdikleri ihtilafta varını yoğunu kaybetmişti. İlk olarak, Afganistan macerası Sovyetler Birliği'nin son krizini ve bölünmesini hızlandırdı. Bu sonuç, ABD'nin umduğunun da ötesindeydi. El Kaide'nin sonradan Amerikan destekçisinin karşısına geçmesinin sonuçları trajik olduysa da, kısa vadede –SSCB'nin bölünmesi ve Komünizmin çöküşü– ABD'nin siyasilerinin kafasında izledikleri politikayı inkar edilemez biçimde haklı çıkardı. (daha da iyisi olabilir, Bin Ladin hareketinin üstesinden gelinebilirdi).

1991 KÖRFEZ SAVAŞI

Ya diğer iki düşman, İran ve Irak? Sorun, savaştan ekonomik olarak büyük kayıpla çıkan Irak'ın, sekiz yıldır acımasız bir savaş içinde yoğrulmuş kocaman bir ordusunun bulunmasıydı. Saddam Hüseyin, ekonomisini kurtarmak için askeri harcamalarını radikal bir şekilde azaltmak ile yeni bir savaşa girmek arasında bir seçim yapmak durumunda kaldı. Başta Kuveyt olmak üzere komşularının ve yatırımcılarının hasis, açgözlü tavrı, Saddam'a Irak'ın emirlik üzerindeki tarihi isteklerini yeniden canlandırmak konusunda ilham verdi. 2 Ağus-

28) Bkz. Bu derlemede "Sovyet Geri Çekilmesi Üzerine Anlaşma."

tos 1990'da Saddam Hüseyin'in birlikleri Kuveyt'i işgal etti. Bu tam olarak Washington'ın istediği şeydi.

Esasen ABD bir taşla iki kuş vurmanın yolunu arıyordu. Bir yandan, diğer petrol üretici monarşiler için çok tehditkar olan Irak kuvvetlerini küçültmeyi isterken, (petrol devletlerinin, *özellikle Suudi Arabistan'ın güvenliği –İsrail'in değil–* ABD müdahalesinin başlıca hareket nedeniydi) diğer yandan geri çekilmesinin üzerinden çeyrek asrı aşkın zaman geçen Amerikan kuvvetlerinin Arap yarımadasında yeniden doğrudan güç olarak konuşlanabilmesi için fırsat kolluyordu. Saddam Hüseyin bu fırsatı gümüş bir tepside sundu.

"Körfez Savaşı" sayesinde ABD Irak ordusunun üçte ikisini yok etti. Ayrıca ABD, operasyonlar sona erdikten sonra, Suudi Krallığı'nda, Kuveyt'te ve diğer Körfez emirliklerinde askeri güçlerini yerleştirme imkanını buldu. Bu sırada geri planda Sovyetler Birliği kıvranıyordu, nihai bölünmesi öncesinde bölgedeki etkisini azaltmak zorunda kalmıştı. Öyle ki, Moskova'nın geleneksel müşterisi, Suriye dahi Washington tarafından başlatılan Irak karşıtı koalisyona katıldı. Böylece Körfez Savaşı Orta Doğu'da Amerikan hegemonyasının doruk noktasına ulaştığı dönemi başlattı.

Bu savaş, Soğuk Savaş'ın ABD için zaferle bittiğini aşikar hale getiriyordu. Silahsızlanma üzerine temellenen bir barış dönemindense, Birleşik Devletler bölgede tek başına "dünya polisi" gibi dikiliyordu. Yaptığı çok güzel bir açıklamayla başarılması güç askeri emelini açıklayan ABD, Madeleine Albright'ın sonradan dile getirdiği üzere, "elzem ulus" olduğunu tüm dünyaya duyurdu. Birleşik Devletler için, Irak örneğinde olduğu gibi, dünya sistemini kendi güvenliğine karşı oluşacak yeni tehditlere karşı savunmak ve yakında ortaya çıkacak olan petrol stoklarını korumak "elzem"di.

Arap Yarımadasında yeniden bir Amerikan mevcudiyeti oluşturan Körfez Savaşı, aynı zamanda Avrupalı ve Japon ortaklarının kendisinden daha çok muhtaç olduğu petrol kaynaklarının da baş stratejik bekçisi oldu. Sadece petrol monarşilerinin değil Almanya ve Japonya'nın da Körfezdeki savaşı finanse etmek için harcadığı milyarlarca dolar yüce koruyucu rolündeki ABD'ye vakfedildi. Aynı zamanda Washington petrolün ve petrodolarların dünya çapındaki sömürüsünde sahip olduğu aslan payını korumayı ve büyütmeyi garantiledi.

Körfezdeki ABD savaşı, Amerikan "hipergücü" nün ilk tanıtımıydı. Ama bununla kalmadı, mutlak güçten uzak bir biçimde, "hipergüç"ün sınırlarını da vurguladı. ABD gücünün başlıca sınırı, Washington'daki hükümet ile Birleşik Devletler halkı arasındaki ilişkiydi. Bu ilişkide ya seçilmiş bürokratlar arabuluculuk yapıyor ya da doğrudan sokaklarda ifade ediliyordu. Bu ilişki, ABD yönetimi –bereket versin ki– diktatörlük değil, kapitalist demokrasi olduğundan, çok önemlidir. George W. Bush "Kuveyt'e bağımsızlık" savaşı için 1990 yılında Kongre'den izin koparmada bariz biçimde zorlanmıştır. Yetkisini aşıp Irak'ı işgal etmeye ise girişememiştir.

Bağdat'ta Amerikan üssü kurarak Irak hükümetini kontrol altına alamayan Washington, tüm bölgenin istikrarını bozacak ve kaotik bir duruma yola açabilecek olan Baasçı yönetimi alt etme girişiminin riskine girmemeyi tercih etti. Risk özellikle, Mart 1991'de Irak'taki bir ayaklanma ile büyüdü. Bu durumda hükümetin düşmesi, ABD'yi ve Orta Doğu'daki müttefiklerini Saddam'ın zayıflamış hakimiyetinden daha çok korkutan bir devrime yol açacaktı.[29] Böylelikle ABD, ayaklanmayı kanlı bir biçimde bastırması için Saddam'a yetki verdi.

29) Bkz. Bu derlemede "Irak Halkının Uzun Trajedisi."

1990'LI YILLAR

Körfez Savaşı'nı takip eden on yıllık dönemde (1991-2000) ABD'nin Orta Doğu'daki stratejisi başlıca iki eksen etrafında döndü: Irak ve İran'a "çifte set çekme" (*dual containment*) ve İsrail-Filistin ihtilafını çözecek bir yol bulmak. "Çifte set çekme", aynı anda yapılan iki değerlendirmenin sonucu olan bir stratejik seçimdi. İlk olarak, Irak da İran da gücünü yitirmiş ve –Washington'ın Bağdat'ta çok ciddi biçimde verdiği dersten sonra– komşuları için herhangi bir askeri tehdit oluşturmaktan acizdiler. İki ülkeyi de yakından izlemek yeterliydi ve Irak vakasında, soykırımla sonuçlanan çok sıkı bir ambargo uygulanmıştı (Birleşmiş Milletler'in tahminlerine göre, 12 yıl süren ambargoda her yıl 90.000 kişi öldü; ambargo 1 milyondan fazla kişinin ölümüyle sonuçlandı). Birleşik Devletler ayrıca, Amerikan şirketlerinin İran'a özellikle petrol sektöründe büyük yatırımlar yapmasını yasakladı.

"Çifte set çekme"yi uygulanabilir kılan ikinci değerlendirme, dünya petrol pazarının durumuydu. Irak ve İran arasında sekiz yıl süren savaşa uyum sağladığına göre, Irak'a uygulanan on iki yıllık ambargoya uyum sağlaması da mümkündü. Ambargo süresince Irak'ın petrol üretimi savaş öncesine göre yarıya indi, üretim kapasitesinin ise üçte birine. Sınırlama kaldırıldıktan sonra da üretim bu seviyede kaldı, çünkü ambargo nedeniyle rafineriler ne tamir edilebilmiş ne de modernize edilebilmişti. Petrol fiyatları, İran-Irak savaşının başında fırladı, sonra düştü. Bu noktada, yapısal bir artışla, talebin üzerinde arz, petrol pazarının özelliği oldu. İthalattaki keskin rekabet fiyatları düşük tuttu, Ekim 1973 savaşı ve Arap petrol boykotu sonrasındaki büyük petrol patlamasındakinden bile daha düşük.

İsrail-Arap cephesinde Washington, İsrail-Mısır uzlaşmasın-

da varılan "barış süreci"nin 1980'lerin başında işlemez hale geldiğini fark etti. ABD'nin buna tepkisi, *pax americana* için engel olarak gördüğü Filistin Kurtuluş Örgütü'ne saldırıda bulunmak üzere vekili İsrail'i serbest bırakmak oldu. Bu noktada, ABD Vietnam travması nedeniyle felç olduğundan, emperyal gücü en sönük halindeydi.

1982'de Lübnan'ın İsrail tarafından işgali sonucunda Filistin Kurtuluş Örgütü bölgedeki birliklerini ve karargahlarını boşaltmak zorunda kaldı. Bu beşinci Arap-İsrail savaşı, ABD birliklerinin –1958'de Lübnan'a Deniz Birlikleri çıkarması ve ABD üslerinin 1962'de Dhahran'da ve 1970'de Wheelus'da boşaltılmasından sonraki– yeniden dönmesine olanak sağladı. Bu aslında, NATO tarafından oluşturulan "çok uluslu güç" yapısının bir parçasıydı.

Ancak ABD müdahalesi çifte felaketle sonuçlandı: Birincisi, ABD'ye yönelik intihar bombaları, onu birliklerini Lübnan'dan geri çekmek zorunda bırakarak, varolan "Vietnam sendromu" üzerine bir de "Beyrut sendromu" ekledi. İkincisi, İsrail ordusu ilk kez işgal edilmiş bir bölgeden, o zaman kadarki en kabul görmemiş –İsrail'de bile– savaşında fethedilen, kayıtsız şartsız geri çekilmek durumunda kaldı. İsrail'in geri çekilişi iki evrede gerçekleşti. İlk olarak birlikler 1985'de Lübnan'ın güneyinde bir "güvenlik bölgesine" geri çekildi; daha sonra 2000 yılında –Hizbullah liderliğindeki Lübnan direnişçi güçlerinin baskısıyla– işgal ordusunun yerel takviyelerini de bırakarak ülkeyi tamamen terk etti.[30]

ABD'nin geri çekilmesi, peşinden İsrail'in geri çekilmeleri; İslamcı akımın prestijini farkedilir düzeyde artırdı. Bu durum, kendi bölgelerindeki İsrail işgaline karşı şiddetli bir tepki göstermek konusunda Filistinlilere ilham kaynağı oldu. Bu eylem tarzı, Filistin mücadelesinin 1988'de İsrail baskısı ve Filistin Kur-

30) Bkz. Bu derlemede "Hizbullah'ın Zaferi."

uluş Örgütü'nün bürokrasisine karşın en yüksek noktası olan İnfitada'ya ulaşması ile daha da popüler oldu.[31]

Yine de İnfitada sayesinde Filistin mücadelesi, Arap politika sahnesinin merkezine yerleşti. Öyle ki, Reagan hükümeti, 1989'da FKÖ ile resmi pazarlığa oturdu, ancak anlaşmaya varılamadı. Körfez Savaşı nedeniyle, ABD hegemonyasının Orta Doğu'ya muhteşem geri dönüşü sonrasında Washington kendini bir kez daha İsrail-Filistin sorunuyla karşı karşıya buldu. Bu noktada ABD için, bölgedeki yerini sabitleştirebilmek için *pax americana*'yı kurmak her zamankinden daha gerekliydi.

Irak savaşının resmi olarak sona ermesinden birkaç ay sonra George W. Bush Madrid'de İsrail-Arap barış konferansını açtı; bu, 1974'de Cenova'da düzenlenen konferanstan sonra konuyla ilgili tüm ülkelerin katıldığı ilk konferanstı. Likud Başkanı İzak Şamir'in, bölgede anlaşmaya varılması anlamına gelen konferansa katılmakta isteksiz olması üzerine, Washington Şamir'in kulağını bükmek zorunda kaldı. İsteği, 1967 yılında işgal edilen Filistin ve Suriye topraklarını almak olduğundan, anlaşma için sunulacak küçük teklifleri geri çevirmek durumunda kalacağını biliyordu. Bush yönetimi, Madrid'e gelmesini sağlamak için Şamir'i, daha önce kendisine söz verilen 10 milyar dolarlık borcu vermemekle tehdit etti. Şamir'in, İsrail'e göç eden Rus Yahudileri ülkesinde barındırabilmek –bu göçmenler Likud için yayılma projeleri ve oy üstünlüğünü korumak adına can alıcıydı– için bu paraya şiddetle ihtiyacı vardı.

Önceki yılların aksine, bu dönemde yaşanan ABD-İsrail arası gerginlik, Siyonist devletin Washington'ın gözündeki stratejik değerinin düştüğünü gösterdi. Aslında, 1960'ların başında, ABD'nin Orta Doğu'daki güçsüz konumu İsrail ile ittifakının

31) Bkz. Bu derlemede "İntifadanın Dinamiği."

önemini artırmıştı; ancak 1990'dan itibaren ABD'nin büyük askeri güçle bölgede varolabilmesi, İsrail'i önemsiz hale getirdi. Böylece, ABD, Siyonist müttefikinden taleplerini artırma eğilimi gösterdi.

1992'de İsrail İşçi Partisi'nin yönetime gelmesi de Madrid konferansının batağa saplanmasını engelleyemedi. Sedat'ın 1977'de yaptığı gibi, tüm kozlarını tek seferde oynayan Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Arafat, kendi örgütünün Yürütme Kurulunun haberi olmadan, Rabin-Peres hükümeti ile gizlice pazarlığa oturmayı kabul etti. Görüşmeler, Oslo anlaşması ile sonuçlandı. Eylül 1993'de Beyaz Saray'ın bahçesinde atılan imzalar, 1994 yılında imzalanan İsrail-Ürdün barış antlaşmasının yolunu açtı. Ancak Oslo, özetle Arafat açısından aldatıldığı bir alışveriş oldu. İsrail askeri kontrolü altında bulunan bölgelerdeki Filistin yerleşim bölgeleri için Allon Planını[32] canlandırdı. Karşılığında Arafat, hiçbir belgede ne söz verilen ne de konusu geçen "bağımsız bir devlet" serabını kabul etmiş oldu. Hiç olmazsa anlaşma şartlarını dondurmayı bile garanti edemedi.

1993 uzlaşmaları İsrail'in sonraki yedi yıl boyunca da, 1967-1993 yılları arasında uyguladığı gibi Allon Planını uygulamasını sağladı. İsrail, 1993'den 2000'e kadar, 1967 yılında işgal ettiği bölgelerdeki göçmenlerini iki katına çıkardı ve altyapısını kurdu. Bu esnada Filistinliler büyülenmiş ya da Filistin yetkililerinin aygıtının etkisi altında olarak, sessiz kaldılar –ta ki dolandırıldıklarını anlayana kadar. Bu noktada mümkün olan her şekilde tepki gösterdiler; İsrail'in bu bölgelerde uyguladığı baskının artması ve ablukalar nedeniyle, Filistinliler önce çileden çıktı, ardından umutsuzluğa düştüler. Aslında İsrail, Arafat'ın imza at-

32) Bkz. Bu derlemede "Siyonizm ve Barış: Allon Planından Washington Anlaşmalarına."

uğı biçimde, kendi insanlarına baskı uygulamasını sağlamak amacıyla, planlanmış bir biçimde bölgedeki gerginliği artırmaya uğraşıyordu.

Nihayet, İsrail-Filistin ihtilafını çözmek için "son bir anlaşma" yapma zamanı geldi. Zamanın geldiğine Clinton hükümeti ve İsrail Barak hükümeti karar verdi. Temmuz 2000'de Camp David'de büyük hakaretleri cebine indirmiş ve rekor sayıda teslimiyete boyun eğmiş Arafat'ın, son teslimiyet için hazır olmadığını görerek hayal kırıklığına uğradılar. Arafat liderliğindekiler, Filistin halkının haklarını güpegündüz ortadan kaldırmaya hazırlıklı değildi. Bürokratik çağrısına cevap verecek bir bölge arayışındaki devlet benzeri yapı, otuz yıllık bir süredir "bağımsız" bir devlet için can atıyordu. Sadece Bantustanlar için uzlaşmayı, reddetti.[33]

2000 YILI: STRATEJİK DÖNÜM NOKTASI

Böylece ABD'nin 1991-2000 yılları arasındaki dönemde Orta Doğu'da uyguladığı strateji, iki ana cephede de sınırlarının dışına çıktı. İsrail-Filistin cephesinde "barış süreci"nin tıkandığı aşikardı. İki taraf için de esas olan konularda yaşadıkları fikir ayrılığı göz önüne alındığında, ancak taraflardan birinin teslimiyeti halinde barış süreci devreye girebilirdi. Clinton'un destek verdiği, Ehud Barak'ın bakış açısından Filistin, Barak'ın Camp David'de yaptığı "cömert teklif"i kabul etmeliydi. İsrail veya Filistin açısından genel bir mutabakata varılmadığı durumda, Barak'ın teklifi, Washington'ı memnun edecek tarzda bir anlaşmaydı.

Barak'ın teklifi, Ekim 1995'de, İzak Rabin'e suikast düzenlenmesinden önce yapılan pazarlıktan esinlenmişti. Bu pazarlık, Oslo anlaşma görüşmelerinde yetkili iki kişi tarafından ya-

33) Bkz. Bu derlemede "Filistin Kurtuluş Örgütü: Geriye Marş"

pılmıştı: Yossi Beilin, o dönemde İsrail Dışişleri Bakanlığı'nda Şimon Peres'e bağlı çalışıyordu; ve Filistin liderliğinden Mahmud Abbas (diğer adı Ebu Mazen). Anlaşma, İsrail'in 1967'de işgal ettiği bölgelerdeki yerleşim yerlerinde kalmasını öngörüyordu. "Filistin devleti" olarak tanımlanan bölge İsrail ordusu tarafından kontrol edilecek şekilde çeşitli alt bölgelere ayrılacaktı. İsrail, Kudüs'ün 1967'de bina inşa ettiği kısmını elinde tutacak, Filistin devletinin başkenti ise Kudüs'ün banliyösündeki Abu Dis olacaktı. Nihayet, Filistinli mülteciler uluslararası kabul görecek ve "Filistin devleti"ne dönme hakkını elde edeceklerdi.[34]

Arafat Camp David'de, haklı olarak, bir bütün halinde Filistin halkına olduğu gibi, kendi örgütü Fetih'in tabanına da benzer bir "düzenlemeyi" kabul ettirmenin imkansız olcağını ileri sürdü. Bu durumda, Washington da İsrail İşçi Partisi de bu çıkmaza bir son vermenin yolunun, Filistin direnişini güç kullanarak durdurmak olduğu sonucuna vardılar. Barak, Ariel Şaron'a 28 Eylül 2000'de Kudüs-Harem el Şerif'te bir provokasyon başlatması için yetki verdi; böylece bir Filistin ayaklanmasına neden oldu. Barak'ın emriyle, İsrail'in bu İkinci İnfitada karşısında uyguladığı şiddet, ayaklanmayı artırmak ve böylece kendi zalim baskısı için zemin yaratmak amaçlıydı. Filistinlilerin pes ederek Camp David şartlarını kabul etmesini hedefliyorlardı. Kendi açılarından, sabrının sonunda olan ve etrafı yoz bürokratlarla çevrili bir otokrat önderliğindeki Filistinliler, İntifada'yı "militarize etme" tuzağına düştüler.

Böylece, Filistin isyanını kanla boğmayı hedefleyen ve Washington ile İsrail'den oluşan büyük bir cephe meydana geldi. Bu

34) Beilin-Ebu Mazen anlaşması ve Oslo'dan Şaron'a katedilen yol hakkında, bkz. Tanya Reinhart'ın harika kitabı *Israel/Palestine: How to End the 1948 War* [İsrail/Filistin:1948 Savaşı Nasıl Sona Erdirilir] (New York: Seven Stories, 2002).

rolü en iyi üstelenecek kişi de, savaş suçlusu olarak nam salmış bir general olan Şaron'dan başkası olamazdı. Daha birkaç yıl önce imkansız görünen bir şey gerçekleşti; İsrail'in en uç politikacılarından biri, fanatizmi ile Menahem Begin'i bile yıldıran biri; Likud başkanlığına geldi ve Şubat 2001'de yapılan İsrail seçimlerini kazandı. Şaron, Filistinlilerin direniş ruhunu kırmak için işe koyuldu. Filistinlilerin yaşam koşullarını mümkün olduğunca uzun süre, dayanılmaz hale getirmek için çalıştı. Şaron, kendisini iktidara getiren ruh ile, sistematik olarak provokasyonlara girişti ve harekete geçmeye en kararlı Filistin gruplarının liderlerinin, yani islamcı fundamentalistlerin "yargısız infazı"nı destekledi.

Şaron için, Oslo anlaşmaları, Beilin-Ebu Mazen anlaşmaları, Camp David'de önerilen şekliyle dahi kabul edilebilir gibi değildi. Onun hayalindeki yerleşim, kendisine göre en uygun çözüm olan "transfer" ile kabul edebileceği en üst nokta arasında gidip geliyordu. "Transfer", İsrailliler'in Filistinlileri kendi bölgelerinden atma isteğinin örtülü biçimde ifadesiydi, yani 1948 yılında gerçekleşenin yeni bir şekliydi. Bu, Şaron ile uç sağ koalisyon ortaklarının ateşli biçimde istedikleri bir şeydi. Ancak gerektiği takdirde, daha az "ideal" olan, Allon seçeneğini üç ayrı, sıkı kontrol altında tutulacak Filistin yerleşim bölgesine –kısaca üç Filistin toplama kampı– dönüştürmekten oluşan bir çözümü de kabul edebilirdi. Bu bölge, 1967'de işgal edilen Ürdün arazisinin sadece %42'siydi. Şaron'un, 1977'de kendi partisi iktidara geldiğinde oluşturduğu bu seçenek, "transfer"in tamamen olmasa da büyük ölçüde gerçekleşmesini sağlıyordu. Şaron'un, seleflerinin tehdidi ile yapımına Haziran 2002'de başladığı "güvenlik duvarı" da, bu meşum perspektife iyi uymaktadır.[35]

35) Joshua Hammer'ın "Kelimeler ve Eylemler"i kadar tatlı ve içten makalelere büyük Amerikan medyasında az rastlanır, *Newsweek* (uluslar arası basım) 9 Haziran 2003.

Ve yine aynı Şaron –fikirlerini saklamaktan hiçbir zaman çekinmeyen– Kasım 2002'ye kadar İşçi Partisi'nin de içinde bulunduğu bir koalisyonu yönetti. Bu koalisyon Filistinlilere yönelik savaşın en gaddar bölümlerinin sorumlusuydu.[36] Aynı Şaron, kendi seçiminden bir ay önce göreve gelen George W. Bush yönetiminin "iyicil ihmali"nden de faydalandı. Üç partinin göz yumması –Şaron yönetimindeki Likud, Siyonist İşçi Partisi ve ABD hükümeti– ortak bakış açılarının ifadesiydi: Filsitin direnişçi ruhunu kırmak. Ortak hedeflerine ulaşana kadar, uyuşmazlıklarını ileri bir tarihe ertelediler.

ABD stratejisinin diğer büyük cephesi olan Arap-İran Körfezi'nde ya da en azından bir bölümünde, 2001 yılında başka bir stratejik değişim vuku buldu. "Çifte set çekme", İran'a yönelik olan bir tek set çekme ile değiştirildi. Washington –güncel protestolardan cesaretlenerek– İran rejiminin, Doğu Avrupa rejimlerinin yıkıldığı gibi yıkılacağını umdu. Irak'a set çekme vakasında ise "rejim değişikliği" adı altında askeri darbe gerekmekteydi.

George W Bush'un ekibi Ocak 2001'de, Bağdat'taki yönetime askeri müdahalede bulunmak niyetiyle görevine başladı. Bush, bu niyetini seçim kampanyasında da ifade etmişti. Hükümetinin çok sayıda üyesi ve alt kadrosu onun yanındaydı, ki bu kişiler Bush'un selefi Clinton'a Ocak 1998'de aynı konuda dilekçe vermişti. Dilekçe yazılması, Bush hükümeti üzerindeki etkisinin altı çokça çizilen gerici bir think-tank Projet for the New American Century [Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi] tarafından düzenlenmişti. Gerçek şu ki, Clinton'dan Irak rejimini askeri güç ile devirmesini talep eden dilekçeye imza atan 18 kişiden

36) Haziran 2003'de bir yıllığına İşçi Partisinin başkanlığına seçilen Şimon Peres, Şaron'la yeni bir koalisyon yaparak hükümete geri dönmek için pazarlığa can atıyor.

11'i kendilerini Bush hükümetinin yanında,[37] özellikle de Pentagon'da, buldular. Bu durum, proje bu kadar açık ifade edilmemiş olsa, rahatlıkla komplo teorisi izlenimi verebilirdi.

George W. Bush'un hükümeti, Irak'a karşı ilk ABD savaşını başlatmış olan babasının hükümeti gibi, petrol endüstrisine, tarihte bir hükümetin olabileceği kadar sıkı bağlıydı. ABD dış politikasının ekonomik amaçlar, özellikle de petrol üzerine tanımlanmasına tepki gösterenleri rahatsız etme riskini göze alarak; petrol lobisi, en azından İkinci Dünya Savaşı'ndan beri, ABD dış politikasının oluşturulmasında kilit görevi gördü.[38]

Ne de olsa, bazı hükümetler, petrole karşı diğerlerinden daha duyarlıdır. Seçim kampanyası sırasında, oy potansiyeli içerisinde petrol ve benzin endüstrisinin önde gelen şirketlerinin (ExxonMobil, BP Amoco, El Paso, Chevron vb.) bulunduğu Bush Jr. hükümeti de en duyarlılardan biriydi. Endüstriyle olan kişisel ve ailevi bağlarının yanı sıra, Bush, sektörle eşit ve daha yakın bağları olan kimseleri de atadı: Başkan Yardımcısı Dick Cheney (Halliburton) ve Milli Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice (Chevron).

Seçim senesi 2000 boyunca, petrol fiyatlarında (ve ABD'de istasyonlardaki benzin fiyatlarında) keskin bir yükseliş oldu. Irak ambargosunun yarattığı yükten beri ve 1991-99 yılları arasındaki dönemde, ham petrolün fiyatı[39] 1990 yılındaki değerinin (varil başına 22.26 $) altındaydı, bu fiyat enflasyona

37) Rumsfeld, Wolfowitz, Abrams, Armitage, Bolton, Dobriansky, Halilzad, Perle, Rodman, Schneider ve Zoellick

38) Burası, kanıtlamanın yeri değildir. Biz sadece, Rockefeller ekibinin ABD dış politikasında merkezi bir rol oynadığından bahsediyoruz. David Rockeferler uzun yıllar Birleşik devletler dış politikasının başlıca think-tank'ı Dış İlişkiler Konseyi'nin (prestijli dergi *Forreign Affairs*'i yayınlamakta) başkanlığını yaptı. Şirketi, Bechtel gibi, petrol üreticisi ülkelerle yaptığı anlaşmalarda güzel lokmalar kapmayı başarmış olan ve şu anda da Irak'ı yeniden yapılandırma ile uğraşan şirketlerle birlikte Konseyi finansal olarak desteklemektedir.

39) OPEC Referans Küfe fiyatı.

göre ayarlandığında ise petrolün 1974 yılındaki fiyatının %35 altındaydı.[40] Ancak durum 2000 yılında değişti ve nominal fiyattaki bir sıçrama ile 1999 yılında varil başına 17.47$ olan fiyat 27.60 $'a çıktı (ki bu fiyat da gerçekte 1990 fiyatının altındaydı).[41]

Daha da önemlisi, Bush'un ekibi de, ABD'nin hakim kesiminin taşıdığı, petrol pazarının geleceği ve hidrokarbon kaynaklarının kuruyacağı endişesini taşıyordu.[42] Çok nüfuzlu olan Center for Startegic and International Studies (CSIS) (Stratejik ve Uluslararası Çalışma Merkezi), Şubat 2001'de açıklanan *The Geopolitics of Energy Into the 21st Century* [XXI. yüzyılda Enerji Jeopolitiği] başlıklı Kasım 2000 raporunda bu endişeyi açık biçimde ifade etti. Bu rapora göre, XXI. yüzyılın ilk 20 yılında, dünya enerji ihtiyacı %50'nin de üzerinde bir oranda artacaktı.

"İran Körfezi, dünya pazarına petrol temininde, Suudi Arabistan'ın tartışılmaz liderliğinin yanında, kilit kaynak olarak kalacaktır. Aşlında, gelecekteki petrol ihtiyacı için yapılan tahminler doğru çıkarsa, İran Körfezi'nin petrol üretimini 2000-2020 yılları arasında %80 oranında artırması gerekecektir. Bu üretim artışı, bölgede yabancı yatırıma izin verilir ve İran ile Irak yaptırımı olmazsa, ulaşılabilir bir hedeftir."[43]

Rapor, bu ihtiyaç ile Washington'ın politikaları arasındaki "temel çelişki"nin altını çizdi:

"İran, Irak ve Libya'dan –ABD veya uluslararası kuruluşlar ta-

40) OPEC, *Yıllık İstatistik Bülteni* 2001, s. 119.

41) Nominal fiyat sonraki yıl 23.12 $'a, halen 1990 fiyatının üzerinde kalarak, düştü. Ancak 2002'de fiyat yeniden yükseldi (24.36 $) ve Rus petrol ithalatına karşın 16 Temmuz 2003'de varil başına 27.87$'a ulaştı.

42) Bkz. Michael Klare, *Resource War: The New Landscape of Global Conflict* [Savaş Dayanağı: Küresel Çatışmanın Yeni Manzarası] (New York: Henry Holt, 2002)

43) CSIS Panel Raporu, "Yönetici Özeti", The Geopolitics of Energy into the 21st Century [XXI. yüzyıla Girerken Enerji Jeopolitikleri], vol. 1, An Overview and Policy Considerations [Genel Bakış ve Politik Değerlendirme] (Washington: CSIS, 2000) s. XVI.

rafından uygulanan yaptırımlara maruz kalan üç ülke– petrol ve benzin ithalatı, dünyanın artan ihtiyacını; özellikle Asya ile ve Asya'da enerji kaynakları için artan rekabeti (ani fiyat artışı anlamına gelen) karşılamak konusunda önemli bir rol üstlenecektir. ABD'nin tek taraflı yaptırım uyguladığı yerlere (İran ve Libya), ABD'nin dahil olmadığı yatırımlar yapılacaktır (eğer rakiplerimize yardım etmek istemiyorsak, yaptırımları bırakalım anlamında). Çoktaraflı yaptırımlara maruz kalan Irak, artan ihtiyacı karşılamak amacıyla rafineri altyapısı oluşturmaktan men edilebilir. Eğer 2020 için tahmin edilen dünya petrol talebi doğru çıkarsa, bu talebi karşılamak için, yeni ikmal kaynakları ortaya çıkmaması halinde, bu üç ithalatçı ülkenin tam kapasite çalışıyor olması gerekecektir."[44]

Bush hükümeti için olduğu gibi, bütün olarak Amerikan kapitalizmi için de Irak'a uygulanan ambargoya acilen bir son vermek gerekiyordu. Irak'ın rafineri sistemini yeniden yapılandırmak ve modernize etmek zamanıydı, bu da yıllar sürecek yatırım ve çalışma anlamına geliyordu. Irak, Suudi Krallığı'ndan sonra ikinci büyük petrol kaynağına sahipti; ve Washington'ın hedefi, yeni yüzyılın ilk onyıllık döneminde Irak'ın üretim kapasitesini (öngörülen kapasiteye ulaşana dek) ikiye, üçe katlamaktı. Bu endişenin altında yatan, Suudi üretiminin sağlam esneklik payının –Krallığın mevcut üretimi ile üretim kapasitesi arasındaki güvenlik marjı–[45] korunması prensibiydi. Bu, ABD gözetimi ve denetimi altındaki dünya petrol pazarının dengesi açısından can alıcıydı ve ABD'nin "petrol politikasının köşe taşı"nı oluşturuyordu.[46]

44) Aynı yerde, s. XIX.

45) Potansiyel kapasitesini saymazsak, bugün Krallığın, tesis edilmiş fakat kullanılmayan 3 milyon varil/gün kapasitesi var.

46) Edward Morse ve James Richard "Enerjide Üstünlük Savaşı", *Foreign Affairs*, vol. 81 no: 2 (Mart-Nisan 2002) s. 20, ayrıca bu makale üzerine tartışmaya da bakınız: "Suudi Arabistan Halen Önem Taşıyor mu?" *Foreign Affairs*, vol. 81, no.6, Kasım-Aralık 2002, s. 167-78.

11 EYLÜL: BUSH'A BEKLENMEDİK FIRSAT

Böylelikle, Irak üzerindeki ambargonun kaldırılması için ivedilikle uygun koşulların oluşturulması gerekiyordu. İki önkoşul vardı; birincisi Saddam Hüseyin'in devrilmesi ve yerine ABD kontrolü altında olacak bir hükümetin geçmesi. Bu "rejim değişikliği" olmadan, ABD ambargoyu kaldırmayı düşünmeyecekti. Paris ve Moskova bir süredir, Baasçı rejim üzerindeki ambargoyu kaldırmak için çağrıda bulunuyordu; ki bu durum onların lehine, ABD'nin ise aleyhineydi.

Bağdat, iki ayrıcalıklı partnerine –Fransa ve Rusya– ambargonun kaldırılması halinde petrol konusunda büyük imtiyazlar bahşetti. Irak'ta tehlikeye giren şeyin boyutu düşünüldüğünde, –yirmi yıl süren savaş ve ambargonun ardından viran olmuş bir şehri yeniden inşa etmek için, büyük petrol kaynaklarına dayalı dev bir pazar– çeşitli nedenlerle Londra destekli Washington'ın bunu Paris ve Moskova'ya gümüş bir tepside sunması imkansızdı.

Bush yönetiminin seçenekleri, –kendisinden önceki Clinton yönetiminin olduğu gibi– ambargoyu sürdürmek ya da Irak'ın ABD tarafından kontrolünü güvence altına almaktı. Bu ikinci, sıkboğaz eden seçeneği gerçekleştirebilmek için, başka bir koşulun yerine getirilmesi gerekiyordu: Irak'ı işgal etmek ve ülkeyi ABD boyunduruğunda tutmak. Gerçekte, Irak'ı Sam Amca'nın kontrolü altında tutmanın tek ve emin yolu, ülkeyi doğrudan Washington'dan yönetmekti.

Irak, Doğu Avrupa'da değil; ABD'ye düşmanlığın en yoğun olduğu bir bölgedeydi. Irak'ın gidişatını kesin kılacak herhangi bir Amerikan ideolojik hegemonyası olmaksızın, ABD'ye tam bağımlılık ile, ülke bir çeşit yediemin altında olacaktı. Baba Bush, politik açıdan bunu başarmaktan aciz olduğundan, Mart 1991'deki isyanda Washington'ın kontrolü altında olmayan bir

Irak devrimi zaferindense, Saddam'ın isyanı kanlı biçimde bastırmasını tercih etmişti. Clinton'un ise, muhalefetteki Cumhuriyetçilerin, Lewinsky skandalından istifade etmesi yüzünden, 1998'de Birleşmiş Milletler denetçilerinin sağladığı uygun bir bahane ile Irak'ı işgal etmesi mümkün değildi.

Bu çerçevede, 11 Eylül 2001 Bush hükümetine hızır gibi yetişti. 1990'da Saddam Hüseyin'le olduğu gibi, denilebilirdi ki, Washington'ın yararı için Usame Bin Ladin ortaya çıkmasaydı dahi yaratılırdı. Islamcıların, ABD'nin eski müttefiki, yeni amansız düşmanlarının saldırısı, ABD üzerinde öyle büyük bir politik travma yarattı ki, Bush hükümeti, nihayet "Vietnam sendromu"nu ortadan kaldırmanın ilk kez mümkün olabileceğini ve Soğuk Savaş'ın ilk on yılındaki dizginsiz askeri harekata dönülebileceğini düşündü.

Araştırma raporlarından ve röportajlardan biliyoruz ki; Bush ekibinin bazı üyeleri –kendi iddialarına göre– Bağdat'ın Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a saldıran adamlarla bir ilgisi olmadığı halde bu olayı Irak'a saldırmak için kullanmak istedi. Hükümet içinde "Önce Irak" (Donald Rumsfeld'in savunduğu) ve "Önce Afganistan, sonra Irak" (Colin Powell'ın savunduğu) tartışması yaşandı. Irak'ın işgal edilmesi uzun süredir fikir birliğine varılan bir konuydu. Belli politik nedenlerden ötürü Başkan, ikinci seçeneği tercih etti.

Afganistan'ın işgali, Bush hükümeti için, SSCB'nin bölünmesinden beri istenen bir projeyi gerçekleştirmek için de bir fırsattı. Ancak, eski Sovyet Orta Asya'nın göbeğinde doğrudan Amerikan askeri gücü tesis etmek, ABD'nin Irak'ı işgalinden de daha az olasıydı.[47] Rusya'yı Çin'e bağlayan –bu iki ülke, Amerikan he-

47) Bkz. Bu derlemede "Petrol Operasyonu". Ayrıca bkz. Achcar "Le nouvel ordre impérial ou la mondialisation de l'empire états-unien," [*Yeni Emperyal Düzen*

gemonyasına daha etkin biçimde karşı gelebilmek,[48] ya da İran'la da ittifâk kurma eğilimindeydi– Avrasya topraklarının ortasında askeri varlık göstermek aşikar bir jeostratejik değer taşıyordu. Dahası, Orta Asya'da ve Hazar havzasında (Özbekistan, Kırgızistan, Gürcistan vb.) Amerikan askeri gücünün varlığı, ABD'nin petrol kaynaklarını kontrolü altına alma şeklindeki küresel ve Orta Doğu stratejisine uyuyordu; kaldı ki bu bölgede işin içinde doğal gaz da vardı.

Aslında, daha önce söz edilen CSIS raporu Hazar petrolünün "odak noktada olmasa da önem kazanacağından"[49] bahsederken, ilerki yıllarda doğal gaza talebin artmasıyla bu enerji kaynağının stratejik değere sahip olacağını kastediyordu. Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği topraklarından oluşan bölge, tüm dünyadaki petrol yataklarının %6'dan biraz fazlasını oluşturur. Buna karşılık, aynı bölgede dünya doğal gaz rezervlerinin %30'dan fazlası mevcuttur.[50]

Afganistan savaşının esas amacı, El-Kaide alt yapısını yok etmenin yanı sıra, ABD'nin Hazar Denizi kıyılarına ve Orta Asya'ya sızmasıydı. Bu durum, Washington'ın, Afganistan içişleriyle veya sadık bendesi Hamit Karzai tarafından yönetilecek, vaat edilen "modern" ülkeyi kurmakla ne kadar az ilgilendiğini açıklar. ABD çok iyi bilmektedir ki, –hiçbir başarı garantisi olmaksızın–

---

yada Birleşik Devletlerin Küreselleşmesi] s. 15-24, in Achcar ed., *Le nouvel ordre impérial, Actuel Marx*, no. 33, 1st semester 2003, ayrıca John Bellamy Foster, Harry Magdoff and Robert McChesney, "U. S. Military Bases and Empire," ["Amerikan Askeri Üsleri ve İmparatorluk"] *Monthly Review*, vol. 53 no. 10 (Mart 2002).

48) Olayın bu cephesi, makalenin mevzuunun çok ötesindedir, bkz. Achcar "Stratejik Üçlü: ABD, Rusya ve Çin" ve "Rasputin Satranç oynuyor: Ne Yapmalı da Batıyı Yeni Bir Soğuk Savaşa Sokmalı" Tarık Ali, *Evrenin Efendileri*? NATO'nun Balkan Seferi (İstanbul, Om yayınları, 2001.) Ayrıca bkz. Achcar, "Washington, Moskova ve Pekin'in üçlü oyunu" *Le Monde Diplomatique*, Aralık 2001.

49) CSIS Panel Raporu s. XVI.

50) OPEC, agy, s. 10, 12.

Afganistan'ı kontrol altında tutmak için sarfedilecek mali ve askeri kaynağın karşılığındaki getiri çok küçüktür.[51] Taliban/El-Kaide ortaklığı ile olan savaş Vladimir Putin'in yanlış hesapları ve hayalleri eşliğinde buna olanak sağladı; ve Washington'ın, kamuoyunun arkasından iş çevirerek, emperyal askeri ağını başarıyla örmesine izin verdi.

Afgan operasyonu az çok tamamlandığında; Bush yönetimi esas konuya döndü: Irak. Bu davada, ABD, neye mal olacak olursa olsun, sadık bendesi olacak, Amerikan gözetimi ve birliklerinin koruması altında bulunacak bir Irak devletini kurmak için büyük çaba sarfetmeye kararlıydı. Bu bakış açısı, daha önce de anlattığımız gibi, ülkeyi işgal etmek ve Saddam Hüseyin'i devirmek için "zaruri"ydi. Bush hükümetinin özellikle Paris karşısındaki sert tavrı, ganimetten Fransa'ya pay vermeyeceğinin göstergesiydi. Washington, bu rekabette Paris'in bazı kozları olduğunun farkındaydı: Irak pazarındaki tecrübesi ve Fransa'nın Amerikan-İngiliz ikilisine karşı genel düşmanlık ile tam bir tezat oluşturan Arap halkı ile olan ilişkileri.

"BATAKLIK"

Bush hükümeti ve Pentagon'daki Rumsfeld ekibi, işin zorluğunu küçümseyerek ve ellerindeki imkanları gözlerinde fazla büyüterek, muazzam bir hata yaptılar. Bu zorlukları, tahmin edilebilirdi; ve pek çok insan –buna yazar da dahil– da bu zorluklar önceden gördü.[52] Irak'ın ABD-İngiltere tarafından işgaline karşı büyük çoğunluğu Arap olan ülke halkının duyduğu kızgınlık gi-

51) Süregelen durum, mücahitlerin 1992'de Necibullah rejimini devirmesinden sonraki duruma çok benzer. Bkz. Bu derlemede "Afganistan'ın 'Lübnanlaştırılması'. "Necibullah'ın Düşüşünden Sonra"

52) Bkz. Bu derlemede "Washington ve Londra: Sorunlar Daha Yeni Başladı" ve "Hafiften Morali Bozulmuş bir Savaş Karşıtı Eylemciye Mektup"

derek büyüyor ve öldürücü bir hal alıyor. Washington bu durumun bir bataklığa dönüşmesi sürecini yavaşlatmak için çözüm arayışlarını hızlandırıyor. Bu "bataklık", Sam Amca'nın Vietnam'daki eski "bataklığından" ziyade İsrail ordusunun Lübnan'daki bataklığına benzeyebilir. Washington, hükümetin politika danışmanlarının sert bir biçimde eleştirisine maruz kalacak şekilde, açıkça geçici tedbirler alıyor. Sonuç, Bush'un 11 Eylül 2001'den beri tadını çıkardığı yapay, şişirme bir popülaritenin bozgunu.

ABD, dünyanın en muhteşem ordusuna, diğer tüm orduları bertaraf edebilecek güçte bir orduya sahip olabilir. Ama Bush-Rumsfeld ekibi, kendi "zeki" hatta "dahi" bombalarının, robotlarının, diğer tüm uzaktan kumandalı ve elektronik programlanmış silahlarının, iş insan kitlelerini kontrol etmeye geldiğinde işe yaramaz olduğunu öğrenmenin bedelini ödüyordu. Sorun, işgalci gücün, ABD'nin, Britanya imparatorluğunun görkemli çağında olduğu gibi, fethedilen ülkenin topraklarına yerleşip orada yaşayacak ve ülkeyi idare edecek göçmenlerden veya "emperyalist"lerden yoksun olması değildi. Varlığı sona ermiş olan Britanya İmparatorluğu'nda, bir 'çok satanın' yazarı olan Niall Ferguson, *New York Times Magazin*'de[53] bu konuyu tartışmaya açarak, karşılaştırma yapmak suretiyle açıklıyordu. Ancak, İngiltere'nin imparatorluk devri ile günümüz arasında nasıl büyük bir fark olduğunu gözden kaçırdı. Öyle bir fark ki, onun bahsettiği sözde sömürge göçmenleri ile aradaki farkı açıklıyor.

Aslında, günümüzde, işgal edilen ülkenin insanları, işgalci güce karşı düşmanlık besliyor ve onu böyle görüyorsa, bu durum işgalci güç açısından, XIX. ya da en azından XX. yüzyılın ilk yarı-

53) Niall Ferguson, "İmparatorluk Sırıtıyor", *New York Times Magazine*, 27 Nisan 2003.

sındaki işgalcilere göre, kıyaslanamaz derecede büyük tehlike arzetmektedir. Bir yüzyıl öncesinde, büyük insan kitleleri, boyunduruk altına alınmaya boyun eğiyordu. O günden bu güne, insanlar, ulusal özgürlük mücadelesinin farkına vardılar; bu da sömürgeden kurtulma çağının temelini oluşturdu. Ek olarak, eğitim seviyesi ve ulusal bilinç artık çok daha yüksek bir düzeye ulaştı.

İsrail, 1967'den sonraki yirmi yıl boyunca, –işgali Siyonist ordu için bir kabusa dönüştüren Birinci İntifada'nın ortaya çıkışından önce– fazla zorluk yaşamaksızın Batı Şeria ve Gazze'yi işgal altında tutmaya muktedirdi; çünkü 1967 bölgelerinin işgali gerçek bir askeri işgaldi ve hâlâ da öyle. Siyonist sömürgeciliği yerli halkın tahliyesine eğilimli bir tür göçmen-sömürgeciliğidir. Göçmenler, Filistinlilerden, güvenlik nedenlerinden ötürü *tecrit* edilir ve önceki zamanlardaki sömürge yönetimleriyle çok az ortak noktaları vardır. Sadece, İsrail işgalci birliklerinin, işgal edilen bölge halkıyla karşılaştırıldığındaki üstün gücü ve işgal edilen bölgenin işgalci bölgeyle yan yana olması, İsrail'in bu kadar uzun süre durumu kontrolünde tutmasını sağladı.

Bu koşullar, Irak'taki işgalci güçlerin yüzleştiği koşullarla tezat oluşturmaktadır; Irak'ta işgalcilerin karşısında yaklaşık 20 milyon (sadece Arapları sayarsak) insan vardır. ABD'nin sorunu, aynı anda hem Irak'ı kontrol edecek hem de dünyanın geri kalanına karşı emperyal rolünü oynamaya yetecek miktarda askerinin bulunmamasıdır. Bu yüzdendir ki Soğuk Savaş ve "askeri alanda [teknolojik] devrim"den sonra personel sayısı azaltılmış olan ABD silahlı kuvvetlerinin sayısını artırmak için Rumsfeld, Kongre'den yetki istemeyi tasarlamaktadır.[54] Irak halkının düşmanlığı ve milliyetçi duyarlılığın ışığında, ABD Irak'ta ancak as-

54) Thom Shanker, "Devlet Büyükleri Daha Büyük Bir Ordu Arayışını Tartışıyor" *New York Times*, 21 Temmuz 2003.

keri varlık gösterebilir. Irak'taki sivil Amerikalılar silahlı bir işgalin politik ve ekonomik kolu olarak görülmekte ve bu nedenle askeri korunma gerektirmektedir.

Washington, birliklerini batmakta oldukları bataklıktan kurtarabilmek için, diğer ülkelerden, özellikle Müslüman ülkelerden askeri destek arayışına girmiştir. Ancak, bu birlikler, nereden olurlarsa olsunlar, ABD'nin takviye birlikleri gibi davrandıkları müddetçe sorun çözülmeyecektir. Irak'ın işgalci güçlerini algılayışını değiştirmek, bu güçlerin ABD ve İngiliz müttefiklerinin Irak kaynaklarının kullanımının denetlenmesi amacıyla kullanılmasından vazgeçmeyi gerektirecektir. Washington'ın ikilemi budur. Ama bu aynı zamanda, Washington'ın Irak'ı işgal etmek üzere en başta yola çıkış nedenidir.

Washington'ın, tüm bölgeye örnek olacak biçimde, Irak'a demokratik bir yönetim bağışlamak istediği efsanesi, ABD'nin, Japonya ve Almanya'nın 1945 sonrası demokratikleşme senaryosunu Irak'ta oynadığı efsanesi, olayların akışına daha fazla dayanamayacaktır. İkinci Dünya Savaşı'nda yenilen iki büyük ülkede, ideolojik hegemonyaya sahip oldukça büyük kapitalist kesimler, ABD ile işbirliği yaparak ülkelerini onun yardımıyla yeniden yapılandırmaya hazırdılar –istekli bir biçimde hazırdılar– çünkü "komünist" tehdit altındalardı. ABD ile ittifak kurduktan sonra da, hakiki seçmen çoğunluğu ile ülkelerini yönetebiliyorlardı.

Bugün Irak'ta yaşanan durumun ise bununla karşılaştırılabilir bir tarafı yoktur. Irak burjuvazisinin, tam güç sahibi, yarı-faşist bir devlet görüntüsü içinde çok uzun süre hapsedilmesinin etkileri, Üçüncü Dünya ülkeleri burjuvazilerinin genel yapısal zayıflığını daha da ağırlaştırdı. Irak'ta çoğunluğu oluşturan Arap halk arasında artık ABD müttefiklerine itimat söz konusu değil; ideolojik hegemonyadan ise söz etmeye bile gerek yok. Böylece Irak, tıpkı di-

ğer Orta Doğu ülkeleri gibi; Samuel Huntington'un söylediklerini doğruluyor: "Demokrasi paradoksu: Batılı demokratik yapıların Batılı olmayan topluluklar tarafından kabul görmesi; yerli ve Batı karşıtı politik hareketleri cesaretlendirir ve güçlendirir."[55]

Bu, sadece, demokrasinin Batıya teslim oluş ile elele olduğuna inananların gözünde bir "paradoks"tur. Müslüman halklar arasında, Üçüncü Dünya'nın diğer halklarına göre çok daha derin biçimde hissedilen Amerikan karşıtı kızgınlık, uzun vadeli zulmün bir sonucudur. Batı egemenliğinin, dayandığı despot rejimler[56] ve İsrail devleti ile tanımlanması bu kızgınlığı günümüze getirdi. Bu yüzden, eğer Müslüman ülkelerde halkın çoğunluğu kapalı oy sistemi ile sandıkta kendini ifade edebilse, Batı egemenliğine karşı düşman olan yönetimleri seçer.

Irak da bu kurala istisna değil. Bundan dolayı sadece iki olasılık var. Ya Washington Afagnistan'da yaptığı gibi; halkın nefret ettiği kuklaları aracılığıyla ve gülünç bir demokrasi taklidi ile "meşrulaştıracağı" zorba güç ile ülkeyi kontrolü altında tutacak; ya da Iraklılar demokratik bir seçimle hükümetlerini seçecek ve kendi kaynakları üzerinde süregelen ABD-İngiliz kontrolüne düşman liderleri yönetime getirecekler. Irak'taki ekonomik çıkarlara karşı ABD'li birkaç "neo-muhafazakar"ın "demokratik" ideolojik sayıklamaları işe yaramayacak, bu "neo-muhafazakar"lar, hakikatten çok uzak olan kendi ideolojilerine yürekten inansalar bile.

Irak'taki savaşın resmen sona ermesinden beri İsrail-Filistin cephesinde yaşanan olaylar yukarıda açıklanan kuralı doğruluyor. Filistin vakasında, Washington "demokratik" serzenişlerini kanlı bir zorbalığa değil, Yaser Arafat'a, Arap dünyasında kısmen demokratik bir seçimle devlet başına geçmiş ve halkın çoğunlu-

55) Samuel Huntington, *Medeniyetlerin Çatışması ve Dünya Düzenini Yeniden Kurmak*, New York: Touchstone, 1998, s. 94.
56) Bkz. Bu derlemede "Despotik Arap İstisnası."

günun desteğine sahip olmanın tadını çıkaran tek adama yöneltiyor. ABD'nin "demokratik reformu", Filistinlilere ve seçilmiş başkanlarına, Filistinlilerin önemli bir çoğunluğunun yeni bir Quisling[57] olarak görüp reddettiği yeni bir "başbakan"ı kabul ettirmekten oluşmuştu. Bu "başbakan", –sürpriz!– Mahmut Abbas'dı (diğer adı Ebu Mazen). Yossi Beilin ile birlikte 1993 Oslo anlaşmaları ve 1995 anlaşmasını kabul eden Mahmut Abbas.

İkinci Bush hükümetinin, birincisi gibi, Orta Doğu'da bir *pax americana* kurabilmek için, bölgede karşısına çıkan tüm engelleri ortadan kaldırarak bölgedeki Amerikan hegemonyasını koruması gerekliydi. Bu arada, selefi gibi, İsrail-Filistin ihtilafına bir çözüm getirmek yönünde adım atması gerekiyordu. Bu amaçla, "yol haritası"nı hazırlamıştı ve bölgedeki herkese kabul ettirmek amacındaydı. Irak'ta işgal ettiği bölge üzerindeki kontrolünden güç alarak, ABD hükümeti, müttefiki İsrail üzerinde güçlü baskı kurmaya, 1991 senesinde olduğundan da fazla, hazır olduğunu deklare etti.

Ancak Şaron, Şamir'in 1991'de yaptığı gibi, işi baştan savıyor. Filistinlileri kışkırtmayı sürdürürken, Washington'ın taleplerine küçük, veya tamamen resmi kabul edişlerle boyun eğermiş gibi yapıyor. Şaron, 2004'ün ABD'nin başkanlık seçimi yılı olmasına ve seçim zamanlarında ABD hükümetlerinin İsrail üzerinde fazla baskı kurmadığı dönem olmasına bel bağlıyor. Dahası, ABD'nin Irak işgali bir bataklığa dönüştükçe, Bush hükümeti Irak'la uzlaşmayı birinci önceliği olarak görecek ve böylece iki Orta Doğu tavşanını aynı anda kovalamayı bırakacak.

Sonuçta, Orta Doğu "demokrasisi"nden geriye ne kalıyor? Aslında "demokrasi" ABD'nin resmi beyanlarında "özgürlük"

57) Quisling (Vidkun Quisling, 1887-1945), 2. Dünya Savaşı'nda Nazilerle işbirliği yapan Norveçli bir siyasetçi (Ç.N.)

kavramının yerini aldı. Irak işgalini adlandırırken kullanılan terim gibi: "Irak'a Özgürlük" (*Iraqi Freedom*). Ama bu ne tür bir "özgürlük"? George W. Bush, Orta Doğu'daki halklara iyi haberleri vermekte gecikmemişti: 9 Mayıs 2003 tarihli konuşmasında onlara "10 yıl içerisinde ABD-Orta Doğu serbest ticaret bölgesi kurulacağı"nı[58] belirtti.

Bu arada, Irak petrol endüstrisinin yeniden yapılandırılmasını idare etmek görevi Royal Dutch/Shell'in ABD kolunun CEO'su Philip Carroll'a verildi. ABD-İngiltere ortaklığına daha güzel bir simge bulmak zordur. Carroll'un görevi, 5 Nisan'da, Bağdat'ın düşmesinden kısa süre önce, ABD'nin, Londra'da, Irak petrol endüstrisinin yönetimine atanmış gelecekteki başkanları ile yaptığı gizli bir toplantıda alınan kararları uygulamaktı.[59] Londra kararlarının temelini, Amerikan ve İngiliz petrol şirketlerinin Irak'a kabul ettirecekleri "üretim paylaşım anlaşmaları" oluşturuyordu. Bu anlaşmalar, –bu sefer efsane değil gerçek– diğer Orta Doğu ülkeleri ile yapılacak anlaşmalara emsal teşkil edecek. Hedeflenen, Suudi petrol bakanının 30 yıl öncesinde, milliyetçiliğe bir alternatif olarak önerdiği "katılımcılık"a geri dönmek.

Başlangıçta, petrole "açılan kapı" idi...

58) George W. Bush, "Başlangıç Noktası Güney Carolina Üniversitesinden Başkanın Düşünceleri" Washington: Yayın Sekreteri Ofisi, Beyaz Saray, 9 Mayıs 2003.
59) Richard Mably ve Tom Ashby, "Irak Petrol Üstünlüğü Rolünü Kabul Ediyor, OPEC", Reuters, 5 Nisan 2003.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ FUNDAMENTALİZMİN YENİDEN ORTAYA ÇIKMASI

İSLAMİ FUNDAMENTALİZMİN YENİDEN ORTAYA ÇIKMASI ÜZERİNE 11 TEZ[1]

1981

Bu "tezler" çokça yayıldı ve pek çok dile çevrildi. Gösterilen ilginin yaygınlığı henüz kısmen aşina olunan bir fenomenin Marksist analizine dayalı olmalarına bağlıdır. İslami fundamentalizmin, süregelen yeniden güçlenişi 1970'lerden başlar; yıllar süren yeraltı faaliyeti sonrasında 1979 İran devrimiyle ilk yükselişini yaşar.

1. Geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde iz bırakan İslami fundamentalizmin yeniden güç kazanışı, yayıldığı geniş alan ve çeşitliliği sayesinde, acele genellemelere meydan bırakmıyor. Aynı şekilde, gerçekten de, İspanya ve Polonya'nın tarımsal tarihlerinin ortak niteliklerini veya Katolik anlayışlarının politik ve ideolojik içeriğini gözden kaçırmamak şartıyla Franco'nun gericiliği ile Polonyalı işçilerin katolikliğini eşdeğer görmek tamamen hatalı olur. Benzer biçimde, ilk analitik tedbir, Mısır, Suriye, Tunus, Türkiye, Pakistan, Endonezya veya Senegal'deki dini veya politik müslüman hareketlerini, Pakistan'da Ziya

1) Yazım tarihi, Şubat 1981.
İlk kez, *International Marxist Review*'da (vol. 2, no. 3, 1987) yayımlandı.

Ül Hak'ın[2] veya Libya'da Kaddafi'nin askeri dikatatörlüğünü, İran Şii din adamlarınca iktidarın ele geçirilişini, Afgan gerillalarını ve benzeri çeşitli fenomeni aynı kefeye koymamaktır. Yüzeyde tüm fenomenler benzer gözükse ve aynı temele, "Müslüman Kardeşler"e dayansa da, Mısır ve Suriye'de, altta yatan farklı *acil* hedeflere dayalı politik içerikleri ve işlevleri vardır.

Zira, uhrevi meseleler ve gündelik hayatın sorunlarına dair anlaşmaların berisinde, müslüman hareketlerin adlandırılması ve örgütsel biçimleri esas olarak siyasal hareketler, yani son derece dünyasal ve özgül siyasal toplumsal çıkarların ifadesi olarak belirir.

2. Politikaya islamın zorla girişinden söz edilemez. İslam'ın kelimenin etimolojik anlamıyla *politik* bir din olmasına dayalı olarak, İslam ve politika hiçbir zaman ayrılamaz. Bu nedenle, ***Müslüman ülkelerde din ve devletin ayrılması talebi laiklikten fazlasıdır; açıkça dine karşıtlıktır***. Bu durumda, Türkiye'deki Kemalizm dışında, Müslüman topraklarda burjuva ve küçük burjuva milliyetçi akımların laiklik talebinde bulunmayışı daha kolay açıklanabilir. Başka her yerde birincil demokratik bir görev olan din ve devletin ayrı tutulması, Müslüman ülkelerde, özellikle Orta Doğu'da çok radikal bir durumdur; öyle ki "proletarya diktatörlüğü" için bile gerçekleştirilmesinde zorluklar vardır; diğer sınıfların menzili dışındadır.

Dahası, Müslüman toplumlardaki demokratik sınıflar kendi dinlerini değiştirmeye, hiç, hemen hemen hiç meraklı olmamıştır. Aslında İslam, bu toplumlar tarafından, XX. yüzyılda modası geçmiş feodal veya yarı-feodal sınıf yapısının ideolojik birleş-

2) General Muhammed Ziya ül Hak 1977 darbesiyle Butto'yu devirdi ve 1978'den kaza sonucu öldüğü 1988'e kadar Pakistan başkanı oldu.

tiricisi olarak algılanmadı. Bunun yerine yabancı Hıristiyan (hatta ateist) baskısının alay ettiği milli benliğin temel unsuru olarak görüldü. XX. yüzyılda, doğrudan dış nüfuza maruz kalmayan tek Müslüman topluluğun Türkiye oluşu kaza eseri değildir. Mustafa Kemal, emsalleri arasında bir istisnaydı. O, sömürgeciliğe veya emperyalizme değil, Sultanlığa, dünyevi ve ruhani gücün birleşimine (Halifeliğe) savaş açmıştı. Diğer yanda Nasır, kadar radikal bir milliyetçi bile, emperyalizme karşı büyük savaşında İslamla özdeşleşmeyi istedi, çünkü bu sağ ve sol cephelerini korumanın ucuz bir yoluydu.

3. Bundan sonraki tezler, milliyetçi akımların ideolojisinde İslamı diğerleri arasında tek bir öğe, temel bir öğe olarak ele almaz. Bu tür İslamın, onunla benlik kazanan akımlar açısından ömrü dolmuştur. Daha genel olarak, bir yanda milli, cemaatçi, hatta *mezhep kimliği oluşturmak için kullanılan* şekliyle, diğer yanda kendi içinde bir bütün, *total ve global bir objektif* olarak tanımlanan İslamı birbirinden ayırmamız gerekir. Hasan el-Banna, "Müslüman Kardeşler"in kurucusu, 1928'de şöyle ilan ediyordu: "Kur'an bizim anayasamızdır." Bizi ilgilendiren İslam, mutlak bir prensip mertebesine yükseltilen, diğer tüm istek, çatışma ve reformların ikinci planda kaldığı, İslamdır. "Müslüman Kardeşler"in, Cemaati İslam'ın, çeşitli ulema birliklerinin ve örgütlenmiş şekli "İslami Cumhuriyet Partisi" olan İran ayetullahlarının İslamıdır.

Tüm bu çeşitli hareketlerin ortak paydası *İslami fundamentalizmdir. İslam'a dönüş* isteğidir, İslami ütopyanın yükselişidir, tek bir milletle sınırlandırılması mümkün değildir; ama tüm dünyayı olmasa da tüm Müslümanları çevrelemelidir. Bu anlamda, Beni Sadr Beyrut günlük gazetesi *An-Nahar*'a 1979'da yaptığı açıklamada, "Ayetullah Humeyni bir enternasyonalisttir, İslam'ı bir

ülkede inşa etmek isteyen İslami Stalinistlere karşıdır" diye belirtiyordu. Bu "enternasyonalizm" tüm bu hareketlerin ülke sınırları dışına çıkması ve bu ülkelerin birbiriyle az çok yakın ilişkilerinde de görülebilir. Dar anlamda milliyetçiliği reddederler, milliyetçi akımları –İslami olduğu iddia edilse bile– düşman, düşman değilse de rakip olarak değerlendirirler. Dış baskıya, milli düşmana, İslam adına karşı çıkarlar, "millet"i korumak adına değil. Böylelikle ABD Humeyni için "Büyük Şeytan" olduğu kadar "emperyalizm" değildir; Saddam Hüseyin her şeyin üstünde bir "ateist", bir "kafir"dir. Bu hareketler için, İsrail Filistin toprağını gaspeden Siyonistten ziyade, "Kutsal İslami toprağı gaspeden Yahudidir."

4. Çeşitli İslami fundamentalizm akımlarının yürüttüğü mücadele, ne kadar ilerici, milliyetçi ve/veya demokratik olsa da, ideolojilerinin ve programlarının *esas itibariyle* ve tanımım gereği *gerici* olduğu gerçeğini maskeleyemez. Gerici bir ütopya değilse, bir program ne demeye VII. yüzyıl Hristiyan çağını örnek alan bir İslam devleti yapılandırmayı amaçlar? Çok büyük gerici bir ideoloji değilse, ne tür bir ideoloji on üç yüzyıl önce verilmiş bir emri yeniden oluşturmaya çabalar? Bu nedenle, İslami fundamentalizm hareketlerini, mücadelelerin açılımları onları ülkelerinin burjuvazisiyle yan yana getirse de, burjuva olarak tanımlamak yanlış ve saçmadır; aynı burjuvazilerle ihtilafa girdiklerinde devrimci olarak tanımlanmalarının yanlış olduğu gibi.

İdeolojileri ve programlarının tabiatı ve toplumsal bileşimleri itibariyle ve kuruculannın sosyal kökleri açısından *İslami fundamentalizm hareketleri küçük burjuva hareketlerdir*. Büyük sermaye temsilcilerine duydukları nefretin işçi sınıfının temsilcilerine; emperyalist ülkelere duydukları nefretin "komünist" ülkelere

duydukları nefretten fazla olmadığını saklamazlar. Endüstrinin kendilerini tehdit eden iki kutbuna da düşmandırlar: burjuvazi ve proletarya. *Komünist Manifesto*'da tanımlanan, küçük burjuvazi katmanına denk düşerler:

> "Orta sınıf, küçük imalatçı, esnaf, zenaatkar, köylü; tüm bunlar orta sınıflar olarak varlıkları için bir tehlike olan burjuvaziyle savaşırlar. Bu yüzden devrimci değil, muhafazakardırlar; dahası gericidirler: tarihin çarkını geri çevirmeye çalışırlar."[3]

Küçük burjuva islami tepki ideologlarını ve önde gelen elemanlarını Müslüman toplumların, ulemaların, "geleneksel entellektüeller"in arasından olduğu kadar burjuvazinin alt seviyelerinden "organik entellektüeller"den, küçük burjuvaziden gelen ve orada kalacak olanlardan, özellikle öğretmenler ve memurlardan bulur. Yükselme devrinde olan islami fundamentalizm, hipotetik ve çoğu zaman şüpheli bir gelecekten ziyade sosyal köklerinin yönlendirdiği üniversitelerde ve "entellektüel" yetiştiren diğer kurumlarda yayılmaktadır.

5. İslami fundamentalizm hareketinin, bir kitle hareketi olmayı başardığı ve yelken açtığı ülkelerde, *Komünist Manifesto*'nun tanımına göre orta sınıf; küçük imalatçı, esnaf, zenaatkarlar ve köylüler büyük bir oranı oluşturur. Bununla beraber, islami fundamentalizm patlak vermesi, bu orta sınıfın büyük veya küçük bir tabakasını, harekete geçirmekle kalmayıp, ilkel sermaye birikimi ve kapitalist yoksullaştırmanın etkisiyle yeni ortaya çıkan başka kesimleri de hareketlendirir. Böylece, henüz proleter olmuş proletaryanın bu kesimi ve özellikle alt proletarya ve

3) Karl Marx ve Friedrich Engels, Manifesto of the Communist Party, Marx ve Engels Toplu Çalışmalar, vol. 6 New York: International Publishers, 1976 sayfa 494. İthaki Yayınları, *Komünist Manifesto*, sayfa 91.

kapitalizm tarafından önceki küçük burjuva konumlarını yitirmiş olanlar, fundamentalizmin tahrikine duyarlı ve içine çekilmeye özellikle hazırdırlar.

İslami fundamentalizmin toplumsal tabanı, kitlesel tabanı budur. *Ama bu taban, dini tepkinin doğal muhafazası değildir;* burjuvazinin kendi programına olduğu gibi. *Kitlelerin dini duyguları ne kadar güçlü olursa olsun, söz konusu din İslam bile olsa, bu duyguyu paylaşmakla, dini dünyevi bir ütopya görmek arasında nitel bir ayrım vardır.* Halkın afyonu, dinin otomasyon çağında uyarıcı olabilmesi için insanların Allah'ın merhametine sığınmaktan başka çaresi kalmamış olması gerekir. İslam hakkında söylenebilecek en azından, güncelliğinin aşikar olmadığıdır!

Gerçekte, İslami fundamentalizm çözdüğünden çok sorun yaratır. Roma'nınkinden çok daha yeni olmasına karşın, antik Roma'dan (Kur'an yaygın olarak Tevrat'tan esinlenmiştir; Arapların yaşam tarzları da fazlasıyla İbranilere benzerdi) çok daha geride olan bir toplum tarafından ortaya çıkanlan on üç yüzyıl öncesine dayanan bir medeni kanunun güncelleştirilmesinin yaratığı sorunların yanısıra onu tamamlamak da sözkonusudur. Diğer bir deyişle, müslüman fundamentalistlerin en ortodoksu, modern toplumun getirdiği sorunları, bu kuralları çarpıtmadan, çarpıtma tamamen keyfi olmadığı müddetçe, çözmekten acizdir. İslam'ın birçok yorumcusuna dayalı birçok yorumu vardır. Tüm Müslümanların inandığı, İslam dininin özü, ruhi ihtiyaçlarını tatmin etmesi bir yana, küçük burjuvazinin materyalist ihtiyaçlarını karşılayamaz. *İslami fundamentalizm kendi içinde ilgisini çektiği sosyal sınıfların yükselişini sağlamak için en uygun yöntem değildir.*

6. Yukarıda bahsedilen sosyal taban, politik kararsızlığı bakımından kayda değerdir. *Komünist Manifesto*'dan yapılan alıntı orta sınıfların daimi tavrını değil, sadece orta sınıflar burjuvazi-

min aleyhine döndüklerinde, burjuvaziye karşı mücadelelerinin mel içeriğini belirtir. Zira burjuvaziye karşı savaşmadan önce; orta sınıflar ilerleyişine katkıda bulundukları tarih akışını geri çevirmenin yolunu aramadan önce, burjuvazinin feodalizmle olan savaşında onun müttefikiydiler. *Orta sınıflar, her şeyden önce demokratik devrimin ve ulusal mücadelenin sosyal tabanıdır.* Müslüman toplumlardaki gibi, geri kalmış, bağımlı toplumlarda, milli ve demokratik devrimin tamamlanamadığı ve halen gündemde olduğu toplumlarda orta sınıf bu rolü oynar. Onlar, bu görevleri üstlenen burjuva liderliğinin (hatta küçük burjuva liderliğinin) en coşkulu destekçisidirler. Orta sınıflar, özellikle yükselen burjuva Bonapartizminin sosyal tabanıdır; aslında tüm burjuva Bonapartizminin tabanıdır. Bu nedenle, ancak burjuva ve küçük burjuva liderlikler, üstlendikleri milli ve demokratik görevlerin gerçekleştirilmesinde kendi sınırlarına dayandıklarında ve güvenilirliklerini kaybettiklerinde, orta sınıfın geniş kesimleri kendi başlarına hareket eder ve yeni arayışlara girerler.

Elbette, yükselen kapitalizm orta sınıflara, daha üst sosyal seviyeye çıkma yolunu açtığı, yaşam koşulları geliştiği sürece kurulu düzeni sorgulamazlar. Bastırıldıkları ve depolitize edildikleri zaman bile burjuva düzenin "sessiz çoğunluğu" rolünü oynarlar. Ancak eğer toplumun kapitalist evrimi tüm ağırlığı ile üstlerine çökerse –ulusal ve/veya uluslararası rekabetin ağırlığı, enflasyon ve borç– o zaman orta sınıflar bu güçlere karşı inanılmaz bir muhalefet haznesine dönüşür. Sonrasında tüm burjuva kontrolünden çıkar ve daha da inanılmaz hale gelir çünkü ızdırap içindeki küçük burjuvanın şiddeti ve öfkesi benzersizdir.

7. Kapitalist toplum tarafından dibe itilmiş, burjuva ve küçük burjuva demokratik-milliyetçi liderlerin hayal kırıklığına uğrattığı küçük burjuvazi için gericilik tercihi kaçınılmaz değil-

dir. Her zaman bir seçenek daha vardır; en azından teoride. Orta sınıflar *gericilik ve devrim* arasında bir seçim yapmakla karşı karşıyadır. *Komünist Manifesto*'nun öngördüğü gibi burjuvaziye karşı devrimci mücadeleye katılabilirler:

> "Devrimci olsalar bile proletaryaya katılmaları yaklaştığından devrimci olurlar; dolayısıyla şimdiki çıkarlarını değil gelecekteki çıkarlarını savunurlar, dolayısıyla proletaryanın konumuna yerleşmek üzere kendi konumlarını terk ederler."[4]

Komünist Manifesto'nun dikkate almadığı geri kalmış ve bağımlı toplumlarda,[5] orta sınıfların proletarya liderliği altında toplanmak üzere ait bulunduğu yeri terketmeye ihtiyacı yoktur. Bilakis, *orta sınıfınların özlemlerini, dikkate değer ulusal ve demokratik görevleri dikkate alarak proleter sınıf orta sınıfı mücadelesine kazanabilir*. Ancak, proleter sınıfın, orta sınıfın güvenini kazanabilmesi için her şeyden önce kendini politik olarak ve uygulamada kanıtlamış bir inandırıcı liderliğe sahip olması gereklidir. Diğer taraftan, proletaryanın çoğunluğunun liderliği ulusal demokratik siyasal mücadeleler alanında itibar kaybetmişse (sendikal konumundan dolayı çoğunluğa karşı görevini yerine getirirken ya da basitçe başka seçeneği olmadığından), kurulu düzene karşı politik olarak yumuşaksa, veya daha kötüsü kurulu düzeni desteklerse; o zaman orta sınıfın küçük burjuva gericiliğine kulak vermek –İslami fundamentalizm kadar anlaşılmaz bile olsa– ve muhtemelen çağrılarını yanıtlamaktan başka çaresi kalmaz.

8. İslami fundamentalizmin gözle görülür biçimde yer ettiği

4) İthaki Yayınları, *Komünist Manifesto* sayfa 91.

5) Marx ve Engels'in 1850 tarihli ünlü eseri Address to the Communist League (Komünist Birliğe Çağrı)da küçük burjuvazinin rolünün, proletaryanın yardımına koşması imgelenmemiş olsa da, farklı bir tanımını bulabiliriz.

ülkelerde, özellikle Mısır, Suriye, İran ve Pakistan'da yukarıda anlatılan tüm koşullar görülür.[6] Tüm bu ülkelerde orta sınıfın yaşam koşulları son birkaç yılda bozuldu. Bu ülkelerin bazılarının petrol ithalatçısı olmasına karşın, petrol fiyatlarındaki büyük artışın bu ülkelerin orta sınıfı üzerindeki tek etkisi başıboş enflasyon oldu. Dahası, bu ülkelerdeki burjuva ve küçük burjuva demokratik-milliyetçi liderler genellikle gözden düşmüştür. Dört ülkede de, demokratik-milliyetçi liderler devlet yönetimine gelmişlerdi. Tüm bu liderler tarihlerinde belli zamanlarda, ulusal demokratik programlarını uygulamaya çalışırken orta sınıfın oy birliğiyle desteğini almışlardı. Bazısı bu yönde uzun yol katetti; Nasır'ın politik alanda çok yükseldiği Mısır'da ve Mısır'ın etkisi altındaki ülkelerde. Milliyetçiler uzun süre iktidarda kalabildiler ya da hâlâ iktidardalar, çünkü sonraki olaylarda güçlerini orduya borçlular.

Milliyetçilerin sivil hükümetler kurduğu İran ve Pakistan'da ordu onları sildi süpürdü; Musaddık ve Butto[7] üzücü sonlar yaşadı. Dört ülkede de, her durumda, burjuva devletinin sınırları ve çerçevesi içinde, ulusal demokratik programın uygulanmasında bugüne kadar gerçekleşen ilerleme çok az ile hemen hiç arasında değişmektedir. Musaddık deneyiminin çok kısa sürdüğü İran'da bile, Şah, (Amerikan vasilerinin tavsiyesiyle) kendi sahte-Bismarck yöntemlerini yerine getirme işini üstlendi. Robespierre ve Bonaparte'ın birleşmiş güçleri başka her yerde başarıya ulaşmıştı.

Diğer yandan, tüm bölgede çalışan kesimin kayda değer tek politik örgütlenmesi Stalinist partilerdir. Bunlar, önemsiz olmamakla birlikte popüler mücadeleyi satmak ve iktidarla anlaşmalar yapmak suretiyle itibar kaybettiler. Bu yüzden, söz konusu

6) Tunus ve Lübnan'da, toplumun derin "batılılaşması", daha az reel olmayan İslami fundamentalizmin gelişmesine engel olmuştur.

7) [Zülfikar Ali Butto, 1971'den 1977'de devrilmesine kadar olan dönemde Pakistan'ın önce devlet başkanı ve sonra başbakanı; 1979'da idam edildi.]

dört ülkede orta sınıf memnuniyetsizliği geçen birkaç yılda su yüzüne çıkmaya başladığında hiçbir işçi sınıfı, burjuva ya da küçük burjuva milliyetçi örgüt, orta sınıf üzerine oynayamadı. İslamcı gericilik için yol açıktı.

Tersine, burjuva veya küçük burjuva milliyetçi bürokrasinin aydın despotizminin, geniş orta sınıfın petrol getirisinden yararlandığı, Cezayir, Libya[8] ve Irak'ta İslami fundamentalizm kontrol altına alınabildi.

9. İslami fundamentalizmin İran ve Pakistan'da olduğu gibi Mısır ve Suriye'de de kayda değer kazanımları oldu. Bu kazanımların şekli ve büyüklüğü bir ülkeden diğerine, politik içeriğine ve işlevine göre değişti.[9] Suriye'de fundamentalist hareket, Baasçı burjuva bürokrasisinin düşüşe geçen Bonapartizmine karşı ana muhalefeti oluşturur; ve ona karşı bir ölüm-kalım mücadelesine girmiştir. Suriyeli fundamentalistler, iktidardaki elit Baasçı kesimin azınlık mensubu (Alevi) olduğu gerçeğini kendi yararlarına kullanmıştır. Suriye fundamentalist hareketinin programının aşırı ve münhasıran gerici doğası, iktidarı ele geçirme özerk perspektifini hemen hemen sıfıra indirger. Tek başına, sadece bu program doğrultusunda, Baasçı diktatörlüğü devirmek için gerekli güçleri harekete geçiremez. Dahası, böylesi bir programın, tek başına, Suriye'nin ekonomik ve politik sorunlarının üstesinden gelmesi zordur. Suriye fundamentalist hareketi, ülkenin mülk sahibi sınıflarıyla (burjuvalar ve arazi sahipleri) işbirliği yapmaya mahkumdur. Mızrak demirinden fazlası değildir ve olamaz.

8) Düşünülebileceğinin tersine, Kaddafi, kelimenin katı anlamıyla bir fundamentalist değildir. Kaddafi, küçük burjuva diktatörlüğünün ilk yıllarında bir noktaya kadar fundamentalist olarak, süregelen dirilişin bir tür başlatıcısı ve baş kışkırtıcılarından biri olmuştur. Sonradan gelen radikalliği İslam'a kadar yayıldı. "Müslüman Kardeşler" Libya'da mevcuttur ve orada baskı altındadırlar.

9) Aynı ülkede fundamentalist hareketin farklı akımlarıyla sağlanan kazanımlar çeşitlidir; ancak genel tezlerin çatısı altında bu ayrımları hesaba katamayız.

Mısır'da da aynı nedenlerden dolayı, fundamentalist hareketin bağımsız bir güç oluşturma şansı çok sınırlı; Suriye'dekinden bile azdır. Her iki ülkede de, baskıcı rejimlere karşı uzun vadeli bir mücadele, fundamentalist hareketi güçlendirmiş, gericiliğini körüklemiştir. Şu da var ki, Mısır'ın büyük ekonomik sorunları, fundamentalist kesimin iktidara gelme isteğini daha az güvenilir kılmaktadır. Mısır burjuvazisi bu durumun gayet farkında olduğundan fundamentalist harekete karşı çok nazik bir tutum içindedir. Fundamentalist hareket onların gözünde, kitle hareketi için ideal bir "*beşinci kol*"dur –sola karşı "antikor" Bu yüzdendir ki, Mısır fundamentalist hareketinin sol kesimi, solun iki gözde sorunuyla yenmeye çalışması konusunda endişe taşımaz: milli sorun ve sosyal sorun; bu iki konuda İslami tepki sayesinde elde edilmiş her kazanım sol için eşit miktarda kayıp demektir.[10] Mısır burjuvazisinin fundamentalist hareket karşısında gösterdiği tutum, koyu sağcılık ve faşizme karşı derin sosyal bir krizle yüz yüze olan herhangi bir burjuvazinin takındığı tavra benzer.

Pakistan fundamentalist hareketinin gerici rejimler döneminde pekişmiş olmasına dayalı olarak, Mısır'dan farklıdır. Bu nedenle uzun vadede milli demokratik programın bazı unsurlarını ıslah etmeyi başarmış ve kurulu düzene karşı güvenilir bir muhalefet oluşturmuştur. Ancak bu zaman zarfında, burjuva demokratik-milliyetçi eğilimler de muhalefette yer almış, fundamentalistlerden daha güvenilir ve daha etkili olmuşlardır. Ne zaman ki Butto, aşamalarını atlayıp kestirmeden giderek Nasır tarzı bir devrim yapmaya çalışmıştır, o vakit kitleleri kendinden uzaklaştırmış ve kendi ikilemlerinde kapana kısılarak fundamentalist hareketin idaresindeki uç sağın yolunu açmıştır (de-

10) Bu satırlar İslami fundamentalist bir eylemcinin Ekim 1981'de Enver el-Sedat'a suikast düzenlemesinden önce yazılmıştır. Mısır solcu kesimi 1980'lerde, fundamentalist akımın radikal uzantılarının rejime aşırı tepki göstermesiyle ezildi.

mek ki Pakistan'da sol önemsizdir). Butto'nun çöküşü o kadar aşikardır ki fundamentalistler ona karşı muazzam bir kitle hareketi oluşturmayı başarmıştır. Ordunun darbesi, Butto'nun devrilmesi neticesinde ortaya çıkabilecek "anarşi"nin önüne geçme amaçlıdır (İran'da olduğu gibi). Fundamentalistlerin sempatisini kazanmak amacıyla Ziya ül Hak'ın askeri gerici burjuva diktatörlüğü, onların İslami reform tasarılarını üstlendi ve kendi yararına kullandı. Günümüzde, kendi rejimine muhalif Butto'nun son partisinin de içinde olduğu her türlü "ilerici" muhalefeti etkisiz kılmak için fundamentalist harekete güveniyor.

Yukarıda incelenen üç vakada da, fundamentalist hareket *gerici burjuvazinin destek kuvveti* olduğunu göstermiştir. Ancak İran, farklıdır.

10. İran'da, esas olarak Şii din adamlarının temsil ettiği fundamentalist hareket, Şah'ın emperyalist destekli rejimine karşı uzun ve acılı bir mücadelede ağır ağır ilerledi. İran burjuva milliyetçiliğinin ve Stalinizmin üzücü tarihi çöküşünü burada anlatmaya gerek yok. Tarihi olayların bu müstesna bileşiminin sonucu olarak, İran fundamentalist hareketi, ülkede milli demokratik devrimin iki acil hedefinin yegane öncüsü oldu: Şah'ı devirmek ve ABD emperyalizminin bağlarından kurtulmak. Bunu yerine getirmek olasıydı, zira yerine getirilecek bu iki görev, İslami fundamentalistliğin genel programıyla mükemmel uyum içindeydi. Böylece, İran'daki sosyal krizin, orta sınıfın öfkesinin en üst noktaya ulaşarak Şah'ın devrilmesine kadar gidecek koşulları sağlayacak biçimde ilerlemesiyle Humeyni'yle özdeşleşen fundamentalist hareket orta ve alt sınıfın muazzam gücünü harekete geçirmeyi başardı. Fundamentalistlerin silahlanmama yönündeki kararlılıkları bir nevi intihar, ancak mistik bir hareketin gösterebileceği büyük bir cesaret örneğiydi. İran fundamen-

talist hareketi İran'da milli demokratik devrimin ilk kısmını başarıyla tamamladı ancak fundamentalist doğası çok kısa sürede öne çıktı.

Bir açıdan, İran devrimi bir *tersine sürekli devrim*dir. Milli demokratik devrim alanında başlayarak, proleter liderliği altında, sosyalist bir "gelişme" yoluna girebilirdi. Ancak fundamentalist küçük burjuva liderliği, *tepkici bir gerilemeye* itmek suretiyle bunu engelledi. Şubat 1979 devrimi hayret verici derecede Şubat 1917 devrimine benziyordu: zıt yönlere götüren birbirinin aynı iki çıkış noktası. Ekim 1917, Rusya demokratik devriminin, mantıki sonucuna varmasını sağlarken, İran'da fundamentalist liderlik devrimin demokratik yanına ihanet etti. Rus Bolşevikleri sovyet halkının demokratik gücüyle, kurulması için mücadele verdikleri Kurucu Meclis'in yerini alırken; isteklerinin başında yer alan ama yaşatmadıkları Kurucu Meclis'in, tepkisel ifadesiyle Müslüman "Uzmanlar Meclisi" [Meclis-i hubregan], yerini aldılar. İki devrimde de ortak olan bu talebin alınyazıları, liderlerinin farklı doğası gereği zıt yönlere gitmelerini açıklar.

İran Şubat'ının adımlarında beliren demokratik örgütlenme biçimlerine gelince, İslami liderlik tarafından geriye çektirildiler. "Şuralar" ve sovyetler arasında en önemli farklılık buydu! Ulusal alanda, Bolşeviklerin proleter enternasyonalizmi Rus İmparatorluğu'nun ezilen uluslarının özgürlüğüne imkan tanırken, ayetullahların İslami "enternasyonlizmi" İran İmparatorluğu'nun ezilen uluslarını kanlı bir biçimde bastırmak için dini bir bahane oldu. İki devrimde kadınların akıbeti de aynı şekilde bilinmektedir

Fundamentalist İran yönetimi, ulusal demokratik programına sadece bir noktada sadık kaldı: ABD emperyalizmine karşı mücadelede. Ancak bu mücadelede de kendi tuhaf yolunu izledi. Düşman, emperyalizmden ziyade "Büyük Şeytan", değilse "Batı" olarak

tanımlayan Humeyni, pire için yorgan yakmak çağrısında bulundu.

"Demokrasi" ve hatta Marksizm de dahil (ki Humeyni Marksizmi –doğru bir tespitle– Batı'nın endüstri uygarlığının bir ürünü olarak görüyordu) burjuva devrimlerinin taşıdığı siyasal ve toplumsal tüm politik ve sosyal kazanımları nefret edilesi "Batı"ya atfederek Humeyni, İran ile emperyalizm arasındaki temel bağları, ekonomik bağları hesaba katmayarak İran toplumunu bu felaketlerden kökünden temizlemek için halka çağrıda bulundu. ABD elçiliği meselesi, son tahlilde ABD bankalarını kazançlı çıkartarak, yürütüldüğü şekliyle İran'a bir şey kazandırmadı. İran'daki fundamentalist diktatörlüğün geçirdiği evrim ne olursa olsun, İran devriminin gelişimi önünde çoktan büyük bir engel olmuştur.

Ayrıca bu gelişim çok belirsizdir. Yukarıda sözü edilen istisnai durum bileşimlerinin yanısıra, İran ile diğer üç ülke arasında temel bir fark vardır. İran, özerk, fundamentalist bir küçük burjuva devrimi "lüksünü" kaldırabilir. Petrol zenginliği gelir gider dengesinin pozitif yönde garantisidir. Ancak ne karşılığında ve ne kadar zaman? İki yıllık fundamentalist yönetimin yarattığı durum, diğer yıllara kıyaslandığında zaten olumsuz bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan, fundamentalist "program"ın tutarsızlığı ve onunla özdeşleşen ve kendi açılarından yorumlayan toplumsal tabakalardaki çeşitlilik, karşıt ve uzlaşmaz bir *iktidar çokluğuyla* kendini göstermektedir. Yalnızca Humeyni'nin otoritesi sayesinde, bunca zaman aldatıcı bir bütünlük sağlanmıştır.

11. İslami fundamentalizm devrimci proleteryanın en tehlikeli düşmanlarından biridir. Yıllar önce Kommünist Enternasyonal'in İkinci Kongresinde benimsenen "Ulusal ve Sömürgeler Sorun Üzerine Tezler"de belirtildiği gibi, her şart altında ve mutlaka, islami fundamentalizmin "gerici ve ortaçağa ait etkisine"

karşı savaşılmalıdır. Fundamentalist hareketin geçici olarak ulusal demokratik görevleri üstlendiği İran gibi vakalarda olduğu gibi, devrimci komünistlerin görevi, mücadele içindeki kitlelere yönelik aldatmalara karşı amansız bir şekilde İslami fundamentalizmle savaşmaktır. Eğer zamanında bunu yapmazlarsa, kitlelerin bunun bedelini ödeyeceği kesindir. Ortak düşmana karşı dururken, devrimci komünistler işçi sınıfını, mücadelelerini gerici bir yöne saptırmak isteyecek etkilere karşı uyarmalıdır. Bu tür ilksel görevlerdeki eksiklikler, sadece temel bir zayıflık olmayıp devrimci marksist örgütlerin oportünist sapma tehlikesini de kendi içinde taşımaktadır.

Diğer taraftan, İslami fundamentalizmin tamamen gerici bir hal aldığı vakalarda da, devrimci komünistler onlara karşı mücadelelerinde taktik uyanıklık göstermelidirler. Özellikle, fundamentalistlerin, her zaman denedikleri gibi dini inanç konularında mücadele etme tuzağına düşmeden; milli, demokratik ve sosyal konulara sıkı sıkıya bağlanmaları gerekir. Devrimci marksistler, islami fundamentalizmin etkisi altındaki kitlelerin bir kısmının, genellikle önemli bir kısmının yörüngelerinden çıkarılarak işçilerin davası yönünde kazanılabileceğini ve kazanılmaları gerektiğini gözden uzak tutmamalıdırlar. Aynı zamanda devrimci komünistler kendilerini açıkça, demokratik programın en basit unsurlarından olan, toplumun *laikleştirilmesinden yana olmalıdırlar*. Ateizmlerini önemsiz gösterebilirler, ama laikliklerini asla; tabii eğer Marx'ı Muhammed'le değişmek istemiyorlarsa.

HUMEYNİ DEVRİMİ'NİN KUĞU ÇIĞLIĞI[1]

1989

Haziran 1989'da Humeyni'nin ölümü, liderliğini yaptığı devrimin toplumsal doğasına ve kurduğu rejime, sekiz yıl önce yapılan ve bir önceki bölümde yeniden yayımlanan analizin doğrultusunda bir açıklama yapmaya imkan sağladı. Bu erken tarihteki teşhisim, Şubat 1979'da ortaya çıkan Humeyni hareketinin, kendi sosyo-ekonomik ve politik hatalarından dolayı yıpranmışlığıyla, sonuna geldiğini vurguluyordu. Öngörüm, İran rejiminde hizip savaşlarının ortaya çıkacağı ve Rafsancani'nin zaferiyle sonuçlanacağıydı.

Milyonlarca ve milyonlarca İranlı, muazzam bir insanlık seli oluşturarak, 3 Haziran'da ölen Ayetullah Humeyni'nin, "İslami devrimin rehberi"nin cenaze törenine katıldı. Milyonların idolleştirdiği, milyonların nefret ettiği, İran "mollarşisi"nin bu meczup liderinin adı, tarihte hayatları boyunca çelişkili tutkularını en vahşice dile getirenler arasına eklenmelidir.

Humeyni'nin ölümüne bu kadar geniş oranda yas tutulması yine de çoğu insanı şaşırttı. Bu, gerek sağda gerek solda İran karşıtlarının, "İslami rejimin" tabanını kaybettiği ve sadece terörle

1) Yazım tarihi, 11 Haziran 1989.
İlk olarak *International Viewpoint*'ta (no. 166, 26 Haziran 1989) yayımlandı.

iktidarda kaldığını söyleyenlerin yanıldığını açık açık gösteriyordu. Tüm dünyada –iyi veya kötü nedenlerle– Humeyni'nin rejiminin sona ermesini bekleyen pek çok kişi bu düşünceyi paylaşıyordu. Tahran'daki duygu patlaması, hepsi için acı bir hayal kırıklığı oldu.

Tabi ki, İmam'ın ölümüyle harekete geçen toplu *histeri* sahneleri[2] gösterdi ki olay, kitle psikolojisinden kaynaklanan geniş ölçülü bir fenomendi. Ancak, niyetimiz, tarihin psikolojik anlayışı olan ilkel idealizme kapılmadıkça, İran halkının büyük bir kesiminin gösterdiği elemi cehalet ve geri kalmışlığa dayalı bir fanatizme bağlayamayız.

10 YIL SONRA

Psikolojik, ideolojik ve dini faktörler; tarihi belirleyen tamamıyla reel öğelerdir. Bununla beraber, her tür "beyin yıkamaya" duyarlı, gönüllü olarak idare edilen kitleler üzerinde işlemezler. Halk kitlelerini fanatiğe dönüştürmenin yolu, hayatlarını geliştirebilecek güvenilir bir yol sunmaktır. Uzun soluklu fanatizm sağlamak için, onlara bu yolda somut bir gelişme sunabilecek güçte olmalısınız.

Tahran'da 4, 5 ve 6 Haziranda meydana gelen kitlesel patlamaların en tuhaf yanı, 1 Şubat 1979'da aynı şehre sürgünden dönüşünde Humeyni'yi karşılayan olağandışı seferberlikten on yıl sonra meydana gelişidir. Bu on yıl boyunca İran halkı, İslami rejimin gerçekte ne anlama geldiği konusunda iyice fikir sahibi olmuştur. Bu on yıl boyunca, yüzbinlerce İranlı Kum'dan gelen (yaşadığı kutsal şehir) aşırı dikkafalı seksenlik için Irak savaşında hayatını kaybetti; iki milyon insan sürgüne gönderildi ve on-

2) "Hysteri" kelimesinin cinsel etimolojisinin (Latince "*uterus*"dan gelen) aksine histerik kalabalıkların çoğunluğunu erkekler oluşturuyordu.

binlercesi Humeyni rejimi terörünün kurbanı oldu. Ve bu on yıl sonrasında, hâlâ milyonlarca İranlı, İmam için ağlamaya hazırdı.

1979'da İran'da başlayan hareketin doğru bir analizi, bu görünür paradoks için bir anahtar olabilir. Bu bakımdan, ayrıca, ayetullahın cenazesi fazlasıyla bir ifşaydı. Humeyni'yi Şubat 1979 devriminin bir gaspçısı, Thermidorian tepkinin lideri, hatta karşı-devrimci olarak gören yorumla çelişiyordu. Bu yoruma göre "İslami" diktatörlüğün kuruluşu, 1979'da başlatılan sürecin kırılışı, tersine işleyişiydi. Öyle ki, İran halkı için durum, Şah yönetimi altında oldukları döneme göre daha vahim bir hal aldı.

İnkar edilemeyecek gerçek şudur; bu ay Tahran'a akan milyonların, özellikle başkentte, on yıl önce popüler seferberlikleri oluşturan çoğunlukla aynı olması, bu bakış açısını geçersiz kılmaktadır. Bilakis, başlangıcından beri tahmin edilebilir olan İran süreci üzerinde duran yorumu teyit eder; milli ve demokratik isteklerle başlayan, ancak mollaların ve fundamentalist eylemcilerden oluşan açıklaması zor gerici bir ağın liderliğinde, bir devrimin kesintisiz kötüye gidişi –bir tür tersine sürekli devrim.[3]

Bu noktada, İran sürecinde, Şah'a ve ABD'li koruyucularına karşı iki kat karşıtlık ile birleşen bir veya daha fazla grup insanın bulunduğu bir liderlikte, bir dizi kırılmanın yaşandığını kabul etmek gerekir. Yine de, "İslami" diktatörlüğün kuruluşu sürecin kendi içinde bir kırılma değil, daha çok kendi ulaştığı en üst noktadır.

YOKSULLAŞTIRILMIŞ KİTLELER

Şah'ın rejimi, çok az rejimde olduğu kadar nefret kazanmıştı. Rejimin 1960'lardan beri desteklediği kapitalizmin hoyrat ve çarpık gelişimin bir sonucu olarak, sayıları giderek artan yoksul-

3) Bkz. Bu derlemede "İslami Fundamentalizmin Yeniden Ortaya Çıkması Üzerine 11 Tez."

laşmış kitlelerin önünde, kendisi megalomanyak bir debdebe sergiliyordu. Bu kitleler, özellikle de çiftçi kökenli veya şehirdışı veya kasabaların geleneksel küçük burjuvazisinden gelen kesim, Tahran toplumunun alt tabakaları, rejime karşı harekete geçmek üzere patlamaya hazır dev bir rezerv oluşturdu.

İran'ın modernist burjuva milliyetçiliğinin tarihi iflası, Musaddık'ın 1953'de düşmesiyle açığa çıktı; bunun hemen arkasından Tudeh Partisi'nin temsil ettiği Stalinizmin itibar kaybedişi, ve devrimci solun gerilla tarzı yöntemler izlemesi, Şah'ı devirmek üzere başka bir adayın yolunu açtı: önde gelen siması Humeyni olan, Şii kesimin fundamentalist hizibi.

Toplumsal refah için çalışması, İslam adına yoksula yardım edişi, İran dinci kesiminin muazzam ağı –1979'da 120.000 üye ya da ülke nüfusunun 1/300'ü!– yoksullaşmış kitleler için bir tür çatı oldu. Onlara, bir dinin, özellikle kendi Şii anlamında, ezilmişleri, "*mustazaflar*"i (güçsüzler) göklere çıkaran, İslami ütopya çatısı altında ideal sosyal adaleti sağlayacak ideolojik sığınağını sundu.

İslam'ın efsanevi ilk zamanlarına dönüş üzerine kurulu bu ütopya, doğası gereği gericiydi. Teokrasi, ataerkillik ve aydınlık düşmanlığı her tür İslami fundamentalizmin ortak direkleridir. Yine de, kapitalizmden korkan ve geçmişe özlem duyan kitleleri harekete geçirmeye hizmet edebilir. Kitleler ne kadar cahil ve politik anlayış seviyeleri ne kadar düşükse, bu, uyaran olmanın garip bir özelliği olan "kitlesel afyona" karşı o denli savunmasız olurlar.

Mollalar ve İslami fundamentalizmin misyonerlerince örgütlenen, Ayetullah Humeyni rehberliğindeki *mustazaflar*, böylelikle 1979 İran devriminin öncüsü oldu. Yüzbinler, sürü sürü gelerek, bir hayali gerçekleştirdi; mutlak iktidar sahibi bir yönetimi tah-

tından devirdikten sonra, bir gecede, dışlanmışlardan yeni iktidar sahiplerine dönüştüler. Tahran'da 1979-80'de ABD elçiliğinin rehin alınması sırasında, bir değişim yarattıkları, İran'ı yöneten ve Şah'ı koruyan ABD'nin, süper gücün bu muhteşem psikolojik yükselişi daha fazla kaldıramayacağı duygusu daha da yükseldi.

IRAK'A KARŞI SAVAŞ

Bu iki kat yükselişin ardından, Eylül 1980'de Irak istilasına karşı savaşında İran vatanperverliğinin ya da Fars şovenizminin yükselişi geldi. Yedi yıl boyunca bu savaş, mollaların insanları ideolojik seferberliğe sevkedişinde baş tema oldu. Bu yedi yıl boyunca işgalcilere karşı durarak 1982'de onları sınıra sürükledi ve Irak bölgesine yavaş ama emin bir ilerleyişe başladı. Amaçları Bağdat'a girmek ve Saddam Hüseyin rejimini devirmekti.

1982'den itibaren Irak'a karşı savaş Humeyni için büyük bir kaçış oldu. Bu olmasaydı, sosyo-ekonomik sorunlarla ve giderek kötüleşen iç çatışmalarla yüzleşmek durumunda kalacaktı. Savaşın neden olduğu askeri seferberlik ve katliam, olası işsizliği bir miktar bertaraf etti. Savaş gücüne verilen öncelik, ekonomik engelleri haklı çıkardı ve tercihleri basitleştirdi. Düşman karşısındaki ulusal birlik, Humeyni rejiminde değişiklik yapma isteğini azaltu.

Aynı zamanda, İslami rejim, toplumsal müşterilerinin ihtiyaçlarını karşılamaya devam etti. Yeniden Yapılanma için Cihat, veya İnanç Kurbanları Vakfı (savaş kurbanlarının aileleri yararına kurulan) gibi kuruluşlar, barınma, yiyecek ve diğer ihtiyaçları tahsis ettiler. Böylelikle, maddi yararları, politik ve ideolojik heyecan ve seferberlikle birleştirerek, rejimin daha rahat kabul edilir olması sağlandı.

İran mollalarının hem toplumsal müşterilerine yardım ve

hem de savaş ekipmanını sağlamasına imkan sağlayan kaynak cennetten gelmiyordu; yeraltından geliyordu: petrol. Çok kısıtlı bir parayla savaşarak, büyük "insan dalgaları"na başvurarak, İran borçlanmamayı başardı. Petrol gelirleri yeterliydi, en azından rejimi ayakta tutmak için. Petrol olmasaydı, on yıllık bir Humeyni rejimi imkansızdı; kapitalist ekonomik sistemin talepleri, Humeyni rejiminin toplumsal ve siyasi politikalarının "sorumsuz" ve "uygunsuz" karakteriyle çakışacaktı. Petrol, devlet bütçesini pompalamak suretiyle, geniş bir manevra ve özerklik imkanı sağladı.

Bununla birlikte, petrol gelirlerini ülke nüfusuna oranladığınızda, İran zengin bir ülke değildir. Petrol sadece, ülkenin, savaş ve israfın ağırlığıyla dibe sürüklenen, kötüleşen toplumsal ve ekonomik şartlarını hafifletmişti. İşsizlik ve yoksulluk enflasyon karşısında giderek büyüdü ve rejimin toplumsal yardım kapasitesini aştı. Dört yıl süren ve pek çok insanın hayatına mal olan yavaş ilerleyiş sonrasında 1987'den itibaren İran güçlerinin Irak'ta batağa saplanması, rejimin zorluklarıyla birleşti. Halkın rejime karşı büyüyen sevgisizliğinin işaretleriyle, rüzgar, İran'ın kendisini sallamaya başladı.

"ZEHİR"

1988'de Irak savaşta yeniden üstünlük sağladı. Yalnızca İran birliklerini bölgesinden püskürtmekle kalmadı, yeniden İran topraklarına girdi. Humeyni, rüyasını ertelemek zorunda kalarak, bir yıl öncesine BM Güvenlik Konseyi'nin dile getirdiği ateşkesi Temmuz ayında kabul etti. Kendi deyişiyle, bu karar "zehir yutmaktan daha zor"du. Bu, kendi siyasal ölüm ızdırabının başlangıcıydı. Kendi toplumsal tabanına dair emellerini gerçekleştirmek için Salman Rüşdi'nin kimliğinde bir güvenlik subabı

aradı. Ancak bu defa hedef çok küçük ve seferberlik için yeterli bir güce sahip olmaktan çok uzaktı.

3 Haziran'da Humeyni 89 yaşında, bir milyon adamı ve genci hayatlarının baharında katledilmek üzere anlamsız bir savaşa gönderdikten sonra, hastanedeki yatağında hayata veda etti. Son bir patlamayla, toplumsal tabanı cenazesine gelmek üzere seferber oldular. Ama hata yapmamak lazım; bu son veda seferberliği, –1979'da dönüşündekinden büyük değilse de eşit– Humeyni hareketinin son gösterisiydi. Bunun en iyi kanıtı, paradoksal bir biçimde, kara çarşaflı kitlenin gösterdiği ızdırap ve elemdir. Yaratıcısının ölümüyle kaybolan bir fantezi dünyasının çöküşüne duyulan elemdi; geri plana atılmış bir halkın ızdırabıydı, zor ve belirsiz bir gelecekle karşı karşıyaydı bu insanlar. Humeyni'nin gidişiyle, başkası tarafından doldurulması mümkün olmayan bir boşluğa duyulan elemdi.

İmam'ın vârisinin belirlenmesi savaşı çoktan başladı. Onun oynadığı son sözü söyleyen rolü kimse tarafından doldurulamayacak olsa da, gelecek kişinin fırınalı bir kişiliği olacak. Bu aşamada, cumhuriyetin başkanı (görevi Ekim'de sona erecek) olmaya aday dört kişi var; 4 Haziran'da İmam'ın yerine baş rehber olarak atanan ve aynı zamanda ayetullah mertebesine getirilen Hüccetülislam Hamaney; parlamento sözcüsü; Ağustos'ta yapılacak seçimler için başkanlığa adaylığını açıklayan Hüccetülislam Ali Ekber Haşimi Rafsancani; bugüne kadar babasının kararları üzerinde büyük etki sağladığı bilinen, İmam'ın oğlu Ali Hamaney, ve son olarak 1985'de İmam'ın vârisi ilan edilen ve geçtiğimiz 27 Mart'ta görevinden alınan Ayetullah Hüseyin Ali Muntazeri.

Bu dört kişiye ilaveten, bu adamlardan biriyle özel ortaklıklar kurmak suretiyle iktidara gelmek veya en azından bir parça ko-

parmak isteyen ayetullahlar ve mollalar sürüsü var. İran'da iktidar mücadelesi politik olduğu kadar teolojik ve dini farklılıklar etrafında dönüyor. Su yüzünde kişisel hırsların çatışması gibi görünmekle birlikte, farklı toplumsal-siyasal projelerin bir yansıması.

HETEROJEN RUHBAN SINIFI

Aslında, Şii kesimi İran İslami rejiminin belkemiği olmakla birlikte, homojen bir toplumsal taban değildir. Şiilik, dayandığı toplumsal tabanın üzerine kurulmuş, yükselen kademelerden oluşan bir alandır. Sivil toplumdan müstakil olan bir Bonapartist bürokrasi ile karşılaştırılamaz. Örneğin, XVIII. yüzyıl sonundaki devrimde Fransa ruhban sınıfı gibi, İran dinci kesimi toplumdaki bölünmeleri yansıtır. Kendi içinde alt sınıf üstten ayrılmalıdır, hiyerarşik bir düzende alt kategoriler arasında toplumsal tavır ve yaklaşımlar belirlidir.[4]

Dini kesimin büyük çoğunluğu Humeyni etrafında kenetlenmişti. Tüm din adamları, kendilerini iktidara getiren "İslami devrim"den yarar sağladılar Ancak iş bu gücü kullanmaya geldiğinde, iş hayatındaki toplumsal ve siyasal etkenler gibi, seçenekler de türlü türlüydü. Bu kesimin bir hizibi, tepesinde olanı, kasabalarda (zengin pazar tüccarları) veya şehirdışındaki (büyük arazi sahipleri) geleneksel refah içindeki sınıflara bağlıydı. Ancak bu kesimin büyük kısmı, özellikle alt kesim, toplumsal ve siyasal olarak tümüyle şehir ve kırsal kesimin en zenginlerinden en fakirine küçük burjuva tabakalarını kapsıyordu. Siyasal tavrı, toplumsal konumuyla ilintiliydi.

İran molla rejiminin belirgin örneği olan tutarsızlığın ardındaki büyük karmaşanın ve heterojenliğin kaynağı da buydu.

4) Bkz. Chapour Haguigat'ın harika kitabı *Iran: la Revolution Islamique*, Bruxelles: Editions Complexe 1985, içinde yer alan Hizip tanımı.

Baskın fundamentalist ideoloji, toplumun sorunlarına karşı bir birleşme ve mutabakat kaynağı olmak için fazla belirsizdi. Aslında, çeşitli aktörlerin gerçek toplumsal isteklerine uyması için oluşturulmuştu. Radikal, anti-plütokratik tonlardan bağnaz fundamentalizme kadar uzanan bu aralıkta serbest girişimcilik başıboş bırakıldı. Tüm bunlar, Kur'anın farklı biçimleri, Peygamber'den ve yeğeni ve damadı olan Ali'den (Sünnilerin tersine, Şilerin müridi olduğu) alıntılarla destekleniyordu.

Ayetullah Muntazeri, popülist fundamentalist akımın baş figürüdür. Bu bağlamda, Humeyni'nin 1979-80 geleneğine en sadık kişidir. 1987'ye kadar, Muntazeri, kendisini vârisi tayin eden İmam'a inancın keyfini sürdü. 1979 anayasasına göre, politik olarak aktif kişiler arasında görev için gerekli teolojik özelliklere sahip tek kişi olarak, seçilmesi doğaldı.

Muntazeri'ye yakın bir grup, 1986 yılında Rafsancani'nin Washington ile gizli anlaşmalarını ortaya çıkararak İRANGATE skandalını patlatmak suretiyle Humeyni'yle bir ayrılığa yol açtılar. 1987'de Muntazeri yandaşlarına karşı gelişen sert baskı, kendisinin ve yandaşlarının yaşadığı zor günlerin başlangıcı oldu. Açıkça, İmam mutsuzdu zira Saddam Hüseyin'i bitirmek uğruna, Rafsancani'ye yeşil ışık yakmıştı.

Önceleri Muntazeri'nin müttefiki olan Ahmet, İmam'ın oğlu, Rafsancani'ye gitti. Bariz bir oportünist, büyük bir demagog ve olağanüstü bir servet sahibi olan Rafsancani İran'ın dış dünyaya ve özellikle emperyalist ülkelere açılması için kapitalist bir gelişim amaçlayanların baş temsilcisiydi. 1987'den beri Tahran'daki hükümete gelmek için zemin yaratmaya uğraştı. Haziran 1988'de İmam tarafından rejimin silahlı kuvvetlerinin başına getirildiğinde, Temmuz ayında ateşkes yapılması için Humeyni'yi ikna etti.

Ahmet'in rızasıyla, Mart ayında İmam'ın Muntazeri'yi kovmasını sağladı ve anayasada reform yapmak üzere bir komisyon kurdu. Reform ile, dini "rehber"in, Rafsancani'nin yapar gibi görünemeyeceği ve can atmadığı bir unvan, yetkilerine sınırlama getirildi. Reform, ABD modelini izleyerek, Rafsancani'nin meyilli olduğu gibi, cumhurbaşkanlığının yetkilerini gözle görülür biçimde artırdı.

Oğul Humeyni ile Rafsancani arasındaki ortaklık, Humeyni'nin ölümü sonrasında Ali Hamaney'nin "yüce rehber" olarak atanmasını sağladı. Renksiz bir şahsiyet ve güçsüz bir karakter olan Hamaney, Rafsancani'nin, halen parlamento sekreteri, istediği yeni rehber rolüne uyuyor. Tabii ki, yeni ayetullahın gizlediği bazı sürprizleri olabilir. Ama şu an için, kendi iktidar fethi için final aşamasına çoktan gelmiş olan Rafsancani'yi gölgede bırakması pek olası değil.

İKTİDAR İÇİN MÜCADELE

Gerçekte, Hamaney'in anayasaya aykırı olan anlaşmasını devredışı bırakarak, "rehber" görevine geçebilecek olan Muntazeri de İmam'ın ölümünden sonra harekete geçti. Rafsancani'ye karşı, cumhuriyet başkanlığına adaylığını açıklayabilir. Bu görünmez savaşta, Montazeri'yi, *Pasdaran* ("Devrim Muhafızları")'ın da içinde yer aldığı, rejimin eylemci tabanının büyük çoğunluğu destekliyor. Rejimde azınlığa konmuş olması nedeniyle, Mehdi Bazargan[5] etrafındaki liberallerle ittifak kurdu ve demokratik hakları ve özgürlükleri koruyan, böylece de popülaritesi artan bir kahraman oldu.

5) Ayetullah Humeyni Şubat 1979'da, Musaddık döneminde başbakan yardımcılığı yapmış olan Bazargan'ı, geçici başbakan atadı. Bazargan 1979 Kasım'ında istifa etti ve 1995'te öldü.

Rafsancani, kendi açısından, yerini korumak ve dış dünyaya açılmak hesabı yapıyor. Teknokratik ve idari araçların ve elbette servet sahiplerinin desteğine güveniyor. Son olarak ve muhtemelen tüm bunların üzerinde, Haziran 1988'den beri başlarında olduğu askeri kuvvetler nedeniyle, askeri hiyerarşiye bel bağlıyor. Ama giden Humeyni, Rafsancani'ye bir saatli bomba bırakmıştır; onun izlenmesini istediği dış politika, Rafsancani'ninkiyle taban tabana zıttır ve ülkeye liderlik için mütevazı köklere sahip birinin seçilmesi çağrısında bulunmuştur.

1979'dan beri İran çok sayıda güç merkezlerinin ortaya çıkışıyla karakterize oldu. Rafsancani merkezli, sabit bir burjuva rejimi bundan ortaya çıkabilir mi? Pek olası değil. Savaşan hizipler rejimi devirebilir mi? İhtilaf sivil savaşa dönüşecek mi? Çok sayıda senaryo üretmek mümkün: sonuç olarak, kaosa doğru bir gidiş varsa, Tahran'daki düzenli ordunun müdahalesi veya Ziya ül Hak'ın Pakistan'da kurduğuna benzer bir askeri İslami rejimin tesis edilmesi de dahil olmak üzere.

İran solu, ne yazık ki, bugün ülkedeki durum üzerinde etki yaratacak güçte değil. Umalım ki, Humeyni'nin ölümü, geçmişteki ciddi hatalarından ders alarak, ülkenin kendini yeni temeller üzerinde inşa etmesi için bir fırsat olsun.

DESPOTİK ARAP İSTİSNASI[1]

1997

Bu yazıda kayda değer üç husus vardır: "Despotik Arap İstisnası"nda Batı egemenliğinin temel sorumluluğu (Yazının özgün başlığı, Le Monde Diplomatique*'de "Arap Dünyası: Demokrasi Yetimi" olarak değiştirilmiştir); bu Batı tavrını belirleyen Suudi monarşisinin rolü; ve Sünni fundamentalist akım üzerine oynanan Suudi-ABD kumarının yıkıcı karakteri –bu akımın pek çok unsuru komünizm ve Sovyet Birliği karşısında Batı ile uzun süre müttefik olduktan sonra, 1990 Körfez Krizi ile Batı'ya karşı oldu. Bu temaların üçü de, 11 Eylül 2001 sonrası yapılan tartışmaların merkezinde yer aldı.*

Körfez Savaşı'nın sona ermesinden altı yıl sonra, Arap dünyasında ilginç bir durağanlık gözlendi. Her yerde "liberal", parlamenter model zafer kazanmışken, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da büyük reformlar olmaksızın otoriter rejimler hüküm sürüyordu. Bu "Arap istisnası" bir tür "kültür özgüllüğü" olmaktan ziyade, Batı politikalarının bir sonucuydu. Bölgenin petrol kaynaklarından düşük maliyetle yararlanmayı garanti etme derdinde olan Batı, islami muhalif grupların güçlü yükselişinden endişe duyuyordu.

1) İlk olarak, *Le Monde Diplomatique*'te (Haziran 1997) yayımlandı.

Bu esnada, demokratikleşme ve serbest pazar ile uyum içinde olan küreselleşmenin genellikle doğası gereği politik bir liberalizme bağlı olduğu düşünülürken, Arap dünyası bir anomali sergiliyordu. Dünya üzerinde, halen bir bütün olarak mutlakçılığın çeşitli şekillerine tabi olan tek jeopolitik bölge olmasının yanı sıra, Batılı güçler ilişkilerin bu seyrinden memnun gözüküyordu.

Tüm büyük jeopolitik bölgeler arasında, Arap dünyası devlet etkisinin ekonomi üzerinde azalmasına, politika üzerinde azalmasının eşlik etmediği tek yerdi. Ve aynı zamanda, sivil toplumun, bürokratik veya despot ülke yönetimi nedeniyle politik olarak ifadeden aciz olduğu tek yerdi. Arap dünyasında siyasi rejimler *de jure* mutlak monarşilerden *de facto* mutlak cumhuriyetlere uzanır. Demokratik olduğunu iddia eden Arap ülkelerinde, seçimler bir kurgudur ve en iyi durumda, bahşedilen alabildiğine kısıtlı özgürlükler sıkı denetim altındadır.

Durumu daha da kötüleştiren, ufukta bir umut pırıltısı olmayışıdır Cezayir, Ürdün ve Yemen'de, 1980'lerin sonunda demokrasi adına ilerleme kaydedilmişti, ancak bu durum Körfez Savaşı'yla tersine döndü.[2] Gerçek ifade özgürlüğünün bulunduğu, seçime dayalı ve parlamenter kurumların olduğu Lübnan bile –hâlâ Suriyeli amirlerin emrine bağlı olsa da– yeniden yola getirilme sürecindedir.[3]

Bu Arap istisnasını nasıl açıklarız? Ve daha da önemlisi, bu durum neden dünyanın geri kalanına demokrasi yaymakla uğraşan aynı büyük güçler tarafından pervasızca hoş görülmektedir? Batı, 1992 yılında Cezayir'de seçimlerin aniden askıya

2) Bkz. Alain Gresh, "Orta Doğunun şu sallantılı kolonları", *Le Monde Diplomatique*, Kasım 1996.

3) 1996'da Lübnan'da ülkenin uzun süre bilmediği, radyo ve televizyonlarda politik çokseslilikle ilgili yayın durdurması ve politik tevkifler olmuştu.

alınmasına göz yummayı tercih ettiği gibi, Tunus rejiminin battığı büyük zorbalığa da göz yumuyor. Tahtını Amerikan askeri gücüne borçlu olan Kuveyt Emiri, görevini bir hükümdar gibi sürdürmekte özgür bırakıldı. Ve Saddam Hüseyin'in dehşet verici diktatörlüğü Irak'ın içişlerine karışmamak adı altında korundu. Yaser Arafat'ın kurmasına izin verilen Filistin yönetimi, sömürgesi olarak doğduğu İsrail'in liberal siyasi modelinden esinlenmekten uzak, Arap komşularının devlet modellerinin benzerine katlanıyor.

Tüm bunları "Arap" veya "İslam kültürü"nün karakteristik özelliklerine dayandırmak adil midir? 1992'de ABD dış politikasının danışmanlarından olan Amos Perlmutter, *Washington Post*'a "Fundamentalist olsun olmasın, İslam, liberal, insan haklarına uyumlu, Batı tarzı demokrasiye uyumlu mudur? Cevap açıkça hayır," diye yazmakta tereddüt etmedi.[4]

Tartışmanın kültürel yanı ırkçılık kokmaktadır. Dahası, karşılaştırmalı analize karşı duramaz: Çok sayıda Müslüman ülkenin, iş demokratik evrime gelince, İslam'ı tanımazlıktan gelmeksizin, Üçüncü Dünya emsallerine imrenmek için nedenleri yoktur. Ancak, kültürel tezin esas etkisi politiktir. Böylece, Batı'nın Müslüman zorbalıklarına karşı, militan İslami hareketleri diktatörlüklerce bastırmak şeklindeki müdahalesini haklı çıkarır (kendi kültürel özelliklerine saygı duymamız gereken bir alanda, onların demokratik haklarını sormaksızın). Tartışmanın özü şudur; bir diktatörlük olması şartsa, en azından Batı lehinde olsun. Amos Perlmutter, makalesinde, Cezayir askeri cuntasının, Arap dünyasının o güne dek bildiği en özgür seçimleri iptal etmesini haklı çıkarmak için işte bu damardan girmişti!

4) "İslam ve Demokrasi Uyumsuzdur", *International Herald Tribune*, 21 Ocak 1992.

PETROL LANETİ

İki temel faktör bu istisnai Arap zorbalığını açıklar. Birincisi petrolün lanetidir; ikincisi ise bölgeye karşı İslami hareketlerden dolayı politik karşıtlığın doğasıdır.

Batılı himayenin arkasının kesilmeyişi ve bazı durumlarda, Arap Yarımadası'ndaki devletlerde eskimiş kabile hanedanlarının tesis edilmesi, sömürgeciliğin dünyanın geri kalanında geleneksel yapıları yıkmak ve özendirici politik modeller kurma çalışmalarına tamamen zıttı. Batı'nın devlet kurumları tesis ederek "medenileştirme misyonu", petrol devletlerine uygulanmadı. Burada bilakis projeleri, ipleri çözülmüş hidrokarbon kaynağı sömürüsünü garanti altına almaktı. Özellikle Suudi Krallığı'nda durum buydu.

Dünya üzerindeki en büyük petrol yataklarına sahip olması itibariyle, Suudi Krallığı Washington'ın en çok önem verdiği ülkelerden biridir. ABD uzun süre Krallığın ekonomik ve güvenlik ilişkilerini doğrudan kontrol altına almış ve olası bir düzensizliğe karşı en üst düzey katılıkta bir sosyal yapı kurmuştu. Yerli işçi sınıfının gelişmemesi için özel bir özen gösterilmişti. Formül, –diğer petrol ülkelerinde uygulanan ile aynı, ama nüfusa dayalı olarak Suudi Arabistan'da tuhaf kaçan– ülkenin en ileri düzeydeki üretim teknolojilerinden uygunsuz biçimde yararlanarak, bölgede endüstriyel üretim ve işgücü için sıkı denetim altında tutulan göçmen nüfusa bel bağlarken, aynı zamanda Suudi vatandaşlar arasında ayrıcalıklı bir orta sınıf oluşumunu desteklemekti.

Suudi ordusu da bu mantıkla hareket eder. Sayıca nispeten az; Mısır, Irak ve Libya'da meydana gelen cumhuriyetçi devlet darbe riskini en aza indirmek amacıyla, Batılı silah tüccarları için büyük kazanç sağlayacak şekilde, fahiş fiyatlarla satın alınmış malzemeyle etkileyici biçimde donatılmış bir ordu. Böylelikle,

komşusu Ürdün'ün dört katı nüfusa sahip olan Suudi Krallığı, silahlı kuvvetlerinde Ürdün'ünkinin iki katı sayıda personele sahipken, Haşimi Krallığı'nın kendi askeri bütçesine harcadığının 33 kat fazlasını harcamaktadır.[5]

Ülkenin kabile geleneklerinden şekil alan Suudi ordusu ve Milli Muhafız, monarşinin elzem praetoryan [Eski Roma'da her yıl seçilen sulh yargıcı soyundan olan] koruyucularıdır. Dış tehditlere karşı etkililikleri çok şüphelidir ve her durumda İsrail ordusunun iki buçuk kat fazlası maliyetleriyle kıyas kabul etmez. Riyad'ın en ileri silahları ABD birlikleri tarafından kullanımı halinde hazır olması için önceden hazırlanmış durumdadır –Irak'ın 1990 Ağustos'unda Kuveyt'i işgalinde takip eden aylarda sarf edilen büyük lojistik güç nedeniyle Pentagon'un desteklediği biçimde. Ve Cidde'deki devasa hava limanının hacıların Mekke'ye geçişi için kurulmadığı kimsenin sırrı değildir.

Suudi Arabistan'ın, *Washington Post*'ta yakın zamanda yayımlanan bir makalede aktarıldığı üzere, Lockheed Martin'den 15 trilyon dolar karşılığında 102 adet F-16 uçağı (3 trilyon dolar uçaklar; 12 dolar ise kurmak, bakımını yapmak ve pilotlarını eğitmek için) sipariş etme kararı, Suudi harcamasının boyutlarını gösterir. Gazete, genel İsrail itirazlarını dışarıda tutup, genellikle Washington dışı askeri gücü telafi yoluyla sıkıştırma amacındaki (bu durumda F-22 "Stealth" –sinsi– bombacıları ile) ABD'nin kendi içinde yaşadığı bir polemiğe işaret ediyor. Yönetimin bir bölümü (Devlet kesimi) paranın krallığın dahili istikrarının devamına yönelik sosyal projeler için kullanılmasını yeğlerken, diğerleri (Pentagon'dakiler) hali hazırda gereğinden fazlası

5) 1993 rakamları. Suudi Arabistan dünya askeri harcamaları sıralamasında BM Güvenlik Konseyi'nin beş üyesi artı Almanya, İtalya ve Japonya'dan sonra dokuzuncu!

olan hava gücü yerine Suudiler'in kara gücünü modernize etmesini tercih ederlerdi.[6]

Suudi Arabistan'ın ABD'ye bu son derece yakın ittifakı nedeniyle ABD bürokratlarının, ülkenin bütçe politikasına rahatça karışmaları, demokrasinin antitezidir. Burası, Kur'an ve şeriatın tek temel kanun olduğu, aşırı gelenekçi Vahabiler tarafından yönetilen bir krallıktır. Şüphesiz, dünyadaki en fundamentalist devlettir; politik ve kültürel alanda en totaliter ve kadın nüfusa karşı en acımasız. Karşılaştırma yapılırsa, İran toplumu onun yanında kısmen liberal, çoğulcu ve kadınların özgürlüğünden yana bir ülke olarak kalır.

Burada, bir Batı karşıtlığı karşısında laiklik ve demokrasi adı altında fundamentalizmi kınamaya hazır olanların ikiyüzlülüğünü; aynı zamanda nasıl Suudilerle ilişkilerinin keyfini çıkardıklarını ve kendi kazançları için istismar ettiklerini görürüz. Arap halklarının, Körfez savaşı sırasında yapılan Irak karşıtı koalisyon bildirilerini neden samimiyetsiz ve güvenilmez olarak gördüğü kolayca söylenebilir; başında ABD'nin yer aldığı aynı koalisyon, Suudi Krallığı'ndan destek alarak, Suudi yardımıyla demokratik değerleri savunduğunu iddia etmekteydi.

Bu yüzden, Arap dünyasındaki istisnai zorbalığın temel nedenlerinden biri Batı'nın Körfez'de kendi himayesi altında olanlara zarar verme riskine girmeden, Arap dünyasında demokratik değerlerin yükselmesini –sadece lafta da kalsa– destekleyememiş olmasıdır.

Ancak, ikinci bir temel neden daha vardır; fundamentalizmin filizlenmekte olan, diğer, İran tarzı Batı karşıtı yüzü. Burada Batı, ektiğini biçmektedir. Otuz yıldan fazladır milliyetçiliğe (SSCB destekli Nasır modeli) karşı savaşını, Suudi monarşisi-

6) *International Herald Tribune*, 1-2 Şubat 1997.

nin, Mısır rejiminin yeminli düşmanının, yaydığı islami propaganda ile birlikte sürdürdü. Riyad, Müslüman Kardeşler'i Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdel Nasır'a karşı desteklemek için, CIA'nın da yardımıyla, uluslararası islami fundamentalist gruplar için bir sığınak yaptırdı.

Nasır hareketinin bölünmesiyle, "Batı yanlısı yeniden yapılanma" rejimleri, sol ile ve önceki rejimle savaşmak için yeniden bir araya geldiler. Enver-el-Sedat'a ne olduğunu hatırlayın; Başkanlığının ilk zamanlarında, islami fundamentalist çalışmaları serbest bırakmak ve güçlendirmek için katkıda bulundu; amacı sola muhalefetini amacına vardırmaktı. Sonunda, İslam adına yapılmış bir suikasta kurban gitti. Bu esnada, Washington ve Riyad'ı şaşırtan bir biçimde, 1979 İran devrimi Batı üstünlüğüne militan karşıtlık sergileyen bir yüzü ortaya çıkardı.

Komünizm karşıtı ve milliyetçilik karşıtı mücadelenin liberal demokrasi yerine islam altında birleşmelerinden yıllar sonra, müflis milliyetçilik ve güçsüz bir sol, islami fundamentalizmin önündeki kapıyı sonuna kadar açtı. Riyad ve Washington, milliyetçi ve sosyal değişimlere adı çoktan karışmış olan dinin işini kolaylaştırdı.

Bunu, uzun bir tereddüt devresi takip etti, bu dönemde Suudi yöneticiler ve ABD'li danışmanları, salgının İran'ın Şii tabiatı üzerine, "Şii müfritler"e karşı "ılımlı Sünniler"i karşı karşıya geçirerek durdurulabileceğini düşündüler. Riyad, Sünni hareketler, özellikle Müslüman Kardeşliği için ortaya çıkan akımları desteklemeyi sürdürdü. Bununla beraber bu yeni taktik de felaket getirdi. 1990 senesinde, Irak ve Suudi Arabistan'ın Körfez Savaşı ile karşı saflarda yer almasıyla, Riyad'ın destek verdiği Sünni hareketlerin büyük kısmı, sosyal tabanlarını bölmemek için Irak'ın yanında yer aldı. Bu durum, Suudi monarşisi için bir fiyaskoydu.

1991'de SSCB'nin geride bir komünizm artığı bırakarak çöküşüyle, Washington, Batı'nın bir numaralı düşmanının İran tarzı radikal İslam olduğunu buyurdu. Böylelikle, "tarihin sonu"ndan, "medeniyetlerin çatışması"na geçmiş olduk. Söylemeye gerek yok; Suudi monarşisini Batı medeniyetinin bir müttefiki yapan riyakarlık azalmadan devam etti. En yakın başarısını Washington ve Riyad'ın Taliban'la gizli anlaşma yaptığının bildirildiği Afganistan'da elde etti.[7]

Böylelikle, Batı karşıtı islami fundamentalizmin Arap dünyasındaki ana direniş yolu olması, Suudi monarşisinin 1990'dan bu yana süren anti demokratik etkisi –dünyanın diğer yerlerindeki politik evrim seyrinin aksine– ile birleştiğinde, "yeni dünya düzeni"nin Arap çeşitlemesi halen zorbalık üzerine kuruludur. General Schwarzkopf'un birliklerinin Irak başkentinin birkaç kilometre uzağında durması ve Saddam Hüseyin'in diktatörlüğüne izin vermesi, Suudi Krallığı'nın varlığını korumak için olduğu kadar, İran yanlısı güçlerin Bağdat yönetimini ele geçirmesini de engellemekti. Benzer nedenlerle, Cezayir İslami Kurtuluş Cephesi'nin Körfez Krizi süresince Irak'ın yanında yer almasından sonra, Batı, Cezayir'deki demokrasi deneyiminin askıya alınmasını onaylamayı seçti. Bir kez daha aynı nedenlerden ötürü, Tunus diktatörlüğü, Cezayir İslami Selamet Cephesi'nin Tunus'taki taklitçilerinin "kökünü kazımak" için sessizce hareket edebildi, bu esnada Mısır rejimi ise baskısını şiddetlendirdi.

Bu nedenle, bu Arap istisnasını anlamak için VII. yüzyıla gitmeye gerek yoktur. XX. yüzyılın ikinci yarısı yeteri kadar açıklama barındırmaktadır.[8] Ama istisnayı incelediğimizde, kurala

7) Bkz. Olivier Roy, "Şeriat ve Petrol Hattı Arasında" *Le Monde Diplomatique*, Kasım 1996.
8) Açıkça, burada açıklanan nedenler hikayenin tamamı değildir. Bu nedenler, Ghassan Salamé, *Demokratsız Demokrasi? Müslüman Dünyasında Politik Yenilen-*
➡

bir kez daha göz atmamız gerekebilir. Arap dünyasındaki vakalar üzerinde sıkı bir çalışma sonrasında, neoliberal, Batı hakimiyetindeki ekonomik küreselleşme ve liberal demokrasi değerleri arasında seçici bağlantılar olduğuna hâlâ inanılabilir mi?

me (Londra-New York: I. B. Tauris 1994) kitabında açıklanan az ya da çok içsel başka nedenlerle birleşmiştir. Burada kültürel tez kibarca tartışılmaktadır. Bu kitaba ihtiyatlı yaklaşılması gerektiren ana neden ise, temel bir unsur olan, Batı sorumluluğu hakkında sessiz kalmasıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN: BÜYÜK GÜÇLERİN BATAKLIĞI

SOVYETLER'İN AFGANİSTAN'A MÜDAHALESİ ÜZERİNE[1]

1980

Bu taslak önerge, 1980 yılı Ocak ayında yapılan bir toplantıda, Afganistan'ın Sovyet birlikleri tarafından işgaline bir tepki olarak yazıldı. Savunucuları ben ve 30 yıldan fazladır arkadaşım ve yoldaşım olan Tarık Ali ile bir toplantıdaki oldukça azınlık bir görüştü. –Burada, Bush in Babylon (Londra/New York: Verso: 2003) [Bush Bağdat'ta, Agora Yayınları, s. vii-viii] eserine teşekkürlerinde benim için yazdıklarını tekrar ediyorum– Toplantıdaki çoğunluk, işgale giden bürokratik politikaları kınarken, Moskova birliklerinin geri çekilmesi yönünde bir çağrı yapmayı, baskıcı bir rol oynamamak adına reddettiler. Afganistan savaşı Washington'da Ronald Reagan'ın göreve gelmesini kolaylaştıracak ve SSCB'nin dağılmasıyla sonlanan sürece katkıda bulunacaktı.

[...] Şüphe yok ki, Sovyetler'in Afganistan'a müdahalesi, halkların kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesine karşı bir büyük bir ihlaldir. Gerçekte, iyi bilinmektedir ki, sürgünden alıp getirdikleri Karmal'ı başa geçirmek için Amin'i deviren Sovyet

1) Yazım tarihi, 27 Ocak 1980.
İlk olarak, *Intercontinental Press*'te (vol. 18, no. 8, 3 Mart 1980) yayımlandı.

birlikleridir. Bir diğer bilinen gerçek de, Taraki, Amin ve Karmal[2] yönetimleri arasında hiçbir fark olmadığı, hepsinin sırayla Kremlin tarafından desteklendiğidir. Karmal hükümetinin yakın zamanda hapishane mahkumlarını serbest bırakmış olması tersine bir kanıt değildir. Bu durum, dışarının müdahalesiyle Afgan halkına yabancılaşmış olması yüzünden, Karmal'ın popüler sempati kazanmasını sağlayamamıştır. Diğer yandan, feodal ve dinci kesimler tarafından başı çekilen Afgan "mücahitleri"ne emperyalist destek, Sovyetler tarafından Kabil'e verilen destekle kıyas kabul etmez. Afgan asilerine yapılan emperyalist destek, hiçbir zaman, Kremlin'deki liderlerin iddia ettiği gibi, Sovyetler birliklerinin dışarıdan müdahalesini gerektirecek bir boyuta ulaşmamıştır.

Eğer gerçekten, Kabil yönetimi, "mücahitler" tarafından devrilme tehdidi altında olsaydı bile, bu tür bir olayı engellemenin tek doğru yolu, rejimi, askeri zorbalığından vazgeçirmek ve kitlelerin bağımsızlık çabalarını destekleyerek onları kendi etrafında toplamak yönünde sıkıştırmak olacaktı. [...] Bu tür bir politika, bildiğimiz gibi, amacı kendi yöntemlerini genellemek olan Stalinist bürokrasinin izlediğinin tam tersi olacaktı. Kabil'de gericilerin yönetime geçmesi, Sovyetler Birliği'nin güvenliği için ciddi bir tehdit olmakla kalmaz, dahası komik kaçardı.

Sovyet birliklerinin Afganistan'a müdahalesini kınamak, bu birliklere nasıl bir tavrın benimseneceği sorusunu yanıtlamaz. Aslında durumu bu "oldu bitti" ışığında görmek mümkün; Sovyet birliklerinin geri çekilmesini talep etmek şimdi, gericilerin ve emperyalizmin çıkarlarına hizmet edecek. Biz kendi açımızdan, tam tersini savunuyoruz.

Sovyet birliklerinin Afganistan'da uzun süreli bulunması aşa-

2) Bu şahsiyetler hakkında aydınlatıcı bilgi için bir sonraki "Afganistan: Bir savaşın bilançosu" makalelerine bakınız.

gıdaki eğilimleri ateşleyebilir:

a) Afgan isyanının Sovyet müdahalesine karşı ulusal kızgınlıktan faydalanarak ve gördüğü emperyalist desteğe dayanarak güç ve popülarite anlamında büyümesi eğilimi. Kremlin, asla sonuçlandıramayacağı bir savaşta alt edilme sürecinde. Çünkü emirlerine amade iki destek kuvvet –Pakistan ve İran– varken, dağlık bir ülkedeki gerilla güçlerini temizleme isteği tamamen aldatıcıdır. Bu tür bir "ayaklanma karşıtı" operasyonun mantığı savaş alanının genişletmek ve gerillalara destek sağlayan bölgelere ani saldırılar yapmaktır.

b) İslami hareketin Müslüman dünyasındaki gerici, komünizm karşıtı eğilimi. Müslüman ülkelerdeki gericiler Sovyet Birliği'nin Müslüman insanlara zorla kabul ettireceği şeklinde sunulan "allahsız komünizm"e karşı ortalığı velveleye vermek üzere harekete geçtiler. Washington ve müttefikleri, Afganistan olayının, Tahran'da Amerikalıların rehin alınması olayıyla İslami harekete sokulan Batı karşıtlığının tersine dönmesine bel bağlamaktadır Ek olarak, bu hareket Sovyetler Birliği'nin kendi içinde de, uluslara uygulanan bürokratik zulüm nedeniyle yankı uyandırabilir.

c) Emperyalistlerin, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'da, kendisine sadık rejimleri empoze etmek üzere güç kullanma eğiliminde olduğunu kanıtladığı bahanesiyle, savaşa kaldıkları yerden devam etme konusunda aklanması. Afganistan olayı çoktan, emperyalist ülkelerde Batı Avrupa'da nükleer silahların artırılmasına karşı harekete geçen işçi hareketini karıştırmıştı. Bu durum, Vietnam Savaşı'nın, Amerikan emperyalizminin dış askeri müdahale kapasitesi üzerindeki sınırlayıcı etkisini dağıtmasına yardımcıdır. Aynı zamanda, işçi devletlerindeki bürokrasiye karşı muhaletin kafa karışıklığına da katkı sağlar.

Bu bağlamda, Sovyet birliklerinin ivedilikle Afganistan'dan ayrılması ve Kremlin'in, bu ülke halkının kendi geleceğini belirleme özgürlüğü olduğunu idrak etmesi gerekmektedir. Böylelikle, kendi müdahalesinden dolayı Afganistan'da ve bölgenin tümünde ortaya çıkan zararın tamiri mümkün olabilir. Müslüman asilerin Kabil'de başa geçmesi olasılığı –hiçbir şekilde kaçınılmaz değildir– genel olarak, dünya devrimine Sovyetler Birliği tarafından Afganistan'da uzatılan bir savaştan daha az zarar verir.

AFGANİSTAN: BİR SAVAŞIN BİLANÇOSU[1]

1987

Bu savaş bilançosu, Sovyet birliklerinin Mayıs 1988'da geri çekilmelerine giden sürecin başlangıcında çıkarılmıştır. Afgan trajedisinin bir retrospektifi olup, yedi yıl öncesinde ileri sürdüğüm tezleri doğrulamaktadır. Aşağıda okuyacağınız analiz halen geçerlidir: mutatis mutandis (gerekli değişiklikler yapıldığında); "Sovyet güçleri" yerine "ABD ve müttefiki güçler"i koyduğunuzda, Afgan olayının pek çok unsuru, bugün tanıdık gelecektir.

Afgan ve Pakistan hükümetleri arasında süren "dolaylı" görüşmelerin son oturumu, Birleşmiş Milletler gözetiminde Cenevre'de gerçekleşti ve 10 Mart 1987'de bir anlaşmaya varılmadan sonuçlandı. İlk oturum Ocak 1982'de gerçekleşmişti. Bu pazarlıklar sayesinde Kabil ve İslamabad hükümetleri Ocak 1985'de Afgan sorunu hakkındaki ihtilaflarını prensipte çözecek bir noktaya geldiler.

Çözüm şöyleydi: ABD ve SSCB'nin teminatı altında, tarafların birbirine müdahale etmemesi; isteyen mültecilerin iadesi ve Sovyet birliklerinin kademeli olarak geri çekilmesi. Sonrasında,

1) Yazım tarihi, 15 Mart 1987.
İlk olarak, *International Viewpoint*'te (no: 117, 6 Nisan 1987) yayımlandı.

pazarlıklarda ortaya çıkan pürüz, Sovyet geri çekilmesinin ne zaman olacağı konusu oldu.

Washington'ın baskısıyla, Pakistan hükümeti altı ayı geçmeyecek bir zaman zarfında ivedi bir geri çekilme talep etti. Sovyet hükümeti ise, Afgan müttefikleriyle irtibata geçerek gözle görülür biçimde yumuşadı. Kabil'in başlangıçta talep ettiği dört yılda geri çekilmenin üzerine, şimdiki önerileri 18 ay içinde geri çekilmek. Bu da, SSCB'nin, Kabil'de kurulacak yönetimin kendi birliklerinin geri çekilmesiyle dağılmayacağından emin olmak için halen 18 aylık bir süreye ihtiyaç duyduğunu gösteriyor. Bugün, birliklerin bölgeye girmesinden bu yana seksen yedi ay geçti.

Sovyet birliklerinin Afganistan'a geniş çaplı müdahalesi 24 Aralık 1979 tarihinde başladı. İlk olarak, 27 Aralık'ta 5000 kişi, Hafızullah Amin'in devrilmesini sağladı. Birkaç gün sonra, Babrak Karmal'ın "Afgan hükümetinin isteği ile" Kremlin müdahale güçlerinin sayısını 80.000'e çıkardı.

Bugün, yaklaşık yedi yıl sonrasında, Sovyet ordusu, 100.000 üzerindeki askeriyle halen bölgede. Gorbaçov, Afganistan ile ilişiğini kesmek konusunda samimi bir biçimde endişeli gözükürken, bu durum, Leonid Brejnev'in ona mirası olan sorunlar arasında en basiti olmaktan uzak. Eğer Brejnev'in, Afganistan'daki Sovyet güçlerini, "oraya gitme nedenleri ortadan kalkar kalkmaz" geri çekme sözü tutulacak olursa, böyle bir geri çekilme, hemen şimdi olmayacağı gibi, yakın bir süreçte de olası gözükmüyor.

Esasen, bugün, Sovyet müdahalesinin yedi yıl sonrasında, Kabil'de kurulan Afganistan Demokratik Halkçı Partisi (ADHP), Sovyet birliklerinin bölgeye girdiği tarih öncesine göre –özellikle askeri açıdan– daha güçsüz. Diğer taraftan, asi güçler, 1979'da olduklarından daha güçlü bir durumdalar. Dahası, Amerikan

emperyalizminin ve müttefiklerinin mücahitlere verdiği destekle geldikleri konum, eski halleriyle kıyaslanamayacağı gibi, desteğin azalacağına ya da sona ereceğine dair hiçbir belirti de yok.

Son aylarda Kabil hükümeti ve Sovyet koruyucuları tarafından elde edilen kazanımlar ne olursa olsun, şu bir gerçek; Aralık 1979'dan bu yana yedi yıldır süren Sovyet müdahalesinin bilançosu dehşet verici bir iflası gösteriyor. "Oraya gitme nedenleri" varlıklarıyla daha da kötüleşti; Afganistan SSCB için bir gerçek bir bataklık haline geldi, ki bu durum Hindi Çin tecrübelerinin etkisinden halen kurtulamamış olan Amerikan emperyalistleri için son derece memnuniyet verici.

DARBECİLİK VEYA DEVRİM

[...] Afganistan, İkinci Dünya Savaşı öncesinde, gerçek anlamda bağımsız tek islami ülke olma özelliğini Kuzey Yemen ile paylaşıyor. Bu öyle bir bağımsızlıktı ki, hızla değişen dünyada ortaçağa ait eski bir toplumu korudu. 1970'lerin başlarında bu iki ülkeye gitmek, zaman makinesiyle seyahat etmek gibiydi.

Bolşevik devrimi, kendini, Orta Asya'da ve eski çarlık imparatorluğu sınırlarında benzer toplumlarla yüzleşirken buldu. Oralara devrimi ihraç etmek için büyük bir istek vardı ve bunu yaparken henüz yeterli olgunluğa erişmemiş sosyo-politik şartlar hiçe sayılıyordu. Buharin'in 1919 yılındaki aşırı sol döneminde yapmaya çalıştığı buydu, milliyetçilerin Beyazlar ile ittifaktan vazgeçip Kızıllarla anlaşmaya gittiği Başkırdistan örneğinden esinlenmişti. Bu başarı, devrimci kuvvetlerin Özbekler (Kızıl Ordu'nun 1918 Buhara Yenilgisi) ve Kafkasya'daki Müslüman bölgelerde karşılaştığı zorluklarla ters düştü. Aşırı solcular ve Büyük Rusya şovenistleri, mensuplarının büyük çoğunluğunun isteğine ters düşecek biçimde, bu bölgelerin sovyetleştiril-

mesi için Bolşevik safında yer aldılar. Buharin, bu durumu, ulusların kendi geleceklerini belirleme hakkını yalnızca emperyalizm ile mücadele edenlere hasrederek haklı çıkarıyordu.

Lenin, bu sinizm karşısında isyan ederek Buharin'i şöyle cevaplıyordu:

> "Eski Rus imparatorluğu sınırları içinde yaşayan halklardan hiçbirinin kendi geleceğini belirleme hakkını reddedemeyiz. Farzedelim ki, Başkırlar sömürücülerini devirdi ve biz de onlara yardım ettik. Bu ancak, bir devrimin olgunlaşmasıyla mümkündür. Bu durumda müdahalemiz, hızlandırmamız gereken proletaryanın başkalaşım sürecini kösteklememesi için dikkatli bir biçimde yapılmalıdır. Bu gün, mollaların etkisi altında olan Kırgızlar, Özbekler, Tacikler, Türkmenler karşısında başka ne yapabiliriz? [...] Onlara yaklaşıp sömürücülerini devireceğimizi söyleyebilir miyiz? Bunu yapamayız zira onlar mollalarının hakimiyeti altındalar. Bu durumda, ulus gelişene, proletaryanın burjuva öğelerden farklılaşması gerçekleşene kadar beklemek zorundayız."[2]

Her nasılsa, olayda, Lenin'in değil de Buharin'in bakış açısı baskın çıktı –esas olarak Beyaz ordular ve emperyalist müttefikleri karşısındaki savaşın hızı nedeniyle. Böylelikle, eski çarlık imparatorluğunun tüm Müslüman bölgeleri Sovyet devletine katıldı. Ve Lenin de ikazlarında haklı çıktı: Başkırlar yeni Büyük Rusya devletinin temsilcilerine karşı isyan ettiler ve *Basmacılar* ("eşkıyalar") ve dönemin diğer mücahitlerine katılarak, Sovyet

2) V. I. Lenin "Parti Programı üzerine Rapor" (19 Mart 1919), *Toplu Çalışmalar*, vol. 129 Moskova: Progress Publishers, 1965, sayfa 172.

Cumhuriyeti'ne 1920'lerin sonlarında, Stalinist terörün belirişine kadar zor günler yaşattılar. Bugün, Ekim devriminden 70 yıl sonra, Sufi tarikatların SSCB'nin Müslüman kesiminde, Komünist Parti'de olduğundan daha çok yerli üyesi var.[3]

Lenin'in, tarihin doğal akışını bozmak endişesi, devrimin ihracı sorunuyla sınırlı değildi.

Kararlı bir kesimin aktif desteği olmaksızın yönetimin ele geçirilmesi, kurucularının sonradan alacağı boyut ne olursa olsun sadece bir "putsch"dan[4] ibaret olabilirdi. Böyle bir rejim, otantik bir devrim veyahut gericiler tarafından yıkılana dek bu duruma dayanabilirdi. Mantıken, putschistlerin, kuruluş amaçları bu olmadığı halde, toplumlarının değişimi yönündeki hırsı ne kadar artarsa, hükümetleri kaybetmeye veya dış yardım almaya o kadar mahkum olacaktır.

Eylül 1962'de Sallal'ın Kuzey Yemen'deki cumhuriyetçi ve Nasırcı darbe ürünü rejimini daha önce görmüştük. Bu hükümet Mısır ordusunun geniş çaplı müdahalesi olmadan, komşusu Suudi Arabistan'ın desteklediği kabileci-monarşist gericilik karşısında birkaç yıl bile varlığını koruyamadı.

Afganistan'ın hikayesi başlı başına değişime pek hazır olmayan toplumlarda "yukardan" dönüşümün kaçınılmaz yenilgisinin örneğidir. 1919'da babasının yerine tahta geçen Kral Amanullah, Mustafa Kemal'e hayrandı ve birinci Sovyet-Afgan dostluk anlaşmasını imzaladı. Bir tarihçinin dediği gibi; "ülkesini bir seferde medeni devletler seviyesine çıkarmaya" çalıştı. Ancak, İngilizler tarafından desteklenen yaygın bir islami, muhafazakar kabile isyanı ile beş yıl savaştıktan sonra, 1929'da tahttan fera-

3) Bkz. Alexander Beningsen'in çalışmaları, özellikle *Le Monde*'da yayımlanan makalesi, 15 Kasım 1984.
4) Askeri darbe için kullanılan bir terim.

gat etmeye zorlandı.

Nisan 1978'de Kabil'de, yönetime gelen Taraki ve Amin liderliğindeki ADHP, bilinen adıyla *Halk* hizibi, tecrite daha da mahkumdu. "Sosyalist uyumlu devrimci bir program"la donanmış olan ADHP-Halk darbeciliğini kuramsallaştırdı. Taraki-Amin'e göre, "gelişmekte olan uluslarda, işçi sınıfı bir iktidar oluşturacak kadar gelişmediğinden, baskıcı feodal hükümeti devirmek için başka bir güç vardır ve bu da Afganistan'da silahlı kuvvetlerden oluşmaktadır."[5] Kısaca, Afganistan'dan kısa bir süre önce Etyopya'da olduğu üzere, mülk sahibi sınıfın ordusuyla da olsa bir sözde devrim.

Bu tarz radikal toplumsal hırsları olan darbeci bir hükümetin bir terör rejimi kurması kaçınılmazdır. Darbeci kökenleri kendini okuma yazma kampanyalarında ve tarımsal reformlarda bile gösterir. Afganistan'da bu kampanyalar mümkün olabilecek en kötü şekilde gerçekleşmiş, büyük kitlelerin coşkusunu artıracağına düşmanlığını kazanmıştır.[6]

Bu açıdan, ADHP-Halk'ın darbeci yöntemleri ile Güney Yemen'de 1969 devrimiyle ortaya çıkan hükümetin devrimci demokratik yöntemlerini karşılaştırmak çok öğreticidir. Halbuki Afganistan'da tarımsal reform –sadece bu örnek için– yukarıdan emredilmiş ve ordu tarafından uygulanmıştır; Güney Yemen'de Ulusal Bağımsızlık Cephesi kendilerini köylüler ve balıkçılar yerine koymamak ve onları kendi kendilerinin kontrolünü sağlamaları için politik ve maddi anlamda donatmak konusunda dikkatliydi.

Güney Yemen rejiminin sonraki bürokratik bozulmasına kar-

5) Fred Halliday'in "Afganistan'daki Savaş" makalesinden. *New Left Review* no: 119, Ocak-Şubat 1980

6) Halk rejimi tedbirlerinin detaylı tasviri 1978'den beri Afganistan'a hasredilen çalışmaların çoğunda bulunabilir.

şın, Afganistan'daki gibi bir sosyal ve ideolojik direnişin üstesinden, çok daha düşman bir çevreye rağmen, daha başarılı bir biçimde gelmiştir.

ADHP-Halk'ın yönetime geçmesinden sadece yirmi ay sonra islami, gerici kabile güçlerinin isyanı öyle bir yayıldı ki, Kabil yönetiminin kurtulacağı çok şüpheliydi. "Ulusal demokratik devrim" kademesini es geçtiği için maceracılık ve aşırı solculukla itham edilen Amin, Kremlin karşısında el pençe divan durmadı. Hükümetini genişletmek için ADHP'nin Halk tarafından dışlanan ılımlı, reformcu kanadı, Parşam (Bayrak) hizibinden başlayarak, bazı güçleri kendi bünyesine almaya çağrılan Amin, iktidarı kendi ellerinde yoğunlaştırmayı seçti. Eylül 1979'da Büyük Birader'in tavsiyesine kulak vermeye yönlendirilen eski yoldaşı Taraki'yi ezdi. İki ay sonra, Büyük Birader Amin'i devirerek büyük bir müdahalede bulundu –Amin öldürüldü– ve yerine Parşam hizibinin lideri Babrak Karmal geçirildi.

SOVYET MÜDAHALESİ

Brejnev Ocak 1980'de *Pravda*'ya, "Sovyet birliklerini Afganistan'a gönderme kararını almak bizim için kolay olmadı" dedi. Bazı kaşarlanmış Sovyet karşıtı yorumcular, Afganistan'a müdahaleyi, onlara göre 1917'de sadece sancak değiştirmiş olan "Rus yayılmacılığı"nın bir sunumu olarak görseler de, kendisine inanmamak için bir neden yoktu. Bu insanların deyimiyle Sovyet operasyonu engin bir yayılma saldırısının –Angola, Etiyopya ve diğer Sovyet veya Küba askeri müdahaleleri– bir parçasıydı ve bu vakada "sıcak denizler"e yönelmişti. Bu tamamen günün şartlarının dışında kalan stratejik kritere göre, Sovyetler'in Afganistan'a yayılımı İran ve Pakistan'ın işgaline gidecek bir yolda atılan ilk adımdı.

Aslında, SSCB'yi Ronald Reagan gibi "Şeyan imparatorluk"

olarak görmeyenler tarafından anlaşıldığı üzere, Afganistan'a yapılan müdahale Sovyet bürokrasisi açısından esas olarak bir muhafazakar savunma tepkisiydi. Bunu anlamak için, bu müdahaleyi gerçek tarihi ve politik bağlamında değerlendirmek gerekir.

1919'dan beri Afganistan, buna önem veren SSCB ile iyi komşuluk ilişkileri içinde olmuştu. Eğer Afgan Krallığı –bağımsızlığı Hindistan'daki İngiliz imparatorluğu ile SSCB arasında tampon devlet olmasından kaynaklanan– Sovyet devletine karşı savaşan Müslümanlar için bir geri kuvvet oluşturmayı tercih etseydi, Sovyet rejiminin başına çok bela açabilirdi.

Esasında, tarihi, dini ve etnik faktörler, Afganistan'ın böyle bir rol oynamasına yatkındı. Kızıl Ordu karşısındaki yenilgisinden sonra Buhara emiri 1920'de Kabil'e sığındı. Bir dizi *Basmacı* partizanları ve diğer Bolşevik karşıtları da uzun Sovyet-Afgan sınırını geçtiler.

Amanullah'ın krallığı, Ziya Ül Hak'ın yönetimindeki Pakistan'ın bugün Afganistan karşısında oynadığı rolü SSCB karşısında oynayabilirdi. Ama aynı zamanda atalarının düşmanı olan İngilizler karşısında özerkliğini kaybetmeye zorlanırdı. Bu yolu seçmedi; kendi bölgesindeki Basmacıları silahsızlandırdı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Afganistan SSCB ile olan ilişkisi açısından Finlandiya'nın doğulu benzeri oldu. SSCB, Finlandiya'nın ekonomik, kültürel ve dış askeri yardım bakımından temel kaynağıydı. Afgan monarşisi Sovyet ordusu tarafından donatılmıştı ve subaylarının çoğu SSCB'de eğitilmişti.

Afganistan'ın büyük komşusuna bağımlılığı, ADHP'nin yönetime gelmesiyle elbette arttı. Bu doğal olarak ideolojik yakınlığın sonucuydu, ama özellikle Aralık 1979'dan çok önce kendini tamamen Sovyet askeri desteğine bağlamış olan hükümetin istik-

rarsızlığıydı. Halk rejiminin artan izolasyonu altmış yıl sonra ilk kez SSCB'ye açıkça düşman bir hükümetin ortaya çıkması riskini yarattı. Bu hükümet Zaher Şah'ı İslam'a karşı sadakatsizlik ve Moskova'ya diz çökmekle itham eden güçler tarafından yönetiliyordu; Kral Zaher Şah 1973'de "cumhuriyetçi" yeğeni Prens Davud tarafından tahttan indirildi, Davud da sonradan İslama sadakatsizlik ve Moskova'ya bağlılıkla itham edildi.

Bu resme, Şubat 1979'de İran'daki "İslami devrimi" de eklerseniz, Kremlindeki liderleri nasıl bir korkunun sardığını ve kendi deyimleriyle çok geç kalmadan Afganistan'a müdahale zorunluğu hissettiklerini anlarsınız. İslami Devrim, "allahsız komünizm"e karşı düşmanlığını ve içinde SSCB'nin toplam nüfusunun beşte birini oluşturan elli milyon Sovyet Müslüman'ın da bulunduğu tüm alanlara İslami fundamentalizmi yaymayı amaçladığını açıklamıştı. Sovyet Müslümanların çoğunluğu, halen İslam'la özdeşleşmiştir ve Büyük Rus şovenizmiyle olan ihtilaflarında Slav olmalarının tesellisini yaşayamazlar.

Müdahale emri verirken Brejnev ve yandaşları hiçbir şekilde Afganistan'ı "yapısal asimilasyon" hırsı ile hareket etmemişlerdi. (1945 sonrasında Doğu Avrupa'da yaşanan toplumsal dönüşümü tanımlamak için bazı kişilerce kullanılan bir terim). SSCB'nin Afganistan'a müdahalesi ile 1921'de Kızıl Ordu'nun Dış Moğolistan'a yaptığı ve ülkeyi Çin baskısı ile Beyaz Sibirya Ordusunun kalıntılarından kurtararak devrimci bir hükümetin kurulmasını sağladığı ve başından itibaren ülkenin değişiminde belirli bir politik yol izlediği müdahaleyle de daha da az bir benzerlik kurulabilir.

Moskova'nın "yapısal asimilasyon"da Amin'den daha ileri gideceği düşüncesi, Kremlin'in Amin'in neden yenildiği konusunda "goşist" bir yorumu olduğu anlamına gelir. Ancak tüm Sov-

yet açıklamaları tersi yöndedir. Aslında, Kremlin, kendi müdahalesini daha çok Hanoy ordusunun 1979'da Pol Pot'un rejimine olan müdahalesi gibi gördü. Amin'i devirdiğinde, Afgan halkının Sovyet birliklerini, Vietnam birliklerinin Kamboçya'daki gibi coşkuyla karşılayacağını düşündü. Moskova, Afgan rejiminin, en kötü durumdaki toplumsal güçlere ılımlı bir gelişme sağlamasını istiyordu. Bu şekilde, İslami fundamentalistlerin ve diğer gerici fanatiklerin önünü kesebileceğini düşündü. Bu operasyonun kusursuz olması için, Kremlin yerli halkın dostluğunu kazanmak amacıyla başta Afgan mozaiğinin etnik bileşenlerine ait olan Sovyet Müslüman cumhuriyetlerinden gelen askerlerden oluşan güçler kullanmaya özen gösterdi.

Kremlin bürokratlarının, daha ilk haftalarda, askerlerinin yığınsal müdahalesinin kendi hesapladıklarının tam tersi bir etki yarattığını gördüklerinde uğradıkları hayal kırıklığı ne kadar büyüktü. Sovyet birlikleri kurtarıcı olarak karşılanmadığı gibi, müdahale sırasında öldürülen Amin de, aniden ulusal bağımsızlığın şehidi haline geldi. Bu esnada Karmal, selefinden daha fazla tecrit edilmişti. ADHP rejiminin kurumları, ordudan başlayarak dağıldı. Gerici ve İslami fundamentalist güçler geniş bir gönüllü kitlesiyle karşılaştı ve sayıları aniden artış gösterdi. Öyle ki, *halk* rejiminin kendini kurtarabileceğinden şüphe edilirken, Parşam rejiminin bunu yapması baştan imkansız oldu.

Dahası, Sovyet müdahalesine karşı ortaya çıkan uluslararası, özellikle İslami ve diğer müttefik olmayan ülkelerden çıkan karmaşa, Moskova'nın tahmin ettiğinden büyüktü. Bu durum BM'de çoğunluğun durumu onaylamaması olarak yansıdı. Çoğu komünist partiden de benzer sesler yükseldi.

Müdahalenin esas amacı olan, SSCB'nin Müslüman cumhuriyetlerini milliyetçi ve İslami kirlenmeye karşı korumaya gelin-

ce yenilgi apaçıktı. Müdahalenin başlanmasından bir ay kadar sonra, Moskova, bu cumhuriyetlerden gelen askerleri geri çekerek yerlerine Rusları getirdi. Afgan halkının Ruslara neredeyse oybirliğiyle düşman olması nedeniyle, onlarla dostluk kurmak bir hedef olmaktan çıkmış, önlenmesi gereken bir risk halini almıştı. Sovyet birliklerinin, sayısız terörist saldırıya karşı korunması için çok çabuk karantinaya alınması gerekiyordu.

Sovyet-Afgan sınırı, İslami, komünizm karşıtı ve Rus karşıtı propagandaya karşı hiç olmadığı kadar geçirgen bir hale geldi. Son yıllarda, SSCB'de islami fundamentalizmin ve islami milliyetçiliğin yayılmasına karşı çok sayıda çalışma yapılmıştı. Hepsi de hükümetin hızlanan karşı propagandasıyla ve halkları birbirine karıştırmak (yani daha çok Ruslaştırma) gibi her türlü yolu kullanarak islami milliyetçiliğin gelişimini durdurmayı amaçladığını yansıtan olgunun şiddetini tesbitte hemfikirdi. Hâlâ bazı şüpheciler kalmıştıysa, Aralık 1986'da Kazakistan'daki Rus karşıtı kargaşalar –Sovyet Müslüman cumhuriyetler arasında etnik ve kültürel olarak en Ruslaşmış olan olmasına rağmen– durumun ciddiyetini kanıtladı.

Afgan toprağı üzerinde, Sovyet birliklerinin Amin'in zulmünü durdurarak bir özgürlük devrini başlatması gerekiyordu. Bu amacın samimiyetinden kuşku duymak için bir neden yok. Karmal hükümetinin ilk önlemi genel af ilan etmek ve binlerce mahkumu serbest bırakmak oldu. Ama bu birlikler yukarıda belirtilen rejimin küçük bir modeli olarak, bir işgal ordusu mantığıyla hareket etmek üzere sürülmüştü. Halkın gözünde halen *halk* hükümetinden daha az akla yatkın olan Karmal hükümeti, şehirlerde yoğunlaşmış olan küçük bir nüfus ve yakın çevrelerindekiler için "iyi niyetleri"ni uygulamaya koyabildi –burası Sovyet ordusunun kontrol edebildiği ve mümkün olan en yük-

sek sayıda sakinin yerleşmeye zorlandığı, ülkenin "işe yarar" bölümüydü. Sovyetler'in ve hükümetin doğrudan denetiminin dışına çıkan yerler için Sovyet ordusunun uygulaması bunları, ana iletişim yollarını keşfederek ve Pakistan ve İran sığınaklarındaki mücahitlerden tecrit ederek zararsız hale getirmekti. Mücahitlerin kaleleri, ya da başlıca transit bölgeleri olan bu bölgeler, Sovyet bombalamalarıyla boşaltıldı ve büyük zarar verildi. Sonuçta –bu tür savaşın tabiatı gereği yaşanan kitle katliamının yanısıra– Afgan halkının dörtte biri, mücahitler için bir ordu oluşturmak üzere İran ve Pakistan'a iltica zorlandı.[7]

"Kitle katliamı" yerinde bir ifadedir.[8] "Komünizm" ile "Nazizm"in ikiz olduğunu ispatlamak için Afgan savaşını soykırım olarak değerlendirmek, 1944'de gerçekleşen ve bugün Afganistan'da yaşananlara kıyas kabul etmeyecek olan sistematik imha operasyonu için ortaya çıkan terimi küçültmek olur. Zalimliğine ve ABD'nin Hindi Çin'de yaptıklarına çok sayıda ve kaçınılmaz benzerliğine rağmen, –zorunlu kentleşme ve terk örneğin– Sovyet müdahalesi yine de diğerinden daha az öldürücü ve yıkıcıdır. Bu farklılıkları belirtmek, Sovyet bürokrasinin suçlarını affetmek demek değildir. Sadece, Nazizmin ve Amerikan emperyalizminin suçlarını bayağılaştırmayı reddetmektir.

PARŞAMİ REJİMİ VE GORBAÇOV'UN STRATEJİSİ

Sovyet müdahalesinin paradoksu; başlayan askeri hareketin, SSCB'deki Stalin terörünün doruğunda olduğu gibi cebri bir

7) Esasında, Pakistan'daki mültecilerin büyük bölümü politik olmaktan ziyade ekonomik nedenlerden dolayı oradadır.

8) Afgan savaşı kurbanlarının sayısı konusunda tahminler 100.000 ila 1 milyon arasındadır. Mücahitlerin, Sovyet askerlerinin öldürdüğünü iddia ettiği kişi sayısı çok yüksektir. Sovyet ordusunun, kendini "ülkenin işe yarar kısmı"nı ve iletişim arterlerini kontrolle sınırladığını ve B-52 tipi bombaları kullanmadığını göz önüne alırsanız, gerçek ölü sayısı 100.000 ile 200.000 arasında olmalıdır; bu sayıya kendileri de pasif kalmayan mücahitler tarafından öldürülenler de dahildir.

kollektifleştirmenin din karşıtı gaddar bir kampanyayla birleşmemiş olmasıydı. Bilakis, Kremlinli liderler ve Afgan kuklaları, Amin'in bu şekilde yapmaya çalıştığını bozmak olan başlangıç amaçlarına sadık kaldılar. Göreve getirilir getirilmez Karmal, hükümetinin "kutsal din İslam'a, din adamlarına, geleneklere ve ulusal göreneklere, aile yaşantısına ve kişisel mülkiyete gerçek bir saygı" gösterilmesi konusundaki azmin üzerinde ısrar etti.[9]

Şubat 1980'den itibaren, yeni yönetim Pazar tüccarlarını devlet kontrolünden kurtardı. Bundan sonra da girişimcilerin üzerine lütuf yağmuru kesilmedi. Amin'in tarıma ilişkin reformu esasında, Kabil kontrolündeki yönetim bölgelerinde bile, (elbette *Halk* tarafından yok edilen ya da kaçan arazi sahiplerinin arazileri haricinde) 1980'den beri durdurulmuştu. Bazı büyük arazi sahipleri, yeni rejimin tarafında yer aldı.

Azınlık bir grup kentli kadın haricinde kadınlar için durum, Amin öncesindekine döndü. Hükümet, kamunun parasıyla altı yılda yüzden fazla cami inşa etmiş olmakla övünüyor, işbirlikçi din adamlarına yüklü maaşlar ödeniyor; okullarda yeniden din eğitimi başlatıldı (haftada 3 saat) ve radyoda günlük bir dini program yayınlanıyor. İslami fundamentalistleri sofu çalışmalarla yüceltme eğilimleri bazı durumlarda gülünç bir hal alıyor.[10]

Yeni yönetim, Afgan toplumunu değiştirmeye bağlanmak yerine, Moskova'nın vekili gibi davranarak onu mecazi anlamda satın almaya çalışıyor. Bunu, sadece tüm alanlarda kalkınma için harcamaları artırmakla değil, daha gösterişsiz bir biçimde, kabilelere ve şeflerine para yedirerek yapmakta. Böylece kabileler orduları ve köyleriyle, mücahitleri bırakıp, kendi yerel otoriteleri-

9) Babrak Karmal, 29 Aralık 1979 Mesajı.
10) Bkz. Jonathan Steele, *The Guardian* eserindeki rejim tedbirlerinin tasviri. (Londra, 15-17 Mart 1986) Bu makaleler MERIP'de yeniden yayımlandı, vol. 16, no: 4, Temmuz-Ağustos 1986.

ni sürdürerek merkez güce yöneliyor. Böylelikle "Devrimin Muhafızları" tabir edilen Afgan milislerinin, Arap Yarımadası'ndaki silahlı kabilelerle, Küba veya Güney Yemen milisleriyle olduğundan daha çok ortak yönü var. Kabil, mücahitleri kendi topraklan üzerinde yenmeye çalışıyor.

Sonuçta, Parşam yönetimi hünerli bir milliyetler politikası izleyerek çeşitli Afgan etnik gruplarının özel kültürlerini destekledi. Bunun mücahitler arasında İslam'ın birleştirici rolünü etkisiz hale getirmek gibi bir etkisi oldu. Yönetim, Afganistan'daki ana etnik grup olan Paştun'a ve Belucilere özel ilgi gösterdi. Bu iki halkın Afganistan sınırındaki Pakistan bölgesinde yaşıyor olmasına dayalı olarak, amaç onların da Ziya ül Hak'ın Pencabi rejimine karşıtlıklarını kamçılamak suretiyle Ziya ül Hak'ı baskılamak ve bu halkları, bölgelerinde yığılan mültecileri kontrol altında tutan mücahitlerden ayırmaktı.[11]

Milliyetler politikası ve kabile politikası bir araya gelerek Parşam yönetiminin bugüne kadarki en etkili silahları oldu. Bu politikalar uygun oranda "özel" eylem içermekte ve başında Necibullah'tan başkasının olmadığı, Afgan politik polisi Khad tarafından yönetilmekte. Necibullah Mayıs 1986'da partinin dümenini Karmal'dan aldı. Khad'ın, Kremlin'de Afganistan'dan çekilmenin kendisi için bir öncelik olduğu Gorbaçov'un yarattığı yeni bir stratejinin başlatıcısı olması doğaldı.

Bu stratejinin iki tarafı vardır; biri Kabil hükümetinin sosyal tabanını genişletmek ve kendi askeri gücünü kurmak için savaşın "Afganlaştırılması"; diğeri ise ülkenin mücahitlerin ana tabanı olma rolünü bitirmek için Pakistan'ın etkisiz hale getirilmesidir. Bu iki amaç, güç konumuna dayalı olarak verilecek sözlerin olduğu bir anlaşma ile uygulanmalıdır. Ancak bu anlaşmanın

11) Peşavar, mücahitlerin "başkenti" Pakistan'daki Paştun arazisinin ortasındadır.

önemli bazı tavizleri içermemesi için, topu karşı sahada tutmak ve bazı dönekliklere neden olmak gereklidir.

Gorbaçov stratejisi 1985'de uygulanmaya başladı ve aynı yılın sonbaharında hızlandı. Afgan monarşisinde, soylu kişilerden oluşan bir meclis –kabile reisleri, mollalar ve diğer "şahsiyetler"– *loya jirga* mevcuttu. Eylül'de, 3700 delege Paştun kabilesi ve klan reislerinden oluşan bir topluluğa katıldı. Pakistan'daki Paştun bölgelerinden yüzlercesi geldi. Islamabad bu durumda derhal harekete geçerek kaygı duyulan kabilelerin temizlenmesi için askeri gücü devreye soktu. Kasım ayında Karmal, bu yeni politik ekümenizmi teyit eden "on tez"i sundu. ADHP üyesi olmayan ve mollalardan oluşan bir kısım kişiye görev verilmesi amacıyla bir yerel seçim sistemi kuruldu. "Devrimci Konsey" ve Bakanlar Konseyi bazı mollaları ve diğer soylu kişileri de içine alacak biçimde genişletildi.

Açık bir biçimde, Moskova tarafından istenen, Necibullah'ın Mayıs 1986'da göreve gelişi bu stratejide yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Karmal 1979 Aralığından bu yana büyük ölçüde güven kaybetmişti. "Aristokrat" kökenleri onu iyice istenmez yaptı. Yönetimdeki ikinci adam olan Kishtmand'a göre, Karmal diğer Afgan etnik grupları (Fars Şiileri de dahil olmak üzere) tarafından hakir görülen, Moğol kökenli bir Şii azınlık olan Hazara mensubuydu. Bu nedenle Necibullah, üçüncü adam, görev için uygun olandı. Khad'ın başındayken gösterdiği bilgi ve yetenek ile, yeni rotada en iyi Paştun şecerelerinden birine sahipti.

Necibullah'ın ilk eylemleri ve açıklamaları, yönetimin silahlı kuvvetlerini, Gorbaçov'un Afgan stratejisinin önceliğinde olduğu gibi, takviye etmek yönünde oldu. Sonrasında Aralık ayında, yeni ekümenizmin "ulusal uzlaştırıcı" vaizi haline getirdiği Necibullah'a, yeni Sovyet parti lideri ile tanıştığı Moskova'dan,

"geçici olarak ülke sınırları dışından bazı güçlerin de katılabileceği bir ulusal birlik hükümeti oluşturması" önerisi geldi. Bu açıkça mücahit liderlerini ve eski kralın partizanlarını (kralın kendi değilse) ifade ediyordu.

Ocak 1987'de Sovyet-Afganistan taarruzu, Şubat ayında Cenevre'de Birleşmiş Milletler gözcülüğünde yapılması planlanan yeni bir dizi pazarlığın bekleyişi ile neticelendi. Moskova'nın önerileri Kabil tarafından onaylandı: Devrimci Konsey 15 Ocak'ta başlayacak, yenilenebilir bir altı-aylık ateşkes ve genel af ilan etti. Necibullah "tüm savaşa halindeki partilere ateşkes yapma ve ulusal bir yenilenmeye girme" çağrısında bulundu.

Bu esnada, Pakistan üzerinde baskı had safhaya ulaştı. Ziya ül Hak'ın hükümeti zaten Kabil'in, kendi bölgesindeki Paştun ve Beluciler'i tahrikinden son derece rahatsızdı. Pakistan'ın çokuluslu bir devlet olduğu, Hindistan'dan sırf sakinlerinin İslam'a sıkıca bağlılığına dayalı olarak ayrıldığı ve bir ulusun kendisinden ayrılmasını zaten 1971'de, Bangladeş ile yaşadığı unutulmamalıdır. Şimdiyse, ülkenin bir tür "Lübnanlaştırılması" ile karşı karşıyadır.[12]

Lübnan'daki olayları oluşturan malzeme esasında bugün Pakistan'da mevcuttur. Etnik karşıtlıklar ve geniş bir mülteci kitlesi (üç milyon Afgan) özrek silahlı örgütlerin kontrolü altındadır. Bu silahlı gruplar iyi biçimde finanse edilmektedir. Ve, yerli etnik grupların da faydalandığı dev bir silah pazarı bulunmaktadır. Lübnan'da olduğu gibi, anarşi benzeri bu durum muazzam bir uyuşturucu üretimi ve trafiğine yol açmıştır. Dahası, Lübnan'ın güneyinde olduğu gibi, bu durumda ise Sovyet-Afgan güçleri ile mücahitler arasında, mültecilerin yoğun olduğu bölgeler gitgide

12) Bu konuda bkz. Ahmed Rashid'in *The Nation*'daki makalesi (New York), 31 Ocak 1987.

misilleme hedefi haline gelmektedir. Tüm bu sorunlar, Khad'ın, özellikle seçilmiş noktaları bombalaması şeklindeki eylemleriyle hız kazanmaktadır. Böylece, Peşavar bölgesinde, yerel halkın yanında mültecilerin bulunduğu kesimler, Lübnan benzeri bir hal almaktadır. Bu bölgede, yakın zamanda iki topluluk arasında çatışma patlak verdi. Kasım ayında, Pakistan'ın Afgan sınırındaki Paştun kabilelerinden bir *jirga* İslamabad ve mücahitleri, Kabil ile anlaşmaya varmaları konusunda uyardı ve aksi takdirde buradaki kabilelerin duruma el koyarak kendi bölgelerinde askeri çatışma olmasını engelleyeceklerini belirtti.

Zaten muhalefet partilerince zorlanan Ziya ül Hak rejimi –devrilen ve şimdiki hükümet tarafından idam edilen eski Pakistan başkanının kızı Benazir Butto'nun Nisan 1986'da dönüşünden bu yana bu partiler çok aktif biçimde çalışıyordu– Aralık ayında, İslamabad, Karaçi'de Paştun ile Muhacirler (1947'de Hindistan'ı terk eden, Urdu dilinde konuşan Müslümanlar) arasındaki kanlı çatışma ile karşı karşıya kaldı. Bu kargaşalar, son kırk yılda yaşananlar arasında en kötüsüydü ve Pakistan'ın "Lübnanlaştırıldığı" cephelerden bir diğeriydi.

Böylelikle, pek istikrarlı olmayan yönetim Sovyet-Afgan çekici ile Hindistan örsü arasında sıkıştı. Ocak ayında Hint ordusu, İslamabad'a haber verme zahmetine girmeden, Pakistan sınırındaki bölgelerde geniş çaplı silahlı manevralara başladı. Bunun sonrasında iki devlet arasındaki gerilim yükseldi ve sınırın iki tarafında bir milyona yakın sayıda asker yığıldı. İki hükümet arasında beş gün süren görüşmeler sonrasında 4 Şubat'ta "15 gün içinde" savaşın kesilmesi gibi sınırlı bir anlaşmaya varıldı. Ay sonunda ise daha geniş çaplı bir anlaşma yapıldı. Tesadüf, pek çok konuda işe yarayabilir. Ancak bu davada, Moskova'nın, geleneksel müttefiki Hindistan'ın davranışına, hele ki Cenevre'de sürmekte olan görüş-

meler sırasında Hindistan tehdidi Ziya ül Hak'ın tepesinde Damokles'in kılıcı gibi sallanırken, karıştığı aşikardı.

Böylece İslamabad, iç ve dış baskıların müthiş bir birleşimi ile yüzleşir. Moskova'nın gözünde Pakistan, Afgan topunu alarga edebilecek olması halinde kınlabilecek olan, zincirin en zayıf halkasıdır. Bu noktada, Henry Kissinger'ın bizzat dile getirdiği gibi "Moskova'ya ayak bastığımda, Sovyet gücünün kendisi tarafından kurulan bir rejimin devrilmesine asla izin vermeyeceğini düşünüyordum... Artık o kadar emin değilim",[13] Sovyet bürokrasisi, durumu yatıştıracak bir akım başlatabilirdi.

Esasında, eski ABD Dışişleri bakanı sonuca varmakta acele etmektedir. Moskova'nın, 1975'te Kissinger'ın Vietnamlı müttefiklerinin başına geldiği gibi, kendi Afgan müttefiklerinin karışacağı bir çöküşe izin vereceğini gösteren hiçbir şey yoktur. Afganistan'ın SSCB'ye yakınlığı ve neden olabileceği salgın potansiyeli, Vietnam'ın ABD için ifade ettikleriyle kıyaslanamaz.

Moskova'nın Afganistan'la kurmayı kabul edeceği en küçük ilişki, Finlandiya tarzında olandır. Bu iyi tanımlanmış sınırlar dahilinde, Kremlin her tür sosyo-politik uzlaşma üzerinde uzun uzun düşünmeye hazırdır. Hatta, eğer kabul ederse, eski kral Zaher Şah'ın sürgünde olduğu Roma'dan dönmesini bile. Ancak Moskova, kanlı düşmanları, mücahitler başaramadığı sürece Kabil'deki yönetimin devrilmesine müsaade etmez. Bunun nedeni de, Kremlin ve himayesindekilerin esneklik gösterdiği şeklinde bir düşünce oluşturmamaktır.

MÜCAHİTLER VE HAMİLERİ

Kendisine kalsa, Ziya ül Hak muhtemelen gecikmeden pes ederdi. Ama ona kalmış değil. Her şeyden önce, ABD'nin tavrı-

13) Henry Kissinger'ın *Newsweek*'deki makalesi, 2 Mart 1987

nı dikkate almak durumunda. Esasında Islamabad, Washington'ın himayesi altında. Jeopolitik konumu dolayısıyla Batı Asya'daki stratejik emperyalist açılmanın beldireği olan Pakistan, 1979'dan itibaren ABD'nin gözündeki değerinin farkedilir biçimde arttığını görmüştür.

Böylece Ziya ül Hak'ın yönetimi, kendisi için bir endişe kaynağına dönüşmesi öncesinde, Afgan krizinden fayda sağladı. Afgan krizi sayesinde, aşırı İslami baskıcılığı ve nükleer silahlarla donanma kararı –yakınlarda haber olan ünlü İslami bomba– nedeniyle Batı ile arasında oluşan gerilimin üstesinden gelebildi ve ABD'den aldığı ekonomik ve askeri yardımda büyük bir artış oldu. Yedi yıl içerisinde, ABD'nin yaptığı yardım 4 trilyon dolara ulaştı. Buna, gelecek altı yıla yayılmış olarak verilecek 4 trilyon doları da eklemek gerek. Ve bu rakamlara ABD'nin Pakistan'a doğrudan yaptığı askeri yatırımlar (üsler ve teçhizat) ya da mücahitlere yapılan uluslararası yardımdan sağlanan doğrudan veya dolaylı ekonomik kazanç dahil değil.

Islamabad, bu şekilde, askeri ve maddi açıdan Washington'a bağımlı. Reagan yönetimi için, Pakistan'ın Moskova'ya boyun eğmesi mümkün değil. İslamabad'ın 1985'den beri gösterdiği güçsüz tavra karşılık Washington'ın cevabı baskısını artırarak, ülkenin Cenevre görüşmelerinde sağlam duracağından emin olmak oldu. Aynı zamanda, destek vaatlerini artırdı. Ziya ül Hak 1979'dan bu yana tavrını bir pazarlık konusu yaptı. Diğer taraftan, Reagan hükümeti, mücahitlere, özellikle de Kabil ile her türlü uzlaşmaya karşı olan hiziplere nitel ve nicel olarak desteğini artırıyor.

ABD'nin tabiriyle "özgürlük savaşçıları"na yapılan yardım (CIA tarafından doğrulanan rakamlarla) 1983-84'e kadar yılda birkaç on milyon dolar iken, 1984-85'de 280 milyon dolara yükseldi; 1985-86'da 470 milyon dolara fırladı; ve ABD basının-

da görevli kişilere göre bu mali yılda 600 milyon doları geçecek. Bu Amerikan finansı, petrodolarlarının bir kısmını Washington yönetimindeki komünizm karşıtı dünyasal cihad için sarfeden Suudi monarşisi ile bağlantılı. Bu durum, ABD'deki "Contragate" olayı ile yakın zamanda yeniden ortaya çıktı. Bunun yanında, İran'dan gelen başka her çeşit yardım ve mücahitlerin, içinde bulundukları trafikten sağladıkları kazançlar var.

Dahası Washington, Afgan asilerine daha çok resmi yardım için adım attı. Temsilcilerinin Haziran 1986'daki Beyaz Saray'daki resepsiyonunda, ABD hükümetinin Mart ayında onlara Amerikan ve İngiliz yapımı taşınabilir anti-aircraft misilleri (sırasıyla Stinger ve Blowpipe) sağlama kararı önde geldi.

Bu, ABD hükümetinin, Pakistan'ın yüzleştiği iç sorunlardan endişe duyduğu anlamına mı gelmektedir? Hayır. Gerçekte Washington'ın aradığı bir tümden savaş değildir; Sovyetlerin Afganistan'da çamura saplandığını görmek onları memnun etmiş olsa da, bu memnuniyet kendi müttefikinin içinde bulunduğu tehlike için değildir. ABD'nin istediği daha çok, Orta Amerika'da büyük bir Sovyet teslimiyeti için, Moskova'nın kabul edebileceği bir şekilde Afgan krizini çözmenin bir yolunu bulmaktır. Diğer bir deyişle, ABD, Ziya ül Hak'ın, çok miktarda yatırım yaptığı Afganistan'ı gözden çıkarmasına mani olmak istemektedir. Pakistan'ın güçsüzlüğünü görmek ve yakın zamanda Sovyet stratejisinin Afganisan'da elde ettiği askeri ve politik başarılar karşısında, çıtayı yükseltmek için müttefiklerine payanda vurmak istemektedir.

Her durumda, Washington için mücahitler "harcanabilir" piyonlar olmaktan öteye geçemez. Tavrındaki belirsizliğin nedeni budur. Bölgede sağlam durulmasını istediğinde ve gerçekten kastettiği bu iken, Cenevre'deki görüşmeler için onay vermiştir.

Kabil'deki elçiliğini kapatmayı ve mücahitlerin diplomatik olarak tanınma isteğini reddetmiştir. Washington'ın gözünde mücahitlerin elde ettiği şey, kendisinin Moskova ile küresel pazarlıklarındaki anlamıyla bir zafer değildir. ABD hükümeti, Afganistan'da politik anlamda elini kolunu bağlamayı reddetmektedir.

Mücahitlerin diğer büyük destekçisi olan İran'ın tavrı, daha radikal olsa da, attığı adımlar ABD ile benzerdir. Tahran da Afganistan'ı, bugünlerde Irak ile savaşı üzerine odaklı olan kendi çıkarına kullanmayı istemektedir. Humeyni yönetimi, Moskova'yı, Saddam Hüseyin rejiminin sürmesini sağlayan Bağdat'a silah tedarikini azaltma ve hatta askıya alma konusunda ikna etmeyi isterdi. Bu yüzden, Tahran İslamabad ve Washington'dan fazlasını teklif etmek ister. İran Cenevre görüşmelerini reddetti ve bunun yerine; SSCB, Pakistan, elbette İran ve mücahitler arasında, dolaylı olarak bile tanımak istemediği Kabil hükümetinin katılmayacağı bir konferans yapılmasını önerdi. Humeyni rejimi böylece, Ziya ül Hak onları bıraktığı takdirde, mücahitlerin baş destekçisi olarak Pakistan'ın yerini almayı istemektedir.

Bu perspektif, Kabil rejimi ve Sovyet birlikleri karşısındaki mücadelenin çoğunluğunu oluşturan, Peşavar'daki örgütler için çok ilgi çekici değildir. Bu örgütler (büyük olanlar Afgan Mücahitlerinin İslami İttifak içindedir) üyeleri Afgan halkının % 80'inden fazlasını oluşturan Sünni etnik grupları arasından sağlamaktadır. Bununla beraber, dinsel farklılık politik ve maddi alandaki kadar sorun yaratmamaktadır. Humeyni yönetimi aslında, Afganistan'ın tamamına veya bir kısmına hakim olma hırsını gizlememiştir.[14] Zaten Hazaracat'daki Şii örgütlerle ilişkilerinde baskın bir rol oynamaktadır. Peşavar'daki bazı gruplarla,

14) İran kendi birliklerinin Afganistan'daki Sovyet birliklerinin yerini alacak bir "İslami güç"e katılmasını önerdi.

özellikle en fanatikleri olan Hikmetyar'ın Hizb-i İslami'si ile, benzer ilişkiler kurmak için, mücahitlerin ABD'den sonra ikinci fon kaynağı (ve tabii Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ın) olan Suudi monarşisinden ayrılmalarını talep ettiği ve başarısız olduğu girişimleri var.

Bununla beraber Peşavar Birliği örgütleri yalnızca, Pakistan'ın bugüne kadar izin verdiği politik özerkliği korumak konusunda değil, aynı zamanda ve her şeyin üstünde Suudi Arabistan'dan gelen desteğin sürmesi konusunda endişeliler. Bazıları, özellikle "ılımlılar" (gelenekçiler) kendilerinin silinmesi anlamına gelecek olan Tahran'ın hakimiyetindense Kabil ve Moskova ile uzlaşmayı tercih eder. Bu açıdan, "ılımlılar" Birlikteki zayıf halkadır; İslamabad ile Kabil-Moskova arasında bir anlaşmaya varılması halinde Pakistan baskısına boyun eğebilirler. Necibullah'ın uzlaşma önerileri özellikle onlara yöneltilmiştir.

Bu yüzden, Peşavar Birliği'nin şahinleri olan İslami fundamentalistler, çok geç olmadan tepki göstermek zorunda kaldılar. Ne kadar demokratik bir öneri olursa olsun, Kabil hükümeti ile işbirliği yönünde bir hareketin karşısında oldular. Buna, Birleşmiş Milletler güçlerinin ülkede serbest seçimlere gözlemcilik yapması da dahil. Bu fikir, bazı Peşavar grupları tarafından iyi karşılansa da, Hekmatyar 14 Ocak 1987'de meydana gelen bir olayla bu teklifi açıkça reddetti. Fundamentalistler, Birliğin Sovyet-Afgan politik baskısını etkisiz hale getirmek için karşı teklifler oluşturmasını sağladı. Bu karşı teklifler 17 Ocak'ta açıklandı. İki eksen etrafında yer aldılar; biri mücahitlerin gözünden Afganistan'ın geleceği ile ilgiliydi. Diğeri ise Birliğin oynamaya can attığı role hazırlanması için oluşturulmuş, değişebilir ölçütlerden meydana geliyordu.[15]

15) Müteakip alıntılar *Le Monde*'da yayımlanan çeviriden alınmıştır. 18-19 Ocak 1987

"Kukla rejimi" ile her tür diyalogu reddeden Birliğin talebi "Sovyet birliklerinin tümden, şartsız ve ivedi olarak geri çekilmesi"dir. Yalnız bu amaçla değil "İslami bir düzenin kurulması" için de silahlı mücadele gerekmektedir. Böylelikle, Birlik, sadece milli bir mücadele sürdürmediğini, aynı zamanda ziyadesiyle gerici ve totaliter sosyo-poitik amaçları olduğunu doğruladı. Bu model, gruplara bağlı olarak, İran örneği ile Suudi veya Pakistan örneği arasında bir yerdedir.

Birlik tarafından yansıtılan senaryo bu açıdan öğreticidir: 1. "Mücahitlerin yönetime geçtiği bir geçici hükümet", 2. Bu hükümet "İslami bir hükümet ve parlamento kurulması için yapılacak serbest ve samimi seçimleri" denetler. 3. "Milletimizin hayatında ve tüm bireysel eylemlerde İslam'ın yer almasını garanti altına alacak" bir "İslami devlet anayasası" oluşturulacak.

Geçişsel önlemler ise iki yapının oluşumuyla alakalı: 1. "Mücahitlerin silahlı grupları ve bireyleri arasında farklılıklarını azaltmak için hakemlik yapacak ve şeriata dayalı fetvalar yayımlayacak" bir "Yargı delegasyonu" (Rehberi İslam yasası, şeriat olan) 2. "Geçici bir hükümet kurulması" için yasalar ve prosedürler oluşturacak bir komisyon. Bu komisyon 1 Şubat 1987'de çalışmalarına başlayacak ve aynı ayın sonunda çalışmalarını tamamlayacaktı. Bu süreçte, bu konuyla ilgili hiçbir şey ortaya çıkmadı.

Birlik, açıkça Kabil ve Moskova'dan gelecek tekliflere kapısını kapatıp, şimdiye dek yoksun olduğu politik güvenilirliği edinmeye çalışıyor. Bunu başarabilmek için, ilk olarak, mücahitlerin kendi aralarında, ortak düşmanlarına karşı savaşır gibi birbirleriyle savaşmalarına yol açan sayısız ihtilafları halletmeye uğraşıyor. Bu halletme işlemi, heterojen bir birliğin tek ortak paydasının İslam olması itibariyle, dini kurulların oluşturulma-

sına bağlı. Maamafih, bu şekilde hakem kararıyla çözümler, küçük hırsızlıklara dayalı tartışmalarda etkili olsa da, çeteler arası iktidar mücadelelerini ve kabile savaşlarını sona erdireceği şüphelidir.

Sonradan Birlik, sürgünde mücahitleri temsile yetkili tek yapı olacak bir hükümetin kurulmasını teklif etti. Bu bir anlamda, özellikle Peşavar şahinleri için, Amerikan ve Suudi patronları tarafından desteklenen bir birliğin başarılı olmasının yanında, Suudileri, geri dönüşüz olarak tasarlanmış politik bir gerçekle zor durumda bırakmaktı. Sonrasında müttefik ülkelerden, sürgündeki hükümetin diplomatik olarak tanınması talep edilebilirdi.

Diğer bir deyişle, Washington pazarlığa girmek için mücahitlere birleşmeyi talep ederken, Birlik bugün, tüm pazarlıkların dışında değişmez bir tavırla birleşmeyi teklif ediyor. Washington, onların bu şekilde katılaşmasını bir bakıma avantajlı bulabilir. Diğer yandan, hiç şüphe yok ki, ABD hükümeti, Pakistan müttefiki gibi, "geçici hükümet" operasyonunu gerçekleşmesinden rahatsızlık duyacaktır. Yine de, Birlik bu kadar heterojenken, risk çok sınırlıdır.

SOVYETLER'İN SAVAŞ ALANINDAN ÇEKİLMESİNE DOĞRU

Moskova'nın ve Kabil'de bulunan himayesindekilerin, Afgan ihtilafında Kremlin'in aldığı karar doğrultusunda, mücahitlerden oluşan çeşitli gruplar, ABD, Pakistan ve İran hükümetleri karşısında tek bir strateji izlemeleri büyük avantaj elde etmelerini sağladı.

Sovyet bürokrasisi, bataklık haline gelen Afganistan'dan kendini kurtarmak konusunda inkar edilmez biçimde endişelidir. Ancak Washington'a dayanmadan kendini kurtarmaya çalış-

maktadır. Kendi geleneksel etki sahası içinde hareket eden Moskova, Washington'ın Afgan kartını oynamasını engellemek istemektedir. Eğer Moskova'nın Pakistan üzerindeki had safhaya ulaşan baskısı ABD'nin karşı baskısı nedeniyle Ziya ül Hak üzerinde başarısız olursa, Moskova'nın savaş alanından çekilmeyi bir anlaşmaya varmaksızın sürdüreceği şüphe götürmez.

Sonrasında, Gorbaçov'un yönetimi sabrının sonuna dayanan Pakistan hükümeti ile sözsüz bir anlaşmaya varabilir; ya da ülke bölünene kadar üzerindeki baskısını devam ettirebilirdi. Bundan sonra, her geçen gün daha az kullandığı piyadelerini ve tanklarını geri çekebilir ve Afganistan'da sadece Aralık 1979 öncesindekine yakın sayıda (5000 askeri "danışman") askeri bir güç bırakabilir. Diğer taraftan, bu azaltılmış güç, mücahitler üzerinde etkisi kanıtlanmış seçkin havadan nakledilen (airborne) birimleri (paraşütçü askerler) içerebilir. Bu birimlerin avantajı, büyük ölçüde hareketli olmaları ve bir noktada toplanmış olarak kullanılabilmeleridir.

SSCB, kendi hava kuvvetlerini göndermek zorunda da değildi. Kabil hava kuvvetlerine verdiği uçakları kullanabilecek yeterli sayıda Afgan pilotunu eğitmişti ve bu pilotlar gerektiği takdirde bombalama yapabilirdi. Taşınabilir anti-aircraft misillerini mücahitlere götürmek, bugüne kadar tam bir güvenlik içinde görevini yerine getirmiş bir hava kuvvetinin operasyon koşullarını kökten değiştirmek gibi değildi. Dahası, Şubat ayında, Cenevre'deki görüşmelerin son bölümü öncesinde İslamabad hükümetine baskı kurmak üzere Pakistan bölgesindeki mülteci kamplarına yapılan saldırıları Afgan hava kuvvetleri gerçekleştirmişti.

Moskova'nın tavrı hakkında burada sunulan hipotez, bu makale, Kabil'de Sovyet birliklerinin çok yakın zamanda geri çekileceğine dair dolaşan bir söylenti ile sonlandığına göre, doğru-

lanmış gözüküyor. Rivayete göre, bu geri çekilme 50.000 birliği veya Afganistan'da bulunanların yarısını kapsayacak![16]

Her durumda, Sovyet askeri mevcudiyeti bölgede ne kadar azaltılırsa gerici güçlerin seferberlik için daha az kapasitesi olacak. Onların baş davası, *Şuravi*'ye (yerel dilde Sovyetler) karşı direnmek olmuştur ve olmaya devam edecektir. Mücahitler mutlaka, Afganistan'ı yabancı birliklerden kurtarmak için savaşacak nedenleri nasıl buldularsa, İslami devlet için cihat edecek neden de bulacaklardır.

16) Bkz. *Le Monde*, 12 Mart 1987.

SOVYET GERİ ÇEKİLMESİ ÜZERİNE ANLAŞMA[1]

1988

Moskova bölgeden geri çekilmeye başladığı zaman, yaygın kanı, gerçek bir sosyal tabanı olmayan Kabil yönetiminin de çabucak düşeceği şeklindeydi. Okuyacağınız makalenin dayanak noktası bu değildi: Bu makale, tam tersine, Moskova'nın Afganistan savaşını "Afganlaştırmak" kararının, Washington'ın 1973'de aldığı Vietnam savaşını "Vietnamlılaştırmak" kararından daha uygulanabilir olduğunu tespit etti. Gerçekte Kabil rejimi, ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra düşecekti. Burada yapılan tahmin, Sovyet Afgan yanlısı rejimin ilerleyen karakteristiğini, Sovyet karşıtı İttifakın tümden gerici karakteri ile karşılaştırarak değerlendirmeye dayalıdır.

Sovyet birlikleri 15 Mayıs 1988'de Afganistan'dan çekilmeye başladılar. Moskova'nın Afgan toprağındaki 100 300 askerinin yarısı, 15 Ağustos'a geri çekilmiş olmalıydı. Birlikler dokuz ay içinde –15 Şubat 1989'dan önce– bölgeyi tamamen boşaltmış olmalıydı.

Bunlar, 14 Nisan'da Afganistan, Pakistan, SSCB ve ABD hü-

1) Yazım tarihi, 15 Haziran 1988.
İlk olarak, *International Viewpoint*'te (no. 145, 11 Temmuz 1988) yayımlandı.

kümetleri tarafından Cenova'da imzalanan anlaşmanın hükümleriydi. BM gözetimi altında Kabil ve İslamabad temsilcileri arasındaki dolaylı görüşmeler 1982'de başladı. Uzun bir süre, Sovyet birliklerinin geri çekilme takvimi üzerinde odaklandılar. Sovyet/Afgan tarafının başlangıçtaki teklifi geri çekilme sürecini dört yıla yaymak şeklindeydi. Diğer yanda, Pakistan/ABD tarafı üç aylık bir sürede yapılmasını talep etti.

Ancak bu iki öneri arasındaki uçurum, 1986'dan sonra azaldı. Sonra aniden 8 Şubat'ta Mihail Gorbaçov, SSCB ve Afganistan Cumhuriyeti'nin, geri çekilmenin, anlaşmanın imzalanacağını düşündükleri 15 Mayıs'tan itibaren, on ay içinde tamamlanmasını kabul ettiklerini açıkladı. Anlaşma başoyuncular arasında ortaya çıkan ayrılıklar nedeniyle beklenenden bir ay geç imzalandı. Bu defa sorun, İslamabad ve Washington'ın özellikle engelleyici olarak öne sürdüğü yeni taleplerdi.

Pakistan anlaşmaya imza atmak için yeni bir koşul olarak, Kabil'de şu anda var olanla yer değişecek geçici bir hükümet kurulmasını getirdi. Reagan hükümeti, Kongrenin baskısıyla, iki büyük gücün karşılıklı ayrılmasına yüklenen anlamı yeniden gözden geçirdi. Afgan isyan güçlerine ABD askeri yardımını kesmek karşılığında, Washington Moskova birliklerinin geri çekilmesini istemekle kalmadı, Kabil hükümetine yapılan Sovyet askeri yardımının da kesilmesini istedi.

Gorbaçov, 8 Şubat'taki açıklamasıyla, Pakistan'ın talebine kesin bir yanıt verdi. "Bu tamamen Afganistan'ın iç sorunudur. Sadece Afganlar çözebilir[...] Sovyet Birliği'nin bu görüşmelerde yer alması önerildiğinde ve halen üçüncü ülkelerin de varlığında, cevabımız açıktır: Bizi bağışlayın, bu ne sizin ne bizim sorunumuzdur."

Washington'ın yeni konumu karşısında, Moskova 17 Mart son-

rasında, yalnız Kabil hükümetiyle, birliklerinin geri çekilmesi konusunda, bir anlaşma yapmaya kalktı. Bu, Cenevre anlaşmalarında, Kabil ve Moskova'nın kendi bölgesindeki yıkıcı eylemleri desteklemeyi keseceğine dair bir şart olan Pakistan'a karşı üstü kapalı bir tehditti. Sonuçta, ABD ve Sovyetler arasında, himayeleri altındakilere yardım konusunda "olumlu bir ahenk" havasında sözsüz bir anlaşma sağlandı. Diğer bir deyişle, Washington Moskova'nın Kabil'e yardımı ölçüsünde mücahitlere yardım yapma konusunda teminat verdi. Pakistan, Afgan isyanına yapılan yardımda bir köprü vazifesi görmeyi sürdürecekti; ancak asilerin askeri malzemelerini Afgan bölgesine taşımaları ve eğitimlerini de burada sürdürmeleri gerekiyordu. Cenova anlaşmaları, esaslarının önemli bir bölümünü kaybetmiş olmasına karşın, sonunda imzalanabildi.

MOSKOVA'NIN AZMİ

Moskova'nın birliklerini geri çekmek konusunda gösterdiği azim, bir yıl önce Gorbaçov'un Afgan batağından çıkma konusunda "samimi olarak endişe duyduğu" yönündeki değerlendirmemizi ve ABD anlaşma yolunu kesmeye kalktığı takdirde "Moskova'nın ayrılma konusundaki stratejisini anlaşmasız olarak sürdürmeye çalışacağını" doğruluyor.[2] Bu yargı, ifade edildiği zaman oy birliği ile kabul edilmekten uzaktı. Çok sayıda yorumcu Gorbaçov'un tavrını sadece "politik bir manevra" olarak gördüler ve "Afgan deneme tahtası"nın Sovyet ordusu için ifade ettiğini sandıkları askeri değeri ağır bir biçimde vurguladılar.[3] "Rus yayılmacılığına" vurgu yapanlar için ise Gorbaçov'un kararı tamamen olağandışı görünebilir. Diğer yandan,

2) Bkz. Bu derlemede "Afganistan: Bir Savaşın Bilançosu".
3) Hélène Carrère d'Encausse gibi "uzmanlar"ın örnekleri *Defis Afghans*'da yayınlanan dosyada bulunabilir; Mart/Nisan 1987, başlık "Que veut Gorbatchev?"

yakın tarihte bir CIA uzmanının belirttiği gibi "1979'da, Sovyet Birliği'nin oradan asla gitmek istemediğini, bu hareketin Sovyet tutumuna aykırı olduğunu tartışanlar, şimdi geri çekilmenin sonuçları karşısında daha az değil daha derinden etkilendiklerini söyleyebilirler."[4]

Sovyet yayılmacılığından hayal kırıklığına uğrayanlar şimdi, Kremlin'in kararının askeri bir yenilginin sonucu olduğunu söyleyerek durumu kurtarmaya çalışıyor. Ama eğer bir "mağlubiyet" varsa, bu uzun zamandır ortadaydı. Bir yıl önce işaret ettiğimiz gibi; "Sovyet birliklerinin müdahalesinin bilançosu bir iflası gösteriyor."

Gorbaçov'un 1985'den bu yana Afganistan'da izlediği stratejinin, güçler arası ilişkileri değiştirmekten uzak olsa da, meyve verdiği gerçeği ortada. Bunun yanında, SSCB'nin, kendi sınırlarından 650.000 km uzaktaki bir bölgeye 100.000'den fazla asker gönderecek parası olmadığına kim inanır? İsrail, 1982'de 6000 km²lik Lübnan bölgesini işgal için aynı sayıda asker yolladı; 1973'den önce de 170.000 km²lik Güney Vietnam'da bunun beş katı sayıda Amerikan askeri yayılmıştı. Dahası, Sovyetler'in Afganistan'ı işgali, hiçbir zaman ABD ve İsrail vakalarında yaşanan ölçüde büyük tepki almadı.

Aslında, Mihail Gorbaçov'un izlediği rota SSCB'nin askeri değil ekonomik olarak kırılganlığı ile açıklanabilir. ABD için, Vietnam dünya pazarına hakim olma politikasında büyük bir risk ve "askeri-endüstriyel kompleks"i için beklenmedik bir şanstı. Bununla birlikte, Şubat 1979'da İran'da Humeyni'nin kazandığı zaferin ardından, kendi sınırları içerisinde İslami fundamentalizmin yayılmasından korku duyan bir Sovyet bürokrasisi için, Af-

4) Graham Fuller, *Washington Post*; yeniden yayını *International Herald Tribune*, 8 Mart 1988.

ganistan'daki riskler elzem biçimde "savunmacı" ve politikti. Amaç Afganistan'ı "Moğolistanlaştırmak" veyahut "yapısal asimilasyon"a yol açmak değil; 1979'da kesin sayıları, Kabil'de İslami fundamentalist bir yönetimin gelişmesini engellemekti. Sovyetler'in Afganistan'daki yayılmasına getirilen sınırlandırmalar, bu amaç tarafından yönetilmeye devam etti. Bu sınırlamalara rağmen, Moskova için müdahale, askeri sanayinin özel bir ekonomik yararı olmadığı rekabete dayanmayan zayıf bir ekonomi çerçevesinde, toplam askeri harcamalar yükünü artırmak ciddi bir yüktü.

Dahası, Afgan sorununu halletmek, Gorbaçov'un *perestroika*sının dış şartlarını oluşturma endişesi nedeniyle, ABD ile yumuşamanın en önemli önkoşullardan biriydi. İkincil ama yine de önem taşıyan bir başka husus da, Afganistan'a müdahalenin, SSCB'nin doğu cumhuriyetlerinde islamın yayılmasını durdurmak bir yana, buna hız kazandırdığı gerçeği idi.

Sovyetler'in Afganistan'dan geri çekilme kararı, Kremlin liderleri tarafından olduğu kadar, onların himayesindeki Afganlar tarafından da yansıtıldığı biçimde, Gorbaçov'un izlediği dış politikanın ayrılmaz bir parçasıdır. Afganistan'da 1986 yılında başlatılan "ulusal uzlaşma"dan bu yana, Dr. Necibullah, cumhuriyetin yeni başkanı; Ho-Şi-Minh Kenti'nde, Havana'da veya Moskova tarafından desteklenen uluslararası yayınlarda, bu politikanın "Özellikle Kamboçya ve beş Orta Amerika ülkesinin insanları arasında yoğun ilgi gördüğü; uzlaşma fikrinin başlı başına; evrensel beşeri bir karakter taşıdığı"nı ifade etme fırsatını kaçırmadı.[5]

1988 yılı Ocak ayında, Gorbaçov'un Dış İşleri bakanı Şevardnadze, Afgan yayın ajansına bu politikanın "küresel büyük eğilimin bir yansıması" olduğunu ve "uluslararası iklimde yararlı bir

5) *La Nouvelle Revue Internationale*, no. 353, Ocak 1988.

etki" bıraktığını açıkladı. "Afganistan'da denenmiş olarak, diğer bölgelerdeki çatışmaların çözülmesinde de giderek artan biçimde benimsenmekte" olduğunu da açıkça ifade etti.[6] Neticede, Gorbaçov, 8 Şubat tarihli beyanında daha da belirgin biçimde, hoşlandığı görülen cerrahi metaforları yoğun biçimde kullanarak şöyle dedi:

"Silahlanma yarışı[...] insanlığın cehennem çukuruna doğru şuursuz bir yarıştır; bölgesel çatışmalar, insanlığın gövdesinde kangrenler oluşturabilecek kanlı yaralardır. Dünya, bu tehlikeli enfeksiyon noktaları ile mecazi olarak ülser olmuş durumdadır; bu nedenlerin her biri, sadece olayların doğrudan içinde olan insanları değil, aynı zamanda Afganistan ile, Orta Doğu ile, İran-Irak savaşı ile, Güney Afrika ile, Kamboçya ile veya Orta Amerika ile bağlantısı olan herkesi etkilemektedir. Afganistan'da politik bir uzlaşma sağlanması, bölgesel çatışmalar zincirini yarmak olacak ve şu soruyu sorduracaktır: Sıradaki üstesinden gelinecek çatışma ne olacak?"

Bu, gelecekte Nobel Ödülü kazanacak birinin dilidir,[7] Papa da bizzat uygun bulmuştur. "Barış içinde birlikte yaşama" alanında, merhum Kruşçev'i, gölgede bırakmıştır.

"Ulusal uzlaşma" evrensel politikası ve yabancı birliklerin Gorbaçov tarafından desteklenen ayrılması, bahsedilen bölgelerde gördüğümüz biçimde sonuçlanmıştı. Burada genel olarak unutulan, bunların, nispeten daha şerefsiz bir örnek olan, ABD'nin Vietnam'dan ayrılışından esinlenerek yapıldığıdır. ABD'nin Hindiçin'deki yenilgisi öncesinde Brejnev'in ilk on yıllık döneminde izlediği politikaya bizi götürür. Sovyet politikasının "müdahaleci" on yıllık dönemi, insanlarda, daha önce olup

6) Bakhtar Haber Ajansı'na verilen mülakat, 6 Ocak 1988.
7) Mihail Gorbaçov 1990 yılında Nobel Barış Ödülü'nü aldı.

bitenleri unutma eğilimi oluşturdu. Bu bakış açısından, Gorbaçov'un dış politikası, daha gözalıcı olsa da, ilk bakışta göründüğünden daha az özgündür.

Gorbaçov'un Afgan politikasının temel içeriği, ABD'nin Vietnam örneğinden modellenmiştir. ABD savaşının *Vietnamlaştırılmasının* ardından Sovyet savaşının *Afganlaştırılmasının* geri planında, her iki vakada da müdahaleci yabancı birliklerin geri çekilmesi vardır.

"ULUSAL UZLAŞMA"

Gorbaçov ve Necibullah tarafından göklere çıkarılan "ulusal uzlaşma", 1973'de Paris'te imzalanan ABD/Vietnam anlaşması için hazırlanan "Ulusal Uzlaşma ve Barış Konseyi"nin tekrarıdır. İki anlaşmanın metinleri arasında bazı benzerlikler vardır; örnek olarak garip bir şekilde ihtilaf içindeki tarafların birinden doğrudan bahsedilmemiş olması –1973'de kurulan Geçici Devrimci Hükümet ve 1988'deki İslami İttifak. Henry Kissinger Beyaz Saray yıllarına ait anılarında, "Vietnam'daki savaşı sonlandıran anlaşma, diplomatik tarihte, benim bildiğim, olayla ilişkili tüm taraflardan bahsetmeyen tek dokümandır," der. Artık tek değildir.

İki olay arasındaki büyük bir fark, yerel güçlerin tavırlarıdır. Bu açıdan, tehlikeler birbirine zıttır. ABD, Vietnam'dan ayrılma stratejisinde Saigon'da Thieu'nun inatçı tavrı ile karşılaşmıştır. Henry Kissinger anılarında, düşmanın büyük bir taktik esnekliği gösterdiğinden uzun uzun bahseder.[8] Diğer yandan Afganistan'da, Necibullah bazen tatlı sözlerle kandırılması gerekse de, Gorbaçov'un stratejisini titizlikle uygularken, mücahitler uzlaşmaz olanlardır.

Kremlin sayesinde Mayıs 1986'da Kabil'de göreve gelişinden

8) İyi bir ırkçı olan kendisi, Thieu'nun yöntemlerini "tiksindirici Vietnamlı" olarak tanımlıyor.

bu yana, Necibullah "ulusal uzlaşma"nın önde gelen savunucusu oldu. Buna paralel olarak, gözalıcı önlemler yürürlüğe koydu. Mart 1987'ye kadar gerçekleşenler önceki bir makalede aktarıldı.[9] Sonraki adımlar da aynı yönde atıldı.

DEMOKRATİKLEŞME ÖNLEMLERİ

İzleyen aylarda yönetim, özel sektöre yatırım konusunda yeni bir yasa oluşturdu. Vergi muafiyetleri ve diğer kolaylıkları içeren bu yasa, Afganistan'ı özel sektör yatırımı için en cazip ülkelerden biri haline getiriyor. Tabii, politik geleceğindeki belirsizlikler olmasa...

Yeni bir tarım yasası ile, en verimli toprak üzerinde sahip olunabilecek arazi alanı altı hektardan yirmi hektara çıkarıldı. Aynı zamanda, Necibullah " 'ulusal uzlaşma'nın gerçekleşmesinde büyük rolü olan kişilerin sahip olacağı arazide kısıtlamanın kaldırıldığını"[10] teyid etti –bunlar işbirlikçi arazi sahipleridir. İslami miras kuralları korundu ve yeni düzenleme ile meşrulaştırıldı. Böylece İslam ve gelenekler yargı ve yasama alanında daha geniş yere sahip oldu.

Yeni anayasa Kasım 1987'de, Afgan monarşisinin bir kurumu olan ve geleneksel anlamda üst düzey kişilerden oluşan Loya Jirgah'ın toplantısında benimsenmişti. Devletin resmi şekli, "demokratik" kelimesi yok edilmek suretiyle daha ılımlı bir yönde değiştirildi. Ülkenin amblemi ve bayrağı islami hale getirildi. Binden fazla molla ve ulema yönetimdeki çeşitli kurumlarda görev almak üzere "seçildi".

Gerçekten ziyade sembolik kalan diğerlerinin yanında, bazı gerçek politik demokratikleşme önlemleri de benimsendi. Özel-

9) Bkz. 2 numaralı dipnot.

10) *Yoldaş Nacib'in AHDP Merkez Komitesi Plenum'undaki Konuşması*, Kabil: Afganistan Today Publishers Haziran 1987.

likle, binlerce politik tutuklu serbest bırakıldı. Rejimin politik anlamda açılma tutkusu numara değildi. Necibullah tüm bunları "bize karşı olmayan bizimledir" formülünde topladı.[11] Hükümeti ile birlikte hareket etmek isteyenlere yasal gücünü paylaşma önerisinde bulundu.

Afganistan Halkın Demokratik Partisi (AHDP) artık hükümet görevlerinde tekel değildi. Necibullah'a göre, partinin halen elinde tuttuğu sivil görevler, cumhurbaşkanlığı ile savunma, içişleri ve maliye bakanlığı idi –yani kilit görevler. Esasında, çok sayıda bakanlık Nisan 1978'de partinin iktidara gelmesinden sorumlu olan görevlerde bulunmuş AHDP üyesi olmayanlara verilmişti. Bu anlamda en önemli gelişme Mayıs'ta Hasan Şark'ın başbakan olmasıydı. Hasan Şark, Prens Davud'un, Kral Zaher Şah'ın 1953-1963 yılları arasında başbakanlığını yapmıştı. Sonradan, aynı Prens Davud'un kuzeni kralı kovarak 1973'de cumhuriyet ilan ederek iktidara gelmesinden sonra, onun altında başbakan vekili olarak görev yaptı; ta ki AHDP tarafından beş yıl sonra görevinden alınana kadar. 1980-1986 arasında, Hasan Şark, çoğu zaman elçilik görevi ile sürdürdüğü yaldızlı sürgünlüğün tadını çıkardı. Yeni "ulusal uzlaşma" politikası kapsamında, ülkeye geri çağrıldı.

Moskova'nın önerisiyle, Aralık 1986 sonrasında Necibullah kendi rejimine karşıt olma eğilimindekilere, özellikle de Peşavar tabanlı İslami İttifakın monarşist bileşenlerine yönelerek, bir koalisyon çerçevesinde onlarla iktidarı paylaşmayı önerdi. Bugüne kadar, bu girişimler küçük oranda cevaplandı. Karşıt kesimde, özellikle de silahlı olanlardan, rejimin uzattığı eli sıkmak yönünde bir eğilim olmadı. Şüphesiz ki, bazıları böyle yapma eğilimindeydi ve hâlâ bu eğilimdedirler. O halde neden bunu yapmıyorlar?

11) George W. Bush'un 11 Eylül 2001 sonrası ünlü açıklaması ile karşıtlık: "Ya bizimlesiniz ya da bize karşısınız" (6 Kasım 2001, Washington'da Fransız Başkanı Jacques Chirac ile bir konferansta.

TÜRDEŞ OLMAYAN BİR MUHALEFET

Birinci neden, rejimin, Sovyet birliklerinin geri çekilmesi sonrasında ayakta durabileceğinin belirsizliği. Eğer rejim dağılsaydı, Kabil'in teklifini kabul eden herkes, kaderini de paylaşacaktı. İkinci neden, muhalefetin bileşimiyle, türdeş olmayışı ile ilgiliydi. Esasında, güçlü bir biçimde politik manevra yapabilen Vietnam direnişi çok türdeş ve neredeyse monolitik iken, Afgan İslami İttifak, sadece ortak düşmanına karşı savaş için bir araya gelmiş rakip örgütlerden oluşan bir yığışımdır. İslami İttifakın en önemli bileşenleri, fundamentalist örgütlerdir; zira bunların fanatik ideolojik katılıklarından dolayı, herhangi bir taktik esnekliği göstermek konusunda çok az eğilimleri vardır. Peşavar'daki sonuç, sürekli olarak birbirini alt etmeye çalışan çeşitli gruplar ve İslami İttifak içinde dağılma tehlikesi yönünde büyüyen bir gerilimdir.

AHDP yönetimine karşı muhalefetin heterojenliği, Gorbaçov'un Afgan stratejisi açısından önemli bir tespittir. Aslında, Moskova ve Kabil, "ulusal uzlaşma" politikalarını güçlendirmek için, düşmanları arasındaki bölünmeye bel bağlamaktadır. Bilmektedirler ki, her türlü yardım adı altında ABD ve gerici Müslüman rejimlerin onlara milyon dolarlar akıtmaları bir yana, Peşavar örgütlerinin Kabil'e davet edildiklerinde gitmeleri her fırsatta engellenen Pakistan'daki üç milyon Afgan mültecisi arasında neredeyse çok az popülaritesi vardır. Cenevre anlaşmalarının imzalanması sonrasında bu davet daha çok dinleneceğe benzer.[12] Peşavar'daki liderlerin istenmeyişi, kendilerine verilen kaynakların karanlık olmasından. Örneğin, İslamabad'da görev-

12) Peşavar'da yerleşik muhabirler yerel pazarda Afgan parasında keskin bir artış gözlediler, insanların dönüşe hazırladığının açık işareti.

li bir Batılı diplomat *Newsweek* dergisinde şöyle diyor; "Liderler mülteciler arasında istenmiyor. Kamplarda, liderlerin giderek zenginleştiği ve Peşavar'da savaşı refah içinde, cepheden ve mülteci barakalarından uzakta geçirdiklerine dair şikayetler var" [13]

Pakistan'daki Afgan mültecileri arasında yapılan bir anket uluslararası basında yer aldı. ABD'li araştırmacı, Afganistan konusunda uzman Selig Harrison, elde ettiği sonuçları şöyle özetliyor:

"Tüm sürgün liderler, uyuşturucu trafiği ve ABD yardımının karaborsaya yöneltilmesi söylentileri yüzünden güven kaybetmiştir. 249 kamp arasında 106'sında soru yöneltilen 2287 mültecinin %71.65'i gelecek hükümete başkanlık etmek üzere –istikrarlı ve SSCB ile iyi komşuluk ilişkilerinin olduğu bir dönemi temsil eden– önceki kralı istedi. %1'lik bir kesim ise bu göreve direnişçi bir liderin getirilmesini istedi."[14]

Bu anket, Afgan muhalefetinin entelektüellerinden olan Prof. S. B. Majruh'un, Peşavar'da suikasta uğramasından birkaç ay önce söylediklerini doğruladı:

"Sovyetler, Peşavar'daki liderlerin, politik acizliklerinden dolayı asla gerçek bir engel olmayacağını bilir. Bu nedenle tek tehlike kralın kendinden gelebilir. Düşünceleri, onu, Sovyet yönünden gelecek bir çözüm gibi göstererek bu olasılığı ortadan kaldırmaktı. Bu manevranın aynı zamanda İslami İttifak'taki bölünmeyi de hızlandıracağı sonucunu doğuracağını umdular..."[15]

Sovyetler'in düşüncesi ne olursa olsun, bu sonuç tam anlamıyla gerçekleşti. İslami İttifak ilişkilerinin samimiyeti, Peşavar'da görevli Batılı raportörlerin aktardığı bir olayla örneklenmiş oldu.[16] Mücahitlerin bir toplantısında, İttifakın üç gelenekçi (mo-

13) *Newsweek*, 9 Mayıs 1988.
14) *Le Monde diplomatique*, Nisan 1988.
15) *Défis Afghans*, no: 15 Kasım 1987.
16) Diğerleri arasında, *Newsweek*, 18 Nisan 1988 ve *Le Monde*, 19 Nisan 1988.

narşist) bileşeninden birinin lideri tarafından, Majruh'u öldürme emrini vermiş olmakla suçlanan Hikmetyar, İttifak'taki dört fundamentalist örgüt arasında en güçlü ve en fanatik olanın lideri, silahını çekti ve neredeyse kendini suçlayan kişiyi vuracaktı.

Peşavar'daki örgütler arasındaki çekişmeler, Cenevre anlaşmalarının imzalanmasından beri artmaktaydı;[17] anlaşmalar karşısında nasıl bir tavır alınması gerektiği konusunda çekişme; Sovyet birliklerinin geri çekilmesi sırasında ne yapılacağına dair çekişme idi. Ancak, Peşavar'daki yedi grup arasında diğerlerinin etrafında dönüp durduğu temel fark, şimdi Roma'da sürgünde olan önceki Kral Zaher Şah karşısında nasıl bir tavır alınacağı konusundaydı. İttifak'taki üç temel örgütün, hepsinin de fundamentalist olduğunu, monarşi altında ve Moskova'nın kuklası ve İslamiyet karşıtı bir modernist olmakla suçlanan, Zaher Şah'a, muhalefet olarak kurulmuş olduğunu göz önünde tutarsak, bundan daha doğal ne olabilirdi? Bu temel farklılık İttifakın politik temsilcilerinin nasıl seçileceği konusunda da ortaya çıktı. Örnek olarak, Hikmetyar, Peşavar'da en büyük yabancı yardımı alması ve en iyi yapılanmış örgüte sahip olması nedeniyle avantajlıydı, Pakistan'daki mülteciler arasında (sadece erkekler tabii ki) genel seçim yapılmasını önerdi. Hikmetyar'ın örgütünden çıkan başka bir fundamentalist grubun lideri, "mücahitleri" destekleyen bir yayında yazan B. Delpuech'e göre, bu öneriden hoşlanmadı:

"Yunus Halis'in, demokratik seçimlerin İslam düsturlarına aykırı olacağını ifade etmesi sonrasında, Kur'an tarafından belirlenen yol üzerine teolojik-açıklayıcı bir tartışma ortaya çıktı.

17) Pakistan'daki 3 milyon Afgan mültecinin *İttifak*'taki örgütler tarafından sıkı bir düzen altında tutulduğu göz önüne alındığında, İslami İttifak tarafından Peşavar'da Cenova anlaşmalarını kötülemek için yapılan çağrı ile sadece 25.000 erkeğin toplanabilmiş olması kayda değerdir. (*Le Monde*, 19 Nisan 1988)

Molla meclisleri, herkese uygun bir yol bulmak üzere Peşavar'a çağrıldı."[18]

Kendi açılarından, kralcılar, eski yönetimin geleneğini çağrıştıran bir Loya Jirgah, önde gelenler, kabile reisleri ve dini kodamanlardan oluşan bir meclis kurulması fikrini memnunlukla karşılıyordu. Delpuech'e göre, Mucaddedi başta İslam'ın ikinci ve üçüncü halifelerinin seçildiğine benzer, "İttifakı oluşturan her örgütten 15 temsilcinin (10 ilahiyatçı ve 5 "laik"), görevlendirileceği bir "seçim sistemi" oluşturmayı önerdi.

Sonuç olarak Peşavar'daki yedi örgüt, kendi hükümet temsilcilerini kendileri belirlemeye karar verdi. O zamandan beri, sadece bu hükümetin "başkanı" konusunda mutabakata varabildiler. Bu kişi, temel fazileti, yedi örgütün yedisi tarafından da kabul görecek kadar yeterli özelliğe sahip Ahmed Şah'tı. Bu seçime karşılık, İttifak'taki kralcı liderlerden biri nahoş bir yorumda bulundu: "Afganların tümü tarafından seçilmeyen bir kişi Afgan halkı tarafından desteklenmeyecektir."[19]

SOSYO-POLİTİK ÖDÜNLERE DAYALI ANLAŞMALAR

Böylece, 1986'dan beri Roma'da sürgünde olan eski krala bir girizgahta bulunma kararı alan Gorbaçov, görev başındaydı. Gizli servisleri tarafından bilgilendirilmiş olduklarından, Gorbaçov da Necibullah da Zaher Şah'ın (Kamboçya'da Sihanuk'un olduğu gibi) Afganlar, özellikle de Pakistan'daki mültecilerin çoğunluğunu oluşturan Paştun kabileleri arasında en büyük popülariteye sahip olduğunu biliyorlardı. Bu sadece Moskova'nın ve Kabil'in "Makyavelci" bir manevrası mıydı? Hiçbir şey daha az kesin olamazdı, özellikle de eski kralla işbirliği yaparsa kaybede-

18) *Défis Afghans* no.16, Aralık 1987/Ocak 1988.
19) *Le Monde*, 22 Nisan 1988.

cek hiçbir şeyi olmayan ve her şeyi kazanabilecek olan Moskova için. Mart 1987'de yazdığımız gibi: "Moskova'nın Afganistan'la kabul edeceği en küçük ilişki Finlandiya tarzı olandır. Bu iyi tanımlanmış sınırlar içerisinde, Kremlin her tür sosyo-politik ödüne dayalı anlaşmaya hazırdır, hatta eğer kabul ederse eski Kral Zaher Şah'ın sürgünde bulunduğu Roma'dan dönüşüne bile."[20]

Şu an için Moskova'nın monarşiye yaptığı öneri onursal bir bir işlevle sınırlı, şimdiki güçlerinden yoksun bir cumhuriyet, fiili iktidarın AHDP'de olacağı bir yönetim anlamına geliyor. Bu rejimin üzerinde büyük bir soru işaret asılıyken, Zaher Şah'ın teklifi kabul etmekle kazanacağı hiçbir şey yok. Sovyetler'in kendisine "kurtarıcı" olarak dönmesine neden olacak olan, Kabil'daki yönetimin dağılmasına bel bağlayarak beklemeyi tercih ediyor. Böylece Sovyetler onu kendileriyle ilişkide olacağı güçlü bir konuma getirecekler. Tahtını yeniden kazanmak üzerine umudunu kesinlikle yitirmedi.

Böylelikle her şey, önümüzdeki aylarda Kabil yönetimine ne olacağına bağlı. Düşecek mi düşmeyecek mi? –bugün herkesin sorduğu soru bu. Batı medyasında pek çok kişi Kabil'in er ya da geç kaçınılmaz olarak Saigon'la aynı kaderi paylaşacağına inanıyor. Bu elbette, muhalif güçlerin bakışı. Diğer taraftan, Necibullah, ona gölge düşürenlerin ayıyı vurmadan postunu sattıklarını söyleyerek cevap veriyor.

Kesin olan bir şey var: Afgan kırsal kesiminin büyük kısmı ve bazı kentler, özellikle Pakistan cephesine en yakın olanlar, AHDP'nin kontrolünden sıyrılacak. Bir boyuta kadar, bu zaten gerçekleşti. Eğer bu bölgeler tek bir politik otoriteye bağlanacak olursa, bu otorite tamamen dine dayalı olacaktır. Ülkenin kabile parçaları gerçek savaşçılar olan yerel askeri şeflerin sözde-fe-

20) Bkz. 2 numaralı dipnot.

odal mozaiği ile birleşecektir.

Dahası, ülkenin kuzeyindeki Özbek ve Tacik bölgesinin Moskova'nın adamlarının nüfuzu altında kalması olası gözüküyor. Kabil'in kontrolündeki bölgeye ne olacak? 5-15 Nisan 1988'de 1.5 milyon insanın sandıklara giderek Afgan meclisinin 299 vekilini seçtiği, ülke eyaletlerinin 2/3'ü üzerinde otorite kurulması gerekiyor. Gerçekte, bunun temel taşı başkentin kendisi, Büyük Kabil. Bugünkü tahminlere göre 3 milyon insanı barındırıyor –bu da ülke sınırları içinde yaşayan halkın 1/3'ü demek.

Sayısal ve teknik olarak, AHDP'nin silahlı kuvvetleri isyan güçlerinin kaçınılmaz saldırısına direnecek durumda. Ancak her şey, iç bağlılıklarına dayalı. Alain Gresh, Kabil dönüşünde durumu şöyle toparladı:

"Kendisine sorduğumuzda, AHDP'nin Merkez Komitesi'nde önemli şahıslardan biri tereddütsüz yanıtladı: "Kendimizi en kötüye hazırlamak zorundayız. Her şeyden önce, son yıllardaki potansiyeli görünür biçimde artan silahlı kuvvetlerimizi güçlendirmek durumundayız. Düzenli silahlı kuvvet olarak yaklaşık 130.000 adamımız var –ordu ve Tsarandoy (silahlı polis) ve partinin 200.000 üyesinin %60'ı orduda veya milislerde.

Ordu yevmiyeleri 7-25 kat arasında artırıldı ve askerlerin ve kadroların sadakatini garanti etmek için çok sayıda terfi gerçekleşti. Son on yıl içerisinde onbinlerce asker SSCB'de eğitime gitti. Gelecek ağırlıklı olarak onlara bağlı. Mücahitlerin Kabil'i almak için ne yeterli silahı ne de düzenli birliği var. Sadece ordudaki bir sallantı onlara zafer kazandırabilir. Ancak tersine, subaylar ve askerler sadık kalırsa, AHDP şehir kalelerine yaslanabilir ve saldırıya dayanabilir."[21]

21) *Le Monde diplomatique*, Haziran 1988.

AHDP dayanabilirse, İslami İttifak'taki bir hizipte –gelenekçiler– Kabil'in önerilerine olumlu cevap verecek şekilde bir kırılma olabilir. Bu da ülkede güçler arası ilişkiyi değiştirebilir. Diğer bir hizip, fundamentalistler, mücadeleye devam edecektir. Bakış açıları, ödüne dayalı herhangi bir anlaşma yapmalarını engellemekte ve başka hiçbir şey hatırlamayan nesilden gerilla kuvveti oluşturmak için yeterli insan gücünü bulabilirler. Diğer bir deyişle, tüm olası senaryolarda, Afganistan savaşı bitecek gibi değil.

AFGAN HALKININ DUYGULARI

İçsel uyum açısından, Kabil yönetiminin geleceğinde, iki faktör önem arz edecektir. Birincisi ve en önemlisi Moskova'nın tavrı. Eğer SSCB, AHDP'yi terk ettiği izlenimi verseydi, bu AHDP için bir yıkım olurdu. Ama bugün Gorbaçov'un eğiliminde geçmiştekinden daha fazla bir işaret yok. Mart 1987'de yazdığımız gibi; SSCB'nin "Afganistan'da yakın yıllardaki büyük askeri varlığındansa Aralık 1979 öncesindekine sayısal olarak yakın bir askeri gücü tutabileceği"ni düşünmeye devam ediyoruz.[22]

İkinci faktör, elbette, Afgan halkının duyguları. Yine, 1987'de yazmıştık ki, "Mücahitler kesinlikle, İslami devletlerini kurmak için cihat etmek üzere, şimdi Afganistan'ı yabancı birliklerden kurtarmak için bulduklarından çok daha az sayıda asker bulacaklardır." *Newsweek* aynı düşünceyi yakın zamanda ifade etti. Makalenin yazarı Melinda Liu, özellikle, şehirli halkın bir kesiminin mücahitlerden hiç hoşlanmadığından bahsetti:

"Geleceğe yönelik korku ve endişe özellikle, muhafazakar Müslüman uygulaması purdahtan kurtulan eğitimli kadınlar

22) Bkz. 2 numaralı dipnot.

arasında yaygındı. Batı stili elbisesi, radikal fundamentalistlerin istediği tepeden tırnağa çarşaf ile dramatik biçimde çelişen genç bir Kabil sakini "Dağlardaki bu uzun saçlı ve uzun sakallı insanlar, korkarız 10 yıla kadar vahşi olacaklar", dedi.[23] Bu Kabil sakini, *Newsweek* dergisinin önceki sayısında aktarılan, Peşavar kamplarında kadınlara uygulananlara dayalı olarak, endişe etmekte çok haklı. "Şartlar özellikle, neredeyse hapsedilmiş kadınlar için çok zor. Erkekleri tarafından, Müslüman kadınların giydiği peçeyle dahi, kamptaki yabancıların arasında dolaşmaları yasaklanmış. İçerde durmak zorundalar"[24]

Eğer sosyo-politik delil tek başına yeterli değilse, 1978'den beri, birbirine karşı iki Afgan kampında yaşayan kadınların karşılaştırmalı kaderi, bunun gerçekte ilerici bir kamp ile gerici bir kamp arasındaki yüzleşme olduğunu doğrulayan pek çok unsurdan sadece biri.[25] Afgan isyanının başlangıcı, hatırlanacak olursa, Jakobenizmi anımsatan bir rejime karşı klasik bir Vendée tarzı isyandı. İsyan güçleri, AHDP'nin Nisan 1978'de yönetime gelmesi sonrasında beceriksizce sarsmaya ve yerinden çıkarmaya çalıştığı ve sonradan fundamentalist güçlerin de katıldığı, geleneksel güçlerin bir kümelenmesiydi. AHDP, diktatörlük ve bürokratik yöntemler kullanarak, cehaletin kökünü kazımayı, laikliği getirmeyi, kadınları kölelikten kurtarmayı, kabileleri ortadan kaldırmayı, radikal tarım reformunu ve endüstrileşmeyi teklif etti. Diğer yanda isyan güçleri eski düzenin devamını, eski toplumun devamını, mollalığın sürmesini, kabileleri korumayı, kadının aşağılanmasını, sosyal ve ekonomik geriliğin sürmesini sa-

23) *Newsweek*, 30 Mayıs 1988.
24) *Newsweek*, 1 Şubat 1988.
25) Afganistan Cumhuriyeti'nin yeni, yumuşatılmış anayasası hâlâ her şeye rağmen "erkekler ve kadınlar tüm ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanlarda eşit haklara sahiptir"i şart koşan Madde 14'ü içeriyor. Bir İslam ülkesinde bu devrimci bir iddiadır.

vundular ve hatta totaliter İslami diktatörlük için savaştılar.

Kremlin birliklerinin Aralık 1979 sonundaki müdahalesi kınanmalıydı ve geri çekilmeleri istenmeliydi. Ama 1956'da Macaristan'da, 1968'de Çekoslovakya'da olduğu gibi devrime muhalefet için değil, Moskova'nın her durumda müdahalesine karşı olduğumuz için de değil. Gerçekte, Vietnam'ın savunmasında onların müdahalesini istedik, Moskova'nın yardımıyla Küba birliklerinin Angola'ya müdahalesini istediğimiz gibi. Sorun şu ki, Afganistan'ın Sovyet birlikleri tarafından işgali, Moskova'nın dağıtabileceğini düşündüğü kampın daha da güçlenmesinden başka bir işe yaramadı.

GERİCİ GÜÇLERİN BOZGUNU İÇİN

Bununla birlikte, Afganistan'da 1978'den bu yana süren sivil savaşın doğası, Sovyet müdahalesi ile değişmedi. Sekiz yıl boyunca Sovyet işgalciye karşı verilen ulusal bir savaş görüntüsünde olsa da, gerici kampın yararına olan bir biçimde, 1980-82 arasında zorunlu olarak, AHDP'ye karşı Aralık 1979 öncesinde savaşan politik ve sosyal güçlere karşı yapıldı. Keza, AHDP 1986'dan beri programını fark edilir biçimde yumuşatmış olsa da sosyal ve politik tabiatı 1978'den bu yana temelde aynı kaldı. İlerici, küçük burjuva ve kelimenin sosyal anlamında "demokratik" olarak tanımlanabilir.

Sovyetler'in geri çekilmesiyle, sivil savaş boyutlarına dönen savaşta, nötr olamayacağımız gibi daha da kesin olan gerici kampı da destekleyemeyeceğimizdir. Biz, kendimizi Kabil yönetimi ile özdeşleştirmek anlamına gelmemekle birlikte gerici güçlerin mağlup edilmesinden yanayız. Gericiliğin, gerçek bir devrim ile yıkıldığını görmek istiyoruz. Ne yazık ki, Afganistan'ın bugünkü şartları bundan bir hayli uzak. Yine de, Sovyet birliklerinin geri

çekilmesinin, uzun vadede bunun gerçekleşme şansını artıracağına inanıyoruz. Bu birlikleri ülkede tutmak sadece Afgan toplumunun çürümesini artırır.

Bu nedenle, Kabil yönetiminin dağılmasına yol açacak bile olsa, Moskova birliklerinin geri çekilmesinden yanayız. Eğer SSCB'nin teknik ve maddi yardımıyla, Afgan gericiliğini farklı çetelerine karşı kendini korumaktan aciz kalırsa, Sovyet birliklerinin rejimi desteklemek için sekiz yıl süren girişiminin, onu sonu gelmeyen bir iç savaşa sürüklediğini fazlasıyla göstermiş olacaktır. [...]

AFGANİSTAN'IN "LÜBNANLAŞTIRILMASI"[1]

1992

Sovyet İmparatorluğu, 1991'deki çöküşüyle, Afganistan'ı da yıktı. Kabil'deki Sovyet yanlısı rejim Moskova birliklerinin geri çekilmesi sonrasında ayakta kalmayı başarmıştı, ancak SSCB'nin sonu rejimin de ölümü oldu. Bu makalede yeni bir teşhiste bulundum: yeni "İslami" hükümet fazla uzun sürmeyecekti. Mücahitler ile "komünizm karşıtı" cihatta bir seferlik müttefiklerin savaşında on binlerce ölü geride bıraktıktan sonra, Taliban onu iki yıl sonra devirecekti. Taliban, ülkeyi kendi anlaşılması güç, ultra-püriten rejimiyle stabilize etme kumarında kazanan oldu. 7 Ekim 2001'deki ABD işgali sonucu devrilmesi, Afganistan'ı 1992'de düştüğü duruma götürdü.

Necibullah'ın –Kabil gizli polisi (Khad)'nin başı; Gorbaçov döneminde görkemli günlerde, KGB'li "modernistler" tarafından Mayıs 1986'da "ilerici" Afgan yönetiminin başına getirildi– düşüşünde şaşkınlık yaratabilecek tek olası neden bu kadar gecikmiş olmasıdır. Ondan sonra gelen yeni hükümetin, kanlı bir karmaşa içinde ömrünün uzun sürmesi düşük bir ihtimaldir. Afganistan, politik-askeri alanlarda, modern zamanlarda "Lübnanlaşma" ola-

1) Yazım tarihi, 29 Nisan 1992.
İlk olarak, *International Viewpoint*'te (no. 229, 5 Mayıs 1992) yayımlandı.

rak bilinen bir parçalanmaya doğru gidiyor gibi görünüyor.

Dört yıl önce Afgan çatışmasının çoğu gözlemcisinin aksine, Kabil yönetiminin Sovyet birliklerinin Şubat 1989'da tamamlanan geri çekilmesi sonrasında ayakta kalmasını sağlayacak olan etmenlerin üzerinde durduk.[2] Bu manzara, bir yandan yönetimin izlediği politikaların değerlendirilmesine ve gerçek toplumsal tabanına, diğer yandan Afgan İslami İttifakı'nın heterojenliğine Kabil rejimi ve Sovyet destekçisi karşısında yer alan fundamentalist ve gelenekçi hiziplerin oluşturduğu kartele dayanıyordu.

Necibullah yönetimi, kendini, Gorbaçov'un bölgesel ihtilaflarla uğraşmada izlediği politikayı tekrar ederek, "ulusal uzlaşma"nın savunucusu olarak sundu. Pakistan'ın Peşavar kentindeki İttifak örgütleri tarafından reddedilse de, Kabil'deki yeni yönetim toplumsal tabanını genişletmeyi başardı. Bu yolda, politik ve ekonomik liberalleşme yönünde gelişmeler ile rüşvet yiyen ve akışkan etnik/kabile liyakatını akıllıca kullanımını birleştirmesi, eski Khad liderinin bu alandaki uzun tecrübesininin ürünüydü.

SONUN BAŞLANGICI

Böylece Necibullah, Sovyet koruyucularının ayrılması sonrası süreçte "onurlu" biçimde ayakta kaldı. Aslında bu açıdan bakıldığında ihtilafın Sovyet-esinli "Afganlaştırılması", daha öncesi Hindiçin'de yaşanan Amerikan "Vietnamlaştırılması"na göre bir başarıydı. Sovyetler Birliği ortasından ayrılmasaydı, Necibullah daha uzun bir süre ayakta kalabilirdi. Büyük Birader'in kuzeyden gelen ekonomik ve askeri yardımı, süregelen savaşı kendi kaynaklarıyla sürdürmekten aciz olan Kabil rejiminin hayatta kalması için elzemdi.

Merkez Sovyet rejiminde artan felç, Nisan 1991'de Khost'un

2) Bkz. Bu derlemede "Sovyet Geri Çekilmesi Üzerine Anlaşma"

düşüşüyle Afganistan üzerindeki askeri çanı çaldı. Ama final traji-komedisi aynı yılın Ağustos-Aralık ayları arasında Moskova'da oynandı; Gorbaçov ve KGB'nin düşüşüyle sonuçlandı ki bu da Kabil hükümetinin kesin sonu anlamına geliyordu. Hükümetin günleri yeni yılın başından itibaren sayılıydı. Mücadelesi, savaşçı yokluğundan değil onlara ödeme yapamamaktan sona erdi. Diğer yandan, muhalifi İslami İttifak, Suudi Arabistan'dan gelen petrodolarlar, ABD'nin yardımları ve dahası Pakistan'da Ağustos 1990'da Benazir Butto'nun devrilmesiyle iktidara gelen askeri-İslami koalisyonun verdiği desteğe sahipti.

Necibullah, ülke yönetiminin geleneğindeki gibi, Afganistan'ın güney kesiminin yarısı ve Pakistan'ın kuzeybatısında yaşayanlar gibi bir Paştun'du. Yine de, Pakistan'ın ve Müslüman fundamentalistlerin, başkent dışındaki Paştunlar üzerindeki etkisiyle etnik/kabile seviyesinde kazanmayı başaramadı. Diğer yandan, SSCB'nin ağırlığı ve Özbek ve Tacik sınır cumhuriyetlerinin Afganistan'ın kuzeyinde yaşayan etnik gruplar üzerinde etkisi oldu.

İmparatorluğun kuzeyden hastalıklı dağılımının ardından, Moskova ve Kabil'e sadık olan Tacikler ve Özbekler kitle halinde İslami İttifaka geçtiler. Böylece, Tacikler ünlü kumandan Masud, Tacik bölgesinden çıkan ve Rabbani'nin Pakistan ile sıkı ilişki içinde olan fundamentalist İslami Cemaat'ına mensup Afgan Rambosu etrafında birleştiler. Aynı zamanda, adamları berbat savaşlarıyla ün salmış ve Kabil yönetimini desteklemiş olan Özbek şefi Dostum, Masud tarafından desteklenen İttifak'a sadık kalanların tarafına geçti.

Bu kamp, Peşavar'daki örgütlerin büyük kısmını bir araya getirerek, 1973'de yıkılan monarşiyi yeniden kurmak isteyen fundamentalistlerin ve partizanların bir türlüsünü oluşturuyor.

Farklı yapılardan oluşması, "Paştun olmayan" tabir edilen azınlığı bir araya getirmesi gerçeğinden çıkıyor. İki yıl içinde seçimleri organize etmesi zorunlu, 51 üyeli bir geçici hükümet konseyi oluşturulması konusunda anlaşmaya vardılar. Peşavar liderleri arasında en güçsüz olan Mucaddedi'nin bu konseyin başına getirilmiş olması gerçeği, verilen ödünler hakkında çok şey söylüyor. Çoktan, yeni rejimin parçaları arasında politik olsun, etnik/kabile olsun, etnik/dini olsun ayrılıklar başladı; örneğin İran'ın desteklediği Şii Hazarlar fazladan temsil edilmeyi talep ediyor.

Yine de, en tehdit edici rekabet Hikmetyar'ın Hizb-i İslami'sinden geliyor. Hikmetyar katı bir fundamentalist ve bir Paştun. Bu etnik kozu oynadı ve da önce Necibullah'a bağlı bazı hizipleriin sadakatini kazandı. Kabil'de yeni hükümetin kuruluşu sonrasında Masud ve Hikmetyar yanlıları arasında, başkentin kontrolü için zorlu savaşlar başladı –her ikisi de aynı İslami İttifak'a ait ve Geçici Konsey'de temsil ediliyor. Ve hikaye henüz sondan uzak.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİLİSTİN: BİR İNTİFADADAN DİĞERİNE

FİLİSTİN AYAKLANMASI[1]

1988

Henüz uluslararası olarak kabul görmemiş olan ancak Arap dilinde "İntifada" olarak ifade edilen ayaklanmanın başlangıcından hemen hemen bir ay sonra, okuyacağınız analizle "işgal edilmiş bölgeler" sorunu tarihi perspektifte değerlendirildi. Bu analiz, İsrail'in kurulmasında öne sürülebilecek üç seçeneği belirledi: "transfer" (Filistinlileri atmayı ifade eden bu örtmece henüz türemişti), Siyonist aşırı sağın radikal kanadının seçeneği; "sürüngen dışarı atma", sağın ve Ariel Şaron'un göreve geldiği Şubat 2001'den beri uyguladığı, Siyonist aşırı sağın başka bir kesiminin seçeneği; ve Allon Planı,[2] o dönemde Şimon Peres liderliğindeki İşçi Partisi'nin seçimi. Allon Planının şu anlama geliyordu; "İsrail Batı Şeria'da kalacaktı[...] stratejik koloniler ve askeri üslerden oluşan bir kemer şeklinde"; bu esnada "İsrail ordusu Arap nüfusunun olduğu bölgelerde onların silahsızlanmasını denetleme hakkına sahip olarak geri çekilecekti" Bu seçenek, Oslo ve Washington anlaşmalarının oluşumundan altı yıl sonra gerçekleşti; Allon Planında öngörülen ortak olan Kral Hüseyin'in yerine bir değişiklik yapılarak Yaser Arafat kondu. İntifadanın patladığı zaman, Arafat halen bu çözümün

---

1) Yazım tarihi, 7 Ocak 1988.
İlk olarak, *International Viewpoint*'te (no. 133, 25 Ocak 1988) yayımlandı.

2) Bkz. Bu derlemede, "Siyonizm ve Barış: Allon Planından Washington Anlaşmalarına"

destekçilerini –haklı olarak– bir "Bantustan" yaratmayı istemekle suçluyordu.

1987 senesi Orta Doğu'da çifte yıldönümüydü. Filistin bölgesinde Siyonist el koymanın iki ana dönemine işaret ediyordu: 1947 ve 1967 Filistinliler yıldönümünün anılmadan geçmesine izin vermediler. 9 Aralık 1987'den bu yana İsrail'in kuruluşundan beri Filistin'de görülen en yaygın ve uzun vadeli ayaklanma sürüyor. Dananın kuyruğunu neyin kopardığı çok da önemli değil; zaten uzun amandır kopma noktasındaydı.

Birleşmiş Milletler'in 29 Kasım 1947'de son derece haksız bölme planını uygulamasının üzerinden kırk yıl geçti. Bu plan, silahlı Siyonist çetelerin ilhak savaşlarını başlatmaları için işaretti. 1948'de Filistin'in daha önce İngiliz mandası altında olan topraklarının toplamda %80'ini gaspettiler (BM Planı onlara %55 vermişti). 1947'de Yahudiler bu bölgenin sadece %6'sına sahipti ve nüfusun 1/3'ünü oluşturuyordu; yaklaşık 2 milyonda 630 bin kişi. Aralık 1949'da, İsrail devletinin kurulduğu savaşın başlangıcında, bu %80'lik kesimde bir milyondan fazla Yahudiye karşı yalnızca 160.000 Filistinli Arap vardı. "Kitab-ı Mukaddes hakkı" adına, Arapların kitlesel kovulması ve Yahudilerin kitlesel göçü; bunlar Siyonist sömürge girişimin iki temel direğiydi.

1967: "İŞGAL BÖLGELERİ'NİN YARATILIŞI

Haziran 1967'de, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin, İsrail tarafından işgaline, Suriye Golan Tepeleri ve Mısır Sina Çölü'nün eklenmesiyle Filistin bölgesinin Siyonist gaspı tamamlandı. İsrail bundan sonra bu bölgelerden sadece birinden geri çekildi: 1982'de Sina Çölü. Doğu Kudüs "Kitab-ı Mukaddes" gereği res-

mi olarak 1967'de, Golan Tepeleri ise "güvenlik" nedenleri ile 1981'de topraklarına katıldı.

Gazze Şeridi'nin olduğu gibi Batı Şeria'nın kalanı da, bugün resmi olarak işgal bölgesi konumunu sürdürüyor. Nüfusun büyük çoğunluğunun (Haziran 1967'den önce 150.000'den fazlası) Altı-Gün Savaşları sırasında geri dönememek üzere kaçmak zorunda kaldığı ve şimdi Yahudilerin sayıca yerlilerden fazla olduğu Golan Tepeleri'nin aksine, bu bölgelerde, İsrail vatandaşı olsalarda etnik ve politik anlamda İsrail toplumunu rahatsız edecek çoğunlukta Arap yaşıyor. Bu, Siyonizmin özüne tamamen ters bir durumdu. Uzun vadede, Yahudi nüfusunun artış oranı ile ondan çok daha yüksek olan Arap nüfusunun artış oranı göz önüne alındığında İsrail devletinin "Yahudi devleti" olma doğası tehlikeye girerdi. Bu nedenle, Siyonist hareket SSCB'den, bugün İsrail'e kitlesel göçün tek kaynağından, Yahudi göçüne, bu kadar önem vermektedir. Böylece, İsrailli Yahudilerin düşük doğum oranı telafi edilmektedir. İsrail'in yoksun olduğu şey iş gücü değil, topun ağzındakiler.

Haziran 1967 savaşının sonucunda, Siyonist devlet 2.400.000 Yahudiye karşılık, bir milyondan fazlası Batı Şeria ve Gazze'de olmak üzere 1.400.000 Arabı kontrolü altına almıştı. Bu defa Filistin büyük göçü, Filistinli Arapların büyük çoğunluğunun (%80) işgal bölgelerinden kaçmış olduğu 1948'deki kadar büyük değildi. 1967'den beri artan bir biçimde Filistinlilerin çoğu, önceden İngiliz Mandası altındaki Filistin sınırlarının dışında yaşadığı halde –karşılaştırılacak olursa 1950'lerin başında– Haziran 1967 savaşı sonrası yaklaşık %35, Batı Şeria ve Gazze halkının 1/3'ü 1967'de bu bölgelerden göç etti.

Bunun nedeni 1967 işgalinin, Irgun Siyonist teröristlerinin 1948'de Deir Yasin'de yaptıkları gibi toplu katliamlara izin ver-

memiş olsa da, öncekinden daha "nazik" oluşu değildi. 1967'deki çıkış pek çok nedenin bileşimi dolayısıyla daha küçüktü. 1948'de, göçün 2/3'ü bir Filistin bölgesinden diğerineydi. Bu 1967'de, Filistin'in tamamının işgal edilmiş olması itibariyle artık mümkün değildi. İkincisi, 1948 mültecilerinin büyük çoğunluğu evlerini geçici olarak terk ettiklerini düşündüler. 1967'de kafalarına dank etmişti. 1948'de İsrail yönetimi altındaki Arapların, eziyet görürken katledilmediği gerçeği de önemli bir etkendi. Son olarak, 1948 mültecilerinin yaşadığı yoksulluk, Batı Şeria ve Gazze'deki insanları sadece evlerine ve yaşantılarına geri dönmek konusunda cesaretlendirdi. 1967 mültecilerinin büyük kısmı gerçekte, 1948'de firar edenlerden oluşuyordu ve geride bırakacakları fazla bir şeyleri yoktu; bir mülteci konumundan diğerine gidiyordular.

BİR SAATLİ BOMBA

Sonuç olarak Siyonist devlet, Filistin toprağının kalan %20'sini de aldığında, yetkisi altındakilere ek olarak Filistin halkının %40'ını da kontrolü altına almış oldu. Bu, Siyonist yayılma projesinin büyük adımıydı –başarılı İsrail hükümetlerinin fitilini sökmeyi başaramadığı saatli bomba gibi bir şey, patlayıcı gücü her geçen gün artıyor. Bugün, [1988] İsrail belirlemelerine göre, 3.590.000 Yahudiye karşılık 2.125.000 (2/3'ü Batı Şeria ve Gazze'de olmak üzere) Arap, Siyonist kontrol altında yaşıyor. Böylelikle oran 37'ye 63. İsraillilerin planlarına göre, bu oran, 12 yıl sonra, 2000'de 45'e 55 olacak.

Bu, "aydın" ("ılımlı"dan daha iyi bir sıfat) Siyonistlerin endişesini açıklıyor. İşçi partisinden Şimon Peres'i, 30 Aralık 1987'de şu açıklamayı yaparken dinlemek yeterli: "12 yıl içinde Gazze'de 1 milyon Arap olacak ve demografik yoğunluk or-

da Hong Kong'dakinden daha büyük olacak" Aynı zamanda, üzüntüyle belirtti; "bugün, Ürdün ile Akdeniz arasında doğan her yüz çocuktan ellisi Arap, ellisi Yahudi ve kimse bu fenomeni durdurmayacak"[3]

Bu, Siyonizmin temel ikilemi –yayılmacı bölgesel hırsları ile ırkçı "Yahudi" devleti projesi arasındaki çelişki. İkincisi, elbette her şeyden önde geliyor. Peres'in dediği gibi, "İsrail'in Yahudi karakterini korumak"[4] tüm Siyonistlerin temel kaygısıdır. Yukarıda anlatılan demografik tablo ile, bu nasıl sağlanabilir? Bu, İsrail'de yirmi yıl öncesine dayanan bir tartışmadır. Siyonistler arasında bu soruya karşılık verilebilecek dört farklı cevap vardır.

"APARTHEID" ŞEKLİNDE BİR ÇÖZÜMÜN ZORLUKLARI

İlk olarak, Nazilerin Almanya'yı "*judenrein*" (Yahudisiz) yapmak istediği gibi İsrail'i "*arabberein*" (Arapsız) yapmak için savaş veren Kach Partisi lideri faşist haham Meir Kahane gibi, en katıksız ve en budala aşırıların cevabı var. Arapları askeri güçle kovması mümkün olmadığından, ülkeyi terk etmek isteyen Araplara vizeler, uçak biletleri ve maddi yardım öneriyor. Başka bir örnek, birkaç ay önce İsrail'de ünlü "transfer" terimini kullanarak, Filistinlilerin "Büyük İsrail"den kitle halinde atılmasını öneren general[5] var.

Sonra, aynı "Büyük İsrail"e, özellikle Judea ve Samaria'ya (Batı Şeria bölgelerinin kutsal adları) bağlılıklarını belirtirken,

3) *Le Monde*, 2 Ocak 1988.
4) Aynı yerde.
5) İhtiyat general Rehavam Zeevi, 17 Ocak 2001'de Filistin Halk Kurtuluş Cephesi tarafından düzenlenen suikasttan önce Ariel Şaron'un hükümetinde turizm bakanı.

bugün "transfer"in uygulanabilir olmadığını fark edenler var. Biliyorlar ki, İsrail'in ABD'ye had safhadaki bağımlılığı, mevcut koşullarda Filistinlilerin bölgelerinden kitle halinde uzaklaştırılmasını imkansız kılıyor.[6] Bölgelere, yıllar önce Siyonist himayesinde gerçekleşen apartheid oluşturmak pahasına, sonsuza kadar tutunmayı tercih ediyorlar. Bu Siyonist sağın ve Tehiya Partisi'nin temsil ettiği aşırı sağın manzarası. Partinin lideri Geula Cohen'in yakınlarda *Newsweek* dergisine aktardığı gibi; "Milyon küsur Arabı burada tutmayı tercih ederim, tüm sorunlara karşın, kontrolümüz altında oldukları yerde. Şu anda, kitlesel bir nüfus transferi ahlaka aykırı olmasa da bana imkansız gözüküyor. Bu, dünyadaki en ahlaklı fikir."[7]

Velhasıl, Siyonist sağın bu "gerçekçiliği" yukarıda anlatılan ikilemi ortadan kaldırmıyor. Ülkede beş milyon ırk ayrımı kökenli Beyazın kendilerinin altı katı sayıda Siyaha hükmetmesi tartışmasını çözemez. İsrail'in Arap çevresinin büyüklüğü ve Filistin bölgesinin küçüklüğü İsrail'in durumunu Güney Afrika'nınkinden nitel olarak farklı yapan etkenler. Bu nedenle ki aslında Siyonist sağ, bunu her zaman açıkça ifade etmese de, demografik tehlikeyi Filistinlilerin "yavaş yavaş" sürülmesi ile yok etmeyi tasavvur ediyor. Siyonist Hareket'in Aralık 1982'deki 30. Kongresi'nde Menahem Begin, Peres'in demografik argümanını istatistikçilerin, Filistinlilerin artan göçünü hesaba katmadıklarından tahminlerinde sıklıkla yanıldığını söyleyerek yanıtladı.

6) Sadece dokuz Filistinli "eylemci"nin uzaklaştırılması bile İsrail'in, Orta Doğu'da olayları sakinleştirmek konusunda endişeli olan ABD tarafından yoğun biçimde eleştirilmesine neden oldu (BM'de bir karşı oy), Filistinlilerin toplu olarak uzaklaştırılması, İsrail hükümetleri tarafından neredeyse sabit bir uygulama haline gelmiş olsa da, tüm bölgeyi alevler altında bırakacaktı –yani, Washington için gerçek bir felaket.
Uzaklaştırmaların uluslararası boyutta kınanması çabası da, mücadele sonucunda kazanılan hakların ne boyutta olduğunu gösterir. Filistin halkının hakları ayaklanma başlayana dek dünyanın gözünde bu kadar aşikar olmamıştı.

7) *Newsweek*, 31 Ağustos 1987.

Son yıllarda 1967 işgal bölgelerindeki Filistinlilere karşı artan baskının, eziyetin ve provokasyonun amacı, bölgeden "gönüllü olarak" ayrılmalarını sağlamaktır.

Aydın Siyonistler kendi açılarından bu seçeneği hayali ve imkansız görürken, "transfer"in sade ve basit olduğunu düşünür. Hayalidir, çünkü Filistinlerin göçünün, doğum hızlarını telafi ettiğini gösteren bir şey yoktur. Aksine, bir dizi etken, Filistinlilerin memleketlerine bağlılığını artırmıştır; göç için çıkışların kapanması –özellikle satın alma güçlerinde büyük düşüş yaşayan Arap-İran Körfezindeki petrol devletlerine– Filistinlerin politik azminin gücü ve Lübnan'daki mültecilerin yaşadığı talihsizlikler.

Filistinliler ancak bir şekilde toplu halde ayrılır; kimsenin gidişlerinin "gönüllü" olduğu hatasına düşemeyeceği şekilde zorla gönderilirlerse. Bu da "gönüllü terk"i "transfer" kadar imkansız hale getirir. Peres, ikiyüzlü edasıyla, İsrail'in "demokratik" ruhunu kaybetmemesi gerektiğini söylerken, imajının bu şekilde bozulmasının Siyonist devlet açısından ölümcül olabileceğini anlatmaktadır.

PERES'İN ÖNERİLERİ

Peres basitçe, Ürdünlülere nüfusun kontrolünü bırakırken, kendisi bölgeleri kontrol etmeyi önermektedir. Haziran 1967 savaşından sonra Yigal Allon tarafından uygulanan Laborite plana göre İsrail kurulacaktı –o güne kadar 55.000 İsrailinin yerleştiği– özellikle İsrail'in "güvenlik sınırı" olarak değerlendirilen Ürdün Vadisi boyunca stratejik koloni ve askeri üs dizisi halinde Batı Şeria'da. İsrail ordusu, Arapların yoğun olduğu bölgelerden geri çekilecekti, ancak onların silahsızlanmasını denetleme hakkına sahip olacaktı. Uluslararası bir konferansta varılan anlaşma –Peres'in bu defa Ürdün'le olan bir tür ikinci Camp David gibi gördüğü– çerçevesinde sivil yönetim ve polis idaresi Kral Hüseyin'e bağlı olacaktı.

İsrail kamuoyunun partisinin planını kabul etmekteki gönülsüzlüğü ve Likud'un "Judea-Samaria" hakkındaki Siyonist demagojisi ile yüzleşme sonrasında Peres, kampanyasını Gazze'nin kaderi üzerine yoğunlaştırmak suretiyle sorunu bölmeyi seçti. Gazze sorunu üzerinde çoğunluğu toplamak çeşitli nedenlerle kolayına geliyor; oraya Batı Şeria'ya olduğu kadar yoğun "kutsal" bağlılık yok; küçük bir bölge (360 km^2), 600.000 nüfusa sahip; asilik konusunda yerleşmiş üne sahip; 2000'den fazla yerleşik İsrailli var. Son ve en önemlisi, Gazze'nin diğer tarafında, ABD gözetiminde silahsızlanması kaydıyla Mısır'a bırakılan, tampon bölge olan Sina Çölü var.

1987 Aralık ayının başında, Gazze kaynaklı, şu anda süren Filistin ayaklanmasının yayılmasından önce, Peres bu bölge üzerine kampanyasını başlattı. Aralık ayı sonunda, Filistin mücadelesi bitmeye yüz tutar göründüğünde yeniden saldırıya geçti. Gazze için teklif ettikleri, Batı Şeria'yı ilgilendirenlerle aynı; ancak ilk planda yerleşim için öngörülen bir rol yok.

ULUSLARARASI KONFERANSLAR ÇIKMAZI

Filistin Kurtuluş Örgütünün ve onun baskın sağ-kanadının lideri Yaser Arafat açıkyüreklilikle protesto etti: "Peres bir Bantustan yaratılmasını teklif ediyor". Sanki Filistin sorununun Ürdün-Filistin konfederasyonuna dayalı bir "pazarlıklı çözümü" için yapılan uluslararası konferanstan başka bir şey beklenebilirmiş gibi –bu FKÖ tarafından 1983 yılında resmi olarak uygulanan ve 1987 yılında yeniden teyit edilen bir yapı. Sanki yeterince açık değilmiş gibi:

"İsrail'in mengenesindeki böyle küçük bir devletin tamamen hayali olan bağımsızlığı bir yana; sırtı bir yandan Ürdün'e ve denize (Batı Şeria), diğer tarafı çöle dayalı olan (Gazze) ve ikisi or-

tasında sıkışmış İsrail ile pazarlıklı bir anlaşma ile İsrail'in 1967 yılında işgal ettiği bölgelerden geri çekilmesi imkansız olacaktı. En iyi ihtimalle, Siyonist devlet Batı Şeria'dan kısmi bir geri çekilmeyi kabul edecekti –neredeyse bölgenin yarısını kapladığı– ve Gazze'de uygulanacak çok sert koşullarla, bu bölgelerin bantustandan[8] farklı olması mümkün olmayacaktı; ve bunun bedeli Sedat tarzı, mutlak politik teslimiyetlerdi.[9]

Aslında, İsrail bu bölgelerden koşulsuz olarak çekilmedikçe Batı Şeria ve Gazze'de Filistinlilerin bağımsızlığı söz konusu olamaz. Ancak mevcut güç ilişkilerinde, uluslararası konferanstan böyle bir sonuç çıkmayacaktır. Bunu başarmak için, işgal güçleri üzerinde dayanılmaz bir Filistin baskısını, onların mücadelesi için Arap desteğini, Siyonist devlet üzerinde güçlü uluslararası baskıyı ve İsrail'in kendi içinde şartsız geri çekilme için etkili bir hareketi bileştirmek gerekecektir. Bugün, bu tarz bir geri çekilişin destekçileri, hem Siyonist karşıtları hem "Siyonist güvercinler" İsrail Yahudileri arasında çok küçük bir azınlığı oluşturuyor. 26 Aralık 1987'deki "Barış Hemen Şimdi" tarafından yapılan çağrıya karşılık gelen 2000 kişi. Ama yukarıda anlatılan diğer üç koşulun gerçekleşmesi onların argümanını destekleyecektir.

Bunun olması için, Filistin kitlesinin Filistin'in kaderine karar verecek uluslararası konferansta, ABD, Sovyet, Arap veya İsrail karşısında en az onlar kadar kararlı bir liderlik altında birleşmesi gerekir. Bu liderlik, Siyonist ordunun 1967'de işgal ettiği toprakların tamamından kayıtsız şartsız geri çekilmesini talep etmek durumunda kalacaktır. Filistinlilerin bağımsızlığının, en

8) Bantustan: Irk ayrımı döneminde siyah Güney Afrikalılar için kabile evi olarak düzenlenen bölgeler.

9) Uluslararası bir toplantı için hazırladığım "Filistin Kurtuluş Örgütü Krizi" başlığı ile basılan bir rapordan alıntı, *International Marxist Review*, vol. 2 no.2, İlkbahar 1987, sayfa 80-81. Raporda FKÖ'nün 1985'deki bölünmesi analiz ediliyor; aynı konuda bu derlemede bkz. "FKÖ: Uzun Yürüyüş... Geriye Marş].

azından Batı Şeria bölgesinde mümkünatı için, tepelerinde dikilen Ürdün tehdidinden de kurtulmaları gerekmektedir. Bu, yalnızca Filistinlilerin kaderini Kral Hüseyin'in ellerine mahkum edecek, şer dolu "konfederasyon" fikrini de kapsayan tekliflerin ortadan kaldırılması anlamına gelmez (Arafat'ın Hüseyin'le olan tüm köprüleri yakmama tutkusu, dile getirmediği, ancak sonradan çok konuşulacak olan "Sürgünde Filistin hükümeti" ilan etmesiyle açıklanabilir). Bu aynı zamanda Filistinlilerin Filistin'deki mücadelesinin, çoğunlukta oldukları Ürdün'deki Filistin mücadelesi ile bütünleşmesi gerektiği; Ürdün baskıcı gücü ve ellerinde en az Siyonistler kadar Filistin kanı bulunan Haşimi monarşisini devirmeye uğraşan kitleler ile birleşik olarak mücadele edilmesi gerektiği anlamına gelir.

FUNDAMENTALİST AKIMIN YAYILMASI

Filistin ayaklanması, alttan, radikal bir liderliğin ortaya çıkışını sağlayacak koşulları yaratıyor olsa da, herkesin kabul ettiği bir şey; bu hareketin geniş ölçüde kendiliğinden ortaya çıktığıdır. Aslında, FKÖ'nün önderliğinde varılan başarılı teslimiyetler çıkmazı ve Filistin direnişinin diğer hiziplerine ülke dışında politik anlamda duyulan genel güvensizlik, son birkaç yılın profili sonucunda Filistin mücadelesinin kendiliğinden dışavurumları ortaya çıktı. Bunlar, İsrailli sosyolog Meron Benvenisti'nin saydığı, Nisan 1986 ile Mayıs 1987 arasında neredeyse her gün meydana gelen 3150 "şiret vakasının" (taş atmaktan silahlı saldırıya kadar) büyük çoğunluğunu oluşturdular.

Güvenilir başka bir seçeneğin yokluğu nedeniyle, Filistin kitlelerinin çoğunluğu FKÖ liderliğini desteklese de, yeni nesil, süregelen ayaklanmanın tecrübesiyle çoktan radikalleşmiş durumda. Umalım ki bu radikalizasyondan bir sol-kanat liderliği baş

versin. Eğer bu gerçekleşmezse, İslami fundamentalist akımın tek kazançlı çıkacak olması gibi büyük bir tehlike sözkonusu. Bu akım, Filistinliler arasında zaten hızla büyüyor, özellikle Gazze'de. Ama böyle bir gelişme, FKÖ liderliğinin yürüttüğü politikalardan daha trajik ve yıkıcı bir etki yaratacak. [...]

AYAKLANMANIN DÖRDÜNCÜ AYI[1]

1988

Bu makalede, Intifada'nın yarattığı durumun en olası sonucu olarak gördüğüm ve aynı zamanda ABD'nin de desteklediği Allon Planı üzerinde durdum. İki önkoşul hâlâ eksikti; "İşçi partisinin seçim zaferi" ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün İsrail'in devlet olma hakkını tanıması. Bu, projede FKÖ'nün de yer almasını sağlayacaktı. Filistin örgütü, Ekim 1988'de ikinci koşulu yerine getirecek[2] ve Washington ile pazarlıkların önünü açacaktı. İlk koşul olan İşçi partisinin seçim zaferi ise 1992'de gerçekleşecek ve Oslo anlaşmalarını başlatacaktı.

Filistinlilerin Batı Şeria ve Gazze'deki cesur ayaklanmasının dördüncü ayının eşiğinde, ABD Dışişleri Bakanı George Schultz yeni bir Orta Doğu turuna çıktı. Bunun nedeni, yakın gelecekte, Filistin gençlik hareketinin zayıflaması olasılığının görünmeyişiydi. Aksi takdirde, Schultz bölgeyi ziyaret etmek ve kendi varlığından kaynaklanacak yeni bir isyan dalgasını engellemek için ayaklanmanın sonlanmasını bekleyebilirdi. Ancak, 9 Aralık 1987'de

---

1) Yazım tarihi, 25 Şubat 1988.
İlk olarak, *International Viewpoint*'te (no. 136, 7 Mart 1988) yayımlandı.
2) Bkz. Bu derlemede, "Filistin Kurtuluş Örgütü Nereye Gidiyor?"

başlayan ayaklanma, bundan yaklaşık üç ay sonrasında, bir maraton koşucusunun dayanma gücünü kazanmış gözüküyordu.

İçinde Suriye Golan Tepeleri'nin de bulunduğu, İsrail'in 1967'den bu yana işgali altındaki bölgelerde, Arap gençlerinin ayaklanması işgalcilere karşı giderek bir gerilla savaşını andırıyor. Bu gerilla savaşında savaşçıların silahları yok ama taşları var. Çok sayıda Filistin genci, Kutsal Kitap'taki Davut'a yaraşır bir taş atma ustalığına erişmiş durumda.

MÜMKÜN OLAN EN SERT KINAMA

Bu genç insanları hiçbir şey durdurmuyor –ne metal yahut plastik kurşunlar ne de polis zoru. İsrail askerlerinin kanlı hışmının her yeni kurbanı, zaten uzun olan listenin gün be gün uzayışı, isyanın ateşini körüklüyor. Her yeni Filistinli kurban, yolundan sapmış biçimde kendini Nazi barbarizmi ile karşılaştırarak Yahudi kurbanların hafızasını canlandıran sömürgeci ve ırkçı kuruluş için utanç nedeni oluyor. Siyonistler, dar görüşlü, ırkçı bir ruh ile, kendi hareketlerini onaylamayan her Yahudinin durumunu "kendinden nefret"e bağlıyorlar. Ama, bu İsrail güçlerinin baskıcı zulmü karşısında duyulan öfkeyi ifade eden kadınlar ve erkekler arasında, Şamir veya Rabin'den ziyade Holocaust kurbanlarını temsil edecek özellikte olanlar bulunduğu gerçeğinin bir açıklaması değildir.

Siyonistlerin nasıl kınandığını, *New York Times* muhabiri John Kifner'in Kudüs'ten bildirdiği tepkiden daha etkili ne ifade edebilir: "Şık bir butikte, orta yaşlı bir tezgahtar kadın *Jerusalem Post*'ta İsrailli askerlerin Filistinlileri hırpalamak için götürdüğü boş bir arsadaki kan sıçramış duvar hakkında yazılmış bir makaleyi okurken elindeki sandviçi bırakarak, "Daha fazla yiyeme-

yeceğim. Bu, kamplarda yaptıklarının aynı. Daha fazla yiyemeyeceğim..."[3] dedi.

Bununla beraber, İsrail ile başka bir durum arasında bir paralellik kurulacaksa (her ne kadar sistemlerin baskıcı vahşetinin ulusal, ırkçı veya sosyal zulmünde kaçınılmaz ortak yanlar olsa da); Yaser Arafat'ın yakın zamanlı bir BM oturumundaki şifahi abartmalarında İsrail askerlerinin "Nazilerin gaddarlığını geçtiği"ni[4] dile getirmesine karşın; bu durum Nazi Almanyası değildir. Böyle abartmalı ifadeler, cesur mücadelerin üç ayda Filistin Kurtuluş Örgütü'nün yirmi yılda kazanabildiğinden daha fazla sempati toplayan Filistinlilerin işine yaramamaktadır.

GÜNEY AFRİKA AYNASI

İsrail ile Güney Afrika arasında, her geçen yıl doğrulanan gerçek bir benzerlik var. Bu öyle açık ki, genelde İsrail tarafındaki Amerikan medyası bile bu benzerliği vurguluyor. Bugünün sorunu, artık 1967 öncesinde olduğu gibi, seçkinci bir İsrail demokrasisi içinde, ikinci sınıf vatandaş olmaya mahkum bir azınlığın varlığı değil. Bugün, İsrail yönetimindeki nüfusun üçte birinden fazlasını temsil eden bir toplum üzerine uygulanmaya çalışılan gerçek bir ırk ayrımı söz konusu.

İsrail'in Filistinlilere uyguladığı ırk ayrımının çeşitli unsurları arasında (ayrımcılık, hakların inkarı, hareket özgürlüğünün kısıtlanması, aşırı sömürü vb.); iki devlet arasında şimdi daha öte bir benzerlik var: durumun kalıcı bir unsuru olarak yerli gençlerin isyanı. Hatta bu durum, Şimon Peres'e yakın bir kişinin, Shlomo Avineri'nin yakınlarda, İsrail'in 1967'de işgal ettiği bölgeleri elinde tutması halinde "gelecek 15 yılın son birkaç haf-

3) *International Herald Tribune*, 26 Ocak 1988.
4) *Le Monde*, 21-22 Şubat 1988.

taya benzeyeceğini" söylemesine neden oldu. Bu hızla, 2000 yılında "Aynaya bakacağız ve Güney Afrika'yı göreceğiz"[5]

Newsweek dergisinde, İsrail'in sol-kanat Siyonist sosyologu Meron Benvenisti aynı benzetmeyi yaptı: "Bu sivil savaşın zaman seyrini anlamak için, hatırlamak gerek[...] Güney Afrika'da siyah-beyaz arasındaki vahşi yüzleşmeyi başlatan Sharpeville katliamı 1960 yılında ortaya çıktı. Gelecek buydu."[6] Benvenisti'nin makalesinin başlığı daha etkili olmazdı: "Israel's Apocalypse Now"

UZUN BİR SÜRE AYAKTA KALMAYACAK BİR EFSANE

Uzatmalı Filistin isyanının doğal sonucu, Siyonist ordunun, Güney Afrika silahlı kuvvetleri gibi kontrolü altında tuttuğu bölgelerin içine doğru giderek daha fazla yönelmesidir. Koloni tarzı yayılma ordusu ve devrim karşıtı müdahaleye hizmet etmesi doğal kökenine ek olarak, *Tsahal*, İsrail Savunma Gücü zorunlu askerlik ordusu olmasına rağmen jandarmanın en berbat özel birliklerine iş bırakmayarak, sözde "savunma" ordusu olmasıyla birlikte içerde baskıyı sürdürme gücü görevini de yürütmektedir. İsrail toplumunda ve politikasında zaten her yerde hazır ve nazır olan *Tsahal*'ın rolü giderek büyüyecek. İsrail'in miti olan, örnek demokratik devlet, çoktan büyük bir darbe aldı.

İsrail'in bir başka görünümü, Siyonist liderlerin "Yahudi" devlet olma özelliğini korumak istemesi. Bugün, Peres'in temsil ettiği aydın Siyonistler, Siyonist devletin uzun vadeli kurtuluşunun, bağımlı olduğu Batı yardımı açısından önem taşıyan demokratik ününü korumasına dayalı olduğunu düşünüyor. Bunu

5) *Washington Post*'tan Glenn Frankel tarafından *International Herald Tribune*'den alıntı, 26 Ocak 1988.
6) *Newsweek*, 25 Ocak 1988.

sağlamanın ve yanı sıra ülkenin "Yahudi" karakterini korumanın tek yolu ise 1967'de işgal edilmiş bölgelerin, geniş ölçüde Arap halkının bulunduğu kesimlerinden kurtulmak. Bu bölgelerden tatmin edici bir geri çekilme olduğu takdirde İsrail'in güvenliğinin tehdit edileceğine karşı çıkan Siyonist sağa karşı, İşçiler şu garantiyi verdi: Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinlilerin kendi geleceklerini belirlemelerine izin vermek ya da bu bölgelerdeki kontrolden vazgeçmek konusunda sorun yok. Sorun, Ürdün polisinin gözetimi altındaki halkların idaresi ve özellikle Batı Şeria'yı Ürdün arazisinden ayıran Ürdün Nehri ve Ölü Deniz boyunca askeri üslerden oluşan bir şerit oluşturarak bölgelerin askeri kontrolünü korumak.

ESKİ BİR HİLE

Bu İşçi Siyonist politikası, 1967'den itibaren mimarı Yigal Allon tarafından uygulanmıştı. Ancak, 1971'den sonra, Ürdün Kralı Hüseyin'i kralhığındaki Filistin direnişini güvenilir koşulları oluşturmak suretiyle kırmayı başardı. Devamında aynı dönemde Moşe Dayan tarafından olayların gidişatına karşı oluşturulan politika şöyleydi: "İsrail ve Arapların uyum içinde bir arada olması, ancak İsrail hükümeti ve Savunma güçlerinin gözetimi altında mümkündür; Araplar, bu otorite altında da normal bir yaşam sürebilirler."[7] Bugün, aynı politika Siyonist sağ, özellikle mevcut "Ulusal Birlik Hükümeti"nin başbakanı olan Şamir yönetimindeki Likud tarafından savunulmaktadır. Likud'un bakış açısına göre, İsrail işgalindeki Batı Şeria ve Gazze'nin, burada yaşayan Arapların özerkliği ile yönetimine rıza gösterildiği bir gelecek olamazdı.

1978'de sonuçlanan, ABD himayesinde Mısır ve İsrail arasın-

7) 17 Ocak 1972'de Tel Aviv Üniversitesi'nde yapılan konuşma.

da yapılan Camp David Anlaşmaları'nda kabul edilen, belirsiz bir "geçiş" önerisinin kapsadığı özerk yönetim prensibi işte budur. Likud, İsrail'deki seçimleri bir yıl önce kazanmıştı ve gücünün zirvesindeydi. Carter ve Sedat, Mısır başkanının Kasım 1977'de İsrail'i ziyareti ile başlayan süreci riske atamazdı. Dahası, Begin'e Batı Şeria ve Gazze'nin kaderi üzerine imtiyaz sağladılar. 1982'de Filistin savaşçılarının pazarlık sonucu İsrail ordusunun kuşatması altındaki Beyrut'tan geri çekilmesi olayı ile, aslında Reagan Planı Allon Planı'nın prensiplerini canlandırmış oldu. "Filistinlilerin Batı Şeria ve Gazze'yi Ürdün ile işbirliği halinde yönetmesi, istikrarlı ve uzun vadeli barış için en iyi şans olduğuna ABD son derece inanmış durumdadır."[8]

Bu "barış"ı hayata geçirmek üzere, ABD yönetimi, İsrailli İşçi müttefikleri ve yandaşları Ürdün, İsrail ile Ürdün arasındaki pazarlıkların yapılacağı bir "uluslararası konferans" tasarladılar. Bunun nedeni, Ürdün yönetiminin, Siyonist devletle Sedat-tarzı açık pazarlık yapmak için çok güçsüz oluşuydu.

Süregelen Filistin ayaklanması İşçi Siyonistler ve Reagan yönetimini, konseptlerinin iyi oluşturulduğu konusunda fazlasıyla inandırmıştı. Schultz'un yeni Orta Doğu turu, onu geliştirme çabası dahilindeydi. Yine de, bugün bu politikanın karşısında iki engel vardır. Birincisi, Shultz ve Peres'in, İşçi partisinin seçim zaferi ile üstesinden gelmeyi umduğu Likud muhalefeti. Bu olasılık henüz şekil almamış olsa da, ABD hükümeti, geçici bir biçimde, Camp David anlaşmalarında yer alan özerklik fikrine dayalı olarak, yeniden görüşmelerle biraz daha vakit kazanmaya çalışıyor. Shultz bu öneriyi götürürken Şamir ve berberindeki Filistinlileri yumuşatmayı umuyor.

8) Ronald Reagan'ın 1 Eylül 1982 açıklaması.

FİLİSTİNLİLERİN SÖZCÜSÜ KİM?

Diğer engel, elbette, Filistinlileri kimin temsil edeceği. Filistin sorununu çözüme kavuşturmak için Filistin Kurtuluş Örgütü etrafında toplanmak giderek imkansız görünse de, diğer yandan, bu örgütün İsrail'in devlet olarak varolma "hakkı"nı tanımaması nedeniyle, Washington ve Peres için bir arabulucu olması da kabul edilemez. Ancak mevcut şartlarda bu hakkı tanıması 1982 yılından beri kapitülasyonlar sonucu zayıflamış olan örgüt içinde yeni bir bölünme yaratacaktır. Bu, Arafat liderliğinin bıraktığı son kozdur. Önerilen "uzlaşma"da kendine ayrılan rolü kesin güvenceler olmaksızın kabul etmek konusunda tereddüttedir. FKÖ, bu son taviz dışında her şeyi zaten kabul etmiştir. Arafat'ın son haftalarda oynadığı "Uluslar arası konferans"ı da resmen benimsemiştir.

Başka bir deyişle, uyguladığı geçici politika ile, Filistin Kurtuluş Örgütü Batı Şeria ve Gazze'deki halkın kendini yönetme hakkına sıkıca sarılmak yerine, bu bölgelerin kaderi üzerine İsrail ve büyük güçler ile pazarlık etmeye hazır olduğunu ifade ediyor. Görünen o ki, bu "uluslar arası konferans"tan çıksa çıksa Filistin sorununu kapatmak ve Filistin halkını susturmak amacında bir dikta çıkar...[...]

FİLİSTİN KURTULUŞ ÖRGÜTÜ NEREYE GİDİYOR?[1]

1989

I. UZUN YÜRÜYÜŞ... GERİYE MARŞ

İzleyen üç makale Filistin ayaklanmasının, pek çok açıdan dönüm noktası olan 1988 sonrası bir bilançosunu içerir. 1988, İntifada'nın doruğa ulaştığı yıl olmakla kalmayıp, Filistin'in Siyonist projeye karşı direnişinin uzun tarihi içinde en dikkate değer bölümü olmuştur. Aynı zamanda, FKÖ ile Washington arasında resmi ilişkileri oluşturmak için gerekli oturumları yapan Filistin Ulusal Konseyi'nin toplandığı yıldır. Birinci makale, Filistin örgütünü bu paradoksal sonuca sürükleyen gelişmeleri aktarmaktadır.

15 Kasım 1988'de Yaser Arafat "Filistin devletinin kuruluşu"nu ilan etti. FKÖ'nün Yürütme Komitesi'nin başkanı, FKÖ'nün en önde gelen yapısı olan Filistin Ulusal Konseyi'nin (FUK) on dokuzuncu oturumunun sonunda bu açıklamayı yaptı. Bu açıklama, Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinli kitlelerin cesur ve kesintisiz ayaklanmasının birinci yıldönümünden üç hafta önce; ve Ürdün Kralı Hüseyin'in Batı Şeria –Krallığına 1948 yılındaki birinci İsrail-Arap savaşı sonrasında katılan ve İsrail'in

1) Yazım tarihi, 16 Ocak 1989.
İlk olarak, *International Viewpoint*'te (no. 156, 6 Şubat 1989) yayımlandı.

1967 yılında işgal ettiği bölge– üzerinde hak iddia etmediğini resmen açıklamasından üç buçuk ay sonra yapılmış oldu.[2]

FUK'un Filistin devleti hakkında açıklamasının çifte gerekliği vardı.[3] Bir yandan bu açıklama, Hüseyin'in ani kararı ile ortaya çıkan yargı boşluğunu doldurmak için gerekliydi. Diğer yandan ayaklanmanın yaşandığı iki bölge halkının çoğunluğunun beklentilerini cevaplamak açısından gerekliydi. Onların hemen olmasını istedikleri şey, kendilerini Siyonist işgalden kurtarmak ve bağımsız bir devlet kurmaktı. Ancak, kendisi elzem olan açıklama, beraberinde kesinlikle elzem olmayan başka kararları da getiriyordu.

Bunların en kayda değer olanı, BM Güvenlik Konseyi'nin 242 nolu Kararı'nın (1967) belirgin biçimde kabulüydü. Bu, BM Genel Kurulu'nun 181 nolu kararının (1947) kabulüyle birlikte, Siyonist devletin 1967 savaşı öncesi sınırları içinde tanınması demek oluyordu.[4] Bu karar Filistin'deki olsun sürgündeki olsun, Filistinlilerin büyük çoğunluğunun inançlarına ve hislerine teşti.

Mültecilerin ise –Siyonist devletin 1948 yılında kendini kurduğu Filistin bölgesinin % 80'lik kısmından sürülen Filistin halkı– böyle bir tanımayı reddettiğini söylemeye gerek yok. Ama Batı Şeria'da yaşayanların büyük çoğunluğu (yarısından azı 1948'den kalma mülteciler) aynı görüşü paylaşıyor. Bu, FMK'nın son oturumu öncesinde aralarında yapılan bir ankette görüldü ki; soru yöneltilenlerin %98.6'sı bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını onaylarken, ancak %78'i, eğer bu devletin kurulması için önkoşul İsrail devletinin tanınması ise, buna karşı olduklarını belirttiler.[5]

---

2) Gazze Şeridi 1948'de, resmen katılmaksızın Mısır yönetimine geçti.

3) Bu makalenin ikinci kısmı hükümetlerin neden Filistin devletini tanımak için zorlanmaları gerektiğini açıklayacaktır.

4) Bkz. Ek 1.

5) *Al-Hayat* (Londra) 12-13 Kasım 1988. Nazareth'de basılan Vatan Çocuklarının Hareketi (Abna'El-Balad) dergisinde yayımlandı: *Al-Raia*, 25 Kasım 1988.

Bu nedenle, bu karar Filistinlilerin beklentilerine cevap vermedi, ama yine de başka beklentileri kesinlikle karşıladı; özellikle Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan olmak üzere son yıllarda bu yöndeki baskısını gevşetmeyen gerici Arap yönetimlerinin beklentilerini. İkinci olarak, Sovyet bürokrasisinin şefi, Nisan 1988'de Moskova'da Arafat'la yaptığı toplantıda bu yönde öneri yapmakta kararlıydı. Üçüncü olarak, Avrupa, özellikle Mübarek yönetimindeki Mısır ile iletişimde olan Fransız hükümeti, aynı yönde iteliyordu. Son ve en önemlisi, ABD hükümeti, FKÖ liderini belli şeyleri telaffuz etmek zorunda bıraktıktan sonra, tatmin oldu ve 14 Aralık'ta Filistin örgütü ile doğrudan diyaloga girmeye karar verdi.

Şüphesiz, FKÖ yeni ve büyük bir politik dönüş yaptı. Kendi anlam ve önemini kavraması için, Filistin örgütünü bu güne, bu noktaya getiren uzun yörünge üzerinde durmak gerekiyordu.

FKÖ'NÜN KURULUŞU

FKÖ, Arap devlet başkanlarının Ocak 1964'de Kahire'de toplanan birinci zirvesinde oluştu. Aynı yıl Mayıs ayının sonunda Kudüs'te, üyeleri, Arap devletlerinin kontrolünde belirlenen FUK'un birinci oturumu, Kral Hüseyin tarafından açıldı. FUK bundan sonra, zorunlu olarak Filistin burjuvazisinin temsilcilerinden ve aralarında sofu kimselerin de bulunduğu önde gelenlerinden oluştu. Tugayları, her devletin silahlı kuvvetlerine bağlı olan bir ordu (Filistin Kurtuluş Ordusu) kuruldu.

Aynı zamanda, Filistin ve Arap milliyetçi mutabakatını yansıtan bir Ulusal Berat benimsendi. Berat, "Üzerinden ne kadar zaman geçmiş olursa olsun, 1947 senesinde Filistin'in bölünmesinin ve İsrail'in ortaya çıkışının geçerliliğinin olmadığını, çünkü bu durumun Filistin halkının isteklerine ve kendi toprakları

üzerindeki haklarına aykırı olduğunu" belirtti. Diğer yandan, bu Berat İsrail tarafından işgal edilmemiş olan Filistin bölgelerini –Batı Şeria ve Gazze– FKÖ'nün bağımsızlık çemberinin dışında tuttu. Beratta, Filistin'in bağımsızlığı "tüm Arap milletinin, hükümetlerin ve halkların, Arap Filistin halkının" sorumluluğu olarak değerlendirildi. Son olarak, İsrail devletindeki Yahudi sakinler ile karşılaştırıldığında, Berat sadece, Filistin'de yaşama hakkı olan Filistin kökenli Yahudiler ile diğerleri –ki bunlar ezici çoğunluktu– arasında bir ayırım önerdi.

1964'den itibaren farklı Filistin hizipleri ve Baas partisinin sol kanadı FKÖ'ye meydan okudu.[6] Yaptıkları tamamıyla doğru eleştiriler, örgütün özerkliğine dayalı iki ana tema üzerineydi. Birincisi, Filistinlilerin kendi temsilcilerini kendileri seçme talepleriyle karşılık verdikleri, FUK'un kurulma yöntemiydi. İkincisi ise, yerine, Arap devletlerinden bağımsız bir ordu tasarısını getirdikleri FKÖ'nun yapısıydı.

FETİH

Milliyetçiliği güçlü biçimde İslam ile karışmış olan bir küçük burjuva grup olan Fetih, ivedi ve özerk bir Filistin silahlı mücadelesi fikrini somutlaştırdı. 1 Ocak 1965'de, diğer tüm gruplardan önce, İsrail'e karşı ilk komando savaşını başlatarak büyük prestij kazandı. Böylece, Arap orduları Haziran 1967'de İsrail karşısındaki yenilginin acısını yaşarken, Fetih, Filistin halkını sürükleyen, diğer Arap ülkelerindeki gençlere de yayılan, olağanüstü radikalleşme dalgasından yararlanmak için en iyi konuma sahipti. Radikalleşmenin baskısıyla 1 Eylül 1967'de Hartum'daki Arap zirvesi, İsrail ile olan ilişkilerinde, ünlü üç "hayır"ı be-

6) Bu hizip Suriye'de Kasım 1970'de Hafız Esat tarafından görevden alındı ve bastırıldı.

nimsedi; "Barışa hayır, tanımaya hayır, pazarlığa hayır." Üç aydan kısa bir süre sonra, Mısır ve Ürdün, BM 242 sayılı kararını kabul ederek bu üçlüye ihanet etti.

Filistin radikalleşmesini durdurmaktan aciz Arap devletleri, onunla yüzleşerek yönetimi ele almaya hazırlandı. Kasım 1967'de Baasçı bir akım gibi, Halk Cephesi'nin (FHKC) kuruluşu ile uç sol bir Filistin akımının ortaya çıkışı ile karşı karşıya gelen Mısır ve Suudi Arabistan Yaser Arafat'ın Fetih'ini desteklemeyi seçti. Mısır, Fetih'e, büyük oranda Mısır'ın kontrolü altında olan Filistin Kurtuluş Örgütü'nün yönetimini teklif etti. Suudi Arabistan ise petrodolarlarını Filistin hareketine akıtmaya başladı. Böylelikle Filistin hareketi herhangi bir özgürlük hareketinin sahip olmayı hayal edebileceğinden fazlasına çabucak sahip oldu.

FUK'un Temmuz 1968'de Kahire'de toplanan dördüncü oturumu, FKÖ'ye Suudilerin katılımı için, Fetih'in isteğiyle Ulusal Berat'ta değişiklik yapıldı. Berat, Fetih'in ideolojik sınırlamaları açısından, daha radikal bir hale gelmişti; "Filistin'i kurtarmanın tek yolu silahlı mücadeledir." Artık bu Batı Şeria ve Gazze'yi de içeren tüm Filistin demekti, çünkü bu bölgeler de 1967'de Siyonist işgale uğradı. Olay tam anlamıyla Filistin halkının "silahlı ihtilali"ydi. Arap ülkelerine düşen de bu mücadeleyi maddi yardım vererek desteklemekti.

MAKSİMALİZM VE MUHAFAZAKARLIK

Fetih'i karakterize eden milliyetçi maksimalizm, Berat'ın yeni 21. bölümünde geçer ve "Filistin'in tümden kurtuluşunun yerini alan tüm çözümler"i reddeder. Bu bölüm, Filistin içi sınıf mücadelesi ile Arap devletlerine karşı politik mücadeleyi de belirgin biçimde reddeder. Burjuva FKÖ ile küçük burjuva Fetih arasında bir buluşma zemini olan bu sosyo-politik muhafazakarlık, çoğu

Arap ülkesinin Fetih'e destek vermesinin esas nedeniydi. Beratın 27. bölümü, "FKÖ tüm Arap ülkeleriyle işbirliği yapmalıdır" diye şart koşar. "Hiçbir Arap ülkesinin iç ilişkilerine karışmamalıdır."

Ocak 1969'da, FUK'un beşinci oturumunun arifesinde, Fetih, FKÖ'nün kabul ettiği bir bütünleyici platformu benimsedi. 242 sayılı kararı "kesin biçimde reddetti" ve ilk kez olarak, "dinine bakılmaksızın tüm yurttaşlarının eşit haklara sahip olacağı" demokratik bir devlet perspektifini öne çıkardı. Berat ile kıyaslandığında bu şüphesiz ileriye doğru bir adımdı, ancak sınırlamaları aşikardı; İsrail-Filistin sorununun "demokratik" (burjuva) çözümü olasılığına inanç; Filistin'in sınırlı bölgesel çatısı altında bir çözüm (en cömert hipotezle, aşağı yukarı eşit sayıda Arap ve Yahudinin bir Filistin devletinde beraber yaşaması); ve son olarak İsraillileri sadece dini bir topluluk olarak gören, Filistin'de Siyonist kolonileşmenin yarattığı yeni topluluğun milli karakterini görmezden gelen bir çözüm.

SOL VE FKÖ

Bir ay sonra FUK'un beşinci oturumu Kahire'de toplandığında, Fetih'in FKÖ'ye entegrasyonu tamamlandı ve Arap destekçilerinin takdisi ile, Arafat FKÖ yönetimini devraldı. Bu, küçük burjuva bir hareketin, Arap petrodolarlarının hızlandırdığı bir bozulma sürecinde, Filistin burjuvazisinin yaygın ve doğrudan yansıtıldığı burjuva bir yapı içinde erimesiydi.

İlk zamanlar, küçük burjuva sol bir milliyetçi örgüt olan FHKC [Filistin Halk Kurtuluş Cephesi], demokratik olmayışına meydan okuyarak FKÖ'ye katılmayı reddetti. Kendisine bazı ufak konumların önerildiği FUK'u boykot eden FHKC, Ürdün'deki Filistinliler arasında "ulusal konsey" tabir ettiği 40 toplantı düzenledi. Bununla beraber, sonunda Filistin silahlı

mücadele örgütlerinin cephelerinden biri olma talebiyle, FKÖ'ye katıldı. Sonrasında, bugüne kadar, FUK'un oluşumunun, üyelerinin gerçekte neyi temsil ettiğine bakılarak yenilenmesini talep etti.

Şubat 1969'da, Naif Havatme yönetimindeki bir sol grup George Habaş'ın FHKC'sinden, Filistin Demokratik Halk Cephesi'ni (FDHC) oluşturmak üzere ayrıldı. Ortaya çıkışının ilk iki yılında, FDHC devrimci Marksizm'e en yakın Filistin örgütüydü. Eklentisizm ve teorik kafa karışıklığı ile Troçki'den bile alıntı yapmakta tereddüt etmiyordu. Filistin sorununun çözümü için, sosyalist, federal bir Arap devleti, Yahudilerin "kendi milli kültürü"nü geliştirebileceği bir Filistin devletinin çatısı altında devrimci sosyalist çözüm perspektifi öne sürdü. Troçkist grupların 1974 yılında, bölgede benimsediği tarzda bir enternasyonalist programın yokluğuna rağmen,[7] FDHC tezleri, Filistin direnişinin diğer eğilimlerinden daha ileri durumdaydı.

Israrlı direniş düşüncesinden ilham alan bir yaklaşımla, FDHC Fetih'in Filistin ve Arap politikalarını, özellikle de "milli birlik" düşüncesini ve "Arap devletlerinin iç ilişkilerine karışmama" ilkesini eleştirdi. Bu ilkenin, Filistin merkezli dar bir bakış açısından bile, ne kadar zarar verici olduğunu açıkladı. Öyle ki, Filistin direnişi, Filistin'in iç işlerine karışmakta tereddüt etmeyen Arap devletlerinin toprakları üzerinde gelişiyordu.

FDHC, Filistin "ulusal birliği"nin, "feodal lordlara ve milyonerlere dayalı olarak kurulduğunu... Milyonerlerin, bankerlerin ve büyük işadamlarının hareketiyle yönetilen Filistin tepkisinin temsilcilerini bir araya getiren FUK'a, savaşçı örgütlerin temsilcilerinin

7) *La Révolution Arabe*, Cahier Rouge, n° 3, Haziran 1975. Bu karar, Orta Doğu'da sosyalist bir devrim kapsamında Siyonist devletin yıkılmasından sonra, "Filistin'deki Yahudi azınlığın, Filistin topraklarının bir bölümünde kendilerine ait bir devlet kurarak" Filistin Arap halkına zarar vermemek kaydıyla kendilerini yönetme hakkını öngörüyordu.

dördüncü oturumdan sonra katıldığını" belirtti.[8] FUK'un bu radikal eleştirisi, FDHC'yi ihtilal sürecinde FUK'u ve diğer FKÖ yapılarını propaganda platformu olarak kullanmaktan alıkoymadı.

Fetih'in Filistin hareketi üzerindeki hegemonyası ve sağcı kendi kendini sınırlaması, olağanüstü elverişli dış koşullara rağmen Ürdün'de 1970-71'de hareketin yenilgisine neden oldu. Filistin solu bu yenilgiden sağ kanadı sorumlu tutarak "karışmama" ve "Arap saflarının Siyonizme karşı birleşmesi" altında ezildi.

DEVLETSİZ BİR DEVLET AYGITI

Felaketin ölçüsü –Filistinlilerin katliamı ve Filistin direnişindeki temel kitle tabanının kaybı– Lübnan'a çekilmiş olan tüm hareketin sağa doğru kayışında ifadesini buldu. 1972'den itibaren, Havatme'nin FDHC'si Sovyet yanlısı Stalinist akım ile aynı hizaya gelmek yönünde dönüş yaptı. Ancak bu, Fetih'in yaşadığı çifte dejenerasyonun –bürokratik ve burjuva– ölçüsü yanında ufak bir dejenerasyondu. Fetih, FKÖ'ye öylesine entegre olmuştu ki, bu iki yapıyı ayrı düşünmek zordu.

Bundan itibaren, Fetih/FKÖ'nün "en ucuz maliyetle bir devlet arayışında olan devletsiz bir devlet aygıtı"[9] olduğunu açıkladık. "Yaser Arafat'ın ofis sorumlusu"[10] tarafından kaleme alınan "FKÖ'nün yapıları" hakkındaki rapor, Filistin örgütünün mahkemeleri, hapishaneleri devlet yönetiminde yer alan çeşitlilikteki departmanları içeren farklı yasama, yürütme ve yargı yapılarından bahsediyor ve şöyle sonuçlanıyordu; "FKÖ, haklarını ulusal

8) FDHC, *Hawla azmat harakat al-muqāwama al-filastīnyya* (Filistin Direnişçi Hareketi'nin Krizi Üzerine), Beyrut: Dar at-Talia, 1969, s. 78, Arapça orijinalinden çeviri.

9) FKÖ'nün 1974'de bürokratik burjuva dönüşümünü ilk olarak, "Filistin direnişi: yozlaşma ve perspektifler" başlığıyla *Inprecor*' (İngiliz baskısı) da İngilizceye çevrilerek yayımlanan Arapça bir makalede belirttim. *Inprecor* no.19, 13 Şubat 1975.

10) Fransızca çevirisi *Revue d'études Palestiniennes*'de yayımlandı. No.21, Sonbahar 1986.

kurtuluş için destekleyen diğer örgütlerden tabiatı itibariyle farklıdır. FKÖ politik bir parti değildir; bir kurtuluş cephesinden daha fazlasıdır. Devlet-benzeri yapıya sahip bir kuruluştur."

Fetih/FKÖ'nün bu dönüşümü, kaçınılmaz olarak bir program uyarlamasını gerektirdi. Önceki yılların kamplardaki mültecilerin sosyal tabanına uygun olan maksimalizmi –marjinalleştirilmiş ve yoksullaşmış nüfus– muazzam bürokratik yapı ve hatırı sayılır imtiyazlı zirvesi için artık uygun değildi. Devlet yapısını bölgede uygulamak için, Siyonist devletle ve emperyalizm ile işbirliği pahasına da olsa bir çözüm bulunması gerekiyordu. FDHC, Moskova ile –her zaman İsrail'in "yasallığı"nı tanımış olan ve Filistin örgütlerini tehlikeli uç solcular olarak değerlendiren– anlaşarak politik zemin hazırladı. İlk olarak o, Batı Şeria ve Gazze'de bir Filistin devleti ilanını önerdi.

Filistin solunun geri kalanı, Fetih'in sol kanadı ve FHKC, çarpıştılar. Bu olaylar, haklı olarak projeyle ilişkilendirildi; pazarlıkla yapılan bir anlaşmanın perspektifi ve FHKC'nin inkarına rağmen, Siyonist devletle barış içinde birlikte yaşama; kısaca, 1967 işgaliyle ülkenin sadece %20'si kalmasından bu yana uzun bir yol kat etmiş olan Filistin sorununun bir şekilde ortadan kaldırılması. Ancak bu ayrı akımların maksimalizmi, geçişsel bazı karşı çözümler üretmelerini engelledi, "İsrail'in 1967'de işgal ettiği bölgelerden kayıtsız şartsız ve tam olarak geri çekilmesi"[11] gibi.

Bununla birlikte, Fetih/FKÖ, Arap destekçilerinin gözündeki yararlılığını korumak için Lübnan kamplarında oluşmuş toplumsal bir tabana bağımlı kaldı. Programını uygulamak için uygun siyasal koşullara ihtiyacı vardı. Bu koşullar, Ekim 1973 savaşında Sedat yönetimindeki Mısır tarafından tesis edildi. Bu sa-

11) Bu talep Bölgenin Troçkistlerinin 1974 programında (bkz. 6 numaralı dipnot), bu bölgelerde "İşçi ve köylü, ulusal devrimci iktidarı olarak, Filistin veya Ürdün/Filistin hükümeti" perspektifine bağlı olarak yer aldı.

vaş Arap ve Filistin ihtilalci solu tarafından "hesap görme" [siyasal] olarak tanımlandı. Ekimdeki Arap zaferi Sedat'a, beş yıl sonra Camp David'e giden yolu açan politik imkanlar sağladı. Bu yöndeki ilk girişim ABD ve SSCB gözetimindeki Cenevre Konferansı'ydı. Bu konferans, İsrail-Arap ihtilafına çözüm getirmek üzere pazarlıkları başlattı.

Fetih/FKÖ olası anlaşmadan istifade edebilecek bir konumda durmak zorundaydı. İsrail'in Batı Şeria'dan çekileceği düşüncesiyle, aynı bölgede hak iddia eden Kral Hüseyin, FKÖ'nün doğrudan rakibiydi. Bu nedenle, bu bölgede bağımsız Filistin hükümetinin kurulmasının talep edilmesi gerekiyordu. Yine de, tabanın baskısının –1948 mültecileri– halen çok büyük olması nedeniyle, yeni programın ihanet olarak nitelendirilmemesi için büyük titizlikle hazırlanması gerekti. Sonuçta FUK'un Haziran 1974 "on maddelik programı" ortaya çıktı. Bu program, FKÖ'nün mevcut konumuna göre daha devrimci nitelikteydi.

1974 PROGRAMI

"Demokratik devlet"i "stratejik amaç" olarak yeniden onaylayan ve 242 sayılı kararı reddeden 1974 programı, FKÖ'nün "Filistin'in kurtarılmış herhangi bir bölgesinde ulusal, bağımsız ve savaşan bir hükümet" kuracağını vurguladı. "FKÖ'nün, Filistin'in varlığı için karşılığı İsrail'in tanınması, barış, güvenlik sınırları, ulusal haklardan feragat edilmesi vb. olan her tasarı ile savaşacağını" da ekledi. Ayrıca, Filistin halkının Ürdünlü celladına karşı, 1974 programı "Ürdün'de, mücadelelerimiz sayesinde kurulacak olan, Filistin zatiyetine bağlı bir ulusal demokratik hükümet kurulması" amacını açıkça bildirdi

Bununla beraber, bu kararlılığın gerisinde, Filistin kendi içinde Cenevre Konferansı tartışmasına odaklıydı. FHKC, Kon-

feransın Filistin halkının haklarına uygunsuz olduğunu açıkça belirtti. Bununla beraber Fetih/FKÖ liderliği, FKÖ'nün dönüşümünün sayesinde Moskova ile bir anlaşma yaparak konferansa dahil olmanın yolunu aradı. Bu "tarihi sapma"yı kınayan FHKC, "Teslimiyetçi Çözümlere Red Cephesi" oluşturdu ve FKÖ'nün yönetici yapılarından çekildi.

Moskova tarafından kabul görmesi ve Birleşmiş Milletlerce meşruiyetinin tanımlanması ile, Ekim 1974'de FKÖ Birleşmiş Milletler Genel Meclisi tarafından üye ülkelerin, içlerinde Fransa'nın da bulunduğu çoğunluğu tarafından "Filistin halkının temsilcisi" olarak tanındı. Birkaç gün sonra Arap devletleri başkanlarının Rabat zirvesi FKÖ'yü "Filistin halkının yegane yasal temsilcisi" olarak tanıdı. Arap devletleri, sığ istekleri kendilerininkiyle örtüşmeyen Kral Hüseyin'in yerine FKÖ'yü seçmişlerdi. George Habaş'ın FHKC yayın organı *El-Hadaf*'a Aralık 1987'de verdiği uzun mülakat-değerlendirmede açıkladığı gibi Arap devletlerinin FKÖ'ye ihtiyacı vardı:

"Çözüme bağlama politikası, FKÖ içinde egemen olan sağ kanat tarafından uzun süredir özellikle 1973'den sonra izlenmekteydi ve bugün de bu politika devam etmekte... Bu politika, resmi Arap çöküşünü örtüyordu. Siyonizmin varlığı ile yüzleşmekten aciz olan gerici Arap rejimleri, FKÖ'nün kendilerine Siyonizmle barış içinde varolabilme şansını vermesini beklediler. Böylelikle, Mısır'ın yapmış olduğu gibi, Siyonizmi teslimiyetçi bir barışla kabul edeceklerdi[...].

FKÖ'yü yöneten Filistin sağı ile Arap sağı arasındaki ittifak organik bir ittifaktır. Bunun pek çok nedeni arasında baş neden, elbette, Arap sağının, kendi teslimiyetçi politikalarını örtbas etmek için Filistin'e ihtiyaç duymasıdır. Bu ittifak elbette Filistin sağının dengeyi kendi lehine çevirecek, hem finansal olarak hem

de silah anlamında büyük destek alması anlamına gelmektedir."[12]

1977 yılının başında –Ürdün'den sonra, 1975-76 Lübnan iç savaşının başında, sonra Filistin hareketi için ikinci tarihi fırsatı kaçırmış olarak– FKÖ liderliği rotasını iyice sağa çevirdi. Şubat ayında Ürdün kasabı ile resmi bir uzlaşmaya vardı ve Mart FUK'unda nisbi olarak yumuşatılmış bir programı benimsedi. 1977 programı açıkça, FKÖ'nün "tüm konferanslarda, toplantılarda ve uluslararsı girişimlerde Filistin sorununu ve Arap-Siyonist ihtilafını tartışmak üzere bağımsız ve diğer katılımcılar ile eşit şartlarda yer alması"nı talep etti. Bununla beraber amacını, "İsrail'i tanımadan veya barış yapmadan" işgal altındaki bölgeleri kurtarmak olduğunu belirledi. 1974 dönüşünün 1977 metnine de yansıyan tek olumlu sonucu Batı Şeria ve Gazze'deki büyük kitle hareketine çekilen dikkatti. FKÖ liderliği Filistin devleti projesinin buna bağlı olduğunu anlamıştı.

CAMP DAVID

1977 yılının Kasım ayında Mısır başkanı Sedat İsrail'i ünlü ziyareti sonrasında Siyonist hükümet ile doğrudan pazarlıklara başladı. ABD'nin arkalaması ile, 1978 yılında Camp David anlaşmalarını ve ardından 1979'da Mısır-İsrail barış antlaşmasını imzaladılar. Tepki olarak, FKÖ'nün kendisini Cezayir, Libya, Suriye ve Güney Yemen ile yan yana bulduğu bir "Dayanma Cephesi" kuruldu. Bu cephenin baskısıyla, en gerici Arap rejimleri Mısır'la ters düştü.

Ürdün'ün, Sedat tarafından açılan pazarlıklı anlaşma görüşmelerinde yer almak istemesi nedeniyle, FKÖ'nün de içinde bulunduğu "Dayanma Cephesi" Kasım 1980'de Amman'da toplanan Arap zirvesini boykot etti. 1979 İran devrimi etkisini hisset-

12) *Al-Hadaf*, no. 892, özel sayı, Aralık 1987.

tirdi. FHKC liderliğindeki "Red Cephesi", 1981 yılında FKÖ'nün yönetici yapılarına geri döndü.

İsrail'in Haziran 1982'de Lübnan'ı işgali FKÖ'nün önceki beş yılda izlediği politikaların düzeltilmesine ölümcül bir darbe oldu. Ancak Fetih/FKÖ liderliğinin, onun Ürdün'ü 1971 yılında boşaltması sonrasında politik dönüşünü yapmak için iki yıla ihtiyacı varken, Beyrut'un boşaltılması sonrasında derhal sağa yeni dönüşünü gerçekleştirdi.

1 Eylül 1982'de, Filistin savaşçılarının son kısmı Beyrut'u terk ederken, Ronald Reagan, İsrail'in bu bölgelerden geri çekilmesinden sonra "Filistinlilerin Batı Şeria ve Gazze'de Ürdün ile işbirliği ile kendi yönetimlerini kurması"nı öngören bir barış planının ilanıyla FKÖ liderliğine olta attı. Filistinlileri İsrail'i ve "güvenli bir gelecek hakkı"nı tanımaya çağıran ve pazarlık zemini için 242 sayılı kararın erdemlerini öven Reagan; "Hararetle umuyorum ki Filistinliler ve Ürdün bu fırsatı değerlendirir" diye ekledi.

ABD başkanının dileği kısa sürede oldu. 20 Eylülde, Sabra ve Şatila şehitlerinin kanı daha yerdeyken, Kral Hüseyin FKÖ'yü gelecek bir Ürdün-Filistin "konfederasyonu"nu tartışmak üzere çağırdı. Arafat, kralın davetine cevaben 9 Ekim'de Amman'a gitti. Birkaç ay önce, böyle bir jest düşünülemezdi. Bununla beraber, Filistin savaşçı tabanının Arap dünyasının dört bir köşesine dağılması FKÖ liderinin elini boş bırakırken, bir yenilgi havası yayıldı. Yine de, FUK'un yeni politikasını kabul etmesini istedi.

Şubat 1983'de Cezayir'de buluşan Konsey, milliyetçi hizipleriin uğraşlarına ve solun yöntemlerini yumuşatmasına karşın, FKÖ'nün yeni, sağa doğru kayışını belirleyen bir politik kararı benimsedi. Uzlaşma yolu olarak, karar "Ürdün ile gelecekteki ilişkilerin, iki bağımsız devlet arasında konfederal bir zemin üzerinde kurulması gerektiğini" belirledi. Aynı zamanda, Ürdün

ile ortak bir delegasyonun (açıkça söylenmese de anlaşma pazarlıkları için) kurulması fikrini de alenen reddetti. Arafat liderliği, becerikli bir biçimde, Reagan'ın planından birkaç gün sonra yayımlanan Brejnev planı için ısrarlı desteğiyle FUK'u kazandı. Çok iyi biliyordu ki FKÖ solu muhalif olamazdı, Moskova ile uzun zamandır anlaşmalı olan FDHC de, 1980'den beri FDHC'nin adımlarını izleyen FHKC de.

BREJNEV PLANI, REAGAN PLANI

Brejnev Planı, Kasım 1988'deki FUK'da sansasyon yaratacak tüm bileşenlere sahipti. İsrail'in varolma ve güvenlik "hakkı"nı tasdik etti ve İsrail ile, Batı Şeria ve Gazze'de kurulacak Filistin devletinin de dahil olduğu komşuları arasında barış çağrısında bulundu. Tüm bunlar büyük güçlerin "BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri"nin gözetiminde "Orta Doğu üzerine bir uluslararası konferans" aracılığıyla yapılacaktı.

Aslında, Arafat, Kral Hüseyin tarafından seçilen Reagan Planında daha fazla rol aldı. Bu plan, barış pazarlıkları için ortak delegasyon prensibine bağlı kalınmasını –Ürdün delegasyonu içinde Filistin delegasyonunu içeren– talep ediyordu. Bu noktada –FUK'un çoktan reddettiği– Fetih lideri, Filistin solunun ve Suriye'nin (Golan Tepeleri 1967'den beri İsrail'in işgali altında olan fakat Reagan planında açıkça bahsedilmeyen) ve kendi hareketinden bir kesimin vetosu ile karşılaştı. Tüm bu muhalif güçlerle boğaz boğaza gelme kararı aldı.

Suriye destekli muhalifleri [Fetih'in ayrı görüşteki kanadı] ile savaştan sonra Lübnan'ın kuzeyini boşaltan Arafat, doğrudan, Camp David barış anlaşması sonrasında Mısır'a karşı başlatılan Arap boykotunu kırarak başkan Hüsnü Mübarek ile görüşmek üzere Mısır'a gitti. George Habaş Arafat'ın azledilmesini istedi

–boş umut! Bu olayı takiben, Fetih/FKÖ, Kasım 1984'de yine Amman'da FUK'un onyedinci oturumunu düzenledi.

İki küçük Irak yanlısı grup dışındaki diğer tüm Filistin örgütleri bu oturumu boykot ettiler. Oturumu, yirmi yıl önce, FUK'un ilk oturumunu açmış olan Kral Hüseyin açtı. Kral Hüseyin geçen zamanda onbinlerce Filistinliyi katletmişti.

1984 FUK Arafat'ın politikasını kabul etti; Mısır ile ilişkilerde olduğu gibi, Ürdün ile "ortaklaşa hareket". Şubat 1985'de FKÖ lideri Kral Hüseyin ile Amman anlaşmasını sonuçlandırdı. Bu anlaşma, "Güvenlik Konseyi kararlarını içeren" (242 sayılı karara anıştırma) BM kararları zemininde, "uluslararası konferans" çatısı altında yapılacak "barış pazarlıkları"nda "ortak delegasyon" kurulmasını içeriyordu. Anlaşma aynı zamanda "Ürdün ve Filistin devletleri arasında Arap konfederasyonu" kurulmasını da öngördü.

Bu balayı çok sürmedi. Hüseyin bu esnada aslında, İsrail'de Şimon Peres'in liderliği altında Batı Şeria "işlevlerini paylaşmak" üzere yeniden işbaşında olan eski İşçi Siyonist arkadaşları ile bir plana son şeklini veriyordu. İşçi Partisi Ürdün'le bir anlaşma yapmaya ve 1967'de işgal edilen bölgelerin kısmen geri alınmasına sempatiyle yaklaşıyor, ancak FKÖ ile bir şey yapmak istemiyordu. Hüseyin, FKÖ'nün güçsüzleştiği yargısına vararak ve onun 242 sayılı kararı –İsrail ile herhangi bir barış pazarlığı için vazgeçilmez koşul– açıkça tanıma konusundaki tereddüdünü bahane ederek, Şubat 1986'da aniden FKÖ paketini gönderdi. Tek başına Amman anlaşmasını "askıya almaya" karar verdi.

"YENİDEN BİRLEŞME"

Politikasının bu tümden ve acınacak yenilgisini takiben, Fetih/FKÖ liderliği geri adım atmak ve Sovyetler Birliği'ne müttefik gruplarla anlaşmak konusunda büyüyen bir baskı –kendi iç

saflarının da dahil olduğu– altına girdi. Yine de, bir yıl boyunca müttefikleri Suudi, Irak ve Mısır rejimlerinin de müdahalesiyle, Ürdün hükümeti ile yeniden bağ kurmaya uğraştılar. Bu girişimlerin başarısız olmasıyla, FKÖ Moskova'nın, FKÖ'nün "yeniden birleşmesi" çalışmalarını kabul etti –bu da FHKC ve FDHC'nin birleşik örgüte yeniden entegre olması anlamına geliyordu.

Yeniden birleşme Nisan 1987'de Cezayir'deki FUK'da karara bağlandı. Bununla birlikte, Suriye rejimine bağlı milliyetçi hizipler mesafelerini korudular, bunlara Fetih'in muhalif kanadı da dahildi. Bunun anlamı, Filistin sağının olumsuz bilançosuna rağmen, Arafat'ın Ürdün macerası öncesindeki konuma dönüş olmayacağıydı. Bunun yerine, sağa karşı 1983 FUK'undan daha sempatiyle yaklaşan güçlerin ilişkilerinin çatısı altında, sonuç, Moskova'nın öne sürdüğü solun da dahil olacağı oturumlarda yeni bir uzlaşmaya varılmasıydı. Bu solun en radikal hizibi, FHKC, "sosyalizmin anavatanı"nın yanında iyi bir yerlere geliyordu. (George Habaş'ın formülasyonlarına göre, bu kendi cephesinin "küçük burjuva"dan "proleter bir parti"ye "dönüşümü"nün son aşamasıydı.)

Böylelikle 1983-86 arası tartışılan iki kilit konuda –Ürdün ve Mısır ile ilişkiler– FUK'un 1987 kararı, Kral Hüseyin'in kendisi tarafından reddedilen Amman anlaşmasının güncelliğini yitirdiğini belirleyerek Fetih/FKÖ liderliğini eli boş bıraktı. Diğer taraftan, karar "BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin katılımıyla oluşacak Orta Doğu'da Barış için Uluslararası bir Konferans" için desteğini defalarca dile getirirken "242 sayılı kararın reddinin üzerinde durulmasını" yeniden doğruladı. İyi çalışmalarının karşılığında, Moskova şu açıklamayı elde etti: "FUK Uluslararası Konferans'ın tam yetkilendirilmesinin gereğinin altını çizmektedir"

Arap müvekkillerinin –Ürdün, Mısır ve Suudi Arabistan– müşterek baskısı altında, Washington aslında, 1985'den bu yana, Uluslararası Konferans ilkesini yeniden gündeme getirmek amacıyla, Camp David anlaşmalarına doğrudan atıfta bulunmaktan kaçınmıştı. Şimon Peres de buna uymuştu. Yalnızca Likud, Menahem Begin'in kendisinin imzaladığı Camp David anlaşmalarına sıkıca tutunmayı sürdürmüştü.

Filistin solunun tamamının koptuğu ve Moskova ile ilişkilerin soğuduğu dönemdeki 1985 Arafat-Hüseyin anlaşması, Konferans ilkesini de içermekteydi. Ama bu anlaşmada özel koşullar açısından bir kesinliğin olmayışı, anlaşmayı, İsrail ve Ürdün/Filistin delegasyonu arasında doğrudan iki taraflı pazarlıklar için Shultz/Peres'in yaptığı "incir yaprağı" (*Newsweek*'in dediği üzere) yorumu ile örtüştürdü. Shultz ve Peres Suriye ve SSCB'yi gerçek sürecin dışında tutmayı amaçladılar. Bu noktada, FKÖ 1987'de Moskova'nın yanında yer aldı.

İNTİFADA

Ama 1987 FUK'un sona ermesinden kısa zaman sonra Arafat liderliği FHKC, FDHC ve Filistin Komünist Partisi'ni sevindiren bir biçimde, Mısır ile bağlantılarını yeniledi. (Önceden Ürdün Komünist Partisi'nin Batı Şeria bölümü olan Filistin Komünist Partisi (FKP), aynı FUK toplantısında Moskova'yı memnun etmek için FKÖ'ye dahil edilmişti. Telafi için, FKP'den iki kat fazla temsille fundamentalist bir İslam hizibi de alınmıştı.) FKÖ, 1983 bölünmesine giden senaryoyu yeniler gözüktü. Fetih/FKÖ liderliği bir kez daha, Amman ile aralarını bulmak isteyen Bağdat, Kahire ve Riyad'daki gerici dostları ile görüşmelere koyuldu. Kasım 1987'de Amman'da toplanan Arap zirvesinde, Arafat, hizmetkar gibi davranmış olmasına rağmen, Ürdün kralı ile

Iraklı despot Saddam Hüseyin'in varlığında buluştu. Kısa zaman sonra, "Majesteleri" ile "kaldığımız yerden yeniden başlamak"[13] konusunda anlaştığını bildirdi.

Sonraki ay, bundan böyle öncelikle kendilerine ve mücadelelerine dayanmaları gerektiğini anlayan Batı Şeria ve Gazze'deki Filistin kitleleri, dışarıdan bir işaret bekleme gereği duymadan İntifada'ya başladı. Çok kısa zamanda İntifada'nın 1936-39 ayaklanmasından bu yana Filistin'in Siyonist karşıtı mücadelesindeki en unutulmaz bölüm olduğu ortaya çıktı. 1988'deki FUK toplantısından önce, İntifada Birleşik Liderliği İsrail devleti'ni ve 242 sayılı kararı tanımak konusunda hiçbir zaman eğilim göstermedi. Bilakis, İntifada'nın ilk birkaç ayı boyunca, liderliğin bildirilerinin çoğunda İsrail'in tanınması ve 242 sayılı karar açıkça reddedildi ve Ürdün'deki yönetim (emperyalizmin) bir "ajan" olarak tanımlandı. İşgal altındaki bölge halkının devlet anlayışı açısından, bu makalenin başında yer alan kamuoyu araştırması +son FUK öncesinde yapılan– iyi bir belirtidir.

İntifada'nın kitlesel karakteri ve inkar edilemez çoğunluk desteği, pek çok açıdan radikal özelliği ve Ürdün rejimine düşman duran konumunun bildirilerinde ifade edilmesiyle, Kral Hüseyin, iki yıl boyunca yakın arkadaşı Şimon Peres ile yaşattığı projenin nasıl tehlikeye girdiğini gördü.

KRAL HÜSEYİN'İN KARARI

İsrail ordusunun, etkili gösterisine rağmen söndüremediği Batı Şeria ve Gazze'de isyankar kor yığınının yaygınlığı ve gücü Ürdün monarşisinin, sözü edilen yerleri geri alma arzusunu tümden sona erdirdi. Elbette, tebaasına, Siyonist hükümetin, uluslararası kamuoyunun ve İsrail halkının bir kısmının baskısı

13) *Al-Yom Assabeh*, 23 Kasım 1987

sayesinde kendini sınırladığından çok daha kanlı yöntemlerle bir kitle haraketini ezmeye hazır olduğunu açıklamıştı. Ama her şeyi hesaba kattığında, bu iki bölge Ürdün'e getireceğinden fazlasını götürecekti.

Dahası, Kral Hüseyin yangını kontrol altına almak ve halkın %60'ının Filistinli olduğu kendi krallığına yayılmasını önlemek için çabuk karar vermek zorundaydı. Ayaklanma ateşinin Ürdün Nehri'ni geçmesini engellemek zorundaydı. Baskı aygıtları, İntifada'yı destek için çıkan ilk kıvılcımları söndürmek için çoktan faaliyetlerini artırmışlardı. 31 Temmuz 1988'de, Kral Hüseyin "Ürdün'ün iki bölgesi arasındaki yasal ve idari bağları kesme kararı"nı açıkladı; diğer bir deyişle 1949 yılında Krallığına kattığı Batı Şeria'dan vazgeçtiğini açıkladı. Bir hafta sonra yaptığı açıklamada, "Filistinli kardeşlerimiz kendi devletlerini seçerek, Ürdün'e ilişkin olarak bağımsızlığı seçmiş oldular. Dolayısıyla bir bölünme varsa, bu onların isteklerine karşılık düşmektedir..."

Bu yağcı ifadeler, 31 Temmuz'da alınan karar ile açığa çıkan gerçek tavrını gizleyemedi. Bu karar, acımasızca, FKÖ ile ön görüşme yapılmadan alınarak, tehlikeli bir hukuki boşluğa ve ekonomik soruna yol açtı. Siyonist hükümet, politik açıdan ilgili bölgeleri almaya hazırlanmış olsaydı, İsrail uç sağının istediği biçimde, hukuki boşluğu doldurabilirdi. Ekonomik sorun –Ürdün'ün ödeme yaptığı Batı Şeria'daki 21.000 görevlinin ücretleri– Libya'nın konuyu ele alma sözü ile kısmen çözüldü. Tabii ki, halen FKÖ'nün fonlara para gönderme sorunu vardı (her ay 5 milyon dolar).

Yine de, en acil sorun hukuki boşluktu. FKÖ için Batı Şeria ve Gazze'de bir Filistin devleti ilan etmek zorunlu oldu. Bunu, İsrail devletini en ufak biçimde tanımaksızın yapabilirdi (Ürdün 1949'da İsrail'i tanımadı ve 1988'de halen hukuken tanımış değil). FKÖ, İntifada Birleşik Liderliği'nin 26 sayılı bildirisinde açıkladığı

politik program ile, iki bölge halkının büyük çoğunluğunun hararetli biçimde istediği gibi, devletin ilanını sonuçlandırabilirdi.

26 sayılı bildiri, bölgelerdeki Filistinliler ile FKÖ'nün çeşitli hizipleri arasındaki yaygın fikir birliğini ifade ederek, bir seri acil talep ile, dört uzun vadeli hedefi içeriyordu.[14] Haziran 1988'deki Arap zirvesinde daha radikal bir biçimde benimsenen ilk üç amaç kesinlikle doğrudur. Dördüncüsü, Filistin halkının kendi geleceğini belirleme hakkı ile kaderlerine karar verecek bir "Tam yetkili Uluslararası Konferans" arasında aşikar bir çelişki içermektedir. Bu da, Moskova için çok önemli olan, FKÖ solunun dahi hararetle savunduğu ilkeye ilişkin olarak çoğu Filistinlinin kafasının karışık olduğunu göstermektedir.

Tüm bunların üzerinde, dışarıdan hareket eden devrimci bir FKÖ, Ürdün'deki Ürdünlü ve Filistinli kitleleri, İntifada'nın yanında harekete geçirerek işgal edilmiş bölgelerdeki monarşiyi devirme çağrısında bulunmaya başlayacaktı. Bu gerçekten, Batı Şeria'yı sıkan mengeneyi kırmak için yegane zorunlu yoldu. Aralarında Batı Şeria ve Gazze'dekinden daha fazla Filistinlinin bulunduğu Ürdün'deki bu insanların üzerindeki zorbaca boyunduruktan söz etmeye bile gerek yok... Amman monarşisinin devrilmesi, emperyalist ve Siyonist baskıdan arınmış bir Ürdün/Filistin devletinin kurulması için de gerekli bir adımdır. İsrail devleti tarafından ikiye bölünmüş 5812 km² üzerine kurulacak böyle bir devletin, 1967 bölgelerinde kurulacak mini bir devletin aksine, daha fazla yaşama şansı olacaktır.

KATEDİLMEYEN YOL

Ama, FKÖ liderliğinden çok fazlasını beklemeden, FUK'un 1987 kararlarının devamında basitçe 26 sayılı bildirideki prog-

14) Bkz. Ek 2.

ramı benimseyerek, savaşa kesin bir kararlılık, kitle mücadelesine dayalı bir liderlik ve yasal hakkın dilenilecek bir şey olmadığı anlayışı sergilenecekti. Ne yazık ki, FKÖ liderlerinin yaklaşımı böyle olmadı. Uzun zaman önce birinci amacı ABD emperyalizmi tarafından tanınmak olan İsrail ile pazarlıklı anlaşma stratejisini kabul ettiler.

Bununla birlikte ABD'nin FKÖ ile diyalog kurmak için şartları iyi bilinir: Henry Kissinger bu şartları 1975'de belirledi. George Bush (Büyük George Bush o zamanlar Ronald Reagan'ın yardımcısıydı) bunları *Jerusalem Post*'a verdiği bir röportajda sıraladı: "FKÖ sadece, Güvenlik Konseyi'nin İsrail'in varolma hakkını tanıyan, 242 ve 338 sayılı kararlarını kabul etmek zorunda değil, fakat aynı zamanda terörizmden ve kurucu beratında İsrail'in yok edilmesini destekleyen kısmından vazgeçtiğini de açıkça kabul etmelidir."[15]

Le Monde'daki bir makalede o zamanın İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Peres kendi hükümetini, ya da en azından partisini ilgilendiren şu açıklamayı yaptı: "Sonuç itibariyle, FKÖ, iki seçenek arasında tercihini yapmalıdır: Suriye'nin desteği... veya Ürdün'le diyalog... FKÖ ancak Ürdün ile, İsrail ile pazarlık konusunda bir politika geliştirebilir."[16]

ARAFAT'IN SEÇİMİ

Arafat bu mesajı zaten uzun zaman önce almıştı. Ama İntifada'nın ilk aylarındaki radikal baskı, içten yapılan bildiriler ve FKÖ'nin sol kanat ortakları –SSCB ve de Libya– bunların hepsi Arafat'ı Şam ile bir ittifak kurmaya itekledi. Suriye hükümeti ile pazarlıkların başlangıcı, Nisan 1988'de İsrail gizli servisi tarafın-

15) *Jerusalem Post*, 28 Haziran 1998.
16) *Le Monde*, 23 Eylül 1988.

dan Ebu Cihad'ın[17] suikastı, onları mutlu etti ancak kısa süre için.

Gerçekte, Arafat İsrail ile pazarlık için Ürdün-ABD seçeneğini araştırıyordu. Mart ayında ABD vatandaşlığı olan iki FUK üyesini ABD Dışişleri Bakanı George Shultz ile, bu tür toplantılarda İntifada Birleşik Liderliği'nin açıkça veto edilmesi için görüşmeye zorladı. Mayıs sonunda Moskova'daki Reagan-Gorbaçov zirvesinde –Kremlin'in baş bürokratının, Orta Doğu sorunu konusunda saatini Washington'a göre ayarladığı– Arafat rahatlayarak, vites yükseltti.

Haziran 1988'de Cezayir zirvesinde Arap gericiliğinin önde gelenlerinin verdiği cesaretle, FKÖ lideri FHKC'den kaçan ve şimdi resmi danışmanı olan Bassam Ebu Şerif'in kaleme aldığı bir makaleyi nabız yoklaması için yayımladı. Her şey oradaydı: Uluslararası Konferans çatısı altında (kısaca "incir yaprağı") 242 sayılı kararın kabulü ve "İsrail ile iki taraflı barış görüşmeleri" Makale FKÖ solundan büyük tepki aldı ama esas adresi olan ABD ve İsrail'de çok iyi karşılandı.

31 Temmuz 1988'deki Ürdün önlemlerinin ardından FUK Eylül'de toplantıya çağrıldı. Sağ, Filistin halkı adına konuşacak ve Washington'ın kabul edebileceği isimlerden oluşan bir "geçici hükümet" kurulmasını tasarlıyordu. Sol buna yüksek sesle ve sertçe karşı çıktı. Moskova ortalığı yatıştırmak için müdahale etti. FKÖ Harici Komitesi Ekim başında Tunus'ta toplandı. Hükümet sorununu ertelemeye, ay sonunda FUK toplantısı çağrısında bulunmaya ve Filistin devletini ilan etmeye karar verdi. Sağ kanat ve Moskova takipçileri FDHC ve FKP, 1947 tarihli 181 sayılı karar zemininde bunu yapmayı önerdiler Arafat 242 sayılı kararı da eklemek istedi ancak, sınırları hak-

17) Halil el-Vezir, takma adı Ebu Cihad, Fetih'in kurucularından ve başlıca liderlerinden. Ehud Barak yönetimindeki bir İsrail komandosu tarafından Tunus'ta öldürüldü.

kında bir karar vermeksizin İsrail devletini tanımakla eşanlamlı olan bu geçici uzlaşmayı kabul etmeye hazırdı. George Habaş sürat asıyordu.

Moskova 10-11 Ekim'de bir FKÖ delegasyonunu kabul etti. Sovyetler iki mesaj ilettiler. Birincisi, FUK, Filistin devletinin ilanını 1 Kasım'daki İsrail seçimlerinden önce yapmayacak biçimde ertelemelidir –böylelikle Şimon Peres'in "iyi Siyonistleri" üzülmeyecektir. İkincisi, İsrail devleti tanınmalıdır. 11 Ekim'de Tass basın ajansı görüşmelerin "tüm ilgili tarafların çıkarlarını dengelemek amacıyla somut adımlar atılması" gerekliliğinin altını çizdiğini rapor etti. Bu taraflar, zulmedenler ve zulüm edilenlerdi. Habaş, daha az kötü olduğunu düşündüğü 181 sayılı kararı kabul ederek feragat etti, bu daimi uzlaşma mantığı ile tüm FKÖ hizipleri bir tür zincirleme reaksiyonla sağa kaydı.

Kendi solundan giderek azalan bir korkuyla, Arafat 22 Ekim'de Kral Hüseyin ve Başkan Mübarek ile görüşmek üzere Ürdün'deki Akabe'ye gitti. *Le Monde*'un yorumu, "Şüphesiz, anlaşma için sempati toplayacak biçimde ABD'nin bu iki yakın müttefiki ile boy göstererek Arafat barış arayışındaki adam imajını güçlendirmek istedi... (Arafat) FKÖ'deki çetin cevizlere, gidilmesi gereken yolun pazarlık ve uzlaşma yolu olduğunu gösterdi."[18]

Arafat ve Mübarek, Akabe'den; bu defa Saddam Hüseyin'le boy göstermeye Bağdat'a gittiler.

FİLİSTİN DEVLETİ

FKÖ önderliğinin siyasal tercihleri her zamankinden açıktı; Sedat-usulü teslimiyet yolunda tam gaz gidiyordu. Buna rağ-

18) *Le Monde*, 25 Ekim 1988.

men, FKÖ'nün her sözünde adı geçen Sedat, sadece FKÖ'nün yapmaya hazırlandıklarını yaptı. Mısır'ın işgal edilen bölgesinin, Sina'nın, Siyonist devletin güvenliğini garanti altına alacak biçimde askerden arındırılarak iadesi karşılığında İsrail devletini tanıdı. İki teslimiyet de moral zafere dayalıydı, bir yanda Ekim 1973 savaşı, diğerinde İntifada –FKÖ'nün bir yenilgi eseri yaptığı önceki yön değiştirmelerinin aksine (1974'de, 1977'de ve 1983'de). İntifada mahkumlarından Abdül-Settar Kasım bunu özellikle vurguladı.[19]

Elbette, 12-13 Kasım'da nihayet bir araya gelen FUK, "Filistin devleti"ni ilan etti. Kendi içinde İsrail işgaline karşı bir meydan okuma olan bu karar, İntifada kitlelerince sabırsızlıkla bekleniyordu. Siyonist ordunun topraklarından geri çekileceği günün yaklaştığı umudunu güçlendirerek onları harekete geçirdi. Ancak, işgal altında mücadele eden kitleler için bağımsız bir devletin ilanı bir cesaret gösterisiyken, aynı şey Cezayir'deki FUK toplantısında geçerli değildi. (Başka bir *intifada*'yı[20] kanlı bir biçimde bastırmasından sonra bir ay bile geçmeden "Savaşan başkan, Şadli Bencedid"i selamlamayı unutmadılar!)

Neden İsrail seçimlerinden sonrasının beklenmesi gerektiği ve Ürdün'ün "Temmuz" geri çekilmesinin yarattığı "hukuki boşluk"un üç buçuk ay daha sürmesine izin verildiği çok yerinde bir sorudur. Dahası, ilan neden çok önce, İntifada'nın başında yapılmamıştır? Veya 1976'da, 1967 bölgelerinde İsrail denetimi altında olsa da yapılan seçimler FKÖ destekçilerinin zaferiyle sonuçlandığında? Veya 1974'de, FUK Filistin'in bir kısmında Filistin devleti kurulması prensibini benimsemişken?

19) Bkz. Ek 3.
20) Cezayir'de Ekim 1988'deki popüler ayaklanmaya atıf.

ŞOK EDİCİ KARAR

Bir cevap alabilmek için, Arafat'ın yakın işbirlikçisi ve Fetih/FKÖ'nün yarı resmi yayınının baş editörü Bilal el-Hasan'a dönebiliriz:

"Neden devlet özellikle bu zamanda ilan edildi? Buna ilişkin can alıcı nokta Ürdün'ün [31 Temmuz] kararıdır... bu karar doldurulması gereken bir boşluk yarattı. Filistin liderliğinin, zaten doğal hakları olan bu konuda girişim yapması doğaldı. Ürdün'ün kararı, Ürdün ile herhangi bir ihtilafa ya da soruna yol açmayacak bir zamanda gelerek Filistin tarafının bu adımı atmasına yardım etti. FKÖ her zaman için, devlet fikrini askeri ve politik bir hedef olarak gördü ve bunu Ürdün ile ihtilafı engellemek için pratik olarak çözmeyi düşünmedi. Şimdi, Ürdün ayrılmış olduğuna göre, Filistin pratik çözümü, Araplar arasında herhangi bir sorun oluşturmadan uygulanabilir."[21]

Diğer bir deyişle, aynı vakitlerde yazdığım gibi, bu çözüm artık "daha önce yapılmış olsaydı Amman monarşisine ve müttefiklerine karşı taşıyacağı bir meydan okuma özelliği"ne[22] sahip değil.

Bu nedenledir ki, *Le Monde* gibi bir gazete, FUK'un sona ermesinden birkaç saat sonra manşetini devletin ilanına değil "FUK açıkça İsrail'in varlığını tanımıştır" haberine ayırdı. Aslında bu FUK'un gerçekten de şok edici kararıydı: Şimon Peres'in FUK toplantısından hemen önce İsrail elçiliklerine yolladığı genelge ile endişelenen Arafat'ın harekete geçirmesiyle son dakikada 242 sayılı kararın kabulü. Bu genelge sadece 242 ve 338 sayılı kararların –181 değil– kabulünün İsrail'in güvenli ve belirli sınırlar içinde tanınması demek olduğunu açıklıyordu.[23]

---

21) *Al-Yom Assabeh*, 28 Kasım 1988.
22) *International Viewpoint*, no.153, 12 Aralık 1988.
23) *Le Monde*, 13-14 Kasım 1988.

Filistin devletini ilan eden metin ise 181 sayılı karara dayalıydı, kırk bir yıl ve yüzbinlerce Filistin ve Arabın mücadelede ölmesinden sonra bu karar en kötü biçimde uygulanmıştı. Arafat'ın kendisinin okuduğu aynı metin, Filistin devletinin "kendi bölgesine veya herhangi başka bir devlete karşı güç, şiddet ve terör uygulanmasını" reddettiğini belirtti.

ULUSLARARASI KONFERANS

FUK politik kararı daha da ileri gider. Uluslararası konferans ilkesi tekrar edilmekle birlikte bu kez, Habaş ve diğerlerinin bu masumiyetten uzak olan bu değişikliğe karşı gelmelerine rağmen "tam yetki" yerine "etkili" ifadesi kullanılmıştır. Hepsinin üstünde, karar, bu Uluslararası konferansın "Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararları zemininde" toplanacağını belirtmektedir –tüm Filistin hareketi tarafından onbinlerce ölümle sonuçlanan mücadele ile 242 sayılı kararın yirmi bir yıl reddinden sonra. FUK'un FHC üyeleri, İslami fundamentalistler ve bazı bağımsızlardan oluşan sadece %15'i kararın bu kısmına itiraz etti.

Cezayir'de Haziran 1988'de yapılan Arap zirvesinin kararı ile İntifada Birleşik Liderliği'nin ondan esinlenen 26 sayılı bildirisini izleyen FUK kararı, sınırlı bir süre için işgal altındaki bölgelerin BM gözetimine alınmasını talep etmektedir. Ancak ilk iki metin bunu Filistin halkının kendi geleceğini belirleme hakkını gerçekleştirmeye bir geçiş dönemi olarak görürken, Kasım 1988'deki FUK "Uluslararası Konferansa bir başarı havası estirmek, politik bir anlaşmaya varmak, herkes için barış ve güvenliğin sağlanması ve Filistin devletinin kendi bölgeleri üzerinde gerçek iktidarlarını icra etmesi" olarak gördü.

Bu da, FKÖ liderliğinin, bu bölgelerde halkının özgür, gerçek, doğrudan ve demokratik kendi geleceğini belirleme hakkına ne

kadar az önem verdiğini göstermektedir. FUK kararında, İntifada liderliğinin ayaklanmanın başından FUK arifesine kadar bildirilerinde dile getirdiği merkezi politik taleplerin yokluğu tamamıyla anlamlıdır: Batı Şeria ve Gazze'de serbest seçimlerin yapılması.

Son olarak belirtmeliyiz ki, Ürdün'ün 31 Temmuz kararına ve ayaklanan Filistin kitlelerinin ifade ettiği tepkilere rağmen,[24] FUK kararı "Ürdün ile konfederasyon" prensibini yinelemektedir. Kral Hüseyin'in Arafat'a Akabe'deki toplantıda ifade ettiği, bu konuda herhangi bir açıklama yapmayacağını söylediği gerçeğine karşın.

Bu nedenle emperyalist güçlerin, FKÖ'yü "terörist" tabir eden ve İsrail devletine sürekli bağlılıklarını ilan edenlerin, şimdi onun "esnekliği"ni ve "gerçekliğini" övmeleri esnasında, son FUK toplantısındaki temel hususlara oy birliğiyle karar vermiş olması anlaşılabilir bir şeydir. Fetih/FKÖ liderliği temsilcileri ile aynı masaya oturabilmenin Washington'ın ortaya koyduğu şartlara bağlı olduğuna vicdanen inandılar. Arafat, İsrail gardiyanı tarafından tanınma karşılığında elindeki "son kart"ı oynadı.

Ancak genel olarak şaşkınlık yaratan bir biçime, Shultz, Arafat'a New York'taki BM Genel Kurulu için giriş izni vermeyi reddetti. Yine de, ABD Dışişleri Bakanı kendisini yargı yoksunu olmakla suçlayanlardan daha şirret çıktı –bu yaşlı tilki Şamir gibi aptalmışçasına. Aslında, Shultz Arafat'ın tanıma yemiyle göz boyadığını çok iyi biliyordu; ama ondan ABD şartları için daha açık, kesin ve keskin bir destek elde etmek istedi.

Sonradan ne olduğu iyi biliniyor: İsveç Sosyal Demokratlar'ının arabuluculuğu ve Arafat'ın 13 Aralık'ta Cenevre'de gerçekleşen BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşma. Arafat bura-

24) Araştırmaya göre, Batı Şeria sakinlerinin sadece %22'si Ürdün ile konfederasyonu uygun buldu.

da FKÖ'nün 242 ve 338 sayılı kararları, anlaşma için uluslararası konferans zemininde kabulünü yineledi ve bir kez daha terörü kınadı. Bununla birlikte, Washington bir kez daha duymazdan geldi. Shultz, FKÖ liderinin açıkça ve belirsizliğe yer vermeden, İsrail'i yasal olarak tanıdığını ve terörden vazgeçtiğini açıklamasını istedi (bir şekilde FKÖ'nün "terörist" olduğunu kabule zorladı).

FERAGAT

Filistin halkının düşmanlarına yaltaklanmaya karar vermiş olan Arafat, acı sona, aşağılanmaya doğru gitti. 14 Aralık'taki bir basın toplantısında Arafat lafı dolandırmadan, "Filistin devletini, İsrail devletini ve komşularını da içeren tüm tarafların barış ve güvenlik içinde varolma hakkı"nı benimsediğini açıkladı. Ve ekledi, "Biz tamamen ve kesinlikle, terörizmin her türünü, bireysel olsun, gruplar veya devletler tarafından olsun, kınıyoruz."

Böylece Shultz tatmin oldu ve ABD'nin gelecekte "FKÖ temsilcileri ile diyaloga hazır olduğunu" açıklayabildi. Bir Amerikan Siyonist örgütü olan B'nai B'rith League (Ahit'in Çocukları) bile, "FKÖ'nun ABD tarafından belirlenen şartları kabul ettiğini, yapılan anlaşmalara saygı duymanın uygun olduğunu"[25] anladıklarını belirttiler. Birkaç gün sonra mutlu bir Arafat, Pan-Am Boeing patlaması tahkikatı için Amerika'ya kendi istihbarat servislerinin yardımını teklif etti.

Eğer, ABD'nin FKÖ ile doğrudan bağlantı kurma kararı FKÖ için "zafer" idiyse, bir teslimiyetin neye benzeyeceğini görmek enteresan olurdu! Elbette, Arafat –büyük bir yenilgi örgütleyicisi ve bu yenilgileri "V" zafer işareti yaparak ifade etme sanatında büyük bir usta– ABD'nin kararının "İntifada militanlarının ka-

25) *Le Monde*, 16 Aralık 1988.

rarlılığı" ve "doğal ve ilkeli müttefikleri, Arap milletinin şark kapısını savunan Irak askerleri"[26] sayesinde alındığını açıklamakta tereddüt etmedi (kendi "esnekliği" ile inanılmaz tezat içinde). Yalnızca aptallar buna inanabilirdi.

FKÖ'nin "iki numarası", Ebu Iyad[27] daha samimidir. Ekim ayında Kuveyt gazetesi *Al-Qabas*'a şöyle bir itirafta bulunuyordu; "Hatırlamalıyız ki, Siyonist devlet, dünyayı, politik anlaşma için gerekli temel prensiplerin 242 sayılı kararın tanınmasında saklı olduğuna ikna etmiştir... Bazıları soruyor; neden bu şantaja boyun eğmeliyiz? Benim düşüncem, Siyonist hareketin bize, Avrupa ve dünyaya yaptığı kadar şantaj yapmadığıdır."

BİR TESLİMİYET

Ebu Iyad, yanlış yere övünmeyi bir tarafa bırakıp, teslimiyeti kabul etmektedir. Ama bunu, tam güce sahip bir düşmana, "dünyayı ikna etmeyi başarmış" olan "Siyonist hareket"e karşı kaçınılmaz olarak göstermektedir. Bu, sağ-kanat Arap milliyetçiliğinin eski bir nakaratıdır ve tüm teslimlerinde kullandıkları bir bahanedir. Siyonistler ("Yahudiler" demek için kullandıkları terim) ABD'yi "kullanmakta"dır. Bu tartışma şimdi, Siyonist hareketin ikna gücü İntifada sayesinde tarihinin en düşük seviyesindeyken ve Filistin halkının Siyonist devlet karşısındaki mücadelesi yarım yüzyılda en yüksek noktasına ulaşmışken yapılmaktadır.

George Habaş, Filistin sağının, FKÖ içinde hegemonik olan liderlerine seslenirken son derece haklıydı: "Şimdi yeni oturumlar yapma zamanı mı? Uluslararası konferansın henüz başlamadığı bir dönemdeyiz ve şimdiden ceketimizi çıkarmamızı

26) *Al-Yom Assabeh*, 2 Ocak 1989.
27) Ebu Iyad, Ocak 1991'de öldürüldü.

istiyorlar. Yetmiyor; pantolonumuzu çıkarmamızı istiyorlar. Bununla da tatmin olmuyorlar; iç çamaşırlarımızı çıkarmamızı istiyorlar. Uluslararası konferansa tamamen çıplak gitmemizi istiyorlar!"[28]

FKÖ'nün yörüngesi gerçekten de politik bir striptize benziyor.

28) *Al-Qabas*, *Al-Raia*'da yeniden basıldı, 5 Ağustos 1988.

EK 1

BM ÖRGÜTÜ 181, 242 ve 338 KARARLARI

Karar 181: İngiltere'nin Filistin Mandasından geri çekilme arifesinde 29 Kasım 1947'de BM Genel Kurulu tarafından benimsendi. Bu karar bölgeyi iki devlete bölüyordu.

15 yıl boyunca gelmiş olan Yahudiler o zaman ülke nüfusunun 1/3'ünü oluşturuyordu ve yüzölçümünün yalnızca %6'sına sahiptiler. Buna rağmen 181 sayılı karar Yahudi devlete, Filistin toprağının, nüfusunun yarısı Arap olan %55'lik kısmını verdi. Filistinliler, Arap ülkelerin desteğiyle, bölme planını reddetti. Mayıs 1948'de İngiliz geri çekilişinin tamamlanmasıyla, birinci İsrail-Arap savaşı patlak verdi. Savaş boyunca Siyonistler Filistin toprağının %80'inin kontrolünü aldılar. Bu bölgedeki Arap meskunların çoğu kaçmaya zorlandı ve hiçbir zaman dönmelerine izin verilmedi. Haziran 1967'de bir diğer İsrail-Arap savaşında, Siyonist devlet, Mısır Sina Çölü ile Suriye Golan Tepeleri'nin yanı sıra, Filistin toprağının geri kalanını da kontrolü altına aldı (Batı Şeria ve Gazze).

Karar 242: 22 Kasım 1967'de Güvenlik Konseyi tarafından benimsendi. Bu karar "tüm savaş iddialarının ve beyanlarının imhasını", bölgedeki her devletin ve "güvenli ve tanınmış sınırlar içerisinde, güç gösterisi tehdidinden uzak, barış içinde yaşama hakkı"nı benimseyen ve "askerden arındırılmış bölgelerin kurulması"nı içeriyordu –karşılığında İsrail 1967'de "işgal ettiği bölgeler"den (böylelikle de işgal ettiği "tüm" bölgelerden çıkması gerekmiyordu) geri çekilecekti. Kararda Filistin halkından söz edilmemekle birlikte,

"mülteci sorununa çözüm getirmek"le yetiniliyordu.

Karar 338: 22 Ekim 1973'de Güvenlik Konseyi tarafından benimsendi. Amacı 16 gün önce başlayan İsrail-Arap savaşına son vermekti. 242 sayılı kararı yeniden onaylayarak "Orta Doğu'da adil ve kalıcı bir barışın sağlanması için uygun gözetim altında tarafların müzakereye başlaması"na karar verdi.

EK 2

İNTİFADA BİRLEŞİK ULUSAL LİDERLİĞİ'NİN DÖRT MADDELİK PROGRAMI

(26 sayılı bildiri, 1988 Eylül sonu)

1) Arap Kudüs'ü de dahil olmak üzere, İsrail'in 1967'den beri işgali altında olan Filistin ve Arap (Suriye ve Lübnan) bölgelerinden geri çekilmesi;

2) İşgal edilen bölgelerde kurulan tüm yerleşkelerin ilhak, tahsis ve yok edilmesinin iptali;

3) Filistin halkına bir güvence oluşturması bakımından, Filistin halkının kendini yönetme tecrübesi için birkaç ayı geçmeyecek bir dönemde, işgal edilen Filistin bölgelerinin BM otoritesi altında yerleştirilmesi;

4) Filistin sorununu ilgilendiren kararlarının zemininde, Uluslararası konferansın, BM gözetimi altında tam yetkiyle donatılması. (Bunlar, Filistin halkının kendi geleceğini belirleme hakkını vurgulayan Genel Kurul kararlarıdır; Filistin halkından bahsetmeyen 242 sayılı karar değil.)

Kaynak: *Al-Raia* (Nazaret) 30 Eylül 1988

EK 3

ABDÜL-SETTAR KASIM'IN BİR MAKALESİNDEN[1]

"İntifada'nın tesbit ettiği kriterlerden kaçmaya çalışan biri, onu amaçlarından saptırmaya ve ona ihanet etmeye çalışıyor demektir; bu da sonuçta İntifada'ya ciddi biçimde zarar vermek anlamına gelir. İntifada'nın henüz açıklanmamış ve açıklanabilmek için uygun zamanın beklendiği politik taktiklerin uygulanabilmesi amacıyla sömürülmesinden korkmak için yeterli nedenimiz vardır. Durum, 1973'de Sedat'ın Arap ordularından sağladığı sınırlı askeri kazanıma çok benzemektedir. Sedat, savaşın Arap halkında oluşturduğu moral destekten faydalanmış ve politik mücadeleye güçlü bir konumda girdiğini söyleyebilmiştir. Sonuçta Mısır çatışma alanını terk ederek İsrail'i tanımıştır... Eğer bugün bazılarının söylediği doğruysa, biz kendimize ve başkalarına karşı suç işledik demektir. Örneğin biz, Kral Hüseyin'in barış anlayışını kabul etmiş olsaydık, geçen yıllar boyu yaşadığımız onbinlerce ölümü, aşağılanmayı ve acıyı engelleyebilirdik. Bugün bazı Filistin liderlerinin önerdiği, çektiğimiz onca acıdan sonra, Kral Hüseyin'in işgalin başlangıcında (1967'de) zaten önermiş olduğu şeye geliyor.

---

1) Beyrut günlük gazetesi *As-Safir*'de yayımlanan bir makaleden pasajlar, 29 Ekim 1988.
Abdül-Settar Kasım, Batı Şeria An-Najah Üniversitesi'nde (Nablus) siyasal bilimler profesörü. Şubat 1998'den bu yana Negev'de "Ansar-3" kampında tutuklu.

FİLİSTİN KURTULUŞ ÖRGÜTÜ NEREYE GİDİYOR?[1]

1989

II. DEVLET, FKÖ ve FİLİSTİN SOLU

Serinin bu ikinci makalesi, Filistin solunun deneyimlerinin eleştirel bilançosunu çıkarırken, Filistin mücadelesi hakkında pek çok temel soruna değinmektedir; özellikle Batı Şeria ve Gazze'nin İsrail tarafından işgali karşısındaki mücadele programı ve solun FKÖ karşısındaki tavrına nasıl karar vereceği.

15 Kasım 1988, tarihte İsrail tarafından 1967 yılında işgal edilen bölgelerin Filistin Devleti olarak ilan edildiği gün şeklinde yer alacaktır –bu bölgeler, Filistin arazisinin yaklaşık %20'lik bölümüdür. Ama bu gün aynı zamanda Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) –1948 yılında güç kullanılarak üzerine Siyonist devletin kurulduğu Filistin topraklarının %80'lik bölümünü kurtarmak üzere 1964 senesinde ortaya çıktı– 181 (1947) ve 242 (1967) sayılı BM Kararlarını kabul ettiği gündür. Diğer bir deyişle, FKÖ'nün İsrail devletini ve onun Filistin toprağının 4/5'i üzerinde "tanınmış sınırlar içerisinde barış ve güvenlik içinde yaşama hakkı"nı kabul ettiği tarihtir.

1) Yazım tarihi, 28 Ocak 1989.
İlk olarak, *International Viewpoint*'te (no. 157; 20 Şubat 1989) yayımlandı.

Filistin Ulusal Konseyi'nin (FUK) 15 Kasım'daki son oturumundan birkaç saat sonra, FKÖ'nün ana sol hizibi ve Yaser Arafat'ın Fetih'inden sonraki ikinci büyük Filistin örgütü olan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin başkanı George Habaş bir basın açıklaması yaptı. Habaş basına, FUK'un politik kararına katılmayışına karşın, "ulusal birliği korumak" adına, hareketinin FKÖ içinde süreceğini açıkladı. Bu savın zayıflığının farkında olarak da, Filistin sağının yeni politikasının hiçbir yere varmayacağına ikna olduğunu ekledi. "Samimi olarak, artık bir Amerikan ya da İsrail uzlaşmasından korkmuyoruz, çünkü böyle bir anlaşma ile elde edilebileceklerin en fazlası sağ olsun sol olsun hiçbir Filistinli tarafından kabul edilemez."

ESKİ BİR BAHANE

Bahanenin cilkı çıkmıştır. 15 yıl önce, Fetih'in sol kesimi, aynı savı, Siyonist devletle pazarlığa dayalı bir anlaşma için seçilmiş bir liderlik karşısındaki tabansızlığını haklı çıkarmak için kullandı.[2] O zamanlar, George Habaş'ın FHKC'si bu bahaneye FKÖ'nün önde gelen yapılarından, baskın bloğa karşı politik savaş başlatmak üzere geri çekilmek suretiyle karşı çıkmıştı. Ve şimdi, yıllar sonrasında, ABD'nin FKÖ'nün çözüm müzakereleri sürecine katılması talebine ödün veren üzücü bir FUK sonunda, geçmişte karşı geldiği, ki o zaman bu bahane şimdiye göre daha geçerliydi, bahaneyi şimdi kendisi kullanan Habaş ile karşı karşıyayız. Ama birer birer değerlendirelim: ABD ve İsrail açısından bakıldığında, bir çözümün "zemini" neydi?

2) Zamanında cevabını vermiştik; "Barış anlaşması için zaman skalası kısa veya uzun olabilir, ama anlaşmanın imkansız olduğu hipotezi üzerine politik bir çizgi çizmek tuhaf olacaktır. Böyle bir hipotezi benimseyenler "barış anlaşması" ile onu hazırlayanlar karşısında hiçbir şekilde harekete geçmemek için mazbut bir bahane bulmaktadır." (*Al Munadel*, Beyrut, sayı 30, Mart/Nisan 1975.)

İlk olarak, Washington'ın bakış açısından bakalım. Ronald Reagan 1 Eylül 1982 tarihli açıklamasında şunların altını çiziyordu:

"Filistin halkını, kendi politik amaçlarına ulaşmalarının, İsrail'in güvenli bir gelecek hakkını tanımalarına bağlı olduğunu hatırlamaya çağırıyorum[...] Batı Şeria ve Gazze'nin bu yerlerdeki Filistinliler tarafından Ürdün'le işbirliği ile yönetimi, uzun vadeli, istikrarlı bir barış için en iyi şanstır[...] Arap-İsrail ihtilafı, barış için topraklar değiş-tokuşunu da kapsayan görüşmelerle çözüme kavuşmalıdır[...] BM 242 sayılı kararı Amerika'nın Orta Doğu barış çabasının temel taşı olma özelliğini korumaktadır."

1988 yılı sonunda, FKÖ'nün minimumu zaruri olarak Washington'ın maksimumu ile karşı karşıya gelmişti. İtiraf etmek gerekirse, bazı nüanslar vardı: Reagan planı, Filistin "hükümeti"ni Ürdün'e bağlı öngörürken, nihai FUK politik kararında, Ürdün ile konfederasyon kuran bir Filistin devletinden (kaza eseriymiş gibi, bağımsız kelimesi artık kullanılmıyordu) bahsediyordu. Hukukçular farkı takdir edecektir. Bununla birlikte, Ürdün Kralı Hüseyin, Batı Şeria'yı 31 Temmuz 1988'de resmen krallığından ayırarak sorunu zaten çözmüştü.

Bundan sonrasında, görüşmeler çerçevesinde herhangi bir uyuşmazlık var mıydı? Arafat'a göre, konu artık bu değil. Yakın zamanda, kendi hareketinin yarı-resmi yayınına,[3] Moskova ile Washington arasında, Uluslararası Konferans'ın açık oturum ("*ongoing*") halinde toplanmasına ve iki taraflı komisyonlara ayrılacağı konusunda anlaşmaya varıldığını açıkladı. FKÖ lideri, ABD'nin bu konuda herhangi bir geri adım atacağını düşünmediğini de açıkça belirtti.

3) *Al-Yom Assabeh*, 2 Ocak 1989.

Peki ya temel sorun olduğu kabul edilen İsrail'in geri çekilişi? Karar 242'nin taslağında ABD hükümeti daima, İsrail'in tam bir geri adım atması gerektiğini belirtmeksizin, bir değiş-tokuştan yanaydı –1967'de işgal edilen bölgeler karşılığında barış. Aslında ABD, Camp David'de yaptığı gibi, İsrailliler ile Araplar arasında olası pazarlıklarda arabuluculuk yapabilmek için durumu bile bile belirsiz bıraktı. 1982 Reagan Planı, müzakere sırasında, ABD'nin karşılığında ne önerileceğine dayalı olarak, "İsrail'in nereye kadarını bırakacağını" değerlendirebileceğini belirtti.

ALLON PLANI

ABD'nin bu geri çekilme sorununda kendine arabuluculuk rolünü ayırdığı durumda, top İsrail kampındaydı. İşçi Partisi başkanı Şimon Peres liderliğindeki aydın Siyonistler, her zaman Karar 242'nin taslağında ve ABD hükümeti tarafından desteklenen prensiplerinin yanında yer aldılar. 1967 savaşı sonrasında, İşçi Partisi'nin büyük silahlarından olan Yigal Allon (şimdi ölmüş olan) İsrail'i Batı Şeria'nın geniş bir kısmından çekilmeye çağıran, Ürdün'le anlaşma planı hazırladı. Stratejik noktalardaki, özellikle Siyonist devlet için dokunulmaz bir güvenlik cephesi olan Ürdün Nehri kıyısı boyundaki, bazı yerleşim yerleri ve askeri üsler korunacaktı (Karar 242'de yer alan "güvenlik sınırları" bu tür bir yoruma dayanıyordu).

Bundan sonra, İşçi Partisi'nin geri çekilme (tabii ki kısmi) prensibine bağlılığı arttı –ancak bu "asil" gerekçelerden ötürü değil, Arap "demografik tehlikesi" korkusundan ötürüydü. Bu korku sayesinde Peres'in, partisinin tezlerinin açıklamasını gördüğü Intifada (ayaklanma) ile desteklenmişti. 30 Aralık 1987'de, ayaklanmanın başlamasından üç hafta sonra, Peres alarmı çaldı; 2000 yılında, "Akdeniz ile Ürdün Nehri (Batı Şeria ve Gazze da-

hil) arasındaki tüm nüfusun %45 Arap, %55 Yahudi"[4] olacağını, çünkü, Arap doğum oranının kendilerinin "iki katı olduğunu" açıkladı. İki ay sonra İhzak Rabin –İşçi Partisi'nin iki numarası ve savunma bakanı olması itibariyle ayaklanmanın bastırılmasından sorumlu kişi– şunu itiraf etti; "Şu son iki ay boyunca 1.5 milyon Filistinliyi güç kullanarak yönetmenin imkansız olduğunu öğrendim."[5]

AHLAKİ KANGREN

Esasında, İsrail devletine getirdiği ağır ekonomik yük ve dünyadaki imajına verdiği zararın –İsrail "güvenlik sistemi" açısından iki tehlikeli sonuç– yanında, İntifada, Siyonist ordunun kendisi için de doğrudan ve ciddi bir engel teşkil ediyor. Binlerce asker, kitle gösterilerini bastırmak için gönderiliyor. Sonuç, sadece İsrail'in askeri potansiyelinin önemli bir kısmının "bölünmesi" değil, aynı zamanda ve hepsinden öte, Siyonist orduda yayılan ahlaki kangren. Lübnan'ın işgalinin de gerisine gittiğimizde (sahte bir yenilgiyle sona eren), 1967'de işgal edilen bölgelerin muhafazası İntifada'dan bu yana giderek artan oranda yük getirir oldu.

Bu yüzden, geri çekilmenin en ateşli savunucularının bugün İsrail ordusunun tepelerinde yer alması şaşırtıcı değil. Mart 1988'de, bir grup emekli İsrail generali (böylelikle politikaya atılmakta özgür olan) Barış ve Güvenlik Konseyi'ni kurdu. Aralarında Mossad (İsrail istihbaratı) eski başkanı Aharon Yariv, daha önce Batı Şeria yöneticisi olan Moşe Sneh ve bir dönem kuzey bölgesi ve Lübnan'ı işgal eden İsrail birliklerinin başkomutanı Ori Orr vardı. Konsey, çok çabuk bir biçimde İsrail'in emekli generallerinden neredeyse yarısını, 30'dan fazla tümgeneral ve

4) *Le Monde*, 2 Ocak 1988.
5) *Le Monde*, 25 Şubat 1988.

100'den fazla tuğgenerali bir araya topladı. Orr, açık olduğu kadar az ve öz bir ifade ile "Hepimiz, görevimizin sona erdirilmesi gerektiğine inanıyoruz, çünkü devamlılığı güvenliğimiz için durdurulmasından daha büyük tehlike arz ediyor."[6] dedi. Sneh ekledi; "Şomron'dan (kadro başı) daha alt kademelere kadar çoğu kıdemli subay, askerden arındırılmış bir Batı Şeria'dan Şamir'in "Büyük İsrail"ine kısmi bir geri çekilmeyi tercih ederdi."[7]

Askerden arındırma ve kısmi geri çekilme, İsrail'in bir anlaşma için sunabileceği en yüksek teklifin iki anahtar öğesidir. Generaller konseyinin bir diğer üyesi Avigdor Ben Gal; "Askerden arındırılmış bir Batı Şeria istiyoruz; hava sahasının kontrolümüzde olmasını, bazı elektronik uyarı istasyonları ve herhangi bir durumda askeri cephe olarak kalacak olan, Ürdün nehrine bakan tepelerin doğu bayırlarında asker bulundurmayı istiyoruz"[8] Konu Gazze açısından daha basit: bölge İsrail, deniz ve Mısır Sina Çölü arasında sıkışmış durumda ve Camp David anlaşmalarına istinaden askerden arındırılmış vaziyette.

İki bölge arasında büyük bir fark daha var; Batı Şeria'daki 124 yerleşim yerinde yaşayan 70.000 [1988] İsrailliye karşın Gazze'de sadece 2.000 iskan edilen İsrailli var ve en ılımlı Siyonistler dahi bunların tamamını boşaltmayı düşünmez. Bu farklar, Peres'in neden çoğu sefer, Batı Şeria'da "Arapların açıkça çoğunluk oluşturduğu" yerlerden geri çekilmeyi önerirken, Gazze'de tam bir boşaltmadan yana olduğunu açıklar. Ben Gal ise daha kesindir; "Gazze'nin tamamını, Batı Şeria'nın %85'ini gözden çıkarabilirdik."

Elbette, İsrail'de geri çekilme fikrini reddeden geniş bir seçmen kesimi ve politik-askeri kuruluş var. İzak Şamir liderliğin-

6) *Le Monde*, 2 Haziran 1988.
7) *Newsweek*, 6 Haziran 1988.
8) *Le Monde*, 19 Ekim 1988.

deki Likud, 1967 işgal bölgelerinin İsrail işgali altında kalmak suretiyle burada yaşayan Arapların "özerk" yönetimine rıza göstermek olarak yorumladığı Camp David anlaşmalarına dikkafalı bir biçimde sıkıca sarılıyor. Bu durum ise, çok daha az makul, sadece İntifada'dan değil, uluslararası anlamda tecrit olmasından dolayı da. Peres'in Aralık 1988'de Likud'la hükümet anlaşmasını yenilemesinin nedeni, ABD'nin duruma aktif olarak müdahalesini mümkün kılacak biçimde, yönetimin Reagan'dan Bush'a geçmesini beklemekti. Sonrasında, zaten pozisyonunu yumuşatmaya başlamış olan Şamir, görevi bırakmak ya da yeniden seçime gitmek zorunda kalacaktı.

"KABA BİR ŞAKA"

Likud'un –İsrail "Judea ve Samaria"yı (Batı Şeria'nın kutsal isimleri) bıraktığı takdirde sonuç Siyonist devletin güvenliği açısından ölümcül tehlike oluşturacaktır– savı, İşçi Partisi'nin geri çekilme için öne sürdüğü şartları hesaba katmıyordu. Bu nedenle tamamen anlamsızdır. Arafat'ın arkadaşı, danışmanı ve Filistin devletinin güçlü bir savunucusu olan ABD'li araştırmacı Jerome Segal bu savı şöyle cevapladı: "Bu tamamen bir şakadır. Küçük, askerden arındırılmış, dış dünyaya kendini tamamen çevreleyen iki düşman ve şüpheli devletten –İsrail ve Ürdün– başka çıkışı olmayan bir bölgeden söz ediyoruz."[9]

İsrail'in önceki Dışişleri Bakanı Abba Eban (İşçi Partisi) da Likud'un tezlerini çürütmek konusunda hemfikir. İsrail'in kaynaklarını FKÖ'nünkiler ile karşılaştırıyor; bir yanda "3800 tank, etkili bombalama gücüne sahip 682 uçak, binlerce ağır silah ve füzeler, muazzam bir elektronik kapasite"; diğerinde ise "sıfır tank, sıfır uçak, birkaç tabanca; el bombaları, havan topu, taşlar

9) *Newsweek*, 12 Eylül 1988.

ve şişelerden oluşan bir çeşitleme" Eban sözlerini "Batı Şeria ve Gazze'de, ayrı bir devlet olarak veya tercihen Ürdün ile konfederasyon halinde Arapların yürüteceği bir varlık, dünya üzerindeki en zayıf askeri varlık olacaktır,"[10] diyerek tamamladı.

İsrail'in uzlaşma için yaptığı maksimum önerinin –kısmi geri çekilme ve boşaltılan bölgelerin askerden arındırılması– sınırları, Habaş'ın dediği gibi, Fetih/FKÖ liderliği tarafından kabul edilemez midir? Geri çekilme ile ilgili olarak, son FUK'un politik kararı "1967'de işgal edilen tüm Filistin ve Arap bölgeleri"nden söz ediyor. Ve, birisi anlaşma yapmaya hazırsa, diğerinin en fazlasını istediği doğrudur. Bu, tam bir geri çekilmenin çiğnenemez prensip olduğu, Ürdün ve Mısır'ı da içeren tüm Arap ülkeleri için böyledir.

Ama, "Eğer Uluslararası Konferans toplanırsa yeniden Filistin oturumları olacak mı?" sorusunu, genellikle Arafat'tan daha samimi olan, Fetih/FKÖ'nün iki numarası Ebu İyad, son FUK sonrasında FKÖ'nün yarı resmi yayınında şöyle yanıtladı:

"Devlet içermeyen bir çözüm kabul edilemez... Bundan sonra, işler daha az karmaşık bir hal alır. Sınırların, ilişkilerin vb.nin tanımlanması gibi pratik sorunların tartışılacağı müzakereler. Burada, size hatırlatmalıyım ki tüm Filistin arazisi işgal altındadır. Bu nedenle, liderliğimiz, Filistin bölgesinin bir kısmını kurtarabilir ve orada bir Arap Filistin varlığı ilan edebilirse çok iyi olacaktır" [11]

ASKERDEN ARINDIRMA

Askerden arındırma sorunu daha az karmaşıktır. Şimdi FKÖ tarafından kabul edilen 242 sayılı karar, zaten "askerden arındı-

10) *New York Times*, 2 Ocak 1989.
11) *Al-Yom Assabeh*, 28 Kasım 1988.

rılmış bölgelerin kurulmasını" öngörmektedir. İkinci olarak, Mısır'a karşı Arap boykotunu ilk kesen ve Mübarek rejimiyle yakın iletişime geçen FKÖ liderliğinin kendisiydi. Bu sırada, 1979'da Siyonist ordu tarafından boşaltılan Mısır bölgesinin askerden arındırılması üzerine yapılmış olan İsrail'le barış anlaşmasının gereğini talep etmemişti. Tüm bunların sonucunda Arafat liderliği, Batı Şeria ve Gazze'de izin vereceği silahların kategorileri konusunda İsrail'in katı bir kısıtlamayı zorla kabul ettirmesine izni verme zamanı geldiğinde fazla sıkıntı yaşamayacaktır.

Elbette bu, Filistin silahlarını mutfak bıçakları ile kısıtlamak anlamına gelmez. Askerden arındırma, tüm ateşli silahların yasaklanması anlamına gelmemektedir, Mısır'ın Sina çölünde bile. Bilakis, Siyonist devlet, kendi boşalttığı bölgelerde yer alacak otoritenin "normal polis işlevleri"ne sahip olduğunu varsayacağı bir durumu istemektedir (Mısır/İsrail anlaşması). Böylelikle, "kendi kontrolü altındaki bölgelerde veya kendi bölgesinde saldırganlık, düşmanlık ve vahşet kökenli eylem veya tehdit olmayacağını" güvence altına alacaktır. Batı Şeria ve Gazze'yi boşaltması halinde İsrail ordusunun yerini alacak otorite, Sina çölünde olduğu gibi, hafif silahlarla donanmış bir polis gücü olacaktır.

Böylece, Filistin sağının son FUK'dan sonra anlaşma için İsrail/ABD'nin maksimum önerisini kabul edemediğini düşünmek, –yatağı yaptıktan sonra içine girmeye hazır olmadıklarına inanmak için– hayallere dalmak olur. Ama George Habaş'ın sarınmak istediği bu hayali karakterin ahlaki rahatlığının gerisinde, gerçek sorun, onun bir şekilde hile yaparak kaçmaya çalıştığıdır; kabul edilemeyecek imtiyazlar nelerdir? Filistin ulusal meselesinde ne gerçekten vatana ihanettir; ve ne Siyonizm ile emperyalizme imtiyaz vermek anlamına gelir?

Cevap, FHKC başkanının bulmuş göründüğü yerde değildir;

geri çekilmenin kısmi özelliğinde veya askerden arındırmada. Önce ikinciyi ele alalım. Kim, Batı Şeria ve Gazze'den birliklerinin geri çekilmesinden sonra, Siyonist devletin, bu bölgede yaşayanların istedikleri gibi tanklara, füzelere ve uçaklara sahip olmalarına izin vereceğine inanacak kadar aptal olabilir? Bölgenin coğrafyası ve güç ilişkileri, sadece Siyonist devletin askeri yenilgisi –ki gelecek planlarında gözükmemektedir– Filistinlilerin engelsiz egemenliğini sağlayabilir, bölgelerinin küçük bir kısmında olsa bile. Bu yüzden, onları İsrail ordusunun yerine bir Filistin ordusu yerleştirilmedikçe, İsrail ordusunun 1967'de işgal ettiği bölgelerden geri çekilmesi yönünde anlaşmakla kim suçlayabilir? Bu, böyle bir geri çekilmeyi çıkmaz ayın son çarşambasına ertelemek demekti.

MAKSİMALİZM VE REALİZM

Aynı mantık, kısmi geri çekilme sorununa da uygulanabilir. "Ya hep ya hiç" şeklindeki maksimalist mantık değişir değişmez, taktik arabulucuğun ve değişime dair hedeflerin gerekliliği kabul edilir edilmez, "ya tüm Batı Şeria ya hiç" düşüncesi, "Ya tüm Filistin ya hiç" düşüncesinden daha değerli olmaz. Belli ki İntifada kitleleri, mücadelelerin süresi ve boyutu ne olursa olsun, yoğun oldukları bölgeden Siyonist ordunun geri çekilmesinden daha fazlasını elde etme gücüne sahip değiller. Bu bölgelere yakın veya dışındaki Siyonist yerleşim yerlerini yerinden çıkarmak için –askeri üslerden bahsetmiyoruz– bir ayaklanmadan daha fazlası gerekmektedir. Gereken, bir mevzi savaşıdır; bugün, Arap ordularının hepsi bir araya geldiğinde, savaşma eğilimleri olduğunu düşünsek bile, kazanacak bir konumda değildirler.

Bu nedenle, İntifada'nın Birleşmiş Liderliği'nin ilk bildirilerinden itibaren çoğunda, kendisinin "acil" tabir ettiği, "kasabalar-

dan, kamplardan ve şehirlerden geri çekilme" taleplerini öne koyması doğru ve meşru olmuştur. Aynı acil hedef Birleşmiş Liderliği 26 sayılı Bildirisinde, 1967'de işgal edilen bölgelerin tamamından geri çekilme hedefinin yanında, şu formülle yer almaktadır: "Ordunun Filistin halkının merkezlerinden geri çekilmesi."[12]

Boşaltılan bölgelerin kaçınılmaz olarak İsrail askeri gözetimi altında kalacağı bilgisinin ışığında bu hedefi mücadele yönünde ele almaya çalışmak ayaklanma baskısı altında ve karşılığında hiçbir şey önerilmeden –İsrail ordusunun Arap halkının bulunduğu bölgelerden, ki bunlar Gazze ve Batı Şeria'nın büyük kısmıdır, güvenlik nedeniyle geri çekilmesi ile sonuçlandığından– teslim değil devrimci gerçekçiliktir –gerçekçilik çünkü bu amaç İntifada ile başarılabilir. Bunun erişilebilir olduğunun en iyi delili Siyonist ordu hiyerarşisinin kararlı hizibidir.

KISMİ BİR KAZANIM

Elbette, Filistin bölgesinin küçük bir kısmının tam olmayan kurtuluşu (sınırlı egemenlik) çok kısmi bir kazanç olacaktır. Bir açıdan, bu bölgede yaşayanların hapishane rejiminden, evde tutukluluğa geçmesi gibidir. Böyle bir kazanım yine de, işgale tahammül edenler açısından faydalı olacaktır. Siyonist ordunun 1967'de işgal ettiği bölgelerden tam olarak ve kayıtsız şartsız geri çekilmesi talebiyle savaşmaya devam ederken, mücadele ile erişilebilir olan bu acil amaç için devrimci bir Filistin liderliğinin kurulmuş olması yerinde olacaktır. Böyle bir liderlik Gazze'yi ve Batı Şeria'nın meskun bölgelerini kısa vadede İntifada'dan doğan "halk komiteleri" tarafından yönetilen "kurtarılmış bölgeler"e dönüştürmeyi amaçlayacaktır.

Ama kısmi bir kazanım, ya da karşılıklı verilen ödünle yapı-

12) Bkz. Bu derlemede, "Filistin Kurtuluş Örgütü Nereye Gidiyor?"

lan bir anlaşma benzeri herhangi bir şey, ancak temel amaç için yapılan mücadele ile çelişki oluşturmuyorsa devrimci bir bakış açısından meşrudur. Bu da, Lenin'in dediği gibi, "devrimci sadakati ve anlaşmayı kabul edenlerin mücadele isteğini azaltmayan bir anlaşma"dır.[13] Esas olarak, ödünlü uzlaşmalar için, Naif Havatme'nin FDHC'sindeki Stalinistlerin yaptığı gibi, Lenin'den alıntılar yapmak yeterli değildir. Aynı zamanda Lenin'in,

"Savaştığımız ve amansız bir savaş yürütmemiz gereken oportünizm ile devrimci marksizm arasındaki bütün sınırların silinmesi için genel olarak uzlaşmayı kabul etmemizin yeterli olacağını sanıyorlar [...] pratik ve siyasi sorunlarda kabulü mümkün olmayan uzlaşmaları, oportünizmi temsil eden uzlaşmaları, devrimci sınıfa ihanet niteliğindeki uzlaşmaları ayırdetmeyi bilmeli ve bunların iç yüzünü açığa vurmak için bütün olanakları kullanmalıdır."[14]

Şeklindeki uyarısını da dikkate almalıyız.

İHANET UZLAŞMASI

Burada tartıştığımız "sorular", katlanılamaz uzlaşma, "ihanet uzlaşması", daha önce açıklandığı gibi, bugün Filistinliler için kaçınılmaz olarak kısmi ve sınırlı kazanımlar değildir. "İhanet uzlaşması", teslimiyet, bu kazanım karşılığında "mücadeleyi sürdürmeye hazır olmak" tan feragat etmektir –hem de, Filistin mücadelesinin zirveye ulaştığı bir zamanda ve herhangi bir neden olmaksızın. "Mücadeleyi sürdürmeye hazır olmak" temel amaca bağlı kalmaktır; özünde bu insanlara zulüm uygulayarak kurulmuş olan Siyonist devleti parçalayarak Filistin halkının tümü-

13) V. I. Lenin, "Sol Kanat" Komünizmi – Bir Çocukluk Hastalığı, Toplu Yapıtlar, cilt 32. Moskova: Progress Publishers, 1966, sayfa 68.
14) Aynı yerde sayfa 69.

nün kendi geleceğini belirlemesi. Siyonist devlet, son FUK'un politik kararında halen "Filistin toprağının gasp, Filistin halkının yok edilmesi ile kurulmuş olan faşist, ırkçı, sömürgeci devlet" olarak tanımlanmaktadır.

Ama aynı FUK'da, Filistin devletinin ilanı için benimsenen metin BM 181 sayılı kararına –Siyonist devletin meşruiyetinin tanınması– dayalıdır ve "güç tehdidini, şiddet ve terörünü ve bunların devletlerinin veya başka devletlerin bölgesel bütünlüğüne karşı kullanılmasını" reddetmektedir. FUK'da FHKC'den oluşan ufak bir azınlığa karşı büyük bir çoğunluğun oyu ile benimsenen politik karar, ilanın aynı zamanda "1947'den bu yana BM kararlarında yer alan uluslararası meşruluğa" da dayandığına kadar en ince ayrıntılara değindi. Bunlar sadece 181 sayılı karar değil, aynı zamanda politik kararda açıka kabul edilen 242 sayılı karardır. Yani, hafızasını tazelemek isteyenler için, FKÖ'nün İsrail'in "işgal ettiği" bölgelerden geri çekilmesi karşılığında (geri çekilişin boyutlarını belirlemeksizin) "tüm savaş ilanlarını ve bildirilerini" kesmesi, İsrail devletini ve onun "askerden arındırılmış bölgeler" yanında, "güvenli ve tanınmış sınırlar içerisinde, tehditten ve güç eylemlerinden uzak yaşama hakkı"nı tanıması gerekiyordu.

Kısaca, FKÖ liderliği ABD'li danışmanı Jerome Segal –daha önceden bahsedilen– sekiz ay önce *The Washington Post*'ta[15] savunduğu eylem planını uygulamaya koymuştu. Bu planın ilk basamakları: 1) FKÖ Batı Şeria ve Gazze'de Filistin devletini ilan eder –bu gerçekleşmişti;[16] 2) Geçici bir hükümet haline gelir –şu an için ertelenmiş olan bir durum; 3) "Filistin devleti İsrail devleti ile barış içinde olduğunu ilan eder" ve "Ordusu olmayacak-

15) *International Herald Tribune*, 27 Mayıs 1988.

16) Jerome Segal gibi biri bile açıkça, Ürdün kralı 31 Temmuz 1988'de başlatmadan önce devletin ilanını gözünde canlandırabilirdi.

tır" şeklinde bir duyuru yaparak "Bir numaralı kanunu"; tüm terörist saldırıları yasaklamak ve şiddet olaylarını cezalandırmak şeklindeki "İki numaralı kanunu" resmen açıklar. Bu iki "kanun" zaten 242 sayılı kararda yer almaktadır.

FKÖ'nün kurmaya hazırlandığı devleti Bantustan yapan, yüzölçümü ya da gözlem altında olacağı gerçeği değildir. Bunu yapan, devletin gözetim altında olacak olması, yönetiminin temel vazifesinin Filistinlilerin kendilerini silah zoruyla sınırdışı eden bir devlete karşı silahlı mücadelesinin devam ettiğine dair en ufak bir ipucunu bastırmak olan bir devlet olacak olmasıdır.

FKÖ'nün seçmiş olduğu başlıca yol –İsrail ile doğrudan pazarlıklar –tamamen bu sona uyarlanmıştır. Aslında, büyük güçlerin denetimindeki Uluslararası Konferans'tan, 242 sayılı karardan –yine bu güçlerin oluşturduğu– başka bir şey çıkamazdı. FKÖ liderliği sürdükçe, "ihanet uzlaşması" George Habaş'ın son FUK'da kendini haklı çıkarma konuşmasında söylediği gibi gelecekte olmayacak bir varsayım değildir. Bundan ziyade, aynı FUK'un açıkça belirttiği, 1983 FUK'undan[17] beri de gizlice ifade edilen bir tercihtir.

TANIMA TALEBİ

Henüz Filistin devletini tanımamış olan devletlerin bunu yapmasını talep etmekten sakınmamız gerektiği anlamına mı geliyor? Tam olarak değil, çünkü tanınma, İntifada'da yer alan kitleler üzerindeki etkisi açısından önem taşımaktadır. Bunların çoğunluğu, yalnızca, FUK'un ilanında "bağımsızlık bildirisi" görmeyi arzulamaktaydı. Kutladıkları ve onları harekete geçiren şey buydu.

Batı Şeria ve Gazze'de bağımsız bir Filistin devleti talepleri

17) Bkz. Bu derlemede, "Filistin Kurtuluş Örgütü Nereye Gidiyor?"

desteklenmelidir. Şimdi, bu desteğin bir ifadesi bu devletin hükümetler tarafından ivedilikle ve İsrail'in "güvenliği" gibi şartlar olmaksızın tanınması için uğraşmaktır. İntifada kitleleri, kurtuluş vaktinin yaklaştığını ne kadar hissederlerse, İsrail ve ABD üzerindeki uluslararası baskının giderek artmasına dayalı olarak, mücadelelerini aralıksız sürdürmeye o kadar kararlı olacaklardır.

Ama devletin ilanını, (yasal nedenlerden ötürü) devleti resmen tanımaksızın destekleyen Moskova'nın tersine, Filistin devletinin resmen tanınması için uğraşmalıyız; ama FUK tarafından benimsenen ilan metnini onaylamadan. Tersine, Siyonist devletin 1967'de işgal ettiği bölgelerden kayıtsız şartsız ve tamamen geri çekilmesi merkezli talepleri ve Filistin halkının herhangi bir dayatma olmadan kendi geleceğini belirleme hakkı için mücadelesine verilecek destek eskisinden de fazla olarak sürmelidir.[...]

FİLİSTİN HALKINA DESTEK

Bu ilke doğrultusunda, kaçamak yapmadan açık siyasal özerkliği koruyarak, tüm faaliyetlerine katılarak Filistin kitlelerine mücadelelerinde destek vermek tamamen meşru ve mümkündür. İster FKÖ ve koşulsuz destekçilerinin; ister Batı Şeria ve Gazze'nin işgaline karşı olan –özellikle emperyalist ülkelerde ve İsrail'de– Siyonistlerin veya Siyonist yanlılarının yanında.

Bunu yaparken, aynı zamanda, yukarıda açıklanan yönelişle çelişen, İsrail'in "hakları", İsrail ile barış, Uluslararası Konferans gibi her türlü duruma dahil olmayı da reddetmeliyiz.

Aynı biçimde, bugün "FKÖ, Filistin halkının yegane yasal temsilcisi" şeklindeki kutsal formülü onaylamak da her zamankinden çok zarar vericidir. Gerçekte, bu formül sadece açık bir

araştırmanın sonucunu belirtmiyor (Filistin halkının tamamını temsil edecek doğrudan demokratik mekanizmaların yokluğunda). Bunu icat edenlerin kafasında yer aldığı ve ağırlıklı olarak yorumlandığı gibi, bu FKÖ'ye ve dolayısıyla liderliğine Filistin halkının geleceği konusunda onun adına karar vermesi için sunulan *carte blanche* [tam yetki], özgürce hareket, imkanıdır. FKÖ'nün belirli bir biçimde imtiyaz yoluna giriştiği bir zamanda, bu formülün ne kadar öldürücü olduğu takdir edilir.

ABD hükümeti Aralık 1987'de FKÖ ile doğrudan görüşmeler yapmaya başladı. Bu esnada Siyonist kesimin büyük bölümü, –İşçi partisinden bakan Ezer Weizman, aynı partinin parlamenterlerinin dörtte biri ve bu nedenle istifa etmiş olan genel sekreteri– İsrail hükümeti ile FKÖ arasında doğrudan diyalog kurulması çağrısında bulunuyordu. Tüm bunlar İntifada'nın birinci yıldönümünü kutlamak için miydi? Veya Kasım ortası ile Aralık ortası arasında Arafat liderliğinin ABD ve İsrail şartlarına boyun eğme yolunda adımlar atması nedeniyle mi?

Unutmamak gerekir ki, Filistinlilerin çoğunluğu Batı Şeria ve Gazze dahil tüm Filistin topraklarının dışında yaşamaktadır. Filistin halkının kendi geleceğini belirleme hakkı, aynı zamanda kendi temsilcilerini özgürce ve demokratik biçimde, dışarıdan kimsenin "yegane yasal temsilci"nin kim olacağına karar verme hakkı olmadan seçme hakkını da içermektedir. İtiraf etmek gerekir ki, FKÖ Filistinlilerin çoğunluğunun verdiği desteğin sefasını sürmektedir –şimdilik, çünkü demokratik bir temsil sonsuza dek sürmez. Çoğunluğun görüşü yanlış olabilir. Devrimciler, bunu dile getirme ve onların hayalleriyle savaşma hakkına ve sorumluluğuna sahiptir.

HANGİ DESTEK?

Zulüm gören bir halkı, zulmedenlere karşı koşulsuz olarak desteklemek, bu mücadeleyi liderliğinin tabiatından bağımsız olarak desteklemek anlamına gelir (feodal veya dinci olsa bile). Bu, bu tür liderliklerin koşulsuz destekleneceği anlamına gelmez. Bu bağlamda, devrimcilerin tavrı desteklenmesi ve kınanması gereken ölçütlerin ayrımına dayalıdır.

Örnek olarak, Hint halkının İngiliz emperyalizmi karşısındaki mücadelesine verilen koşulsuz desteğin, muazzam popülaritelerine ve bazı sivil başkaldırma kampanyaları gibi mücadelelere önderlik etmiş oldukları gerçeğine karşın, Gandhi ve Kongre Partisi'ne karşı eleştirel bir tavırla birleşmesi gerekmiştir –bugün Filistin'deki İntifada'da olduğu gibi. Diğer ülkelerden çok sayıda örnek sayılabilir (Çin, Etiyopya, Tunus, İran, Filipinler vb.). Ama Filistin'in tarihi başlı başına yeteri kadar etkilidir. 1948 yenilgisine kadar, Filistinlilerin çoğunluğunun izlediği tek liderlik Kudüs Müftüsü Hacı Emin el-Hüseyni'nin liderliğiydi. Bu kişi büyük Filistin İntifada'sının 1936-39 arasındaki sözcüsü; ve aynı zamanda bu mücadeleyi Siyonistlerin pahasına İngiliz mandası ile uzlaşma yoluna giderek hurda etmekten sorumlu kişiydi.

Bir yanda Siyonizm, emperyalist hükümetler veya Arap gericiliği, diğer yanda FKÖ'nün olduğu tüm yüzleşmelerde, FKÖ hiç şüphesiz desteklenmelidir. Bu zeminde, ortak düşmana karşı FKÖ ile ittifak yapılmalıdır.[...] Fakat, bu tür müttefik ile nasıl davranılacağını bilmek gerekir: Troçki'nin, Çin Kuomintang'ın (bugünün FKÖ'sinden daha radikal olan) sol hizibi ile olan ilişkisinde söylediği gibi; "Her duraksamasında Komintang'ın önünde secde ederek değil[...] yalnızca, Komintang'ın attığı her ileri adımı destekleyerek, her duraksamasını, her geri

adımını amansızca gerçek kimliğini ortaya çıkararak."[18]

Bu son görev Filistin devrimcilerine ve gerici hükümetleri FKÖ liderliğinin baş müttefikleri olan ve geriye atılan her adımı hararetle destekleyen Arap ülkelerine düşmektedir. Elbette, aynısı İsrail devletinde Yahudi kitleleri içinde faaliyet gösterenler ya da onu destekleyen emperyalist ülkelerde de geçerli değildir.

GÖRÜNÜR BİR ÇELİŞKİ

Analizini yaptığımız FKÖ liderliği ve memnuniyet duyduğu yaygın kitle desteği gerçeği arasında görünür bir çelişki vardır. Çelişki, liderliğin burjuva olarak karakterize edilmesinden kaynaklanmaz –FKÖ'nün Stalinist hizibini de içeren, tüm FKÖ solunun kabul ettiği su götürmez gerçek. Bununla birlikte, burjuva bir liderlik, halkının yabancı bir boyunduruk karşısındaki ulusal arzularını pek güzel dışa vurabilir. Çelişki, FKÖ'nün son birkaç yıllık yörüngesini nasıl tanımladığımızla alakalıdır. Aynı analizi paylaşan George Habaş, bu çelişkiyi açıklamak için, FHKC yayını *Al Hadaf*'a Aralık 1987'de röportaj şeklinde verdiği bilançoda kronolojik olarak üç neden sıraladı:[19]

İlk olarak, Filistin sağı 1965'de, büyük prestij kazanmasını ve lider konumuna gelmesini sağlayan silahlı mücadeleyi başlatmıştı. İkincisi, "Filistin burjuvazisi, sınıf tabiatı ve uzlaşma eğilimleri dolayısıyla gerici ve burjuva Arap rejimlerine sıkıca bağlıdır. Onun hegemonyasına katkıda bulunacak biçimde, büyük politik ve maddi destek verdiler," dedi.

Son olarak, Habaş'a göre, "Ulusal düşman, Filistin sağının

18) Leon Troçki, "*Çin Devrimi ve Yoldaş Stalin'in Tezleri*" (7 Mayıs 1927), Leon Trotsky *On the China*, Les Evans ve Russell Block, New York, Monad Press, 1976, sayfa 182-83.

19) *Al-Hadaf*, no. 892, özel sayı, Aralık 1987.

politik sapmalarını net ve uzlaşmaz biçimde karşılayınca; kitlelerin gözünde sağ, kabul edilebilir taktikler izliyor oldu."

FARKLI TAVIRLAR

Bu üç açıklama doğru ancak yetersizdir. Sonuncusu, kesinlikle esas olup, uzun vadede hükmünü kaybedebilir. Ama Filistin kitlelerinin FKÖ'ye tavrında sıklıkla gözden kaçan iki noktaya ışık tutar. Birincisi, bu tavır, doğası gereği olmasa da düzeyi gereği, sadece sosyal konumdan değil, köken ve yerleşimin geniş yayılımından gelmektedir: 1948'de Siyonistler tarafından alınan bölgede kalan İsrail vatandaşı olan Filistinliler; halen orada yaşayan Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinliler; çeşitli yerlerde yaşayan 1948 mültecileri (1967 bölgeleri, Ürdün, Lübnan, Suriye) vb. "Kabul edilebilir" addedilen taktiklerin her kategori açısından farklı olması doğaldır. Benzer biçimde, FKÖ'ye yönelik olarak doğrudan ezenlerinin tutumu da onlar için ayırıcıdır.

Bu yüzden İsrailli işgalcilerin geleneksel olarak Arafat'ı şeytan olarak gördükleri 1967 bölgelerinde yaşayanlar, doğal olarak ona karşı Ürdün'deki Filistin mültecilerinden daha fazla sempati duyma eğilimindedir. Ürdün'deki mülteciler ise, aynı Arafat'ın, ellerinde en az Siyonist liderler kadar Filistin kanı olan ve Filistinlileri kendi krallığı içinde, kıyaslama yapıldığında İsrail işgalinin insani ve demokratik kalacağı baskıcı bir rejime mahkum eden, "kardeşi" Kral Hüseyin'i kucaklamak için hiçbir fırsatı kaçırmaması gerçeğini kabullenmekte zorlanmaktadır. Bu nedenle, kitleler FKÖ'yü 1967 Siyonist işgali karşısındaki mücadeleleri için kabul edilebilir bir temsilci olarak görebilirken, Ürdün zulmü karşısındaki eşit derecede büyük savaşlarında temsilcileri olarak görmezler.[20]

20) Bkz. Ek 1.

SOLUN YETERSİZLİĞİ

Filistinlilerin FKÖ karşısındaki tavrında sıklıkla gözden kaçan, birinciye bağlı bir diğer husus, FKÖ ile bütünleşmiş kitlelerin dahi, onun liderliğine duyduğu güvensizliktir. Bununla birlikte, bu kitleler FKÖ'yü desteklemektedir çünkü onu "ulusal düşman" karşısında odaklanabilecekleri tek uygun ve güvenilir nokta olarak görmektedirler. Bunu belirlemek bizi, Filistin sağının daimi üstünlüğünün dördüncü ve belki de en önemli nedenine götürür; solun ve birinci derecede FKÖ geleneksel solunun yetersizliği.

George Habaş'ın, bu solun ana kısmının liderinin, FKÖ liderliği hakkında yaptığı analizi bilen biri, nasıl olup da FKÖ'ye olan bağlılığını ilan edebildiğini ve onu "Filistin halkının yegane meşru temsilcisi" olarak değerlendirebildiğini ve de Filistin mücadelesini yönetmek için alternatif bir yapı oluşturma fikrini reddettiğini merak edebilir. Bu kaçınılmaz soruya Habaş'ın cevabı yeni değildir: aslında bu cevap 60 yıllıktır! Dava uğruna, "burjuvazi" üzerine "ulusal" etiketi yapıştırmak gereklidir.

"Ulusal kurtuluşun birinci evresi"nde, Habaş daha önce alıntı yapılan bir mülakatında şöyle dedi: "ulusal burjuvazi, küçük burjuvazi, işçiler ve köylüler" birliktedir. Böylelikle, "Bağımsız Filistin kişiliğini dışa vuran bir yapı olmasına ek olarak, FKÖ, bu cephede tüm bu sınıfları kapsamaktadır... burjuvazinin liderliğinde olsa bile."

Burada, Stalinist teori etrafında oluşan 1926-27 Çin tartışmasının tüm muhteviyatını görürüz. Aşamalar, dört sınıfın bloğu ve örgütsel ifadesi, bu vakada FKÖ, Çin'de Komintang –o dönemde bağımsız Çin "kişiliğine", bugün FKÖ'nün Filistin için büründüğünden çok daha fazla bürünen. Bu kavramların eleştirisi de en az 60 yıllıktır; ve bu eleştiriler bugün de makul ve anlamlıdır.

"Kimin gerçek hakim olduğu sorusunu maskelemek için, Ku-

omintang'ı burjuva bir parti olarak değil, kitle mücadelesinin doğal arenası olarak değerlendirmek, sol alt tabakasının onda dokuzu için kelimelerle oynamak, zirvenin gücünü ve dayanıklılığını artırmak ve kitleleri "sığır sürüse"ne çevirmek anlamına gelir[...] Burjuva "zirve" Solun (ve bu tür Solun) "onda dokuzu"nu, ancak ordu, bürokrasi, basın ve sermaye karşısında tehlikeye girmediği sürece hoşgörür(dü). Burjuva zirvenin bu güçlü imkanları, sadece "Sol" parti üyelerinin onda dokuzunu değil, kitlelerin tamamını bir bütün olarak hakimiyeti altında tuttu."[21]

Aynı şekilde, FKÖ'yü burjuva bir örgüt olarak değil, bir "doğal arena", liderliğin bir sınıftan diğerine geçebileceği (bu FHKC ve FDHC'nin tezidir) bir "dört sınıf cephesi" olarak değerlendirmek, tabanının sosyal bileşimini ve kitleler üzerindeki etkisini iyiye götürmek, "[burjuva] zirvenin gücünü ve dayanıklılığını artırmak" ve "zirvenin kitleleri "sığır sürüsü"ne çevirmesine yardımcı olmak" anlamına gelir. Hatta bunu FKÖ'ye uygulamak Komintang'a uygulamaktan daha kolaydır. Aslında, Komintang'ın 1924'de benimsediği tüzük (Komintern diplomatlarının verdiği ilhamla!) prensip olarak ulusal meclisi üst merci olarak kabul etmiştir –yerel meclisler tarafından seçilen delegeler ile. Ulusal meclis sırayla yürütme kurulunu seçmiştir. Bunun tersine, 1964'de FKÖ'yü kuran Arap devletleri, onu oluştururken büyük dikkat sarf etmişlerdir. FKÖ seçilmiş delegeler aracılığıyla kitlelerin doğrudan temsili tabanında değil, esas olarak atamayla oluşturulan bürokratik bir kurum olmuştur.

FUK, 1964 yılında Arap devletlerinin kontrolü altında kurulduktan ve ilk oturumunda üyeleri atandıktan sonra, bu demokratik olmayan yöntemle kendini yenilemiştir. Ebu İyad'ın otobi-

21) Leon Troçki, *The Third International After Lenin*, çev John G. Wright, New York: Pathfinder Press, 1970, s. 218.

yografisinde üstü kapalı itiraf ettiği gibi, aynı mekanizma ile, FKÖ'nün Arap destekçilerinin kararı gereği 1969 yılında Fetih örgütün yönetimini almıştır: "Tüm Arap ülkeleri[...] FKÖ'nün Direnişi ele geçirmesini memnuniyetle karşıladı. Bunun nedeni, çoğunun güvendiği Fetih'in, hem FUK içinde hem de FKÖ Yürütme Kurulu içinde büyük etkisi olduğundan emin oluşuydu" [22]

FETİH'İN HEGEMONYASI

Bundan sonra, Fetih'in FKÖ içindeki hegemonyası gerçekten sabit kalmıştı çünkü örgütün işlerliği, Filistin Ulusal Konseyi ile Yürütme Kurulu kısır döngüsü içinde sürüyordu. Bu iki yapı, karşılıklı olarak Fetih hegemonyasının basit (ve bazen büyütülmüş) olarak yeniden üretimini sağlıyordu. Böylelikle Fetih, iki küçük Irak yanlısı örgüt dışında tüm Filistin politik-askeri grupların boykotuna rağmen, FUK'un 1984 Amman oturumu için 2/3 yeter sayıyı sağlamakta güçlük çekmedi.

Aynı oturumda, 1983'den bu yana Filistin hareketinde büyüyen anlaşmazlığa cevaben, Fetih/FKÖ liderliği FUK'un yapılanmasını değiştirme kararı aldı. FKÖ destekli bir yayına göre, "Arafat yanlısı sosyo-profesyonel temsilcilerin sayısı ikiye katlanmışken (toplamın %26'sı), Filistin dışı temsilcilerinin sayısı üçte bir oranında arttı (koltukların %44.5'i)" [23] Buna ek olarak, bizzat başkomutan –Yaser Arafat– tarafından doğrudan atanan ordu (Filistin Kurtuluş Ordusu) temsilcilerine ayrılan %10 ile Fetih delegelerine ayrılan %7.5 vardır. Diğer örgütler de kalan %11.5 ile yetinmek durumundadır.

FUK bileşiminin burjuva ve kendi yararına kullanıcı karakte-

22) Ebu Iyad, *My Home, My Land: A Narrative of the Palestinian Struggle*, (Yuvam, Memleketim: Filistin Mücadelesinin Öyküsü) New York Times Books, 1981, sayfa 65.

23) *Revue d'études Palestiniennes*, sayı 25, Sonbahar 1987, sayfa 207

rinin güzel bir örneği, Fetih'ten sonraki ikinci büyük Filistin örgütü olan FHKC ile diğer "delegasyonlar"ın temsilcilerinin karşılaştırılması ile ispatlanabilir. FHKC ve diğer delegasyonlar ile Arap petrol-üreticisi ülkelerden (Körfez Emirlikleri ve Suudi Arabistan) Filistin dışı delegasyonun oranı 2/5; Kuzey ve Güney Amerika dış delegasyonları ile 3/5; sadece kendilerini –ve sıklıkla cüzdanlarını– temsil eden "bağımsızlar" grubu ile 1/5; ve Arafat'ın büyük müttefiki Irak'ın kontrolü altında olan Arap Kurtuluş Cephesi ile 3/2. Dahası, oyların sadece %15'inin 242 sayılı kararın reddi yönünde geldiği son FUK oturumu, bu yapının Filistin kamu görüşünün gerçeklerini hiçbir şekilde yansıtmadığının inkar edilemez kanıtıdır.

ÇOK KALABALIK BİR BÜROKRASİ

Burjuva FKÖ liderliğinin hegemonyasını korumak amaçlı bu tüzüksel araçlar elbette Troçki'nin bahsettiği klasik yollarla, özellikle bürokrâsi ve finans ile birleşik durumdadır. FKÖ'nün bürokrasisi şişmiş vaziyettedir: en üst düzeyde olanı Filistinlilerinin büyük çoğunluğunun yaşam koşullarına karşı bir hakaret gibi olan konforlu şartlarda yaşayan binlerce memur. Bu bürokrasi pek çok Üçüncü Dünya ülkesini kıskançlıktan çatlatacak biçimde "politik" veya diplomatik departmana (dünyada 85 ofisi bulunan) sahiptir. Ayrıca örgüt, düzenli olarak veya zaman zaman, büyük bir toplumsal kitleyi oluşturan onbinlerce insana para yardımında bulunmaktadır. Finans anlamında FKÖ'nün oldukça hatırı sayılı bir hazinesi vardır: nakit mevduatta muazzam bir anapara ve emlak ve Arap petrol üreticileri tarafından sağlanan, yılda yüzlerce milyon dolarla ifade edilebilecek düzenli bir bütçe.

Bu gerçekler, FKÖ solunun, liderlerinin protestolarına rağmen neden sadece bir rol –sağcı burjuva Fetih liderliği için bir

sol bahanesi– üstlendiğini anlamamızı sağlayabilir. Bu solun son iki yılda sergilediği hastalıklı gösteriyle ifade edilmiştir. "Ulusal birlik" sloganı ile yer aldığı son iki FUK toplantısından (1987 ve 1988) sadece birkaç gün sonra, Arafat ve arkadaşlarının konumlarının, FUK kararlarına (aslında özellikle bu kararların, kendisi tarafından yorumlanan şekline) ters düşecek biçimde kötü taraflarının açığa vurulduğu bildiriler yayımlamaktan men edildi. Bu da, solun kendi katılımını üzerine kurmak istediği milli birliğin FKÖ yapıları açısından ne kadar hayali olduğunu gösterir.

Habaş'ın daha önce bahsedilen röportajda samimiyetle belirttiği gibi:

"Savaşı teoride, kağıt üzerinde kazanıyoruz. Ama FKÖ liderliğindeki, burjuva doğasına dayalı olarak hegemonik hizip, sonradan gelecek politik uygulamada buna riayet etmeyecektir. Aslında, bu politik davranış, sağ-kanat hizibinin, FKÖ yapıları ve kuruluşlarında demokratik reformlar yapılmasına karşı olduğunu göstermektedir. Çünkü gerici Arap hükümetlerinin kapısını teslim için çalmak üzere, onun politik manevra alanını kısıtlayacaklardır."[24]

FKÖ'YE KATILIM

Tüm bunlar bizi, Filistin solunun prensipte FKÖ'ye katılmaktan sakınması gerektiği sonucuna mı götürür? Şart değil. Ama FKÖ üyeliği kavramının çok farklı olması gerektiğine götürür. Filistin solu, katılımının ilk yıllarında yaptığı gibi, FKÖ'de taktiğe dayalı bir zeminde kalabilmeliydi. O yıllarda sancağı yüksekte ve sağ liderliğinden bağımsızdı. FUK'u, politik ajitasyon için bir platform olarak kullanabilmeli, demokratik olmayan yüzünü açığa vurabilmeli ve merkez yönetimin, mülteci

24) Bkz. 19 numaralı dipnot.

kamplarındaki halk komitelerinden delegelerin de dahil olduğu, Filistin kitleleri tarafından seçilmesini talep edebilmeliydi.

Sol hiçbir durumda, FKÖ Yürütme Kurulu'na onay vermeyi kabul etmemeliydi –en azından 1974'den sonra. Bu yıl o zaman bugünkünden daha radikal olan FHKC, doğru bir biçimde, bu yapıya katılımını askıya aldı (dört yıl sonra yeniden kabul edilme talebinde bulundu). Dahası, FHKC'nin kendi politik sınırlamalarının açısından bile, mantıken, 242 sayılı kararın kabul edildiği son FUK'dan sonra Yürütme Kurulu'ndan geri çekilmesi gerekirdi. 1974'de FHKC bundan çok daha azı için geri çekildi!

FKÖ solunun eksiklikleri böyle. Peki ya karşıt muhalefet? Bu kategorideki ana örgütler –Ebu Musa liderliğindeki Fetih-Geçici Komutanlık (1983'de Fetih'tan ayrılan) ve Ahmet Cibril'in FHC-Genel Komutanlık'ı (1968'de FHC'den ayrılan)-Filistin Ulusal Kurtuluş Cephesi (FUKC) çatısı altında Suriye rejiminin Filistin piyonu El-Saika ile müttefik, milliyetçiliğin egemen olduğu bir muhalefeti temsil ediyordu. Son FUK'dan sonra, bu örgütler, FKP'nin sol bölünmesinden gelen bir grup olan Filistin Devrimci Komünist Partisi'nin de aralarında bulunduğu diğer gruplarla birlikte eleştirel bildiriler yayımladılar. Bugün, yeni bir FKÖ kurma çağrısında bulunmaktalar. Ebu Musa'ya göre yeni örgüt, kendine göre nedenlerle FKÖ'nün son dönüşüne şiddetle karşı olan İslami fundamentalist akımı da kapsamalı.

Bununla birlikte, Filistin kitlelerinin gözünde FUKC'nin pek az güvenirliği var. Gerçekte ne olduğu belli: Arafat yönetimindeki Fetih'e karşı mücadelesinde Lübnan'daki Filistin kamplarını bombalama yetkisi talep ederek tamamen güven kaybeden Şam'a bağlı bir grup. Ek olarak, Ebu Musa'nın fundamentalist akıma yaktığı yeşil ışık, tamamen politik eksikliğin ve acınası bir iflasın işaretleri.

FUNDAMENTALİST TEHLİKE

Aslında, fundamentalist akım, bölgedeki diğer ülkelerdeki hatırı sayılır gelişmesini sağlayan kombinasyondan Filistin ortamında da faydalanıyor: patlayıcı bir durum, geleneksel burjuvazinin iflası ve solun yetersizliği. Başka yerlerde olduğu gibi Filistin ortamında da, burjuvazi büyücünün yardımcısı[25] rolünü oynadı. Başlangıçta Fetih liderliği, özellikle 1979 sonrasında ve 1987'ye kadarki bazı olaylarda, fundamentalist bir Filistin akımının büyümesini mahsus cesaretlendirdi. Bugün bu akım İntifada'dan faydalanarak, son birkaç ayda Siyonist otoriteleri ciddi biçimde endişelendirecek derecede büyümüş durumda. Öncesinde, uzun bir süre, daha iyi "bölmek ve yönetmek" için, bırakalım-yapsınlar tavrı içindeydiler.

Fundamentalist akım, son FUK sonrasında sayıları giderek artan, FKÖ'de hayal kırıklığına uğrayan Filistinlileri çekmek için çok iyi bir konumda. Bugün fundamentalistler, geniş kitleleri ve gençleri ikna edecek gibi gözüken çok radikal bir hava estiriyor.[26] Habaş bile bunu onaylamakta. Aralık 1987'de, kendi zayıflığının itirafı gibi görünen bir ifade kullandı: "FKÖ silahlı mücadeleyi kestiği ve sapma ve teslimiyet yoluna gittiği takdirde, dinci akımın örgütün liderliğini ele geçirebileceğini düşünüyorum"

Söylemeye gerek yok, bu akımın büyümesi Filistin kitle hareketi için gerçek bir felaket teşkil etmektedir. Fanatik dinci ifadeleri, bir yanda Yahudi/İsrail toplumunda Siyonist bağlılığı güçlendirirken, diğer yanda rolü hiç de önemsiz olmayan Filistin Hristiyan azınlığını tiksindiriyor. Sonuç olarak, bu akım, ilerleyen bir mücadele içindeki bir halk açısından muazzam bir gerileme teşkil ediyor. [...]

25) Goethe'nin şiirinden uyarlanan bir masal.
26) Bkz. Ek 2.

EK 1

FKÖ'YE DAİR İKİ FİLİSTİNLİ BAKIŞ AÇISI

Batı Şeria – Intifada'nın genç militanları *Le Monde Diplomatique* özel muhabiri Alain Gresh ile bir araya geldi (Mayıs 1988):

"Bugün pek çok kişi, acı istihza sözlerinden kaçınmıyor, FKÖ liderliği için bile. Yüksek sesle ve açıkça FKÖ'nün "yegane temsilcileri" olduğunu dile getirseler de, aslında şapşallığını, lider konumundaki bazı kişilerin kokuşmuşluğunu –nahoş kahkahalar atarak "beş yıldızlı FKÖ" diyorlar– ve örgütün yetersiz başarılarını ifade etmekteler[...] Bassam içerdeki Filistinlilerin birkaç ay içinde, FKÖ'nün yirmi yılda yaptığından fazlasını başardığını söylüyor[...] Ama FKÖ hakkındaki açıklamaları yanlış anlaşılmaya yer vermeyecek biçimde: "FKÖ karar verir; FKÖ müzakere yapmak durumundadır; alternatif bir liderlik oluşturmayı reddediyoruz."

Ürdün – En büyüklerinden biri olan Bekaa Filistin mülteci kampı, *Le Monde* özel muhabiri Véronique Maurus tarafından ziyaret edildi (17 Şubat 1988):

"Ayaklanma[...] İsrail, Arap devletleri ve hatta, güçsüzlük ve "politikacılarla" danışıklı iş yapmakla suçlanan FKÖ'nün onyıllar süren idaresinden sonra, Filistinlilerin kendi geleceğini belirlemesinin gerçek, şiddetli ifadesi... Bir hayal sürekli tekrar ediliyor: devrimden çıkacak "yeni bir liderlik". Kim? Bu konuda ağızları sıkı. Orta yaşlı bir adam sürekli "Bir devrim olacak, burada ve bizi ezdikleri her yerde" diyor. "Her türlü uzlaşmayı reddetmek zorundayız. Eğer devrim Arap hükümetleri ya da FKÖ tarafından desteklenirse, doğmadan ölür..."

EK 2

FİLİSTİN İSLAMİ FUNDAMENTALİZM SÖYLEMİNDEN BİR ÖRNEK[1]

"İslami devletimizi, kurtarılmış ülkenin her karışında kuracağız. Ama kimse kutsal topraklarımızın geri kalanında başka bir varlığı [İsrail devleti] ya da onun sınırlarını tanımamızı sağlayamaz. Biz kimseden, çalınan toprağımızın tamamı temizlenmeden oluşturulmayacak olan sınırlarımızı tanımasını beklemiyoruz... Barış pazarlıkları ile Filistin devleti kurmayı düşünenler hayal görüyor ve bu devletin Filistin halkının sorunlarını çözeceğini düşündürterek insanlarının kafasını bulandırıyorlar... Bu devlet/mini devlet Uluslararası Konferans'da vermek zorunda bırakılacağı teminatlarla eli, kolu, gözleri bağlı, istekleri felç edilmiş durumda kalacaktır[...] Bugün, bu kutsal devrimde ayaklanan ve ölen Filistin halkı, tüm bunları FKÖ ofisleri elçiliğe terfi etsin ya da amacı ve bağımsızlığı felç edilmiş hayali bir devlet kurulsun diye yapmadı."

Şeyh Halil El Kuka, Nisan 1988'de işgal otoriteleri tarafından Gazze'den sürülen Müslüman vaiz. İslami Direniş Hareketi (Hamas) adına Kuveyt gazetesi *Al-Qabas*'a yapılan açıklama, Ekim 1988.

İNTİFADA'NIN DİNAMİĞİ[1]

1989

"FKÖ Nereye Gidiyor?" serisinin üçüncü ve sonuncusu olan bu makale, Intifada'yı 1988'deki doruk noktasında inceler –Filistin mücadelesinin tarihinde bu büyük an, kurtuluş mücadeleleri tarihinin seçkin bölümleri arasında yer almayı hak ediyor. Makale, bir dış gözlemcinin edinebileceği bilgi sınırları içerisinde, Intifada'nın sosyal dinamiğini ve örgütlenme şekillerini değerlendirmektedir. Aynı zamanda, FKÖ'nün Intifada'nın yönetimini nasıl ele geçirdiğini ve böylelikle, işgal altındaki bölge sakinlerinin kendi örgütlenmeleri sonucu oluşan başlangıçtaki hızını kestiğini analiz etmektedir.

"Ayaklanma" veya "isyan" anlamına gelen Arapça bir sözcük olan *İntifada*, Batı Şeria ve Gazze'deki Filistin kitlelerinin kahramanca mücadelesinin yeni bölümü olması nedeniyle, uluslararası kelime dağarcığına girdi. Siyonist işgal güçlerinin on dört aylık devamlı tacizi sonrasında, intifada hiçbir güçten düşme belirtisi göstermemektedir.

Dışarıda, sıklıkla, her iki cinsiyetten göstericinin İsrail askerlerine taş attığı gösterilere indirgenmesi çok sık rastlanan bir durum. Bu hiç şüphesiz, Filistin'in işgale meydana okuyuşunun en

1) Yazım tarihi, 11 Şubat 1989.
İlk olarak, *International Viewpoint*'te (no. 158, 6 Mart 1989) yayımlandı.

görünür belirtisi. Ama İntifada, basitçe taş fırlatmaktan çok daha zengin bir deneyim. Dahası, verdiği derslerle, Filistin çerçevesinin çok ötesine giden etkileri olmuştur.

9 Aralık 1987'de İntifada'nın başlaması, beklenmedik bir şey değildi. Uzun bir olgunlaşma döneminin ürünüydü –yirmi yıllık işgalin ve zulmün oluşturduğu kızgınlığın bir patlamasıydı. Baskıcı güç, on dokuz yıl önce, büyük çoğunluğunu gasp ettiği Filistin toprakları üzerine kurulan İsrail devleti olması itibariyle daha da dayanılmazdı. Bu tarihsel bakış açısından, İntifada aynı zamanda 1948'deki Filistin'in büyük göçünden sonraki üçüncü neslin harekete geçişini yansıtmaktadır. Bu hareketi başlatan, bayrağı 1967 kuşağından alan "*fedailer*"dir.

Ancak bu insanlar, aynı neslin insanları olmakla birlikte, aynı bölgede büyümemişlerdir. 1967 neslinin savaşında, önce 1971'de Ürdün'de, ardından Lübnan'da, sürgündeki Filistinliler savaşmıştır. 1987 neslinin, İntifada neslinin mücadelesi yalnızca 1967'de işgal edilen bölgelerde yapılmaktadır –en azından şimdilik. İşgal sonrası dönemde, bu bölgelerin halkı, altı günlük bir savaşta yenilmezliği ile nam salmış bir ordu tarafından dehşete düşürüldü ve şaşkınlık içinde kaldılar.

Sürgündeki Filistin direniş örgütlerinin maksimalizmi Batı Şeria ve Gazze halkı için görünür gelecekte bir kurtuluş için güven telkin etmedi. Dahası, bu örgütler, tüm Filistin'i kurtarmak amacıyla yapılacak silahlı mücadele için gizli birimler oluşturmakla meşguldüler. Siyonist baskının etkinliği göz önüne alındığında, böyle bir gücün işgali altında yapılacak eylemler, savaşçılar halkın sempatisini kazanmış dahi olsa, sadece küçük kazanımlarla sonuçlanabilirdi.

Halk, kurtuluşu başka yerde aramaya başladı –diplomatik yollar ve askeri baskı ile, İsrail'in, Filistin toprakları da dahil olmak

üzere, 1967'de işgal ettiği bölgeleri boşaltmasını sağlayabilecek olan Arap ülkelerinde. Esasında Filistin toprakları, Arap ülkelerinin yönetimi altında kalmıştı: Mısır 1949'dan sonra Gazze'yi yönetirken, Ürdün de Batı Şeria'yı topraklarına katmıştı. Böylelikle, bu yerlerin geri alınması sorumluluğu da onlara düştü.

GELENEKSEL BİR TOPLUM

Bu siyasal bakış, 1967 bölgelerinde (bundan böyle Bölgeler diye tabir edeceğimiz) yaşayan toplumların çok geleneksel olduğu ölçüde baskındı: zanaatsal ölçekteki işletmelerde dağılmış sayısal olarak zayıf proletarya; köylülük ve küçük burjuvazinin önemi; Ürdün iktidarının yerini almış olan laik ve dinsel ticaret burjuvazisi, toprak sahibi ve soyluların baskın rolü. Böylece, Ürdün'deki direnişin kırılışından sonra esen acı havada, 1972'de Batı Şeria'da yapılan belediye seçimlerini Ürdün monarşisine bağlı kişiler kazandı.

Bununla beraber, sonraki yıl FKÖ'nün yaptığı siyasal dönüş, ilişkileri alt üst etti.[2] Geçiş hedefi olarak tabir edilen, "kurtarılabilecek Filistin toprağı üzerinde" bağımsız bir devlet kurmayı benimseyen FKÖ, İsrail tarafından boşaltılması halinde Bölgeler'i yönetmeye hazırlandı. O güne dek ihmal edilen siyasal hareket, bir anda temel bir hal aldı. 1973 yılında Bölgeler'de FKÖ gözetiminde bir Filistin Ulusal Cephesi oluşturuldu. Bu cephe, Ürdün Komünist Partisi'nin (sonradan Filistin Komünist Partisi, FKP oldu) yerel kolunu ve Filistin örgütüne yakın akımları barındırıyordu. Komünist Parti programı, İsrail sorununun Stalinist geleneği sayesinde, daima, 1967 yılında işgal edilen bölgelerin kurtuluşu ile sınırlı kaldı.

Kral Hüseyin'in ordusu tarafından yapılan katliamlara baş-

2) Bkz Bu derlemede "FKÖ Nereye Gidiyor? I. Uzun Yürüyüş... Geriye"

kaldıran halkın çoğunluğu, Ulusal Cephe sancağı altında birleşti. Ürdün egemenliğine[3] şiddetle karşı çıkıp, kurtuluş halinde bir Filistin egemenliği istediler. Gelecekte kendini Ürdün himayesinden kurtarma fikriyle etkilenen burjuvazinin büyük kesimi de buna uydu. Sonuç, FKÖ destekçileri için Nisan 1976'da Batı Şeria'da yapılan belediye seçimlerinde büyük bir zafer oldu.

Bir yıl sonra Siyonist sağ-kanadın bloğu Likud, İsrail'de ilk kez parlamento seçimini kazandı. Mısır başkanı Sedat'ın "barış girişimi"ne rağmen Likud lideri Menahem Begin, Bölgeler'in topraklarına yavaş yavaş katılmasına yönelik bir planı açıkladı –Filistinliler ve bölgedeki Siyonistler'in "özerk" yönetimi altında İsrail işgalinin devam etmesi. Likud'un cesaretlendirmesi sonucunda, 1974'de 5000 (34 yerleşim yeri) olan Batı Şeria nüfusu, 1988'de 70.000'e (124 yerleşim yeri) yükseldi. Buna paralel olarak, Filistin ulusal hareketine yönelik baskılar hatırı sayılır biçimde arttı. 1980-1982 yılları arasında, FKÖ'yü destekleyen belediye başkanları sınırdışı edildiler ya da görevden alındılar. Likud, işbirlikçi bir "temsilciler" ağı kurmaya çalıştı ("Köylüler Birliği"). 1982'de Likud hükümeti Lübnan'ı istila ederek Filistin milliyetçiliğini tasfiye etmeye çalıştı.

Yenilginin acısı –FKÖ savaşçılarının Beyrut'u boşaltması ve ardından gelen katliamlar– 1983'den itibaren Filistin iç çatışmaları ile şiddetlendi. Fetih bölündü. Lübnan'daki hizipler arasında savaşlar oldu. FKÖ'de, 1984'de Amman'da yapılan On yedinci Filistin Ulusal Konseyi sonrasında, tüm milliyetçi muhalefet ile sol oluşumların ayrı düştüğü gerçek bir bölünme yaşandı.

Anlaşmazlığın esas nedeni, Şubat 1985'de FKÖ lideri ile Kral Hüseyin arasında tamamlanan Amman anlaşmasının sonucun-

3) Mısır'ın elden çıkardığı ve 1972'den bu yana Ürdün'ün "Birleşik Arap Krallığı" projesinde yer alan Gazze sakinleri de olasılığı reddetti.

da, Arafat liderliğinin tercih ettiği "Ürdün seçeneği" idi. Bu arada Şimon Peres'in Siyonist İşçi Partisi, Likud ile başkanlık koalisyonu çatısı altında İsrail hükümetine geri döndü.

"İŞLEVLERİN PAYLAŞILMASI"

Kendi tarzında, "Ürdün seçeneği"nin bir destekçisi olan Peres, Amman ile birlikte, sınırdışı edilen milliyetçi belediye başkanlarının yerine yenilerini atamayı seçti. 1985 Kasım ayında, Batı Şeria'nın ana şehri olan Nablus'un (İsrail'e katılan Doğu Kudüs'ten sonraki) idaresi için Zafer El Masri'yi atadı. El Masri, farklı bir profile sahip bir kişiydi. Ticaret odası başkanı, Ürdün Senatosu ikinci başkanının yeğeni ve Krallığın dışilişkiler bakanının amcasıydı. Arafat'ın takdisiyle atamayı kabul etmesinden birkaç ay sonra, El Masri, Fetih'tan sonra gelen en büyük Filistin oluşumu olan, sol milliyetçi bir örgüt; Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) tarafından suikasta uğradı.

Bununla birlikte Kral Hüseyin Peres'le birlikte "işlevlerin paylaşılması" hakkında kapsamlı bir plan üzerinde çalıştıktan sonra Şubat 1986'da Arafat'tan tek taraflı olarak ayrılmaya, Lübnan'daki Fetih bürolarını kapatmaya karar verdi. FKÖ liderliğinin sağ-kanadının çöküşü ortadaydı. SSCB ile birlik içinde olan muhalif hiziplerle yeniden birleşebilmek için Nisan 1987'de Moskova'nın arabuluculuğunu kabul etmek durumunda kaldı. Bu taktik yardım, Arafat'ın Ürdün fiyaskosunu sindirmesini sağladı ve muhalefetin bundan yarar sağlamasını önledi. Ama Arafat'ın Amman yönündeki hareketini sürdürmesini engellemedi. Kasım 1987'de Ürdün başkentinde toplanan Arap zirvesi, FKÖ'nün çöküşünün en parlak ifadesiydi. Arafat, aşağılanmasına rağmen, kendisi Kral Hüseyin'in önünde boyun eğdi. FKÖ solu boş yere durumu protesto ediyordu.

Filistin dışında FKÖ'nün içinde bulunduğu durum bu iken, bir ay sonrasında İntifada patlak verdi. Yirmi yıldan fazladır süren işgal ve baskının yarattığı hıncın, dışarıdaki örgütlerin kendiliğinden bir patlama yaratma önerisiyle acınacak bir gülünçlük içinde oluşlarına duyulan kızgınlığın birleşmesiyle, genel bir ayaklanma meydana geldi. 9 Aralık'ta Gazze'deki Jabaliya kampında bulunan gençlerin, dört Filistinlinin bir İsrail kamyonetinin çarpması sonucu ölümünü protesto etmesiyle başlayan ayaklanma, gösterilerle bölgede bir anda tüm bölgeyi sardı. Jabaliya gösterisinden sonraki gün, Nablus yakınındaki Balata kampında yeni bir ayaklanma yangını çıktı ve alevler bu defa Batı Şeria'ya yayıldı.

İntifada öncesinde, 1986'dan beri işgal karşıtı eylemlerde parçalanmış ama çok açık bir biçimde artış olmuştu. İntifada'nın başlamasından birkaç ay önce, İsrail sosyolog Meron Benvenisti başkanlığındaki *West Bank Data Base* (Batı Şeria Veri Tabanı) raporu, "İsrail için yeni ve rahatsız edici bir evrime, Bölgeler'deki şiddetin, giderek artan sıklıkta, örgütlenmemiş, kendiliğinden gruplarca yaratıldığına" işaret etti. Nisan 1986 ile Mayıs 1987 arasında taş atmaktan yollara barikat kurmaya kadar 3.150 şiddet olayı kayıt edilmişti. Bu olaylara arasında patlayıcılar veya ateşli silahların kullanıldığı yüz saldırı da vardı."[4]

İntifada'nın siyasal düzenlenmesi ve bölgedeki hazırlıkları önceki onyıllara göre son derece değişmiş bir halkı etkiledi. Aslında, yirmi yıllık işgal/ilhak sürecinde, Bölgeler'in sosyal dokusu, geleneksel geri toplumdan ileri kapitalist pazara doğru bir değişime uğradı –gelişkin pazarın ihtiyaçları tarafından kısmen içerilmiş geleneksel küçük üreticinin yerinden atılması ve proleterleştirilmesi.

4) *Le Monde*, 15 Eylül 1987.

"İsrail yönetimi altında Filistin toplumu iç sömürgeciliğin bir ürünü olarak resmedilebilir. Çarpıtılmış sınıf yapısı, toprakları ellerinden alınmış köylüler ve tamamıyla Siyonist topluma bağlı kentsel bir madun nüfus."[5]

"GÜNEY AFRİKALAŞTIRMA"

Bu anlamda, "homelands"larıyla –iş gücü deposu (ve belki de yakında bantustanlarıyla)– gerçek bir apartheid rejiminin kurulmasıyla kesinlikle Filistin'in "Güney Afrikalaştırılması" yaşanmıştır. İsrail resmi istatistiklerine göre, Bölgeler'deki aktif nüfusun üçte biri İsrail'in 1967 sınırlarında Güney Afrika tarzı koşullarda çalışmaktadır (seyahat kontrolü, taciz vs.). Gerçekte bu sayı daha yüksektir –yakın zamanlı tahminlere göre kayıt dışı çalışanlar da dahil edildiğinde 120.000 işçi. Bu sayıya Bölgeler'de kurulu endüstride çalışan işçileri de eklerseniz, Bölgeler'deki işçi sınıfın çoğunluğunun –işçi gücün çoğunluğunu oluşturan– Siyonist ekonomi tarafından, İsrailli işçilerin hor gördüğü işlerde (inşaat, tarım, bazı hizmetler ve sanayide istihdam) değerinin altında çalıştırılarak sömürüldüğünü görürsünüz. Buna ek olarak, Filistin taşeron ekonomisinde de işçiler vardır.

Sosyal merdivenin alt basamağında ve mücadelenin ön safhında, Meron Benvenisti tarafından şu şekilde tanımlanan 1948 proleterleri/mültecileri vardır: "Mülteciler –uyruksuz, yoksul, yurtsuz– İsrail'in toprak köleleridir. Çalışmaya giderken, harabeye çevrilmiş köylerinden ve yağmalanmış topraklarından geçerler. Sefalet zincirleri dışında kaybedecek bir şeyleri yoktur."[6]

Geri plandaki nüfus patlamasına karşılık, Bölgeler'deki nüfu-

5) Said Ebu Lughod, "Filistin Halkının Profili" *Journal of Palestinian Studies*, 1984 [yeniden basım Said ve Hitchens. *Blaming The Victims: Spurious Scholarship and the Palestinian Question*, Londra-New York: Verso, 2001 sayfa 278]
6) *Newsweek*, 25 Ocak 1988.

sun proleterleştirilmesi, genç insanların oranındaki artışla paralel olmuştur: %75'i 25 yaşın, %50'si 15 yaşın altındadır. Genç nüfus oranı özellikle çalışan sınıfta dikkate değerdir. 1984'de 1967 sınırını geçen Filistinli işçilerin %20'si 17 yaşın altındaydı.[7]

KADINLARIN ROLÜ

İntifada toplumunun sosyo-demografik tablosunu tamamlamak adına, kadınların artan rolü üzerinde durulmalıdır. Arap petrol üreticisi ülkelere ekonomik göçün esas olarak erkeklerden oluşmasının bir sonucu olarak, kadınların nüfus içinde oranı artmıştır. Diğer şeylerin yanında, İsrail örneğinin etkisiyle kadınların sosyal statüsü, göreli olarak iyileşmiştir. Bu nedenle bugün, Bölgeler'deki üniversite öğrencilerinin üçte biri, ki bu Arap veya Müslüman bir toplum için çok yüksek bir orandır, kadındır. Cinsiyetçiliğin kadınların "lehine" olduğu nadir örneklerden biri olarak, seçici baskı, mücadeleye kadınların katılımını kolaylaştırmıştır –çünkü Bölgeler'de (1.5 milyon nüfus içerisinde) gözaltına alınan onbinden fazla kişi erkektir.

Dahası, bazen yalnızca kadınlar, İntifada çatısı altında özel kamu faaliyetini üstlendiler. Örneğin gözaltına alınanların anneleri olarak veya 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde. Ama çoğu zaman, aslında ulusal bir mücadele olan ayaklanmanın tabanını oluşturan diğer sosyal ve demografik kategoriler içinde erimektedirler. Tüm sosyal sınıflar ve kategoriler İntifada grevlerine katılmaktadır. Temel üsleri işyerleri veya eğitim merkezleri değil; Filistinli Marksist araştırmacı Halit Ayed'in belirttiği gibi kamplar, kentlerin yoksul mahalleleri ve köylerdir.[8]

7) 5 numaralı dipnotta alıntılanan çalışmaya göre.
8) Bkz. Ek 1.

YERLİ BURJUVAZİ

Ayed'in Bölgeler'deki sosyal sınıflar ve tabakalar hakkındaki analizi Filistin davası ile Güney Afrika'nınki arasında, çoğunlukla karşılaştırılan bir farkı ortaya koyar: arazi sahiplerini ve dini ve din dışı çeşitli kategorileri de içeren yerel burjuvazinin ağırlığı ve rolünü. Büyük çoğunluğuyla, bu sınıfların üyeleri, Ürdün yanlılarının, Kral Hüseyin'in 31 Temmuz 1988'de Batı Şeria'dan resmen vazgeçmesini dikkate aldığından beri FKÖ'ye çok güvenmektedir. Kontrolleri altındaki kurumlar –1976'da seçilen belediye yönetimleri, ticaret odaları, Yüksek İslam Konseyi, yerel ve dini mahkemeler, meslek birlikleri (hukukçular, doktorlar, mühendisler), Yüksek Öğretim Kurumu vb. –vasıtasıyla Bölgeler'deki halk üzerindeki etkilerini icra etmektedirler.

Bu kurumlar işgalciler tarafından atanan ya da örneğin atamayla gelen belediye yönetimleri, Filistin polisi gibi, doğrudan onların denetiminde olanlara karşıt olarak "ulusal" diye nitelenmekte. İşçi partili Siyonistlerin "ulusal kurumlar" karşısındaki tavrı, Likud'unkinden tamamen farklıdır. Siyonist sağı için, tutarlı Bölgeler programı çerçevesinde, en "ılımlı" Filistinliler dahi, işgali reddetmeleri halinde bastırılmalıdır. 1977'den beri takındıkları tavır budur. Tavırları, İntifada'nın başlangıcında, bu denli öngörüsüzlük karşısında şok olan "aydın" Siyonistlerin kızgınlığına karşı, şiddetlenmiştir.

Ocak 1988'de İşçi yanlısı İsrail günlük gazetesi *Haaretz* bir uyarı yayımladı: "Eğer bu şekilde ılımlı Filistin liderliğini tacize ve yok etmeye devam edersek, kamplardan yükselen, Balata ve Jabaliya gençleri ile karşı karşıya kalacağız" Birkaç ay sonra, aynı *Haaretz* acı bir biçimde şöyle belirtiyordu:

"İntifada, Filistin toplumunun kurumlarının eylem karakterini değiştirdi. Bir yanda, hükümetin Filistin "ulusal kurumları"nı

tacizi nedeniyle (çoğunun kapatılması ve aktif üyelerinin tutuklanması) örgütlü sosyal çalışma gizlendi. Ama diğer yandan ve buna paralel olarak, topluma daha derinden ve geniş kapsamda yayılan bu çalışma daha popüler oldu. Esas olarak, neredeyse her köyde ve mülteci kampında oluşturulmuş olan "halk komiteleri"nin eylemlerinden oluşuyor."[9]

HALK KOMİTELERİ

Şu bir gerçek ki, İntifada, Bölgeler'de, geleneksel kurumlara çakılıp kalmış sıradan insanların kendilerini örgütlemesinin, Halk Komitelerinin (HK) özgün bir şeklidir. Bu geleneksel kurumların işlemeyişinde iki faktör etkili olmuştur; bir taraftan, yasal olduklarının bilinmesi ve gözetim altında olmaları ve diğer yandan İntifada'nın devrimci karakteri. Ayaklanma, genç ve sosyal oluşumuyla bir kitle hareketidir ve düzenli kurumlarla işi yoktur. Düzenli kurumlar, mücadelenin yeni şekline kötü bir biçimde adapte edilmiştir. Rolleri yok edilmemiş, ama değiştirilmiştir. Kitleleri yönetme konumundan, ABD gibi, İsrail ile ayaklanma arasında arabuluculuk yapma yolu arama durumuna gelmişlerdir.[10]

Halk Komiteleri İntifada'nın ilk haftalarında Bölgeler'de yayıldı. Onlar sayesinde İntifada dayanıklı bir karakter kazandı. Halk Komiteleri içerisinde önceden oluşmuş yapılar (öğrenci komiteleri, kadın komiteleri, siyasal örgüt sempatizanları vb.) ve çoğunluğu oluşturan önceden örgütsüz bir yapıda olan eylemciler yer alıyordu. Halk Komiteleri, tüm bunları coğrafi bir tabanda, kamplarda, kasabalarda, caddelerde, köylerde bir araya getiriyordu. Tamamı aktifti ve İntifada'ya bağlı örgütlenme, hareke-

9) *Haaretz*, 11 Eylül 1988.
10) Bkz. Ek 1.

te geçirme ve doğrudan eylem görevlerini yerine getirmeye hazırdılar. Bu anlamda, Halk Komiteleri, işgal altında uygulanan gizli yöntemlerle meskunların delegelerini doğrudan seçmesinin imkansız olduğu düşünüldüğünde, "sovyetler"e sadece potansiyel olarak benzerdi. Şu an için, daha çok, ayaklanmada gelişigüzel ortaya atılan kitleler için eylem komitesine benzer bir görevi yerine getirmekteydiler.

Halk Komiteleri, ikame yapılar olmayıp tam anlamıyla İntifada'da yer alan halka liderlik eden örgütlenmelerdir. Yayılımları, baskıcı koşullarla doğrudan bağlantılıdır. Örnek olarak, günlük baskının diğerlerine göre daha az olduğu köylerde, işgal ordusunun doğrudan kontrolü altında olan kasabalar gibi bölgelerden, daha çok toplantı yapılmaktadır. Halk Komiteleri kasabalarda piramidal bir yapıyı benimsemeye zorunludur.

"UZMANLAŞMIŞ KOMİTELER" VE HALK DENETİMİ

Her iki durumda da, komiteler, üyeleri arasında görev dağılımı yapmakta veya "uzmanlaşmış komiteler" (profesyonel veya tecrübeli kimseleri bir araya getiren) ile bağlantı kurmaktadırlar.

Halk Komitelerinin işlevleri hatırı sayılır çeşitliliktedir ve İntifada çatısı altında sosyal hayat ve mücadelenin tüm açılarını kapsamaktadır: üretim kooperatifleri oluşturmak, İsrail ürünlerini boykot etmek, baskı kurbanları ve işsizler için dayanışma fonları sağlamak; mahkumlar için yasal ve maddi yardım; tıbbi yardım; öğretim (okulların ve üniversitelerin kapatılmasını telafi etmek için); erzak vb.

Halk Komiteleri aynı zamanda, yasama ve yargı işlevi de –bunların en önemlisi üst sınıflar üzerindeki denetim ve zorlamalardır– üstlenmiştir: fiyatların denetimi, istifçilik ile savaş;

serbest mesleklerin ücretlerini kontrol (özel doktor, avukatlar); kiraları düşürmek, İntifada grev günlerinde yevmiyelerin ödenmesini sağlamak; belli anlaşmazlıkların çözümü için halk mahkemeleri kurmak; İsrail hükümeti tarafından atanan memurların (polis, belediye çalışanları) istifası için baskı kurmak vb.

Askeri görevlerin –gösterilerde sıra oluşturmak, işgal ordusunu ve sömürgecileri taşlar ve Molotof kokteyli ile taciz etmek, esnaf grevinden geri kalmamak, yerleşim bölgelerinde gece nöbeti tutmak, işbirlikçileri cezalandırmak, vb– yanı sıra tüm bu işlevleri yerine getirebilmek için, Halk Komiteleri bünyesinde "şok komiteleri" vardır. Gerçek devrimci muhafız olan şok komitelerinin özelliği, güç dengelerine bakıldığında, anlaşılır nedenlerle, ateşli silah kullanmamalarıdır. Hatta bu "şok komiteleri" yakın zamanda, kendilerini "halk ordusu" olarak ilan etmişlerdir.[11]

Bu yüzden, Halk Komiteleri ve müttefik yapıları sayesinde İntifada, proleter ve köylü özüyle gerçek bir halk iktidarı yapısıdır. Bu da İntifada'nın bölgesel ve uluslararası devrim deneyimine özgün katkısını oluşturur.[12] Bölgeler'de gerçek bir ikili iktidar yaratmıştır –güçlerin çok büyük eşitsizliği gözönüne alındığında, tam değil. Dahası, pek çok köy ve mahalle işgal ordusunun iki taraflı müdahalesi altındayken kendilerini "kurtarılmış bölge" ilan etmiştir. İsrail Savunma Bakanı İzak Rabin Ağustos 1988'de Halk Komiteleri'ne, "ayaklanmayı kurumlaştırmakla" suçlayarak karşı geldiğinde haklıydı. Bundan böyle, iştirakçiler on yıl hapis cezasına çarptırılacaklardı; ama bu girişim hiçbir şekilde onların cesaretini kırmadı.

11) Belirtilen tüm yapılar içerisinde, sadece "şok komiteleri"nde genel bir kural olarak kadınlar yer almamaktadır. İşgal bölgelerindeki feministler, kadınlar ve erkekler, adaletsiz ve yanlış olan bu durumu değiştirmek için çalışmalıdır.

12) Elbette, Halk Komiteleri, Batı medyasında çok az yer aldı. Batı medyası, kendilerini İbranice/İngilizce ifade etmekte iyi olan –edebi olduğu kadar mecazi olarak da– "ılımlı" Filistinlilerden gelecek en önemsiz beyanla daha çok ilgileniyordu.

Halk Komiteleri'nin kamp, kasaba veya köy seviyesindeki özerkliği, İntifada'nın Siyonist orduya karşı mücadelenin özgül biçimine son derece iyi uyum sağladı: "gerilla" tarzı gösteriler ve dağınık eylemler. Özerk karar veren kalabalıkların eseri olması itibariyle önceden tahmin edilemeyen bu tarz taciz, geniş yayılım gerektirmesi nedeniyle işgal birliklerini ve güçlerini çok yormaktadır. Geniş ölçüde yayılım çok başarılı değildir; dahası, ayaklanmayı kana boğmak mümkün olmadığından –bu aşamada, gerek iç gerek uluslararası nedenlerle Siyonist iktidarın uzak durduğu bir seçenek– tüm işgal bölgelerinde birliklerin caydırıcı varlık göstermesi, İsrail'de genel bir seferberliğin ilan edilmesini ve diğer cephelerdeki birliklerin de geri çekilmesini gerektirecekti.

BİRLEŞİK YURTSEVER LİDERLİK

Belli ki, yine de, HK'nin tacizdeki özerk rolünün, eylem birliğinin güçlü ve etkin olduğu her şeyde, genel grev günlerinin belirlenmesinde, eylem hareketlerinin düzenlenmesinde, İntifada'nın siyasal-karar verme mekanizmasının merkezileştirilmesi ile tamamlanması gerekiyordu. Ancak, işgal koşulları, HK'yi, delegelerin "sovyetler"i olmaktan alıkoyduğundan, Bölgeler'in tümünde, ya da en azından Batı Şeria'da (en fazla Gazze'nin 360 km²'lik bölümünde mümkündü) doğrudan demokratik koordinasyon ve merkezileşme imkansız bir hal alıyordu. Bu nedenle, bu boşluğu ancak gizli örgüt ağları doldurabilirdi. Aralarında esas olanlar, harici FKÖ çatısı altında bir araya getirilen yapıların içeriye uzantıları olacaktı.

İntifada'nın başlamasından bir aydan az bir zaman sonra, ayaklanmanın süreceği açığa çıkar çıkmaz, Bölgeler'de bildiri şeklinde merkezi "çağrılar" ortaya çıkmaya ve dolaşmaya başladı. Bu bildiriler önce, İntifada'nın Güçlendirilmesi için Birleşik

Yurtsever Liderlik'ten gelirken, 4 üncü Bildiriden itibaren adı, İntifada Birleşik Yurtsever Liderliği (BYL) oldu. Bu liderlik, kesinlikle kendi kendini ilan etmişti ama vazgeçilmez bir rol oynadı ve kitlelerin büyük çoğunluğunca tanındı ve izlendi. İlk bildirilerin siyasal içeriği, FKÖ solunun; FHKC (Filistin Halk Cephesi), FDHC (Filistin Demokratik Halk Cephesi), KP (Komünist Parti) ve hatta Fetih'in Bölgeler'deki radikal akımı, BYL'nin oluşumunda oynadığı rolü gözler önüne serdi.

Gerçekten, işgal altındaki gizli mücadelede, gerçek güç ilişkilerinin, FKÖ'nün sürgündeki yöneticilerinin burjuva, çıkarcı bileşimiyle ilişkisi yoktu.[13] Tüm bunlar, Fetih'in tarihi sağ-kanat yönetiminin hegemonyası altındayken, BYL, gerçekte kitle tabanına sahip –üç sol-kanat oluşum ve Fetih– FKÖ oluşumlarının koalisyonuydu, hâlâ öyledir. FHKC lideri George Habaş'ın Temmuz 1988'de Kuveyt gazetesi *Al Qabas*'a verdiği bir röportajda aşağıdaki cümleleri söylemesini sağlayan budur:

"İşgal bölgelerindeki BYL, FKÖ'nün koludur[...] Yine de belirtmek gerekir ki içte FKÖ için çalışan bu kol FKÖ Beratı'nın öne alır, onu, bu aşamaya ve FKÖ kararlarına karşı programına sıkıca bağlar. FKÖ çatısı altındaki belli tavizcilerden ve fırsatçılardan çok daha fazla[...] Bunlar, korku ve BYL tarafından devrilme dehşeti içinde yaşamaktadır."[14]

BYL ile FKÖ liderliği arasındaki doğal farklılık, kaçınılmaz olarak ikiye bölünmeye yol açtı. BYL'nin Ocak 1988'deki ilk bildirileri, kitleleri FKÖ etrafında toplanmaya çağırırken, FKÖ'den geliyormuş gibi arz edilmiyordu.

2 sayılı Bildiri İntifada'nın başlangıç programını açıkladı. Stratejik hedefler: (1948 mültecilerinin) dönüşü, kendi geleceği-

13) Bkz. Bu derlemede "FKÖ Nereye Gidiyor? II. Devlet, FKÖ ve Filistin Solu"
14) *Al-Qabas*, yeniden basım *Al-Raia*, 5 Ağustos 1988.

ni belirleme ve bağımsız bir Filistin devleti idi. Acil hedefler: "ordunun kasabalardan, kamplardan ve köylerden geri çekilmesi" ile baskıya ve işgalin diğer yönlerine karşı bir seri talep idi. 4 sayılı Bildiri, FKÖ liderliğine tamamen karşı bir yaklaşımdaydı: "İntifada, Amman, Kahire ve Tel Aviv liderlerinin ve ajanlarını, Filistin sorununu Amerikan emperyalist tasarısı ile çözme yönündeki planlarını suya düşürmüştür"

Bu noktada, dış liderlikten bir ilk müdahale geldi. "Koordinasyon"dan gelen 27 Ocak 1988 tarihli sirküler, İntifada içerisinde "hiçbir örgütün diğerinden daha değerli olmadığı"nı ve iştirakçilerin pek çoğunun herhangi bir eğilime bağlı olmadığını açıkladı. Sirküler, bildirilerin tek merkezde birleşmesini önerdi. Bu esnada, ilk kez, FKÖ/BYL imzası taşıyan 5 sayılı Bildiri geldi, ve bundan sonraki bildiriler bu şekilde sürdü. BYL, sonradan, FKÖ'nün denetimi altında olan bir otorite olarak sunuldu ve tanındı. 5 sayılı Bildiri aslında, 4 sayılı Bildiri'nin (yukarıdaki alıntı olmaksızın) yumuşatılmış şeklidir.

DAHA RADİKAL BİR ÇİZGİ

Bununla birlikte, BYL özgül karakterini kaybetmemişti. Açıkça, dış liderlikten daha radikal kaldı; öyle ki, baskıcı ve gizli koşullar, bildirileri kaleme alan kişilerin her zaman aynı kişiler olmadığı anlamına geliyordu. Böylece, 6 sayılı bildiri yayımlandı: (2 Şubat 1988) "Mübarek'in [Mısır başkanı, Arafat'ın yakın arkadaşı] entrikasını ve Ürdün rejimi ile işbirlikçilerinin teşebbüslerini reddediyoruz[...] Amaçları meşru liderliğimizi baypas etmek ve [BM] 242 sayılı kararı gibi imtiyaz koşullarını kabule zorlamaktır" 6 sayılı Bildiri 2 sayılı bildirideki programı yineledi ve ek olarak, –bundan sonra kural haline gelen– Halk Komiteleri'nin eylemi için etki alanları ve direktifler ile, işgal kurumları-

nın boykot eden bir programı içerdi; bu kurumlarda çalışanları istifaya çağırdı.

8 sayılı (20 Şubat) ve 10 sayılı (10 Mart) Bildiriler, 25 Şubat'ta bölgede ziyaretlere başlayan Reagan'ın Dışişleri Bakanı George Schultz'un İntifada'yı yok etmeye çalışacağını ihbar etti. BYL, gösteri yapma ve Schultz'un ziyaretlerini boykot etme çağrısında bulundu. Bu durum, George Habaş'a göre Batı Şeria'dan FKÖ liderine yakın iki "ılımlı şahsiyet"in (Siniora ve Ebu Rahmeh) Ocak ayında Washington'ı ziyaret ederek Schultz'la toplantı yapması konusunda çoktan yeşil ışık yakmış olan, Arafat'ın tavsiyesine karşı geliyordu. Mart ayında aynı Arafat ABD vatandaşlığı olan iki FUK üyesini, Edward Said ve İbrahim Ebu Lughod'u, ABD Dışişleri Bakanı ile görüşmek üzere görevlendirdi.

17 SAYILI BİLDİRİ

BYL'nin kendi içindeki ihtilaflar, Mayıs 1988'de gün ışığına çıktı: 16 sayılı Bildiri'nin iki farklı versiyonu yayımlandı ve –hepsinden öte– bunu, 17 sayılı Bildiri'nin siyasal yönde çelişen iki farklı versiyonu izledi. Moskova'daki Reagan/Gorbaçov zirvesinin arifesiydi. 17 sayılı Bildirinin 21 Mayıs tarihli birinci versiyonu, Fetih/FKÖ liderliğinin çizgisindeydi: çok sayıda dini referans içeriyordu; "Kardeş Yaser Arafat'ın liderliği altında" cümlesi ile FKÖ'ye atıfta bulunuyordu; Sovyet konumuna övgü yağdırıyor; ve hedefini "bütünlüklü ve adil bir barış" olarak tanımlıyordu.

24 Mayıs tarihli diğer versiyon, ana sol Filistin grubunun, FHKC'nin ve işgal bölgelerdeki bölümünün özellikle radikal çizgisindeydi. İntifada, Siyonist varlık ile barış içinde birlikteliğin imkansız olduğunu göstermiştir, "mücadele ve savaştan başka seçenek yoktur,"diyordu. Arap rejimlerine yönelik radikal bir

tutum içerisindeydi (demokratik özgürlük ve Filistin silahlı mücadelesine sınırlarının açılmasını talep ediyordu). "Halkımızın, tüm şüpheli projelere, özellikle Camp David anlaşmalarına, [BM] 242 ve 338 sayılı kararlarına, Schultz girişimine ve işlevlerin paşlaşılmasına karşıtlığını içeren tavrımızı koruyoruz" (son formül, Peres ve Kral Hüseyin'in 1985-87 arasında izlediği ortak siyasete atıftır). Bildiri, Moskova zirvesi sırasında genel bir grev için çağrıda bulunuyordu.

17 sayılı Bildiri meselesi, dış FKÖ liderliğinin faal biçimde müdahalesine neden oldu. 18 sayılı bildiriden itibaren, bildirilerin FKÖ çoğunluğunun fikir birliği çatısı altında oluşturulması sağlandı. Bundan sonra, bildirilerin başında Kur'an'dan alınan bir ifade yer aldı: "Merhamet eden ve bağışlayan Allah'ın adıyla" Bir uzlaşma örneği olarak, 18 sayılı Bildiri 242 sayılı karardan bahsetmeksizin, ancak Uluslararası Konferans'ı isteyerek, "tüm tasfiyeci çözümlerin reddi"ni içerdi. 2 sayılı Bildiri'den bu yana belirtilen açil hedefleri yineledi.

Bununla birlikte, BYL'nin çoğunluk mutabakatının, ortaya çıkışında kilit bir rol oynamış olsa da, FHKC aleyhine uygulandı. Böylece, 20 Kasım 1988 tarihli 29 uncu Bildiri, FUK sonuçlarını rapor ederken, FHKC'nin bu kararlara karşıtlığı iyi bilinmekle beraber, 242 ve 338 sayılı kararlarda (diğer BM kararlarından bahsetmeksizin) yer alan Uluslararası Konferans lehine açıklamada bulundu.

EK 1

BÖLGELER'DEKİ SOSYAL GÜÇLER[1]

"İntifada'nın başlıca merkezleri Batı Şeria ve Gazze toplam nüfusunun yaklaşık dörtte birinin çok kalabalık koşullarda yaşadığı kamplardır. Buna daha fakir mahallelerde yaşayan mültecileri de (1948) katarsak, mültecilerin tamamı toplam nüfusun yarısından fazlasını oluşturur[...] Çoğunluğu işçi sınıfı veya yoksul küçük burjuvazi mensubudur[...]

Sakinleri daha fakir sınıfın mensubu olan (işçiler, küçük memurlar ve küçük burjuvazi) büyük şehirlerin fakir mahalleleri kampları andırmaktadır[...] İntifada'nın meydana geldiği üçüncü çevre, çoğunluğun fakir köylüler olduğu köylerdi. Burada, İsrailli işgalciler, toprağa gasp etti ve onbinlerce köylüyü, Siyonist devlet içinde veya yerleşim yerlerinde çalışan sömürülen, aşağılanan işçilere çevirdi[...] Genç nüfus bu üç çevrenin ortasında; özellikle devrimci entelicensya [öğrenciler ve mezunlar], kamplardaki, fakir mahallelerdeki ve köylerdeki çocuklar, bunlar İntifada'nın belkemiği ve gündelik liderleri[...]

Halk ayaklanması cephesinin karşısında, İsrail işgaline ekonomik çıkarlar nedeniyle bağlı sosyal sınıflar ile işgal ile İntifada arasında gidip gelenlerin oluşturduğu bir azınlık var. Bunlar ilkin emlakçılar[...] işçi simsarları[...] taşeron sanayi patronları [yerleşim yerlerine veya İsrail ekonomisine çıkarları gereği bağlı olanlar kategorisi] İstifçi, gaspçı büyük tüccarlar [...] Tüm bu tabakalar arasında, İntifada'nın geleceği açısından en büyük tehdidi oluşturanlar büyük tüccarlar[...] Çünkü:

1) Yasal, örgütlü bir yapıya, işgal otoritelerinin saldırılarından muaf olan çeşitli ticaret odalarına sahipler.

2) İntifada süresince bu tabaka, içerden BYL ve dışarıdan FKÖ tarafından onaylanan "yurtsever tüccarlar komiteleri"ni oluşturmuştu.

3) (en önemlisi) bu *komprador* tabaka iki konum arasında gidip geliyor[...] bir yanda İntifada sonrası bir Filistin varlığının kurulmasından elde edeceği fayda; diğer yanda kendi acil çıkarlarına yönelik tehdit.

Bu ticaret tabakası milli mesele için "pazarlık" yapılması yönündeki fikrini beyan etmiştir, etmektedir ve halk ayaklanması ile Siyonist ve emperyalist düşmanları arasında "arabulucu" rolü oynamaktadır... İdeolojik ajanları[2] gibi kendileri de yoğun olarak Kudüs bölgesindedir. Bir grup "yasal" kurum: gazete ve dergiler, Bir Zeit Üniversitesi yönetimi, Arap Çalışmaları Topluluğu,[3] Şiddete karşı İncelemeler için Filistin Merkezi, yerel basın ofisleri ve araştırma ve enformasyon merkezleri, üzerinde FKÖ ile paylaştığı, hatırı sayılır bir etkisi vardır..."

---

1) Halit Ayed, *Al-İntifada al-Thawriyya fi Filastin: al-Abaad al-Dakhiliyya*'dan pasajlar, Amman: Dar al-Shuruq, 1988, sayfa 50-55.
Halit Ayed, bağımsız bir Filistinli Marksist ve Beyrut'taki Filistin İnceleme Enstitüsü'nde araştırmacı

2) Ayed, Hanna al-Siniora, Fayez Ebu Rahmeh, Feisal al-Huseyin ve Sari Nuseybeh gibi örnekler veriyor.

3) Arap İncelemeleri Topluluğu'nun yöneticisi Faysal el-Hüseyin, önde gelen bir ailenin oğlu, aylar süren gözaltı sonrasında Ocak 1989'da serbest bırakıldı. Salıverilmesinden hemen önce İsrail Savunma Bakanı Izak Rabin ile görüşmeler yapmıştı.

WASHINGTON ANLAŞMALARI[1]

1993

Oslo/Washington anlaşmaları üzerine okuyacağınız analiz, Aralık 1993'de uluslararası bir toplantıya sunulan raporun metnidir. Anlaşmalar hakkındaki hükmü ve tahmini şöyledir: "Kısaca, Arafat liderliğinin 'Filistin öz hükümeti', dolaylı sömürge yönetiminde uç bir vaka, sömürgesizleştirmeden ortaya çıkan yeni-sömürge yönetimlerinden ziyade "kukla" hükümete daha yakın bir örnek olacaktır. Bu olsun ya da olmasın[...] Eğer bu sistem, görevini yerine getiremeyeceğini kanıtlarsa, Washington Anlaşmaları çöpe gidecektir."

13 Eylül 1993 tarihinde Washington'da, FKÖ Arafat liderliği ile Rabin ve Peres'in Siyonist hükümeti arasında, Bill Clinton gözetiminde imzalanan anlaşmalar, aşağıda kronolojik olarak özetlenmiş üç gelişmenin ürünüdür:

1. FKÖ liderliğinin, Siyonist devlet, Amerikan emperyalizmi, gerici Arap hükümetleri ve Moskova'nın –Brejnev, Gorbaçov ve Yeltsin tarafından– uyguladığı baskı karşısında attığı siyasal geri adım sürecinin sonucu.

1967 işgal bölgelerindeki Filistin kapitalizminin ve Filistin diasporasının olduğu gibi sürgündeki FKÖ liderliğinin kokuş-

---

1) Yazım tarihi, Aralık 1993.
İlk olarak, *International Viewpoint*'te (no. 252, Ocak 1994) yayımlandı.

muş burjuva bürokrasisinin ürünü olan Arafat liderliği, İsrail ve sonradan Suriye'nin saldırıları ile, 1982-83'de Lübnan'daki konumunu kaybettiği zaman, Filistin kitlelerinin silahlı hareketi ile olan son bağlarını da kaybetti. Bundan sonra, 1982'deki "Reagan Planı"na övgüsünde; 1983'de Ürdün Kralı Hüseyin ve Mısır başkanı Hüsnü Mübarek'le uzlaşması; Ürdün monarşisi ile anlaşması (anlaşma 1986'da Kral tarafından tek taraflı olarak feshedildi ve Arafat lideri 1987'de sol ile yeniden birleşti) ve 1985'de FKÖ soluyla ayrılması İsrail devletinin ve güvenli sınırlar içinde varolma hakkının resmen tanınması, "Ürdün-Filistin konfederasyonu" projesinin yeniden kabulü ve 1988'de "*terörden vazgeçiş*"i ile ifade ettiği gibi; Siyonist devlet ile ABD gözetiminde bir çözüme varmaya yöneldi.

2. Filistin milli mücadelesinin koşullarında, İntifada'nın sonucu olan büyük sıçrayışa dayalı olarak meydana gelen radikal değişiklik: Aralık 1987'de ayaklanmanın başlamasından itibaren, Filistin halkı –özellikle 1967'den bu yana İsrail işgali altında olan Batı Şeria ve Gazze'de yaşayan kesim– bir kez daha bölge siyasetinin merkezine oturdu.

1987'den itibaren, FKÖ'nün sürgündeki ardarda bozgunları, Arap siyaseti içindeki rolünü gözle görülür biçimde kenara ittiği halde, işgal bölgelerinde İntifada'nın kendiliğinden patlak vermesi, Orta Doğu siyasal dengesinde Filistin faktörünü, 1970'de Ürdün'de gerçekleşen katliamlardan bu yana hiç olmadığı kadar güçlendirdi.

Kral Hüseyin bundan gereken sonucu çıkardı ve 1948 Arap-İsrail savaşı sonrasında krallığına katılan Batı Şeria'yı geri alma isteğinden feragat ettiğini resmen açıkladı. Bölgedeki ihtilafı Filistin halkını es geçip doğrudan Ürdün ile pazarlık yaparak çözme planlarının gerçekleşmesi –özellikle İsrail İşçi Partisi'nin

1970 Ürdün katliamlarından bu yana olan siyasetinin ilham kaynağı olan Allon Planı; ardından 1986'da Şimon Peres'in Siyonist koalisyon hükümetine geri dönüşüyle yinelediği plan– Ürdün yerine Arafat liderliğindeki FKÖ ile pazarlığa oturulmadıkça imkansız oldu. Arafat liderliği, siyasal temsiliyeti ve bölgesel bir *Pax Americana*'da yer almaya hazır olmasıyla muteber tek Filistinli muhatapti.

Reagan hükümeti 1988'de, resmi diyaloga girme öncesinde Arafat liderliğinden yeni siyasal oturumlar talep etti. Yine de, bu ilk resmi teşebbüs, bir çıkmaza karşılık geldi; ilerleme şartları, İsrail tarafının da –Kasım 1988'den itibaren Siyonist hükümetin başına Şamir'in geçmesiyle– Arap-Filistin tarafının da umutlarını boşa çıkardı. Likud'un reddi ile karşılaşan Arafat, Iran savaşından askeri anlamda güçlenmiş olarak çıkan Saddam Hüseyin'in Irak'ı üzerine oynamaya karar verdi. Bundan sonra, Bağdat, FKÖ liderliği için, Gorbaçov'un ABD baskısına karşı gelmekten vazgeçme ihtimaline karşı onun yerini doldurmak üzere temel siyasal-askeri destek tabanı oldu.

3. Son olarak, 1991 Körfez Savaşı'nın Orta Doğu'daki güç dengeleri üzerinde yarattığı radikal değişim ve Moskova'nın, dünyanın bu bölgesinde Washington'ın siyasetine uymayı kabul etmesi.

Irak'ın yıkımı, Filistin halkınca, nedensiz olmayarak, kendi meseleleri açısından bir yenilgi olarak görüldü: Saddam Hüseyin'in vahşi burjuva diktatörlüğü üzerine oynamak doğru olduğu için değil, ama, Irak'ın yenilgisi, bölgedeki askeri dengeyi İsrail lehine değiştirdiğinden. Bu radikal değişiklik Siyonist ordunun değil –bu sefer, 1948, 1967 ve 1973'de olduğu gibi, işi bir başına yapmaya gücü yoktu– Amerikan ordusunun işiydi. Washington için, Orta Doğu'daki askeri üstünlüğe, Bush'un ilan et-

tiği "yeni dünya düzeni"nin bir parçası olan "yeni bölgesel düzen"i kurmak suretiyle damgasını vurmak elzemdi.

Tarihte ilk kez, şartlar, Orta Doğu'da küresel bir *Pax Americana* kurulması için elverişliydi. ABD hegemonyası hiçbir zaman olmadığı kadar güçlü ve rakipsizdi, geleneksel Sovyet rakibi suç ortağı olmuştu; Mısır'ın yenilgisinden kalan iki Arap kalesinden Irak yıkılmış; Suriye ise "dönerek" Washington müttefikleri arasına katılmıştı; Arafat her zamankinden güçsüz ve yalnızdı ve böylelikle her tür ödün karşılığı uzlaşmaya hazırdı. Paradoksal olarak, *Pax Americana* karşısındaki tek engel, Şamir yönetimindeki Siyonist sağın kendisiydi.

SSCB üzerinden, Yahudi mültecilerin yükünü almak için ihtiyacı olan 10 milyar dolarlık krediyi alma umuduyla, Bush'un büyük çabalarıyla Madrid'de Ekim 1991'de başlayan pazarlık görüşmelerinde yer almayı kabul etti. İlk kez olarak, Arafat'ın FKÖ liderliği de dahil olmak üzere, İsrail-Arap ihtilafındaki tüm resmi partiler temsil ediliyordu –her ne kadar Şamir tarafından dayatılan tamamen resmi aşağılayıcı koşullar (sürgünden veya Doğu Kudüs'ten hiçbir temsilci olmayışı) altında olsa da. Yine de, müzakereler, Siyonist sağın engel çıkarması nedeniyle çabucak çıkmaza girdi. Sonuç, İsrail-ABD ilişkileri tarihinde, vaftiz babası ile vaftiz çocuğu arasında hoşnutsuzlukla seyredilen en muazzam güç denemesi ve kredi isteğinin siyasal bir karşılık olmaksızın reddiydi.

ANLAŞMALAR İÇİN ACİL ÖN HAZIRLIKLAR

ABD baskısı, dünyanın büyük gücü ile himayesindeki Siyonist devletin arasının, İsrail'in sosyo-ekonomik durumunun aralıksız olarak kötüye gittiği bir dönemde bozulması; Haziran 1992 genel seçimlerinde Rabin ve Peres'in partisi tarafından ka-

zanılan zaferde etken oldu. Bu takımın yönetime geri dönüşü, Şamir tarafından engellenen *Pax Americana*'nın yolunu açtı. 1987-88'de Rabin ve Peres –Siyonist askeri kuruluşlarının üst düzeyinin desteğiyle– "bölgesel uzlaşma" sorununu zaten siyasal kampanyalarının merkezine almışlardı. Allon Planı'na bağlı bu iki "İşçi" lideri için, İsrail bir yanda "toprak", diğer yanda "demokratik" devletin "Yahudiliği" arasında bir seçim yapmaya zorunluydu.

Diğer iki seçenek, Siyonist devlet için emperyalist ülkelerin ve onların Yahudi topluluklarının desteğine telafi edilemez biçimde zarar verdiğinden, uzun vadede imkansız görünüyordu –bu devlet, verilecek desteğe yapısal anlamda bağımlıydı. Siyonistlerin sorunu, Filistinlilerin 1948 ve 1947'den ders almış ve topraklarında kalmış olmasıydı. Filistinlilerin, geçerli bir bahane olmaksızın şiddetle kovulması düşünülemezdi, Şamir hükümetinde temsil edilen sözde-faşist uç sağ Siyonistlerden çıkan çatlak sesler hariç. Batı Şeria ve Gazze'nin topraklarına katılması da imkansızdı çünkü uluslararası kurallar gereğince, burada yaşayan kişilere İsrail vatandaşlığı verilmesi gerekecek, bu da İsrail devletinin "Yahudi devlet" olma özelliğini tehlikeye atacaktı.

Dahası, Likud'un tercihi, vatandaşlık vermeden yavaş yavaş bu toprakları kendilerine katma; işgal altındaki Filistinlilerin mücadelesinin radikal hal almasıyla ve İsraillilere göre çok daha yüksek orandaki nüfus artışıyla (göç hariç) giderek tehlikesi büyüyen bir ırk ayrımı –İsrail'in "demokratik" imajını karalamanın yanısıra– durumu yaratacaktı. Carter gözetiminde, Begin ve Sedat arasında imzalanan Camp David anlaşmalarıyla, Likud, "bölgesel uzlaşma" prensibini kabul etmemesine rağmen, 1967'de işgal edilen bölgelerde 1979'dan bu yana Filistin yönetim özerkliğine uyuyordu. Begin ve Şamir'e göre, İsrail, bu bölgelerin Filis-

tinli sakinlerine de, bir çeşit adli, simgesel bir topraktan çıkma ile bir tür ekstra-teritoryal bir statü bahşederek, "Judea ve Samaria" olarak yeniden adlandırılan bu bölgeleri elinde tutmalıydı

Rabin/Peres ve aydın Siyonistler için, genel olarak, İsrail "barış karşısında toprak" yanlısıydı. Elbette, onlar için bu, 1967 bölgelerinin tamamının geri verilmesi demek olmadığı gibi, 1948 bölgelerinin geri verilmesi (Arapların halen çoğunluğu oluşturduğu Üçgen ve Galile) ve Filistinlilerin sürgüne gönderildikleri yerlerden toprakları üzerinde istedikleri yere dönmelerini engelleyen ırkçı yasaların kaldırılması ve hiçbir ayırım yapılmaksızın bölgedeki tüm sakinlerin eşit haklara sahip olması –İsrail halkı ve Filistin halkının bütünü üzerinde gerçek bir barışı sağlayabilecek biricik tarihsel uzlaşma– hiç değildi.

Allon Planı kapsamında, aydın Siyonistler için önemli olan, sadece, 1967'de işgal edilen bölgelerden *kısmi* bir geri çekilmedir. Bu, 1967'de İşçi Partisi tarafından topraklarına katılan Doğu Kudüs hariç Filistin nüfusunun bulunduğu bölgelerden çekilmek anlamındadır. Aynı zamanda, bölgelerin stratejik kesimlerinde, özellikle Ürdün Nehri boyunca (Batı Şeria'daki yerleşim yerlerinin çoğu İşçi Partisi gözetimi altında kuruldu) Siyonist yerleşim yerleri kurmak ve bu bölgelerde ordunun kontrolünü sağlayarak, Filistin bölgeleri ile Arap bölgesi arasında insan ve eşya geçişini denetlemektir. Bu "bölgesel uzlaşma" karikatürünün karşılığında, Siyonist-ırkçı devlet, Arap devletleri tarafından meşruiyetinin tanınmasını, onlar tarafından sınırlarının güvenliğinin sağlanmasını ve onlarla olan ilişkilerinin "normale dönmesi"ni –hiç de önemsiz olmayan diplomatik ilişkilerden öte– esas olarak Arap pazarlarının İsrail ürünlerine ve sermayesine açılmasını (ve ayrıca Arap sermayesinin de İsrail bankalarına akmasını) talep etti.

Yukarıda açıklanan tarihi gelişmeler, bu plana şimdiye dek sahip olmadığı bir aciliyet kazandırdı ve Yigal Allon tarafından öne sürülen, Rabin ve Peres tarafından da desteklenen başlangıç versiyonunda bir düzenlemeyi gerektirdi: *İntifada, İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'nin, Filistin nüfusunun yoğunlaştığı alanlarından geri çekilmesinin aciliyetini kayda değer biçimde artırmıştır.* Siyonist orduyu, aralarında pek çok çocuk ve kadının da bulunduğu sokak gösterilerini bastırmaya zorlamak, etkinliğindeki kilit faktörün ideolojik seferberlik –"İsrail'in kurtuluşu" için savaşma inancı– olduğu orduda, "ahlak kangreni" gibi bir duruma yol açmıştır.

Bu anlamda, İntifada, İsrail işgaline karşı Lübnan direnişinin derslerinden esinlenmiştir. Bu, tarihte, Siyonist devletin hedeflerini gerçekleştiremeden ve şartlarını dayatamadan bir Arap bölgesinden geri çekilmek zorunda kaldığı ilk vakadır. İsrail halkı ve ordusunun, Lübnan'da kalarak, Lübnan toprağından geri çekinilmesi için uygulanan siyasal baskı üzerinde çok etkili olan büyüyen bir kitle hareketi ve silahlı gerilla gücü ile yüzleşecek gücü kalmamıştı. 1988'den bu yana, Siyonist askeri kurumların elit kesimleri, Gazze'den ve Batı Şeria'nın Filistin nüfusunun yoğun olduğu bölgelerinden geri çekilmeyi tartışıyordu. Bu geri çekilme, tek taraflı, pazarlıksız olsa da olurdu; yeter ki ordu, İsrail'in ve Siyonist yerleşim yerlerinin güvenliğine yönelik herhangi bir tehdidi, bu bölgeleri gözlem altında tutmak suretiyle engellerken; sivil halkı denetlemek gibi yorucu bir görevden kurtulmuş olsun.

İtiraf etmek gerekirse, tüm gözlemcilerin fark ettiği üzere, İntifada, 1989'dan itibaren kesintisiz büyük bir gerilemeye uğradı ve yorgunluk belirtileri gösterdi; Körfez Savaşı'nın takiben kesintiye uğramadı ama 1987 öncesi durumuna dönemedi. Yine

de, İsrail'de, durumun "normale döndüğü"nü söyletecek bir durum söz konusu değildi. Doğrusu, İntifada, mücadelesine yeni bir boyut kattı; yani, Körfez Savaşı sonrası yeni şiddet eylemlerinde belirgin bir artış, Filistinliler tarafından Siyonist yerleşimcilere, işgal ordusuna ve hatta İsrail devletinin resmi bölgesine uygulanan bireysel veya örgütlü eylemler. Bu şiddet eylemlerinin (çoğu ateşli silahlar olmaksızın uygulanan), "İsrail devletinin güvenliğini" tehdit edecek tabiatta ya da boyutta olmadığını söylemeye gerek yok; tıpkı Lübnan gerillalarının Siyonist orduyu *askeri olarak* yenemediği gibi. Ama bu eylemler, İsrail halkında, özellikle de Filistin ile temas içinde olan kesimlerde güvensizlik yaratacak bir seviyedeydi ve hâlâ öyle. Buna yerleşimciler ve ordunun yanısıra, Filistinli işçilerle temasta olan İsrailliler de dahil.

İntifada'nın mücadele biçiminin, sokak gösterilerinin yoruculuğu ve İsraillilerin taş atmaya karşılık silah çekerek öldürme yöntemini uygulaması nedeniyle tamamen öngörülebilir biçimde kattılaşması; 1967 bölgelerindeki Filistinliler arasında, İntifada'nın başından beri kesintisiz olarak büyüyen bir akımın eseriydi: en büyük ifadesi İslami Direniş Hareketi, Hamas olan Müslüman fundamentalist akım. Filistin'de de, İslami fundamentalist hareketin yeniden ortaya çıktığı diğer çoğu vakada olduğu gibi, bu akım, özellikle artan ve katlanılamaz bir baskıyla yüzyüze gelen kitlelerin –özellikle gençlerin– hüsranıyla, tarihi anlamda burjuva milliyetçiliğin açıkça çöktüğü (Filistin'de Arafat'ın ardarda yenilgileri), solun da önemsenmeye değmediği (çoğu vakada) veya burjuva liderliğine alternatif geliştirmekten aciz olduğu bir dönemde, beslenmektedir. Fundamentalist akımın büyümesi, böylelikle, toplumun *ilkin* sağa çark edişinin bir ifadesi değildir. Bu anlamda, çoğu kişinin burjuva milliyetçi kökenli diktatörlüklere verdikleri desteği haklı çıkarmak için ya-

rattığı yanlış benzetmelerden, Avrupa'da faşizmin yükselişinden farklılaşır.

Bu büyüme –Filistin vakasında açıktır– aktarılan tarihi nedenlerle, İranlı kitlelerin Şah'a karşı verdiği mücadelede olduğu gibi, yoldan çıkmış ve bozulmuş ulusal ve demokratik mücadelenin radikalizasyonunu ifade edebilir. Konu halen, elbette, fundamentalist hegemonyanın, bu koşullarda doğan bir kitle hareketini, geriye çekecek, kendi içerisinde bilinçsiz, gerici ve cinsiyete dayalı baskı uygulayan bir duruma getirecek olmasıdır.

Şiddet eylemlerinin yeniden ortaya çıkışı Filistin fundamentalistleri tarafından desteklendi ve akımlarının büyüyüşü onları İzak Rabin'in hükümeti karşısında popüler "hedef" haline getirdi. Rabin, bunlardan 415'ini Aralık 1992'de Güney Lübnan'a sürerek büyük bir iş yaptığını düşünmüştü. Ama aslında, hareketlerine siyasal bir darbe vurarak büyük bir gaf yapmıştı. Rabin, Washington tarafından düzenlenen "barış müzakereleri"ni reddeden ve Arafat'ın FKÖ liderliğini şiddetle eleştiren İslami fundamentalistleri tek başlarına bırakmayı hesaplamıştı. Doğal ve tahmin edilebilir biçimde öğrendi ki; bu akımı güçten düşürmeye yönelik yapılan İsrail baskısı, onu siyasal olarak güçlendirdi. Ürdün dersinin altı yeniden çizildi: Siyonist ordunun Nisan 1968'de, Ürdün'ün diğer ucunda, Karameh'teki savaşa müdahalesi, savaşlarını sürdürmekten alıkoyduklarını daha beter harekete geçirmişti; yalnızca Ürdün ordusunun kendinin eyleme geçmesi, Filistin kitlelerinin silahlı hareketine bir son verdi. Aynı ders, Lübnan'da, bir Arap ordusu (Suriye), Filistin kitle hareketini durdurmakta çok sayıda İsrail müdahalesinden daha etkili olduğunda da yaşandı.

Bir anlamda, 1970 Ürdün dersi, Allon Planı'nın benimsenmesinin kaynağıydı. Bu plan, Filistin nüfusunun yoğun olduğu

bölgelerdeki Batı Şeria alanlarının baskı yoluyla kontrolünü Haşimi monarşisine yöneltiyordu. Ama, İntifada'dan beri, bu "Ürdün seçeneği"nin modası geçmişti. Likud'un kendinin de sözde-doğrudan bir biçimde FKÖ liderliği ile pazarlık etmeyi kabul ettiği göz önüne alınırsa, Rabin ve Peres bu yeni "seçeneği", Arafat seçeneğini, çok fazla siyasal risk olmaksızın müzakere edebilirdi. İsrail yasalarının, FKÖ ile temaslarını suç teşkil etmeyecek hale dönüştürmekle uyumlu olduğundan emin oldular. Sonrasında, önce dolaylı, sonra doğrudan, ama her zaman gizli biçimde Arafat liderliği ile Washington Anlaşmaları'na uzanan pazarlık görüşmelerine başladılar.

Oslo-Washington sürecinde, Rabin-Peres liderliğinin tarihi projesi ile karşılaştırıldığında yeni olan tek şey, Kral Hüseyin veya 1967 işgal bölgelerindeki Filistin temsilcileri yerine; doğrudan FKÖ liderliği ile uygulamaya konduğu gerçeğiydi. Anlaşmaların, bu bölgelerdeki İsrail egemenliğinin "Siyonist mutabakatı" ile aykırı olduğuna inanmak; bu mutabakatın yanlış anlaşıldığı anlamına gelir. Bu mutabakatı hiçbir zaman için uç Siyonistlerin "Büyük İsrail"ine veya Likud'un ve mistiklerin "Judea ve Samaria"sına dayanmamıştır. Rabin ve Peres tarafından 1988'de Allon Planı'nı takiben başlatılan "bölgesel uzlaşma" tartışması bunun ispatıdır. Diğer taraftan, FKÖ ile doğrudan pazarlıklar sırasında inkar edilemez bir "Siyonist mutabakat" söz konusuydu –Washington ile FKÖ liderliği arasında 1988'de doğrudan pazarlık görüşmeleri başladığında, diyaloga girmeyi tamamen red yerine FKÖ'den talep edilen tavizlere dayalı bir reddi koymak suretiyle Şimon Peres bunu dikkate almıştı. Bu tavizler, FKÖ'nün tüm tarihi varlığından ve onu Filistin ulusal mücadelesi ile bütünleştiren her şeyden vazgeçmesi ile eş anlamlıydı.

Rabin-Peres, ABD tarafından düzenlenen müzakerelerde iş-

gal bölgelerindeki Filistin delegasyonuyla görüşmek yerine, FKÖ ile doğrudan diyaloga girmek için Siyonist mutabakatı bozmayı seçtiler. FKÖ'nün "Filistin halkının temsilcisi" olarak tanınmasına giden bu kararın tarihi anlamını kavrayabilmek için, –medyanın anlaşmalardan yükseldiğini belirttiği "yeni dünya düzeni"ne benzer "barış" dayatmasına yenilmeksizin– İsrail reddinin arkasında yatan düşünceye bakmak gerekir. Gerçekte sorun, artık İsrail devletinin yıkılmasını isteyen FKÖ programı değildir; bu uzun zaman önce, 1988'in sonunda, hiçbir belirsizliğe yer vermeksizin ıskartaya çıkartılmıştır.

FKÖ liderliği 1968 Filistin Ulusal Beratı'ndan, İsrail devleti ile müzakere yapmak için vazgeçti. İsrail devletine onu tanımayı ve 1967'de işgal ettiği bölgelerden geri çekilmesi, "bağımsız ve egemen Filistin devleti", mülteciler de dahil tüm Filistinlilerin yaşayacağı bir Filistin devleti kurulması karşılığında barış içinde birlikte var olmayı önerdi. Bu son talep üzerinde, yıllardan beri Filistin ulusal mutabakatı söz konusuydu. Hangi bölgede ve hangi eğilimde olursa olsun tüm Filistin halkının ortak amacı buydu –"Filistin kurtuluşu"ndan çok daha gerçekçi bir program.

Buna rağmen, bu mutabakat, yakınlarda, *fiilen* Arafat'ın, zamanında benimsenmesine şiddetle karşı çıktığı İsrail-Mısır Camp David anlaşmalarında öngörülen "Filistin özerkliği" üzerine yapılacak "Madrid konferansı" çerçevesinde müzakere etmeyi kabul ettiğinde bozulmuştu. Bağımsız ve egemen bir Filistin devleti hedefi yine de bu resmi söylemde yer alıyordu. Şamir hükümeti Arafat liderliği ile *doğrudan* müzakere etmeyi hâlâ reddediyorsa, bunun nedeni diasporadaki Filistinlilerin haklarının da tanınması anlamına geleceğini düşündüğündendi. Bu hakları tanımayı reddetmek, FKÖ'nün programatik yapılanmasından beri, Siyonist mutabakatın temel gerekçesi haline gelmişti.

Begin'in kendisi tarafından imzalanan Camp David anlaşmaları uyarınca, İsrail hükümeti son 15 yıldır 1967 işgal bölgelerindeki Filistinlilerin "varlığı"nı tanımakla kalmamış, beş yıllık bir geçiş döneminden sonra yönetim özerkliği haklarını da tanımıştı. Bununla birlikte, hangi eğilimde olursa olsun, Siyonist yapının, hiçbir zaman için tanımayı kabul etmediği şey, varlıkları, tarihi adaletsizliğin sürekli hatırlatıcısı olan ve 1967 öncesinde de "Filistin sorunu"nun bir parçası olan ve İsrail devletinin kökünün dayalı olduğu, Filistinli mültecilerin –Siyonizm tarafından sürülen, Filistin halkının *çoğunluğu*– haklarıydı.

Rabin'in FKÖ'yü "Filistin halkının temsilcisi" olarak tanıması, eğer bu anlama, *Filistin halkının bir bütün olarak haklarının tanınması* anlamına gelseydi, büyük tarihi öneme sahip bir olay olabilirdi. Ancak gerçek şu ki, Rabin FKÖ'yü ne olduğu gibi, ne de Siyonist devletin tanımayı reddettiği biçimde tanıdı. *Rabin'in tanıdığı*, umduklarının ötesinde bir boyutta, kendisinin ve Peres'in taleplerine *uyacak şekle giren bir FKÖ* idi.

Şimdi, ellerinde, yalnızca, İsrail devletinin, Filistin halkının ve komşu halkların toprağından atılması ve kanlı bir zulme maruz kalması üzerine kurulmuş ırkçı Siyonist bir devletin –eğer tekrar etmek gerekirse, 1988'den beri dava buydu– *meşruiyetini tanıyan bir FKÖ liderliği yoktu. Bunun yanında, ve hepsinden öte, teslimiyetler tarihindeki en adaletsiz ve aşağılayıcı "barış" anlaşmasını imzalamayı kabul eden* bir FKÖ vardı. *Bu anlaşmalar, sadece, işgal altındaki bölgenin işgalci (ordu ve yerleşim) ile yerli halk arasında bölüşülmesini onaylamakla kalmıyordu. Aynı zamanda bu bölgelerin, ulusal bir ordu oluşturulması, hatta bir devlet kurulması (tek bahşedebilecekleri "kendini yönetme" dedikleri şeydi) gibi bağımsızlık emarelerini engellemek adına, boşaltılması hakkını da inkar ediyordu. Anlaşmalar, Filistinlilerin büyük çoğunluğunu*

teşkil eden 1948 mültecilerinin de hiçbir hakkını tanımıyordu –Batı Şeria ve Gazze'deki "kendini-yönetme" bölgelerinde yaşama haklarını bile. 1967 mültecilerinin vakasında bile (1967'de Siyonist istilasından kaçmak için Batı Şeria'yı terk edenler) işgal otoritelerinin kabul ettiği doğrultuda, bazılarının dönmesine izin verilmişti.

Washington Anlaşmaları tarafından ortaya konan küçültücü şartların listesi uzatılabilir: "Filistin Otoritesi'nin yapısı, gücü ve sorumlulukları" ve hatta "seçim sistemleri" öncelikli olarak Siyonist hükümetin onayına dayalıydı; su kaynakları paylaşılacaktı; hapistekilerden söz edilmiyordu vb. Yine de, ortaya konan, İslami fundamentalistlerden, uç sola, oradan en ılımlıları Washington Anlaşmalarına dek, en yüksek organı da dahil olmak üzere FKÖ yapısının bir parçasını oluşturan burjuva milliyetçilere uzanan çok geniş Filistin güçlerinin çoktan yaptığı biçimde, ne olduklarını göstermek için fazlasıyla yeterliydi.

İnkar edilemeyecek gerçek, bu anlaşmaların neden olduğu en ciddi "mutabakatın" Filistin ulusal mutabakatında yarattığı kopuştur –İsrail toplumu içindeki herhangi bir bölünmeden çok daha ciddi, büyük ve derin. İsrail tarafında, tartışma, "Yahudiliğe" ve onun güvenliğine eşit derecede bağlı, ancak bunların uzun vadede güvenliğini sağlayacak yöntem konusunda ayrılığa düşen Siyonistler arasındadır. Filistin tarafında ise, tartışma esas olarak teslimiyetçi bir işbirliği partizanları ile bu imtiyazı reddeden, incinmiş ulusal onurun ve ayaklar altına alınan hakların yarattığı hisleri paylaşanlar arasındadır.

Bu durum, Filistin tarafında, Arafat'ın bu müzakereleri, FKÖ yönetiminde yer alan kendi ortaklarının –neticede yalnızca bir azınlık (18 kişiden 8'i) anlaşmaları onayladı– ve Filistin delegasyonunun (hepsi Arafat tarafından seçilmiş olduğu halde) arka-

sından iş çevirerek yürüttüğü gerçeğini açıklar. Kendini kısa-devre yapmış hisseden resmi delegasyon, Anlaşmaların sonuçlanmasından kısa süre önce istifa etme tehdidinde bulunmuştu.

Bu yenilenmiş Allon Planı'nın karşılığında, FKÖ liderliği İntifada'yı sonlandırmak ve "terörden ve diğer şiddet eylemlerinden" vazgeçme yönünde anlaştı. (Bundan bin kez daha vahim olan, gün-be-gün yaşanan Siyonist şiddeti göz önüne alındığında, bu tek taraflı anlaşma üzerinde konuşmaya bile gerek yok.) Kendisine bırakılacak bölgelerde, Anlaşmanın öngördüğü bir "polis gücü" aracılığıyla "kamu düzenini" korumaya imza attı.

Anlaşmaların oluşturduğu askeri ve siyasal bağlamda bu emir esas olarak anlaşmanın karşıtları üzerinde uygulanacaktı –anlaşmanın sınırlarını zorlayacak ve Siyonist yerleşimlerin bölünmesi ve İsrail ordusunun 1967 işgal bölgelerinden tamamen çekilmesi için olduğu kadar, Filistin halkının hakları için mücadeleyi sürdürecek olanlar üzerinde. Diğer bir deyişle, *Siyonist güçler ile anlaşmalı bir baskıcı Arap gücü –bu defa Ürdünlüler değil Filistinliler– İsrail ordusunun bir aygıtı olarak ve onun katı denetimi altında, bölgelerdeki Filistinliler üzerinde baskı kuracaktı* (hatta İsrail ordusu, ihtiyaç halinde Filistin Otoritesi'ne ait bölgede "çarpışma" hakkının olmasını şart koşmuştu).

"KENDİNİ YÖNETME"

Yaser Arafat, Lübnan'da düzen kurmuş olmak becerisiyle alenen övünerek Siyonist hükümeti kendisiyle doğrudan pazarlığa oturmaya sevk eden ana etkene parmak basıyordu. Allon Planı, Ürdün monarşisinden ziyade Filistin otoritesinin katılımıyla hayata geçirileceğinden, Rabin-Peres hükümeti; her an kitlesel bir mücadelenin baskısına maruz olan dahili temsilcilerdense, Tu-

nus'ta yerleşmiş olan ve kendi bürokratik yapısını nasıl oluşturacağı sorunuyla yüzleşmiş bulunan Arafat liderliğinden çok daha fazlasını elde edebileceğini çabucak anladı. Bu basit hesap iyi düşünülmüş olduğunu kanıtladı.

Dahası, Rabin-Peres hükümeti Arafat liderliğinin kendisini "Lübnan'da kanıtladığını" çok iyi bilmektedir. Hiçbir dahili yönetimin, Arafat liderliğinin sahip olduğu bürokratik baskıcı özelliklere, beşeri ve maddi imkanlara, gerekli prestije ve Filistin ulusal mücadelesini –Siyonist işgali tarafından Filistin "kendini-yönetme"si için onay verilmesinin dayalı olduğu ana görev– sürdürmeye yönelik eğilimleri bastırma görevini yerine getirecek niteliklere sahip olmadığının farkındadır.

İsrail baskıcı düzeninin başındakiler tarafından açıkça belirtilen, Filistinlilerin kendi içindeki bu güvensizlik ve Arafat'a duyulan itimat, Filistinli mültecilerin dönüşüne izin vermemek prensibini benimsemeleri dışında mükemmel biçimde ifade edildi. Arafat ve yanındakilerin (Anlaşma karşıtlarının tümü dışındakiler) ile, 1964'de FKÖ ve Filistin Kurtuluş Ordusu tarafından kurulan Arap Birliği'nden bu yana bu iki ülkenin düzenli ordularına bağlı olan, FKO'nun Mısır ve Ürdün birliklerinin askerlerinin İsrail ordusunun işgali altındaki yerlere girişine izin verilecekti. (Anlaşma gereğince bu askerlerin Mısır evrakı veya Ürdün pasaportuna sahip olması ve "polis olarak eğitilmiş!" olması gerektiğini de belirtiliyordu.) Bu birliklerin, FKÖ oluşumunda yer alan diğer birlikler (Suriye ve Irak) dışarıda tutularak kabulü de çok şey ifade etmektedir.

Geleceğin bu Filistin polisi, kendisine uygun görülen görevi yerine getirebilmek için Mısır ve Ürdün silahlı kuvvetleri tarafından yoğun bir eğitime tabi tutulmuştu. Aynı zamanda, emperyalist güçlerden de Filistin "otoritesi"ne bir yardım önceliği

olduğu da belirgindi. Örneğin, [sonradan Avrupa Komisyonu başkanı] Jacques Delors, 1993 Kasım ayı başında Arafat ile yaptığı görüşmede, Avrupa Birliği'nin Filistin polisine acil olarak silah, araç ve helikopter temin edeceğini belirtti.

Dahası, Allon Planı'nın Ürdün seçeneği henüz ortadan kalkmamıştı, sadece, 1982 Reagan Planı'nda yer alan *Ürdün-Filistin* seçeneği ile yer değiştirmişti. FKÖ, Ürdün-Filistin konfederasyonu fikrini benimseyerek uzun süre kendini bu planın çerçevesine yerleştirdi. Bu proje Washington Anlaşmaları'nın merkezindeydi. İlk aşamada Gazze'nin seçilmesi, bu yoğun nüfuslu (genellikle 1948 mültecilerinin yaşadığı) bölgede İsrail işgalinin kontrolünün zorlukları ile kolayca açıklanabilirken; Jericho'nun ücra yerlerinin seçimi ancak Ürdün sınırına (Allenby Köprüsü) yakınlığı ile açıklanabilirdi. Böylelikle "Filistin kendini yönetme"nin başındakiler Ürdün devleti ile doğrudan temasta olacaktı.

Rabin ve Peres için, ortak pazar olarak düşünülen İsrail-Ürdün-Filistin "bölgesel yapısı", İsrail alt-emperyalizminin Arap iç bölgesine ekonomik geçişinin için Troya atı olacaktır. Bu şemaya göre, Filistin ve Ürdün-Filistin komprador burjuvazileri bu geçişin etkin ajanları olacaktır. Ucuz emek rezervi de, İsrail-nüfuslu bölgelerde Arap emeğinin ihracındaki güvenlik riski olmaksızın, İsrail sermayesi tarafından sömürülebilecektir.

Kısaca, Arafat liderliğinin "Filistin kendini-yönetme" dolaylı sömürge yönetiminin, sömürgesizleştirmeden ortaya çıkan yenisömürge hükümetlerden ziyade bir "kukla hükümet"e yakın uç bir örneği olacaktır. Böyle olsun veya olmasın. Siyonist hükümet Gazze ve Jericho'dan başlayarak, aşama aşama Arafat'ın kurduğu yapının, kendisine yüklenen baskıcı görevi yerine getirip getirmediğini denemekte kararlıydı. Eğer bu yapı, görevini yerine getirmekten aciz olduğunu gösterirse, Washington Anlaşmaları çö-

pe gidecektir. İsrail, Filistin polisi üzerinde sürekli Demokles'in kılıcı gibi duracak ve uygulayacağı baskının baş bahanesi olacaktır. Bu, işgalci güç ile işbirliği yapan rejimin iğrenç mantığıdır.

Arafat liderliğinin Washington anlaşmalarına katılmasında, bu âna kadarki en kötü yön budur. "Ehven-i şer"in safsatalarından ve tüm teslimiyetlerde (her şeyin ötesinde, işgal nedeniyle gerçekten sıkıntı çekenler, Tunus'ta yaldızlı bir sürgün yaşayan bürokratlar tarafından es geçildiğinde) güç dengelerinden dem vurarak kendini haklı çıkarmaktan kaçınmak gerekir. 1967'den bu yana İsrail devleti ile parçalanmış Filistin halkı arasındaki ilişki çerçevesinde, bu ilişkileri değiştirmeye muktedir bir Arap veya uluslararası desteğin yokluğunda, Siyonist ordunun 1967'de işgal ettiği bölgelerden tam ve şartsız bir biçimde geri çekilmesi mümkün değildi. Diğer bir deyişle, meşru hedef olan, hayali de olsa, bağımsız ve egemen bir Filistin devletini kurmak, –kelimenin gerçek anlamıyla, bugün Arafat'ın onlara verdiği karikatürize ve demagojik yoruma dayalı biçimde değil– mümkün değildi.

Tek gerçekçi acil amaç, İntifada liderliğinin ilk aylarında oluşturduğu talep olan İsrail ordusunun Filistin nüfusunun merkezlerinden şartsız geri çekilmesiydi. Filistin mücadelesinin çeşitli biçimlerde oluşturduğu baskı, şayet bu mücadele, Washington sayesinde, diplomasi yöntemini kullanarak Filistin halkının hedeflerine ulaşmaya çalışanların hayalleri tarafından sabote edilerek yarıda kesilmemiş olsaydı, olumlu biçimde sonuca ulaşabilirdi. Eğer İntifada düşüşe geçtiyse, bunun nedeni sadece objektif nedenler değil, hepsinin üstünde, yönetimden ötürüdür. Tunus'daki liderlik, daha ilk aylarında ondan bağımsız hale gelmiş bir hareket üzerinde, hegemonyasını yeniden kurabilmek için her şeyi yapmıştır.

İtiraf edelim ki, bu şekilde oluşturulan Filistin yönetimi tamamıyla bağımsız olmayacaktı ve İsrail ordusunun şimdi geri çekilmeyi öngördüğü bölgelerle sınırlı kalacaktı. Ama 1967 işgal bölgelerinde Siyonist devletin, yerleşimlerinin ve ordusunun meşruiyetini tanımak zorunda olmayacaktı. Süregelen işgale karşı verilen Filistin milli mücadelesini boğacak bir vekalet anlaşması imzalamak zorunda olmayacaktı. Washington anlaşmaları ile mültecilerin bölgelerine geri dönmelerine izin verilmeyecekti; ama bu bürokratik ve askeri baskıcı yapılar için de istisna olmaksızın sürgündeki tüm Filistinlileri ilgilendirecekti.

Filistinlilerin, İntifada'nın ilk günlerinden itibaren özörgütlenme tecrübesini edinmiş, içerdeki Filistinlilerden oluşturacağı bir kendini-yönetme tarafından yönetilmesinin, kitlelerin gerçek çıkarına, belkemiği sürgündeki baskıcı burjuva bir yapı olan "yönetim"den daha çok hizmet edeceğini inkar etmek zor olur. Bu yapı, Cezayir'in bağımsızlığını kazandığı dönemde Cezayir'de yükselen devrimci potansiyeli düşürmesi için emanet edilen Boumedienne yönetimindeki Cezayir "sınır ordusu"ndan daha ahlaksız ve baskıcıydı.

İsrail ordusu Batı Şeria ve Gazze'de Filistin halkının bulunduğu yerlerden geri çekilecek ve bu, çeyrek asırdan fazla zamandır işgal altında kalmanın sıkıntısını çeken kitleler için iyi haber. Ama herhangi bir şekilde sürecek Filistin milli mücadelesi, bu mücadelenin bir şekilde sosyal radikalizasyonu karşısında, kısa vadede olmasa da uzun vadede İsrail ordusundan daha az baskıcı olacağını gösteren Filistin polisini bulacak –ve Filistin polisi Ürdün ve İsrail baskıcı yapılarıyla yakın eşgüdümde hareket etmek zorunda olacak.

HANGİ PERSPEKTİFLER?

Bugün Batı Şeria ve Gazze'deki Filistin kitlelerin karşı karşıya olduğu sorun uygulamaları ile mücadele anlamında, Washington Anlaşmaları'na karşı nasıl mücadele edecekleri değil. Acil bir alternatif yokken, görevi bu şekilde ifade etmek anlamsız olur. Söz konusu olan, *bu anlaşmaların daraltıcı çerçevesinde hareket imkanı bulmak. Öncelikle ve en önemlisi, bağımsız bir Filistin devleti perspektifinde süren işgale karşı mücadele tüm meşru şekillerde (silahsız sivillere her türlü şiddet dışında) devam etmeli: 1967'de işgal edilen bölgelerdeki Siyonist yerleşimlerin ve ordunun varlığına karşı, bu bölgelerdeki kaynakların İsrail tarafından kullanılmasına, bu bölgelere İsrail mallarının ve parasının girmesine karşı bağımsız Filistin devleti perspektifiyle mücadele sürmeli.* İntifada'nın ilk yılındaki geleneği yeniden oluşturarak, devrimci bir şekilde baştaki Filistin burjuva baskı aygıtının yerine Filistin kitlelerinin özörgütlenmesini geçirmek için mücadele her şeyin üstünde olmalı.

Sürgündeki Filistinliler, özellikle Ürdün, Lübnan ve Suriye'deki mülteciler için kurtuluş ve Filistin'e geri dönme hayali, Filistin halkına olduğu gibi kendi halklarına da zulmeden halihazırdaki rejimler karşısındaki pasif bir tavır için bahane olmamalıdır. Filistin halkının stratejik çıkarları, bu yüzden acı çeken tüm kadınlar ve erkeklerle birlikte ortak mücadele ederek, zulmeden Arap yönetimlerinin devrilmesini gerektirmektedir. Özellikle, Ürdün'ün iki kıyısında yaşayan Filistin halkının büyük çoğunluğunun –Ürdün halkının çoğunluğunu oluşturan– acil çıkarları açısından kendilerini tutsak eden zinciri en zayıf noktasından kırmaları gerek: Ürdün monarşisini. Ürdün, bir kez daha, 1967-1970 arasında yer aldığı, Siyonizm ve emperyalizm

karşıtı mücadelenin merkezindeki yerini almalı. Başka bir deyişle Arafat ve Kral Hüseyin arasında oluşacağı öngörülen konfederasyonun yerini, *Ürdün'ün iki kıyısının devrimci birleştirilmesi* almalı.

Mücadeledeki bu yönelim, Filistin mücadelesinin liderliği için proleter bir yönetimin ortaya çıkmasını, Filistin emekçi kitlelerinin, dış ülkelerdeki zulme uğramış ve baskı altındaki kitlelerle beraber kendiliğinden harekete geçmesini gerektirmektedir. Sürgündeki Filistin sol yönetimlerinin bilançosu çıkarılmalı ve tercihleri, bu bakış açısından değerlendirilmelidir. Kendilerini, Filistin kitle hareketi için Arafat'a karşı bir alternatif olarak sunamamaları şu etkenlere dayalıdır: hiçbir zaman sosyal, demokratik ve ulusal boyutları bir arada barındıran bir program oluşturamadılar; Arafat liderliğinin kitle hareketini ardarda ele geçirmesini engellemeyi başaramadılar; Filistin mücadelesini temsil eden kurumların demokratik biçimde yeniden oluşturulmasını sağlayamadılar; başka yönetimlerle, özellikle Filistin kitlelerinin nefret ettiği Suriye yönetimi ile, ödün verdikleri anlaşmalar yaptılar. Kısaca, küçük burjuva milliyetçiliğinin dar sınırları içinde hareket ettiler; kabul etmek gerekir ki radikal biçimde anti-Siyonist ve anti-emperyalist oldular ama anti-kapitalist değildiler.

Şimdi, bu yönetimlerin, Şam kontrolü altındaki örgütler ve İslami fundamentalist hareketle birlikte "Ulusal, Demokratik ve İslami Cephe" oluşturma seçimi, yalnızca, kendilerini tayin ettikleri görevi güçleştirecektir: Filistin kitle hareketine önderlik etmek. Birincisi, kitlelerin gözünde tamamen güven kaybetmiş Şam'ın kontrolü altındaki bu örgütler ile ittifak ve kendisi ABD rehberliğinde Siyonist devletle anlaşma pazarlığında olan bir rejim hesabına hareket etmek, büyük bir siyasal dar görüşlülüğün

göstergesidir. İkincisi, fundamentalistlerle birleşik cepheyi de içeren, ödün vermeyi gerektiren ideolojik anlaşmalar yapmak, fundamentalistlerin ekmeğine yağ sürmek demektir. Bunun anlamı, onların bildik gerici sosyal programı karşısında, acil ideolojik mücadeleden vazgeçmektir.

Filistin'de Siyonist işgal ve gelecek tüm baskılara karşı, bu mücadelenin bir bileşeni haline gelen İslami fundamentalist hareket ile ittifak kurmak, kesinlikle göz ardı edilemez. Ancak, belli amaçlar için bu hareket ile birlikte "çarpışmak" gerektiğinde; aynı zamanda "ayrı yürümek" ve sancakları karıştırmamak; fundamentalistlerin dini fanatizmine, gericiliğine ve cinsiyet ayrımcılığına karşı ideolojik mücadeleyi aksatmamak gereklidir.

Sürgündeki Filistin solu yönetimlerinin süregelen seçimleri, Siyonist ordunun 1967'de işgal ettiği bölgelerden geri çekilmesine ve koruduklan yerleşimleri boşaltmalarını sağlayacak şekilde değildir. Bu tercihler, İsrail işçi sınıfını Siyonizme karşı kazanmak için ön koşul olan ve ancak bu sayede Siyonist devletin parçalanmasının ve İsrail toplumunun siyonizmden arındırılmasının mümkün olacağı, İsrail Siyonist karşıtı radikal solun oluşumunu kolaylaştıracağa benzemez. Bu, Washington Anlaşmaları'nın psikolojik şokunun İsrailli işçiler ve gençler arasında Siyonizme karşı eleştirel yaklaşımı geliştireceğinin umulabileceğini düşünürsek daha da üzücüdür. [...]

SIYONİZM VE BARIŞ[1]
Allon Planı'ndan Washington Anlaşmaları'na
1994

Bu makale Oslo/Washington anlaşmalarının imzalanmasından bir yıl sonra akademik bir dergide yayımlandı. Yaygın olarak okundu ve pek çok dile çevrildi. Makale, 1993 anlaşmalarını tarihi perspektifte ele alarak Siyonist hareketin İşçi kanadının stratejik vizyonu ile sürekliliğini göstermektedir –özellikle, Haziran 1967 savaşında oluşan durumla bağlantılı olarak İşçi Siyonist vizyonunu değiştiren Allon Planı ile sürekliliğini.

ÖNDEYİŞ:
"YAHUDİ VE DEMOKRATİK DEVLET"[2] ÜZERİNE

Bugünkü baskın algının ve süregelen ideolojinin aksine, demokrasi ve ayrımcılık –din, ırk, etnik veya cinsiyet– birbirine

1) Yazım tarihi, 8 Eylül 1994.
İlk olarak, *New Politics*'te (New York, vol. 5, no. 3, yeni seri, 1995 Yazı) yayımlandı.
2) Bu makale Fransızca kaleme alınmış ve Ekim 1994'de sosyoloji dergisi *L'Homme et la Société*'de (no. 114) basılmıştır.
Yazar, makaleyi İngilizce'ye çeviren Bernard Gibbons'a (Londra), Amerikan versiyonu hazırlayan Peter Drucker'a (Amsterdam) ve ilk nüshayı okuyarak önerilerini sunan Tikva Honig Parnass'a (Kudüs) ve Michael Löwy'e (Paris) teşekkür eder. Bununla birlikte, bahsedilen kişilerden hiçbiri, bu makalede ifade edilenlerden sorumlu tutulamaz.

karşıtlıklarla dolu değildir. Demokratik tabir edilen hakların –sivil ve politik– tanınması, yaygınlaşmalarını önceden belirlemez; hatta hukuk eşitliği prensibi reel evrenselliklerini içermez.[3] Böylelikle, hükümetin demokratik formu *demos*'un özel seçiminden bağımsızdır. Antik Yunan çağının köleci demokrasisine gitmeden de, İnsan Hakları konusunda, XVIII. yüzyılın görkemli bildirgelerinden[4] uzun zaman sonra, belirtik evrenselliğin örtük partikülarizme[5] üstün gelmediği bilinir.

Ayrımcı partikülarizmlerin eskiliği ve belki de, bu bildirgeleri kaleme alanlara ilham kaynağı olan demokratik ruha karşı bunların doğrulanmasının zorluğundan, genellikle örtük ve yazısız olarak kalmışlardır. Buna karşılık, feshedilmeleri Birleşik Devletler Anayasası'nın 15 nci (1870) ve 19 ncu (1920) düzeltmelerinde, özgün dokümanda yer almamakla birlikte, o güne kadar oy vermeyle ilgili ırk ve cinsiyet ayrımının ilga edilmesiyle genellikle belirtik olmuştur. Aslında, demokratik hakların belirtik evrenselleşmesi ve dünya çapında uygulanma gerekliliği ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında metinlerde ve hakim ideolojide yer almıştır –bir anlamda, faşist antitezleriyle yüzleşmenin sonucu olarak. 1948 Birleşmiş Milletler Genel Meclisi'nce benimsenen Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi ile de bu haklar takdis edilmiştir. Bu deklarasyonun 2 nci madde özellikle hakların eşitliğinden –hakların çok kapsamlı bir tanımı ile– söz edil-

3) 1776 Birleşik Devletler Bağımsızlık Deklarasyonu "Tüm insanlar eşit yaratılmıştır, yaratıcılarının kendilerine bahşettiği eşit haklara sahiptirler; bu haklar arasında yaşam, özgürlük, ve mutluluk arayışı vardır." der. Siyahlar ve Yerliler aslında "üstün tabir edilen beyaz, Avrupalı, adam" ibareleriyle insan topluluğunun dışında bırakılmıştır. (Tocqueville, *Democracy in America*).

4) Florence Gauthier, 1789 Fransız devriminin ikiyüzüncü yıldönümünde bu noktayı vurgulamıştır. Bkz. *Permanences de la Révolution'da*, (Etienne Balibar) (Paris: La Brèche, 1989) "Le droit naturel en révolution."

5) Evrenselcilik/özellikçilik antitezi Hıristiyan teolojisinin kelime dağarcığına dayalıdır. Evrensel Özgürleşim doktrini ile insan hakları arasındaki benzerlikler de Hıristiyanlığın politik hümanizme yansımasında dikkate alınmalıdır.

mektedir: "ırk, renk, cinsiyet, dil, din, politik veya başka herhangi bir görüş, ulusal veya toplumsal köken, zenginlik, doğum veya başka herhangi bir ayrım yapılamaz."

Eşitlikçi evrensellik, toplumsal ve devletsel pratik gerçekliğinde her zaman olmasa da, açıklanan prensipler planında üstün geldi. Bu ikiyüzlülük açık bir hal alırken metinler bütün anlam belirsizliklerini kaybetmiş oldular. SSCB ve uyduları, Suudi Arabistan ve Güney Afrika Birliği gibi, 1948 oylamasında çekimser kaldıysa, Güvenlik Konseyi'ndeki üç büyük Batılı demokrasi, deklarasyonun resmi destekçileri olmakla birlikte, sadece cinsiyet açısından değil, ırk ve etnik köken anlamında da dile getirilen eşitlikçiliği ihlal etmekteydi.

David Ben-Gurion, yeni devletin "Tüm meskunlarının din, ırk, cinsiyet ayrımı olmaksızın eşit sosyal ve politik haklara sahip olmasını" sağlayacağını belirttiği 14 Mayıs 1948 İsrail Bağımsızlık Bildirgesi'ni açıkladığında doğru yoldaydı. Yine de, bu belirgin davadaki çelişki, metnin kendisinde de yer almaktadır, açıklanan eşitçiliğin altında daha büyük bir imtiyaz yatmaktadır. Bağımsızlık Bildirgesi'nin bütünü, dünya Siyonist hareketinin merkez hedefi olan "Yahudi Devlet" imzası altına yerleştirilmişti. İlan edilen sadece İsrail Devleti değil, "Eretz Israel (İsrail toprakları) üzerinde yer alacak" ve "Yahudi göçüne ve Yahudi sürgünlerin toplanmasına açık olacak bir İsrail devleti"dir.

Açıklanan eşitlikçilik ile gizli ayrımcılık arasındaki çelişki, Siyonist sömürge projesinin, Yahudi-olmayan bir halkın yaşadığı toprakları hedef almasıyla açığa çıktı.[6] Bu açıdan, Théodor

6) "Arap Filistini'nde XX. yüzyılda tamamen ya da ağırlıklı olarak Yahudi bir devlet kurmayı istemek, sömürge tarzı bir durum ve ırkçı bir düşünce yapısına neden olacak, sonuç olarak iki etnik grubu askeri anlamda karşı karşıya getirecektir." (Maxime Rodinson, *İsrail: Bir Sömürge Devlet mi?* New York: Monad Press, 1973, s. 77).

Herzl[7] tarafından düşünülen "*Jewish Company*"nin "kolonla-rı"nın, yandaşları karşısında cömert görünerek, bölgenin gerçek sakinlerini uzaklaştırıp kendi devletlerini kurmaları gerekiyordu. "Eğer, başka inançlardan ve milliyetlerden aramızda yaşamak için gelenler olursa, onlara yasa karşısında eşit davranır ve haklarını onurlu biçimde koruruz. Avrupa'da hoşgörüyü öğrendik".[8] Demokratik inanç açıklaması ile gerçek sömürgeci proje arasındaki bu gerilim, Herzl'in müridi ve projesini hayata geçireni olan Ben-Gurion'un düşüncesini ortaya koyacaktır. Böylelikle, İsrail devletinin kurucusu 1937'de şu açıklamayı yapacaktır: "Filistin'de yaşayan Araplar sadece birey olarak değil, milliyet olarak da, tıpkı Yahudiler gibi, tüm sivil ve politik haklardan yararlanmalıdır." Ve ekleyecekti: "Arap olsaydım[...] Bir gün Filistin'e yerleşecek olan göçe ve Yahudi yönetimi altındaki tüm Araplara, daha acı ve umutsuz biçimde isyan ederdim."[9]

İyi bilinmektedir ki, 1947 yılında BM tarafından benimsenen dağılım planında yer alan sınırlar içerisinde dahi, "Yahudi" devletinin[10] nüfusunun %55'i Yahudilerden oluşmaktadır.

---

7) *Yahudi Devlet: Yahudi Sorununa Çağdaş Çözüm Girişimi*, Londra: H. Pordes, 1972. Sömürgecilere atıf, s. 46.

8) Aynı yerde s. 71. "Orada (Filistin) Asya karşısında bir Avrupa siperi, barbarlığa karşı bir medeniyet karakolu oluşturmalıyız."(s. 30)

9) Shabtai Teveth, *Ben-Gurion: The Burning Ground 1886-1948* Boston: Houghton Mifflin, 1987 s. 542, 544. Siyonist sağı ıslah etmektense, birisi hâlâ, Alain Dieckhoff'un yaptığı gibi, din konusundaki demokratik uğraşlarını hatırlatıyor; "Irgun [Siyonist Revizyonist silahlı örgütü] tarafından yapılan çeşitli açıklamalarda, Temmuz 1946'da basılan gibi, her zaman bahsi geçer; politik mücadelenin amacı, kökenine ve inancına bakılmaksızın haklarda eşitliğin sağlanacağı bağımsız demokratik bir toplum kurmaktı". (*The Invention of A Nation: Zionist Thought and the Making of Modern Israel*, çev. Jonathan Derrick, Londra: Hurst&Company, 2003 s. 229)
İlginçtir, Dieckhoff'un kitabının 2003 yılında basılan İngilizce çevirisinde orijinal Fransızca versiyonunda geçen şu cümle yer almamaktadır: "ABD Bağımsızlık Bildirgesi'ne dayalı bir anayasanın oluşturulmasına bile atıfta bulundu" (*L'invention d'une nation: Israel et la modernité politique*, Paris: Gallimard, 1993, s. 264)

10) İngiliz Mandasındaki Filistin'in yaklaşık %55'lik bölümü "Yahudi devlet"e verildi. Bu bölgedeki Yahudi yerleşimcilerin, toplam nüfusun sadece üçte biri kadardı. Tüm yerleşimcilerin –yeni gelen göçmenler ve yerleşik halk– eşit haklardan

➡

1948 savaşı sonrasında çizilen sınırlar dahilinde, bu oran daha da azalacaktı (650.000 Yahudiye karşılık 877.000 Arap); tabii eğer terörden ve savaştan kaçan Filistinliler kitlesel halde (710.000) göç etmeseydi. Bu göçün nedenleri üzerinde çok tartışılmıştır.[11] Jean-Paul Chagnollaud, "Bir anlamda, bu soru-

---

yararlanmasına izin verildiği halde, açıkça kötü bir bölünme planıydı. Aslında Birleşmiş Milletler diasporadaki Yahudilerin Filistin'deki egemenlik hakkı üzerine kurulu Siyonist teze sarılmıştı. "Bu bölünmenin mimarları bu demografik ilişkiyi dinamik bir perspektifte gördüler: beklenen göç, çok çabuk biçimde Yahudi çoğunluğun oluşmasını sağlayacaktı." Jean-Paul Chagnollaud, *Revue d'études palestiniennes*'den "Palestine: l'enjeu démographique", Paris, no 7, İlkbahar 1983, s. 27-29.

İkinci Dünya Savaşı'nın muzafferleri, özellikle Truman yönetimindeki ABD, Siyonist hareket ile işbirliği halinde, Nazilerin Yahudi katliamından sağ kurtulanların külfetinden, onları Filistin'e yönlendirmek suretiyle kurtulma yoluna gitti. Siyonistlerin Roosevelt'in, mültecilerin, ABD'nin de aralarında bulunduğu başka ülkelere kabul edilme planına, daha önce nasıl şiddetle karşı çıktığını anımsayın. (bkz. Morris Ernst, *So Far So Good*, New York: Harper, 1948 ve Alan Taylor, *Prelude to Israel*, New York: Philosophical library, 1959) David Wyman'ın göstermiş olduğu gibi, Roosevelt'in kendisi Nazilerin Yahudi katliamı boyunca Avrupa'daki *Yahudilerin yardımına koşmakta başarısız olmuştu. (The Abandonement of the Jews: America and the Holocaust, 1941-1945 –Yahudilerin Terk Ediliş: Amerika ve Yahudi Katliamı 1941-1945–* New York: Pantheon, 1984) Bununla birlikte, aynı yazar, özür dileyerek de olsa, Siyonistlerin kendi Filistin projelerinde, Avrupalı Yahudilerin gördüğü ziyanı tazmin amacıyla ayrıcalık tanıdıklarını itiraf etmektedir. (s. 175-177)

Bu, biyografisini yazan Shabtai Teveth'in açıkladığı üzere, Ben-Gurion'un seçimiydi: "Soykırımın sürdüğü kesin olmasına rağmen, JAE (Ben-Gurion başkanlığındaki YYB-Yahudi Yürütme Bürosu) kendi rutininden sapmadı... Ortaya konabilecek iki gerçek var: Ben-Gurion, kurtarma çabasını Siyonist politikanın üzerine çıkarmadı ve onu, kendi kişisel liderliğini talep ettiği bir görev olarak görmedi..."(sayfa. 848) Teveth, bu tavrı "laydalı felaket felsefesi"ne (sayfa 850) yormaktadır. Ben-Gurion der ki: "Dert büyüdükçe, Siyonizm güçlenir." Bu bağlamda, Ben-Gurion, kendi düşüncesinin üstadı Théodore Herzl'den esinlenerek kendi bildirge-kitabının giriş yazısında "Burada temsil ettiğim tasarı hakikatte güçlü bir şekilde temsil edilen bir itici gücün kullanımına dayanmaktadır.[...] Ve bizim itici gücümüz nedir? Yahudilerin felaketi."(*age*, s. 8)

Yine yakın zamanda, Siyonist hareket eski SSCB'deki Yahudi nüfusunu oradan ayrılmak konusunda kışkırtmış ve bu nüfusu, çoğunluğunun Kuzey Amerika'ya gitme isteğine karşın İsrail'e yönlendirmenin yolunu aramıştı. "İsrail Başbakanı, Bay Şamir, ABD hükümetini onlara, kalmak istedikleri ülkeyi seçme özgürlüğü verdiğinden şikayet etti. Aslında bu özgür seçme hakkı, İsrail'in hoşuna gitmez. Sovyet Yahudiler'inin %90'ı Birleşik Devletler'e gitmeyi tercih etmektedir." *Le Monde*, Paris, 4 Ekim 1989.

11) Bu tartışmada bugün, İsrailli tarihçi Benny Morris'in yaptığı çalışma önde gelmektedir, *The Birth of Palestinian Refugee Problem, Filistin Mülteci Sorununun Doğuşu, 1947-1949*, Cambrige: Cambridge Üniversitesi, 1987.

nun bugün hiçbir önemi yoktur; madem ki sorun artık niye gittikleri değil, neden geri dönemedikleridir, ki bu da çok iyi bilinmektedir."[12] derken çok haklıydı.

Yatıştırılamaz bir "çark etkisi" ile, Filistinli mültecilerin topraklarına ve evlerine (tüm köylerle birlikte yıkılıp yerle bir edilmiş olan) dönmesi yeni devlet tarafından engellendi. Şimdi "Yahudi göçü"ne açık olan kendi bölgelerine dönemediler (onların davasında *dönüş* düşüncesine meydan okunamazdı). Öte yandan, 1950 "Dönüş Yasası" ile tüm yeni göçmenlere "Yahudi" olmaları halinde İsrail vatandaşlığı hakkı tanındı.[13] Böylelikle, tarihin zalim bir ironisi ile –Dini farklılığı "ırkçı "ayrımcılık kriterine dönüştüren Batı'nın anti-Semitizminden kaçan– Siyonist hareket, aynı dini ölçüt ve bunun çok daha katı biçimde yorumlanmasına dayalı bir ayrımcılığın üzerine bir devlet kurma noktasına geldi. Aynı değişmez mantık ile, Ben-Gurion'un partisindeki Siyonist "sosyalistler", okullarda zorunlu din dersleri vermeye başladılar.[14]

Bu sonuç, Herzl'in orijinal adı "Yahudilerin Devleti" (*Der Judenstaat*) olan, Avrupa çevirilerinde "Yahudi Devlet" haline gelen kitabında resmedilmişti.[15] Çoğu kişinin gözlemlediği gibi, bir yanda Herzl'in milliyetçi ve laik devlet projesi "politik Siyonizm"e, diğer yanda, Ahad Ha'Am'ın "kültürel Siyonizm"ine –Fi-

12) *Age*, s. 31.

13) Yahudi kimliği üzerine İsrail'de yapılan tartışmalar hakkında, bkz. Akiva Orr, *The Unjewish State: The Politics of Jewish Identity in Israel, Yahudi Olmayan Devlet: İsrail'de Yahudi Kimliği Politikaları*, Londra: Ithaca, 1981. Bu konuda ayrıca bkz. Nathan Weinstock, *Le Sionisme contre Israel*, Paris: Maspero, 1969 s. 310-319.

14) Yahudi dininin öğrenimi konusunda Araplara da dayatma yapılması hakkında; "Öğrenimlinin sonunda, Arap lise öğrencisi, Yahudi halkının tarihi konusunda, Arap tarihi hakkında olduğundan daha fazla bilgi sahibi olmaktadır. Kuran, Tevrat'dan daha az öğretilmektedir." (Doris Bensimon ve Eglal Errera, *Israéliens: Des Juifs et des Arabes, İsrailliler: Yahudiler ve Araplar*, Brüksel: Complexe, 1989, s. 443.)

15) Bkz. Claude Klein'ın Herzl bildirisinin yeni Fransızca çevirisi için yazdığı önsözdeki not., *L'Etat des Juifs*, Paris: La Découverte, 1989, s. 5-12.

listin'de, devlet projesinin kaçınılmaz kıldığı ordu ile lekelemeden ve değerini düşürmeden, bünyesinde Yudaizmin en üst ruhani değerlerini barındıran Yahudi dini anavatanı kurulması ile ilgilenen– bakıldığında, yanlış çeviri, karşıta yakın bir anlama gelmektedir. Bununla beraber, *Politik Siyonizmin doktrin mantığı, milliyetçilik anlayışı ile sadece Yiddiş ulusunu*[16] *değil, gezegendeki tüm Yahudileri kucaklayarak, yegane ortak payda olan dini referansın ayrılmaz bir parçası* olmak suretiyle, sadece ruhani değerler sistemi olarak değil, en dar anlamda ayrımcılığı ile de, geleneksel yasaklamalar ve kısıtlamalara uyduğunu göstermiştir.

İsrail devletinin gerçeği ile Herzl'in Siyonist manifestosunda yaptığı tanım "din adamları (ve de ordu) devlet yönetimine karışmamalıdır!"[17] arasındaki çarpıcı zıtlık ironiktir. Ama aynı Herzl, aynı çalışmasında, göçün organizasyonunu tanımlarken, kendi yaklaşımının itirafçı mantığına ihanet etmiştir: "Her grubun, kendi cemaati ile hareket eden bir hahamı olacak [...] Daha sonra yerel gruplar istedikleri hahamın etrafında toplanacak ve her grubun kendi ruhani lideri olacak[...] Amaç için özel toplantılar yapmaya gerek olmayacak; bu sinagogda da dile getirilebilir ve yapılmalıdır. *Topluluğumuzun tarihi aidiyetini, uzun zaman önce farklı milliyetlerin dillerini kökü kazınamaz biçimde benimsediğimiz gibi, babalarımızın inançlarından hareketle çok iyi bilmekteyiz.*"[18]

16) Claude Klein, Herzl çevirisine (s. 117-186) ek olarak basılan *Essai sur le sionisme* adlı muhteşem eserinde "Aslında, Yiddişlerin ortaya çıkışı ile Yahudi milli duygusunun belirmesi arasında bir özdeşlik vardır." (s. 135) diye yazmıştır.

17) *Age*, s. 71.

18) *Aynı yerde*, s. 54. Burada vurguladığımız ifade, Orta ve Doğu Avrupa'daki Yahudilerin büyük çoğunluğunun konuştuğu Yiddiş'in özgüllüğündendir. Alain Dieckhoff, daha önce bahsi geçen kitabında, –Siyonizm'in "politik modernliği"ni vurgulama konusundaki eğiliminde belirsizliklerden ve çelişkilerden tamamen arınmış olmasa da başarılı bir çalışma– laiklik söz konusu olduğunda, bu ideolojinin yapısal yetersizliğini açıklarken tökezlemektedir. Bu yetersizliği, Siyonizm'de, "cemaat hayatına ateşli bir özlem"in ısrarlı biçimde sürdürülmesine bağlamaktadır (s. 96) –neredeyse totolojik bir açıklama. Bununla beraber, yazar, bu yetersizliğin, Siyonist "Yahudi millet" doktrinine, bu varsa-

➡

Politik siyonizm ile en geleneksel dini siyonizm[19] arasındaki yakınsamaya bir yenisi eklendi. Herzl'in çalışmasını 1946'da yeniden okuyan Hannah Arendt, Siyonist hareketin kurucusunun "devlet bilinci"nin anti-Semitik anlayışına ne kadar yakın olduğuna ve Alman milliyetçiliği geleneğinden esinlendiğine dikkat çekti.[20] Politik Siyonizmin baskın akımlarının bu ortak devlet bilinci Ben-Gurion'un "sosyalist" Siyonizm'i ile Jabotinsky'nin "Revizyonizm"i arasında, silahlı yayılma bakımından bir yakınsamaya yol açacaktı. Her ne kadar Ben-Gurion 1930'ların başında Jabonitsky'yi faşizm ve Hitlercilikle ile kıyaslamakta tereddüt etmemiş olsa da.[21] Güç politikası, *Matchpolitik*, Filistin'de kurul-

---

yımlar sorgulanmaksızın adadığı kitabının "ortaya çıkışına" nasıl bağlı olduğunu göstermektedir. Esasında yalnızca pan-Yahudi varsayımı, "sonuç olarak, diğer tüm parametrelerin, kültürel, öznel vb. müphem veya uygulanamaz olması nedeniyle, Yahudi milletin dış hatlarını belirleyecek parametrenin dini kriter olduğunu" açıklamaktadır. (s. 131) Ve bu, Siyonizmi yeni bir milleti, *İsrail milletini* (Dieckhoff'un sözünü bile etmediği), oluşturmaya sevk eden aynı kriterin, milliyetçiliği sağlamlaştırmada yetersiz kalışıdır. Bu millet bir yeni-eski dil –modern İbranice– ve yidiş dili başta olmak üzere göçmenlerin özgün milli özelliklerinin asimile edilmesi, ortadan kaldırılması üzerine kuruldu Böylelikle, aynı anda hem güçlü biçimde asimilasyonist, hem de asimilasyon karşıtı Siyonist milliyetçiliğin paradoksu anlaşılabilir. Bu milli entegrasyonun "Yahudilerin aleyhine tatbik açısından uygunsuz (1789'da Fransa'da olduğu gibi) ama Yahudilerin toplu bir kaynağı yeniden keşfetmeleri bakımından son derece değerli" (*aynı yerde* s. 99) olan Fransız benzeri modelidir. Bu şekilde, "Siyonizmin, Yahudilerin azat edilme ve ev sahibi toplumlara entegrasyonunu üstlenen cumhuriyetçi modernliğe karşı duran, hatta onu reddeden bir unsur içerdiği" gerçeğini her daim akılda tutmak mümkün. (s. 73)

19) Herzl'den bu yana, Dünya Siyonist Örgütü içerisindeki iki akım arasındaki ortaklık tarafından yansıtılan bir birleşim.

20) Gary Smith'in *Zionism-The Dream and The Reality: A Jewish Critique*, *Siyonizm – Düş ve Gerçek: Bir Yahudi Kritiği eserinden* "The Jewish State: Fifty Years After-Where Have Herzl's Politics Led?" (*Yahudi Devlet: 50 Yıl Sonra-Herzl'in İzlediği Politika Nereye Götürdü?*) Barnes & Noble, New York, 1974 s. 67-80.

21) Bkz. Shabtai Teceth'in atıfta bulunulan çalışması, özellikle Bölüm 26. Ben Gurion-Jabotinsky görüşmeleri ve 1934 anlaşmaları (Siyonist sol muhalefet tarafından boşa çıkartılan) bu iki adamın "aynı akılda" olduklarını gösterdikleri olaylardı. (Teveth, Bölüm 29, s. 482) 1967'de Ben-Gurion'un Rafi'si, Menachem Begin'in adamı Gahal'in milli birlik hükümetinde yer almasında ısrar etti. Ben Gurion ve Jabotinsky-Begin. birleşmesi hakkında, bkz. Mitchell Cohen, *Zion&State: Nation, Class and the Shaping of Modern Israel*, *Siyon ve Devlet: Millet, Sınıf ve Modern İsrail'in Şekillenmesi*, New York: Basil Blackwell, 1987.

masına karar verildiğinden bu yana "Yahudi Devlet" projesi mantığı üzerine inşa edildi: "Revizyonistler"in savunduğu gibi, bu proje ancak güç kullanılarak gerçekleştirilebilirdi.[22]

1946'da iki uluslu Filistin içinde Arapların ve Yahudilerin barış içinde varolabileceğini savunan Martin Buber'in yandaşı, Yuda Magnes, Siyonist hareketin gerçekte Jabotinsky'nin bakış açısını savunduğunu acı bir biçimde belirtti.[23] Kırk yıl sonra, uç sol Siyonist parti Mapa'nın önceki lideri Simha Flapan, Ben-Gurion'un tarihi figürü etrafına İşçi Partisi tarafından örülen efsaneye saldırarak, eserinde ondan şöyle söz etti: "...Araplar söz konusu olduğunda, Revizyonizmin temel prensiplerini destekledi: sınırların genişletilmesi, Arap topraklarının fethi, Arap nüfusunun yerinden edilmesi."[24]

---

22) Alain Dieckhoff'un belagatle anlattığı üzere:
"Tüm bunlar, temel bir soruyu doğuruyor: Bir Yahudi memleketi inşa etmek, demokratik kurallara titizlikle riayet etmekle uyumlu muydu? Jabotinsky'nin cevabı, aşikar bir nedenden ötürü, tereddütsüz biçimde olumsuzdu. Eğer İngiliz Mandası demokratik prensibini (örnek olarak çoğunluk kuralını) tam anlamıyla uygulasaydı, politik güç otomatik olarak, sayısal çoğunluğu oluşturan Araplara geçecekti. Ve onlar da, Yahudi göçünü yasaklayarak Yishuv (Filistin'deki Yahudi topluluğu) tarafından sosyo-politik bir yapı oluşturulmasına son vereceklerdi. Bu nedenle, milli amaç çoğunluk kuralı prensibinin uygulanmamasını sağlamaktı... Her zaman olduğu gibi Jabotinsky, sol kanat karşıtlarının ikiyüzlülükle sessizce geçiştirmeyi tercih ettiği soğuk gerçekleri süslemeden dile getiriyordu." (*age*, s. 182)
Şaşırtıcı biçimde, aynı yazar sonradan İrgun'un (bkz. 7 not) demokratik bildirgelerine de kısaca yer vermektedir: bu bildirgeleri, Hannah Arendt tarafından terörist ve şovenist, faşizm ve Nazizm ile benzer olarak nitelendirilen bu örgüte yöneltilen eleştirilerin yanlışlığını ispat amacıyla kullanmıştır. Dieckhoff'un çalışmasının belirsiz yanlarından biri de Jabotinsky'yi, kendisine yönlendirilen faşizm suçlamasından dolayı aklama girişimidir (bazı yoldaşları tarafından haklı çıkarılmış olsa da, Nazizmle benzeştirmeden, ki bu kendi kişisel davası açısından elbette aşırılığa kaçmak olacaktır.) Yazarın ele aldığı baş tartışma, Revizyonizm'in kurucusu tarafından yapılan ve ekonomik liberalizm ile Mussolini'nin faşizmi (tartışmaya açık bir varsayım; bkz. Mitchell Cohen'in ilgili çalışması s. 170-174) arasında bir ikilem farzedilen "liberalizm" açıklamasıdır. Dahası, Dieckhoff, sonradan birkaç satır ile değindiği, Jabotinsky ile faşist İtalya arasındaki ilişkiyi tüm boyutlarıyla aktarmaktan kaçınmaktadır. (*aynı yerde*, s. 242-243) "Rosh Betar" yörüngesine aşina olan herkes, Jabotinsky'nin Führer kültünü "hor gördüğü"ne dair iddianın değerini anlayabilir.

23) "A Solution through Force?" Gary Smith, atıfta bulunulan çalışması, s. 109-118.

24) "*The Birth of Israel: Myths and Realities; İsrail'in Doğuşu: Mitler ve Gerçekler*", Pantheon, New York, 1987, s. 37.

"Yahudi" devletten çok daha sert bir nitelendirmeye sahip *Siyonist* devlet hakkında, ifade edilen kararlardan birini, 1959'da Amerikan Yahudi topluluğunun önde gelen isimlerinden James P. Warburg dile getirdi:

"Asırlar boyu eziyet gören ve insanlık dışı Nazi canavarlığı tarafından yakılan Avrupalı Yahudilerin azınlık konumundan sonsuza dek kurtulma arzusundan daha anlaşılabilir bir şey olamaz... Ama, Yahudi devletinin, Yahudi olmayan azınlıklara ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılarak –bir Yahudi'nin ne Hristiyan karısının ne de çocuklarının babaları ile aynı mezarlıkta yer alamayacağı gibi– kurulduğuna şahit olmaktan daha üzücü bir şey de yoktur.[25]

Eziyet ve zulüm görenler için ihtiyaç duyulan bir sığınak yaratmak başka şeydir; Ortaçağ teokratik bağnazlığına ve Yahudi ırkının ortaya çıkışında Nazi-sömürüsü mitine dayalı yeni bir şovenist milliyetçilik ve devlet kurmak başka şeydir."[26]

Dini ayrımcılık üzerine kurulan bu yarı-dini Siyonist devlet, kuşkusuz Yahudi sakinleri açısından demokratiktir. Dahası, İsrail vatandaşı olan Filistinli Araplar, pek çok açıdan ikinci-sınıf vatandaş olsalar da, Arap devleti vatandaşlarından daha fazla politik haktan yararlanmaktadır. Ben-Gurion'un Revizyonistler karşısında geliştirdiği Siyonist "Yahudi ve demokratik devlet" ideolojisinin *olasılığ*ından başlangıç noktamıza geliyoruz: resmi politik demokrasi ile *demos*'un yasal ayrımcılığı arasında aslında ikilem yoktur.

1948'de ilan edilen eşitlikçi evrensellik açısından bu ideolojinin akla uygunluğuna bakıldığında, *demos* arasındaki kendine güvenen Yahudi çoğunluğun –bölgelerin gerçek sakinlerinin geri dönme hakkının ayrımcı biçimde inkar edilerek kurulduğu

25) Yahudi bir babanın ve Hıristiyan bir annenin oğlu olan Joseph Steinberg'in, 1958 senesinde haberlere konu olan cenaze törenine bir gönderme.
26) Gary Smith'ten alıntı, *age*, s. 131.

gerçeğini gözardı eden– varlığı ile oluşturulduğunu görürüz. İsrailli *demos* arasında, Siyonist demokrasinin ve ilan edilmiş evrenselliğinin simgesi olarak Yahudi olmayan vatandaşlardan oluşan bir azınlık da bulunmaktadır. Ancak bu azınlık o kadar küçüktür ki, devletin "Yahudi"liğini riske sokmaz.

Ben-Gurion'un ve müritlerinin Ürdün'ün iki kıyısı olmasa da, Filistin toprağının tümünü kendi topraklarına katarak "Yahudi" devletin sınırlarını genişletme fikrini savunan Siyonist sağın programlarına karşı muhalefetinin mantığı budur. Böylelikle, geniş bir Arap kitlesi de onlara dahil olacak ve demokratik devlet mitini[27] anlamsız hale getirecek biçimde, kendi sınırları içinde politik ayrımcılık yapacaklardır. Simha Flapan, "İşçi Partisi", demiştir, "Likud'un Büyük İsrail kavramına bir alternatif olarak, Ben-Gurion'un, diğer halkları yönetmeyi reddeden ve devletin Yahudi ve demokratik karakterine koşulsuz bağlı olan düşüncelerini ve stratejilerini sunmaktadır."[28]

Mapam lideri şu yorumu eklemiştir: "Aslında, demokratik Yahudi topluluğu, bölgesel yayılım olmasa, bir alternatif olabilirdi –hangi nedenle olursa olsun: tarihi, dini, politik ya da stratejik. Ama gerçek, Ben-Gurion'un politik felsefesini iki çelişen unsur üzerine, Filistin'in *tümü* ya da çoğu üzerinde demokratik *Yahudi* topluluğu üzerine kurmuş olduğudur."[29]

Esasında Ben-Gurion, bölünmeyi, taktik kaygıların dışında, geçici olarak kabul ettiği ve amacının "Bir bütün olarak Filistin"[30] olduğu gerçeğini saklamamıştır Yayılımının motivasyon

---

27) Elise Marienstras'ın *Les mythes fondateurs de la nation américaine'de* tasvir ettiği biçimde. (Brüksel: Editions Complexe, 1992) Dahası, İsrail milletinin kuruluş mitleri açıkça ABD kuruluş mitlerinin taklididir. Öyle ki, iki millet arasında birbirine duyulan hayranlığın narsistlik boyutu fark edilebilir.

28) Flapan, *age*, s. 234.

29) *Aynı yerde* s. 236. Vurgulama yazara aittir.

30) Bkz. Shabtai Teveth, ilgili çalışması Bölüm 34, 35 ve s. 853. Chaim Weizmann

➡

noktası, dünya Yahudilerinin çoğunu Filistin'de toplayarak özgün Siyonist projeyi gerçekleştirmek için yeterli yer sağlamaktı. Böylelikle, Jabotinsky'nin vârisleri ile Ben-Gurion'unkiler arasındaki anlaşmazlık, hiçbir zaman için Siyonist devletin doğu sınırı üzerine değildi: hepsi bu sınırın "güvenlik "nedenleri için de olsa Ürdün Nehri ve Ölü Deniz'den geçmesi gerektiği konusunda hemfikirdiler.[31]

Anlaşmazlık daha ziyade, bu çatı altında devletin "Yahudiliğini" korumak için demografik sorunu çözme konusunda idi –İşçi Partisi için aynı zamanda dış yardım alabilmek için muhtaç olduğu demokratik ününü korumaktı. Böylelikle Haziran 1967 savaşının arifesinde, Revizyonistler ile (Menahem Begin tarafından temsil edilen) sosyalistler birinci koalisyon hükümetini oluşturdu. Sonrasında, İsrail devleti İngiliz Mandası altındaki Filistin'in geri kalanı ile birleştiğinde, iki Siyonist hizip arasındaki ayrılıklar yeniden ortaya çıktı.

İSRAİL'İN 1967 SONRASI İKİLEMİ VE ALLON PLANI

On dokuz yıl önce gerçekleşenin aksine ve çeşitli nedenlerden ötürü, 1948 mültecilerinin gıpta edilmeyecek kaderini paylaşmama arzusu ile, Batı Şeria ve Gazze'deki Filistin halkının çoğunluğu 1967'de bölgelerinde kaldılar. Siyonist liderler kendilerini büyük bir ikilemin karşısında buldular. Devletlerinin doğu

da aynı görüşü paylaştı. (Bkz. Norman Rose, Chaim Weizmann: A Biography; New York: Viking, 1986, s. 320-330) Dedi ki, "Amaç, yayılma ve dışa açılma sorunlarını gelecek nesillere bırakıp, manivelayı yerleştirecek bir destek noktası bulmaktır." (s. 323).

31) Lebensraum tartışmasına ve Kutsal Kitaba yapılan atıflara, 1949 sonrasında İsrail politik-askeri kuruluşlarının gözünde baskın hale gelen güvenlik veya "stratejik" motivasyon eklendi. Bunların esas tartışma konusu Akdeniz ile eski Ürdün sınırı (Yeşil Hat) arasındaki, İsraillilerin çoğunluğunun yaşadığı bölge şeridinin darlığı etrafında dönmekteydi.

sınırını Ürdün Nehri kıyısına taşıma isteğine bağlı olarak, kontrolleri altına almaları gereken büyük bir Filistinli Arap nüfusu vardı. Bu koşullarda, tüm yeni işgal edilmiş Filistin toprağını kendi topraklarına katmak uygulanabilir bir şey değildi; bu bölgelerin sakinlerini İsrail vatandaşı yapmak, Siyonist devletin *Yahudi* karakterini tehlikeye sokacaktı; vatandaşlığa almayı kabul etmedikleri takdirde de *demokratik* karakteri sorgulanacaktı.[32]

Her şekilde, hem Ürdün Nehri kıyısında kalmak hem de demokratik ününü olduğu kadar "Yahudi devleti" de koruyacak tek çözüm yolu *Filistinlilerin demografik yoğunluğunun yüksek bölgelerini* (ideolojik nedenlerden ötürü başta topraklarına kattıkları Doğu Kudüs haricinde) İsrail devletinin yeni sınırları içerisinde *kuşatılmış toprak* konumuna getirmekti.[33] Allon Planı olarak bilinen bu uzlaşma planını hükümete, İşçi solunun ve İsrail po-

---

32) Saul Friedlander, eşkenaz işçi partili kurulu düzenin endişelerini, hayran olunacak bir samimiyetle derlemiştir:
"İsrail içinde engin bir Arap nüfusu ile karşılaşan Yahudi uç eğilimlerin, gerek ekonomik, gerekse dini ve milliyetçi anlamda etkilenerek, Arapların tamamının atılmasını veya bir "ırk ayrımı" rejiminin uygulanmasını talep etme konusunda nasıl güçlendiği tahmin edilebilir. Eğer bu eğilimler empoze edilebilseydi, Yahudi devlet kendini dışarıdaki Yahudilerden ve tüm dünyadan soyutlanmış olacaktı. Sonuç olarak, engin bir Arap nüfusu ile temas halindeki "Doğulu" Yahudiler, kendilerini Araplardan uzak tutmak amacıyla, Batı'ya daha çabuk entegre olacaklardı. Tam olarak hesaba katılmayan şey, en fakirlerin, hem kültürel hem de sosyal anlamda Arap proletaryasının cazibesine kapılacağı idi. Böylelikle Arap toplumu Yahudi toplumunun parçalara ayrılmasında aktif bir unsur haline gelecekti. "*Reflexions sur l'avenir d'Israel*, Paris: Seuil, 1969, s. 146)

33) Bu makale, sonunda yol açtığı çözüme adandığı için, İsrail'de 1967 yılında işgal edilen bölgelerin kaderinin ne olacağı tartışmasında, dile getirilen sahneyi farklı açılardan değerlendirmenin yeri değildir. Bu konuda hemen 1967 sonrası tartışma için bkz: Ahmed el Kudsi ve Eli Lobel'in eserinde *The Arap World and Israel, Arap Dünyası ve İsrail*, (çev. Brian Pearce ve Alfred Ehrenfeld) Eli Lobel, "Palestine and the Jews", "Filistin ve Yahudiler", New York: Monthly Review Press, 1970, sayfa 63-137; Peretz Merhav, *The Israeli Left: History, Problems; İsrail Solu: Tarih, Sorunlar*, San Diego/Londra: A. S. Barnes/Tantivy Press, 1980 24 ve 25. Bölümler. Daha yakın tarihli tartışmalar için, bkz. Louis-Jean Duclos'un *The Revue d'etudes palestiniennes* eserinde "La Question des frontieres orientales d'Israel", sayı 9, Sonbahar 1983, s. 17-31.
Ayrıca, bu makale İsrail-Filistin uzlaşması hakkında yazıldığından, Filistin dışında işgal edilen Arap bölgeleri üzerine tartışmaya girmedik.

litik-askeri kuruluşlarının önde gelen isimlerinden Yigal Allon sundu.[34] Yigal Allon planını Temmuz 1967'de, Levi Eshkol'un başbakan yardımcısı olduğu hükümete sundu. Kilit faktörleri açığa kavuşturmak bakımından, planı sahibinden alalım:

"Toprak çözümü üç temel zorunluluğa cevap vermelidir:

a) İsrail toprakları üzerindeki İsrail halkının tarihi hakları;

b) ulusal ve demokratik düzeyde, politik, sosyal ve kültürel düzeylerde Yahudi çoğunluğun *ağır bastığı* bir devlet;

c) korunabilir sınırlar."[35]

"Dolayısıyla, daha geniş bir alanda yerleşik çift uluslu bir devlet ile daha küçük bir alanda kurulu Yahudi devlet arasında seçim yapmak gerekirse, korunabilir sınırları olması şartıyla benim tercihim ikinci olasılıktan yanadır.

Seçenek acımasızca açık seçiktir.

Eğer Arapların yoğun olduğu bölgelerde, bu insanlara tüm yurttaşlık haklarını vererek İsrail devletini genişletmeyi seçersek artık Yahudi bir devletimiz olmayacaktır. Bu bölgeleri, sakinlerine haklarını vermeksizin topraklarımıza katarsak demokratik bir toplum olmaktan çıkacağız. Ama biz aynı zamanda hem Yahudi devlet –haklarına sahip bir Arap azınlıkla– ve kelimenin tam anlamıyla demokratik bir toplum istiyoruz."[36]

Tüm bu zorunlulukların ışığında, Allon, Ürdün Nehri boyunca 15 km uzunluktaki Ürdün sınır şeridinin Ölü Denizin batısından Hebron eteklerine doğru genişletilmesini, Eski Kudüs şehrinin sağ yanından Nehre doğru eklenerek, Batı Şeria'nın Filistin bölgelerini kutsal şehrin sağında ve solunda kalacak iki ayrı bölgeye

34) Bkz. Yigal Allon, *Israel: la lutte pour l'espoir*, Paris: Stock, 1977 ABD ve François Mitterand tarafından onaylanan Allon Planı (bkz. Yeruham Cohen'in Allon Planı hakkındaki İbranice kitabından yapılan ve önceki kitaba eklenerek yeniden basılan alıntılar, s. 243-247). Allon 1978'de öldü.

35) Yigal Allon, *age*, s. 180. Yazarın vurgusu.

36) *Aynı yerde*, s. 184.

ayırmayı, bu iki bölgenin dar bir koridorla bağlanmasını önerdi.[37]

Bu formül, Allon'a göre "Batı Şeria halkı için bir Arap çözümüne izin vermekte, Ramallah, Jericho ve Allenby Köprüsü ile arasında bağımsız bir koridor bırakmaktadır."

"Bu düzenleme modern bir orduya direnebilecektir. Ülkeyi sadece sınır komşularından değil aynı zamanda doğuya doğru İran Körfezi ve Hint Okyanusu'na kadar uzanan tüm bölgeden, buradaki tüm ülkeler kendilerini ultra modern saldırı silahları ile donatmaya başladığından beri bir destek *olan* bölgeden koruyacaktır. Kudüs ve çevresini gerilla savaşlarından koruyacak bir iç bölge oluşturacak ve bize yarı-red edilmiş alanlara yerleşme imkanı verecektir. Eklemeliyim ki, geri döneceğimiz bölgeler silahsızlandırılmış olacaktır ve Batı Şeria halkının yanına yerleşmemiz sırasında, saldırı potansiyelini ortadan kaldıracağız."[38]

Allon, Gazze'nin Mısır'a geri verilmemesini, bunun yerine Batı Şeria bölgesine eklenmesini, denizden "bir koridor oluşturmaksızın geçiş hakkının tanınması"nı, bu şekilde bölgenin güney kesiminin Mısır Sinasına geçişinin kontrol altına alınmasını savundu.

Yigal Allon herhangi bir enternasyonalist ya da barışçı cömertlik ile motive olmuş değildi; milliyetçi savaşçı geçmişi[39] ve

37) Allon Planı'nın ayrıntılı açıklaması için, bkz. Jean-Paul Chagnollaud, ilgili çalışması ve Alain Dieckhoff, *Les Espaces d'Israel*, Paris: FNSP, 1989, sayfa 28-33 Likud kuzey bölgesini (Samaria) ikiye ayırdı. Alain Dieckhoff bu yapılanı "bölgenin katmanlara ayrılması ve insan grupları arasına sınır çekme stratejisi" olarak değerlendirmektedir. (s. 79)

38) Allon, *age*, s. 189.

39) Allon 1948 yılında Ürdün Nehri'ne kadar tüm Filistin'in fethini destekleyen bir partizandı. Kendisinin de ifade ettiği üzere, "...Açıkça söylüyorum: Savaşın sona eriş şeklini onaylamadım... Arap nüfusu sorununa bir çözüm bulmaya çalışırken, istikrarlı bir savunma için gerekli şartları sağlamak amacıyla Judea Çölü ve Ürdün nehrine kadar uzanmamız gerektiğine ikna olmuştum." (*age*, s. 37) Allon İsrail kabinesine bu "çözüm"ü sunması öncesinde konu üzerinde uzun uzun düşünmüştü. Allon, 1967'de, tüm Filistin üzerinde hak iddia eden Ahdut Haavodah'ın (İşçi Birliği) ve "Altı Gün Savaşı" sonrası dönemde stratejik uzlaşmalara öncülük eden Hakibbutz Hameudah hareketinin lideriydi. 1967'den 1969'a kadar göç alımı bakanlığı görevinde olduğu da belirtilmektedir.

Ben-Gurion'un Siyonist geleneğine sadık ifade tarzı bunun ispatıdır. 1967 savaşının hemen sonrasında bu planı oluşturduğunda, ilgili bölgeler daha yeni fethedilmişti. İsrailli barış yanlıları, gerçek "güvercinler", bu bölgelerin Arap devletleri ile barış anlaşmaları karşılığında hemen hemen tümden iadesini önerdiler.[40] Allon Planı, bunun aksine, uzatılmış bir işgali ve bu bölgelerde yerleşilmesini, buraları tamamen ele geçirebilmek amacıyla fiziksel olarak işgal edilmelerini öngördü.

Özünde, bu bölgelerin, Siyonist sağın savunduğu gibi tümden kendi topraklarına katılmasından farklı olarak, *Allon Planı*, "bölgesel taviz karşılığı uzlaşma" adına *bir sömürgeleştirme ve kısmi ilhak planıydı*. Sağ ile Allon Planı'nın İşçi partizanları arasındaki münakaşa, şahinler ile güvercinlerden daha ziyade, radikal enternasyonalist Eli Lobel'in ifadesiyle "şahinlerle akbabaların" münakaşasıydı.[41] Bununla beraber, Allon Planı Likud'un isteklerinden çok daha tutarlı ve gerçekçiydi. 1977'de göreve geldiğinden bu yana, Likud hiçbir şekilde programını sonuna kadar uygulama cesaretini göstermedi; kimseyi ikna edemediği bir geniş-bölgede Filistin özerkliği projesinin inceliklerine takılıp kaldı. Böylelikle, İşçi Partisinin planı 1967 bölgelerinde Siyonist devletin idaresinin temel hatlarını gerçekleştirmiş oldu –kendi yöntemiyle ıslah etmekle beraber, temel eğilimlerini daha da

40) Bkz. Peretz Merhav, ilgili çalışması. 1969'da İşçi Partisi içinde çıkan tartışmada Allon'un hizibi Ahdut Haavodah, partinin "güvercinleri"ne (Mapam'la ittifak kuran Abba Eban, Pinhas Sapir) karşı Moşe Dayan ve Şimon Peres yönetimindeki sağcı hizip Rafi ile müttefik oldu.

41) İlgili çalışma, s. 85. Sonraki dönemde, İsrail toplumunun sağa çark etmesiyle Likud'un kazandığı seçim zaferi, Allon'un "güvercin" gibi görünmesini sağlayacaktı. Mapam eski lideri Simha Flapan, bu göz oyununa gelmedi. Ölümünden sonra yayımlanan eserinde, "Batı Şeria'daki ilk yerleşim yerlerinin Yigal Allon'un kışkırtması ile kurulduğunu" hatırlatarak, ekledi, "Fundamentalist haham Moşe Levinger'in, Arap Hebron'un kalbinde bir Yahudi topluluğu kurma eğilimlerini onaylayan da yine Allon'du." (*age*, s. 239 –Hebron'daki yerleşimcilerden biri Şubat 1994'de Patrikhane/İbrahim Camii'nde meydana gelen katliamı başlattı).

➡

güçlendirdiği Likud döneminde bile.[42]

Allon Filistin bölgelerinin nihai kaderi hakkında, taktik tedbirlilik nedenlerinden ötürü fazla bir şey söylemedi. Planının uzun vadeli olması bakımından, uygulanması ve İsrail kontrolünde bir uzlaşmanın sağlanması için işbirliğine hazır, ama güvenilir olması için gereken yetkiye sahip bir Arap arabulucunun ortaya çıkması için biraz zaman tanımak gerekiyordu.[43] Filistin devleti, kurulduğundan beri, politik ve askeri egemenliğe sahip bir varlık olmasına karşın, Siyonist kuruluşlar tarafından kabul görmemişti. Bölgeler için öngörülen üç olasılıktan biri, bunları Kral Hüseyin'in yönetimindeki Ürdün ile birleştirmek, Ürdün ile federasyon haline getirmek ya da "*özerk varlık*" olarak yeniden oluşturmaktı.

"Burada, "Filistin varlığı" olarak bilinen münakaşaya girmeyeceğim. Köklü bir geçmişi olmasa da tarihi olayların, Filistin'in kuruluşunu gerektirdiğini düşünenlerdenim[...] Unutmayalım ki, Arap devletleri 1948'de bizimle, Filistin sorunu adına savaşmıştı. Ve bu sorun çözülmeden, kimse gerçek anlamda barışın gerçekleşeceğini ummasın[...]

Kral'ın federasyon [Ürdün-Filistin] düşüncesi prensipte, bu bölgelerde yaşayan halk ile doğrudan pazarlık yolunu tıkamaz[...] Bizim bakış açımızdan, her ikisi için de pazarlığa yer vardır."[44]

Filistin etmeninin bu iyi anlaşılmış önemi, İsrail hükümetle-

42) Alain Dieckhoff kısmi katma işleminin olağanüstü bir analizini ve altında yatan stratejileri, daha önce söz edilen çalışması, *Les Espaces d'Israel*'de vermektedir. Ayrıca bkz. Michel Foucher'in *Maghreb-Machrek* adlı çalışmasında yer alan "L'intersection jordanienne", Paris, sayı 108, Nisan 1985.

43) "Barış, onların [Araplar] arasında bir "gönül devrimi"nin sonucu olarak değil; güç dengelerinin ve soğuk politik gerçekliğin doğal sonucu olarak ortaya çıkacaktır. Onları yeniden uzlaşmaya, pazarlığa ve barışa sevk edecek olan samimiyet ve gerçekçiliktir" Allon, *age*, s. 179.

44) Aynı yerde, s. 257. (Yigal Allon'un 1972 İsrail İşçi Partisi Merkez Komitesi'ne yaptığı bir konuşmadan alınmıştır. Bu konuşma, kitabın yeni basımına eklenmiştir.)

rini, peş peşe, uzlaşmaya varmak adına Filistinli müzakere ortakları bulmaya sevk edecekti."[45] 1977'de, Allon bu konuda, FKÖ ile görüşmeler de dahil, hiçbir varsayımı göz ardı etmedi. Sözleri, bugün için bir önsezi değeri taşımaktadır:

"Eğer FKÖ, FKÖ olmayı kesseydi, biz de onu bu kadar dikkate almayı kesebilirdik. Ya da eğer kaplan ata dönüşseydi, üzerine binebilirdik. O zaman, baş-sayfalara kendi lehimize manşetler atıyor olacaktık."[46]

WASHINGTON ANLAŞMALARI

13 Eylül 1993'de baş-sayfa manşetler atıldı. Medya, sanki yeni bir mucizeymişçesine, büyük şaşkınlık yarattı. Yalnızca, Edward Said, Noam Chomsky ve Meron Benvenisti[47] gibi, konu hakkında donanımlı muhalif sesler Beyaz Saray'da imzalanan anlaşmaların, Allon Planı'nın güncellenmiş bir şekli olduğuna dikkat çekti.

O halde, anlaşmalar gerçekte ne diyordu?

Metinlerin kamuya açık olduğu inkar edilemez; mektuplar, Prensipler Deklarasyonu, Dört Madde, Anlaşma Tutanakları; hepsi, 1967'de geliştirilen planın ana hatlarına mükemmel bi-

45) Yeniden, görünüşe aldanmamak gerekir. Filistin Batı Bölgesi ile Ürdün Krallığı arasındaki ayrımın yarattığı gerginlik kendi içinde bir "güvercin" tavrına işaret etmemektedir. Başlangıçta, Batı Şeria'yı Ürdün'e geri verme fikrini reddeden İşçi Partisi'nin sağ kanadıydı –özellikle Dayan ve Peres. Bu esnada sol, Ürdün'ün iki yakası arasında bölgesel devamlılık fikrini savunmuştu. (Bkz. Peretz Merhav, *age*, Bölüm 24). Tüm Batı Şeria'nın kendi topraklarına katılmasını destekleyen Likud, Sedat yönetimindeki Mısır'la yaptığı Camp David anlaşmasının merkezine koyduğu Filistin "özerkliği"ni (İsrail egemenliği altında kurulacak olan) daha da şiddetle destekledi.

46) Aynı yerde, s. 204.

47) Bkz. Edward Said, *London Review of Books* eserinde "The Morning After", "Ertesi Sabah", Londra, vol. 15, sayı 20, 21 Ekim 1993; *Z Magazine* "The Israel-Arafat Agreement", "İsrail-Arafat Anlaşması" Noam Chomsky, Woods Hole (MA), Ekim 1993; ve Meron Benvenisti'nin İsrail günlük gazetesi *Haaretz'deki* 19 Mayıs 1994 tarihli makalesi.

çimde uyuyordu. Washington Anlaşmaları hiçbir açıdan, yaklaşık 25 yıl önce Batı Şeria ve Gazze hakkında İsrail İşçi Partisi tarafından hazırlanan programla çelişmiyordu. Bu dokümanların bazı kilit noktaları incelendiğinde (soruna her açıdan, özellikle de ekonomik açıdan yaklaşılmaksızın)[48] kolaylıkla görülebilir.

En muhteşem olay olarak görülen "karşılıklı tanıma" ile başlayalım. Yaser Arafat'ın, İsrail başbakanına hitaben mektubu şöyle der: "FKÖ İsrail Devleti'nin barış ve güvenlik içinde var olma hakkını tanır." Ve "BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarını kabul eder." Bu kararların en önemlisi olan, İsrail Devleti'nin baştan beri kabul ettiği 242 sayılı karar, (Kasım 1697) uzun süre FKÖ tarafından reddedilmişti, çünkü bu karar hiçbir şekilde Filistinlilerin geri dönme ve kendini yönetme hakkından bahsetmiyor; İsraillilerin kendi sınırlarını yeniden çizmek ve bölgesel taleplerini haklı çıkarmak olarak yorumladığı "güvenli sınırlar" prensibini onaylıyordu.[49] Bu tavizin karşılığında, FKÖ, Filistinlilerin geri dönme ya da kendini yönetme hakkını alamadı; tek alabildiği, anlaşmalarda geçen müphem "meşru haklar" formülüydü.

Arafat'ın mektubu "FKÖ'nün, terörden ve her türlü şiddet eyleminden vazgeçtiğini; tüm FKÖ bileşenlerinin ve personelinin sorumluluğunu üzerine aldığını, onların riayetini sağlayacağını, şiddeti önleyeceğini ve ihlal edenleri cezalandıracağını" kabul etmektedir. Sadece FKÖ personeli söz konusu olduğu için, şiddetin reddedilmesi ve süren işgal karşısında şiddetin baskılanacağının taahhüdü İsrail hükümeti için yeterli gelmedi. İkinci bir mektup, Norveç bakanı Holst'a yazılmıştı ve birinciye ilave olarak "FKÖ,

48) Bu konu hakkında bkz. Sara Roy'un makalesi, "La prosperite ou l'affrontement" ve Mahmud Abdel-Fadil'in makalesi "Une cooperation économique déséquilibre en faveur d'Israel", *Le Monde diplomatique*, Ağustos 1994.

49) Bkz. Louis-Jean Duclos, *age*, sayfa 21.

Batı Şeria ve Gazze'deki Filistin halkını, şiddet ve terörü reddetmek suretiyle, buralarda hayatın normale dönmesi için gerekli adımları atmaya cesaretlendirir ve çağırır..." cümlesini içeriyordu.

İzak Rabin'e yazdığı ilk mektup ile, Arafat FKÖ'nün temel programını (*Filistin'in kurtuluşu*) reddetmiş oldu. Mantığa uygun bir biçimde, "Filistin Akdi'nde yer alan, İsrail'in varoluş hakkını inkar eden ve verdiğimiz taahhütle uyuşmayan bölümlerinin artık hükümsüz olduğunu" da ekledi. Gerçekte bu, Akdin kendisinin hükümsüz olduğu anlamına geliyordu. Kaplan hakikaten ata dönüşmüştü; üzerine binilebilirdi. Rabin'in mektubu ise, Arafat'a değil, Norveç bakanı'na hitaben yazılmıştı: "FKÖ'nün taahhütleri ışığında... İsrail hükümeti FKÖ'yü Filistin halkının temsilcisi olarak tanımayı kabul eder..." –haklardan hiç söz edilmiyordu.

Prensipler Deklarasyonu'nun amacı "Beş yılı geçmeyecek bir süre için, Güvenlik Konseyi 242 ve 338 (1. Madde) sayılı kararlarına dayalı olarak, Batı Şeria ve Gazze'deki Filistin halkından seçilmiş bir Konsey, Filistin Geçici Kendini-Yönetim Hükümeti kurulması" idi. Kendini-Yönetim Hükümeti, İsrail ordusunun geri çekilmeyi tercih edeceği bölgelerde yetkili olacaktı. *Anlaşmalar, bu bölgelerin, Allon Planı'nda yer aldığı gibi, Arap nüfusunun yoğun olduğu bölgelerden çekilme prensibine dayalı olarak belirleneceğini belirtmektedir.* "İsrail askeri güçleri Batı Şeria ve Gazze'de yeniden yerleştirilecektir. İsrail, bu yerleşimi, yoğun nüfuslu bölgelerin dışında olması prensibi ile gerçekleştirecektir." (Madde 13).

Tabii ki, İsrail'in 1967'de resmen kendi topraklarına kattığı Doğu Kudüs, bunların dışındaydı.[50] Dahası, anlaşma yerleşimlerin

50) Ek 1, "Kudüs'deki Filistinlilerin seçim hakkı olduğunu"(Filistin Konseyi seçimlerinde) şart koşmaktadır. Bu, eski şehrin Arap sakinlerinin –İsrail vatandaşlığını reddetmiş olan– kendi şehirlerinde bir tür yabancı yerleşimci konumunda iken, yaşamadıkları yerlerde vatandaşlığa sahip olmaları anlamına gelmektedir. Kutsal yerler söz konusu olduğundan, Herzl'in "uluslar arası yasa altında ekstra bölgesel formül" düşündüğünü hatırlayın. (*age*, s. 47).

bölünmesini öngörmüyor, yerleşimcilere ve diğer İsraillilere, kendi bölgesinde Filistin Otoritesi'nin yetkisi altına girmeyeceklerini garanti ediyordu. Otorite, yalnızca Filistinlileri kontrol etmekle yükümlüydü ve bunu ancak polisi aracılığıyla yapabilirdi. Ordusu olmayacaktı; dış savunması, "Kendini-Yönetim" bölgesi içinde serbestçe dolaşabilen İsrail ordusu tarafından sağlanacaktı."[51]

"İsrail, dış tehditlere karşı bölgenin savunmasını sürdürürken Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinlilerin düzenini ve iç güvenliğini garanti altına almak için, Konsey bir polis gücü kuracaktır. Aynı şekilde, İsrail, bölgedeki tüm İsraililer iç güvenliğinin ve düzeninin sağlanmasından sorumlu olmaya devam edecektir." (Madde 8).

Anlaşmanın uygulanmasının ilk aşaması Gazze Şeridi ve Jericho'yu ilgilendirmektedir; ve bu Anlaşma Tutanakları'nda yer almaktadır: "İsrail'in geri çekilmesinden sonra, İsrail bölgelerin dış güvenliğinden ve yerleşim yerlerinin ve İsraillilerin düzeninden ve iç güvenliğinden sorumlu olmaya devam edecektir. İsrail askeri güçleri ve siviller Gazze Şeridi ve Jericho bölgesindeki yolları serbestçe kullanmayı sürdürebilecektir." (Ek 2)

Böylelikle Washington anlaşmalarının öngördüğü genel yapı Allon Planı ile çok benzeşiyordu: *Doğu Kudüs hariç, yoğunlukla Arapların bulunduğu bölgelerden İsrail ordusunun geri çekilmesi ve 1967'de işgal edilen Filistin bölgelerinin geri kalanında İsrail ordusunun yerleşim yerleri oluşturularak yeniden yerleştirilmesi; boşaltılmış yerleşim bölgelerinde tam yetki verilmeksizin ve iç baskıyı*

51) Nathan Weinstock, 1969'da bu tür statü hakkında yorum yapmıştır: "İsraillilerin, bir Filistin varlığı kurma planları açıkça, Arap devletinin azaltılmış egemenliğinin, hayati soruları cevaplandıramayacağını öngörmektedir. Pretoria hükümetinin Transkei ile bağlantılı olarak yazdığı gibi: "Buraya kadar savunma, dış ilişkiler ve belli yargı soruları söz konusu olduğunda, yeni devletin vasisi sorumlu olmalıdır."...diğer bir deyişle, baskın bir milletin otoritesi altında yerel bir aygıt; bir Bantustan kurulması anlamına gelmektedir..." (*age*, s. 520)

sağlamak için yeterli olanın haricinde askeri güç olmaksızın bir Filistin özerk varlığı kurulması; bu bölgelerde, özellikle Mısır ve Ürdün'e geçişin olduğu yerlerin (sonradan Kahire'de imzalanan anlaşmalarla teyit edildi) İsrail kontrolünde olması.

Açıkçası, beş yılla sınırlandırılan konum dışında kalanlar anlık, geçici düzenlemelerdir. Ama geçici uzlaşma gibi bu da, güç dengelerine dayalı olacaktır. Beş yılın sonunda, Allon Planı'nın öngördüğü biçimde bir yapının oluşması ve Siyonist devletin, Gazze ve Batı Şeria'yı, Doğu Kudüs de dahil olmak üzere, boşaltarak "bağımsız ve egemen" bir Filistin devleti kurulmasına izin vermesi için bir mucize olması –Gazze ve Jericho'daki pazarlıklarda İsrail'in kimseye bir şey vermeye niyeti olmadığı açıktı– umut edilebilir. Yine de, Arafat'ın, kendisine inanmaya hazır olanlara verdiği söz budur. Aslında, FKÖ, İsrail hükümetinin "stratejik" gördüğü yerlerdeki bazı yerleşimlerin bölünmesini bile başarabilirse (Allon Planı'nın oluşturduğu yapının dışında kalan) kendini şanslı saymalıdır.

1967 bölgeleri üzerine iyi tanınan bir İsrailli uzman olan Meron Benvenisti, FKÖ müzakerecilerinin iki prensibi, çoktan kabul ettiğini belirtir: "Hiçbir İsrail yerleşim yeri boşaltılmayacak" ve "yerleşim blokları –devamlı bir yayılım göstererek– İsrail kontrolünde olacak"[52] Benvenisti'ye göre "Yerleşim yerlerinin çoğunluğunu oluşturan bu yerleşim blokları, çok kişiyi etkileyen yol ağlarıyla İsrail'e bağlı olacak ve İsrail özerk güvenlik eylemlerini gerçekleştirecektir." Batı Şeria'yı "birbirine dar koridorlarla bağı üç kanton"a bölecekler. Dahası, "bu yerleşim bloklarına hizmet veren yol ağı Filistin kantonlarını [Filistin] yönetiminin gerçek otorite kurmasına izin vermeyecek biçimde bir bulmacaya çevirecek" Yazar, sözlerini, Filistinlilerin, zaten kabul etmiş

52) Daha önce söz edilen bir makale; aylık bülten *News from Within'den* (İçeriden Haberler) alıntılar; Alternatif Bilgi Merkezi, Kudüs, Haziran 1994

olduklarından, bu prensiplerle mücadele edemeyeceğini belirterek tamamlamaktadır.

İlaveten, İsrail ve Ürdün arasında müzakereleri süren barış anlaşması, iki devlet arasında Ürdün Nehri ve Ölü Deniz boyunca uzanan bir sınır üzerinde anlaştılmasını öngörmektedir. Bu anlaşma, İsrail'in 1967 öncesinde Ürdün egemenliğinde olan tüm Batı Şeria'dan geri çekilmesi konusundaki uluslar arası talebin meşruluğunu ortadan kaldırabilirdi. Prensipler Deklarasyonu'nun şart koştuğu gibi, yeni Filistin varlığının İsrail devleti ile olan sınırları belirlendiği biçimde kalacaktır.

O halde, Allon Planı umduğu takdisi alma yolundadır: İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'de oldu-bitti şeklinde uluslar arası düzeyde ve Araplar tarafından tanınması; İsrail'in İngiliz Mandası altındaki Filistin'de doğrudan veya yarı-doğrudan egemenliğine izin veren bir "bölgesel taviz karşılığı anlaşma" karşılığında barış; Filistin sorunun ucuz yolla çözümü –kimilerine göre yumuşatılması– memnuniyet verici baş sayfa manşetleri ile "Yahudi ve demokratik devlet"in muhafazası.

"YÜREKLİLERİN BARIŞI" MI? TESLİM Mİ?

Bununla birlikte, bu anlaşmaların sonuçlandığı tarihi bağlam, Yaser Arafat'ın FKÖ'sine verilen role özel bir anlam, Yigal Allon'un üzerinde düşündüğü ikinci etkenden fazlası olmayan bir anlam yüklemektedir. Allon'a göre, esas sorun İsrail nüfusunun bileşimine dayalı olarak demografiktir. Doğru, 1967 bölgelerindeki Arap halkının kontrolünün büyük bir sorun oluşturacağı, açık görüşlü Siyonist stratejistin gözünden kaçmamıştır.[53]

53) "Anladım ki, bu bölgedeki Arapları kontrol altında tutmak ne politik açıdan ne de ahlaki açıdan gerekli değildi. Dahası, yapmak isteseydik bile, bunu bir süngüyle ve sadece belli bir zaman için yapabilirdik –bunu iyi bilecek noktadayız." Yigal Allon, *age*, s. 174.

Ancak, 1987'ye, Filistin İntifadası'nın ortaya çıkışına kadarki sürede gerçek, bu bölgelerdeki gerilimin İsrail işgalcisi tarafından kabul edilebilir bir düzeyde kaldığıdır.[54]

Allon Planı'nın gerçekleştirilmesi sırasında yaşanan sorun, FKÖ ve "Arap reddi"[55] tarafından örgütlenen, "Altı-Gün Savaşı" sırasında sözünden dönmeyen sürgündeki Filistinlilerdir. İşçi Partisi'nin "bölgesel anlaşma" programı, aktif bekleme oyununda izlenen bir politika olarak ortaya çıkmıştır. Zaman, Arapların, 1967 işgal bölgelerinde yeniden düzenleme yapılması yönünde yetersiz kalan talebi karşısında İsrail ve uzlaşma stratejilerinin lehine geçmiştir. Kral Hüseyin, 1970-71'de Ürdün'deki Filistin silahlı hareketini ezdiğinde, kendini ispatlayarak, İşçi Partisi'nin projesi için muhtemel değerli bir ortak haline gelmiştir. Bundan sonra Batı Şeria'yı federe olarak geri almasını gerektiren, "Birleşik Arap Krallığı" projesini oluşturmuştur. Yine de, Arap kavramı, Siyonist devlet ile kendi koşullarında bir barışa girmesini engellemiştir.

Bu ilişki, Ürdün monarşisinin kendini iyice yalnız bularak yer almadığı 1973 savaşında daha karmaşık bir hal almıştır. FKÖ, Lübnan'da sözde-devletini yeniden tesis etmekte başarılı olmuş ve baştaki milliyetçi maksimalizmini Batı Şeria ve Gazze'de kurulacak bağımsız Filistin devleti programı ile değiştirmiştir.[56] Arap devlet başkanlarının 1974 Rabad zirvesi Filistin liderliğinin bu yeni programını onaylamış ve onu "Filistin halkı-

54) Bkz. Alain Dieckhoff, *Les espaces d'Israel*, *age*, s. 195-197

55) Maxime Rodinson, Israel and the Arabs, İsrail ve Araplar, New York: Pantheon, 1968 (Fransızca orijinalinin başlığı *Israel and the Arap Rejection*, *İsrail ve Arapların Reddi*).

56) Alain Gresh'in kitabı *The PLO: The Struggle Within: Towards an Independent Palestinian State; FKÖ: İç Mücadele: Bağımsız bir Filistin Devletine Doğru*, çev. A. M. Berrett, Londra: Zed Press, 1985; bu programlı evrime adanmıştır. Ayrıca bkz. Nadine Picaudou, *Le Mouvement national palestinien: genèse et structures*, Paris: L'Harmattan, 1989.

nın yegane meşru temsilcisi" olarak tanımıştır. Yom-Kippur/Ramazan savaşını takip eden İsrail-Arap pazarlıkları (Cenevre'deki Uluslararası Konferans, iki taraflı askeri pazarlıklar) "pazarlıklı uzlaşma" perspektifini genişletmiş, ancak sonradan batağa saplanmıştır. FKÖ'yü ezmek için ikinci girişim ise Lübnan'da 15 yıllık bir savaşa dönüşmüştür.

1977'de İsrail'de Likud'un yönetime gelişi ile kapsamlı bir yerleşim perspektifi oluştu. Siyonist sağın, Golan veya Filistin bölgelerinde ödün karşılığı uzlaşmayı tasarlayacağı şüphe götürmezdi. Sadece Sina bu mistik politikanın dışında kaldı; ABD garantisi altında Mısır sınırının etkisiz hale getirilmesi gerçekten Likud'un ilhakçı hırslarını güçlendirebilirdi. Böylelikle Sedat'ın kusuru, müstakil bir barış ve Mısır'ın Gazze Şeridi dışındaki bu engin çölde yayılımının yeniden düzenlenmesine yol açtı. İsrail'in ön koşulları –silahsızlanma ve ABD kontrolü altında alarm mekanizmaları– bu muazzam "tampon bölge" için mükemmel bir güvenlik sağladı.

Siyonist sağ yine de, topraklarını genişletme yönünde çalıştı: yerleşim sürecinin güçlendirilmesi ve yayılması; gerçek sakinlerin yavaş yavaş uzaklaştırılması için her tür baskının uygulanması ve bu amaçla çalışacak işbirlikçi ağı kurulması yönünde girişimler; Filistin'in tamamında Yahudi nüfusun üstünlüğü sağlamak için İsrail'e Yahudi göçünü artırmak için çalışmalar. Bununla birlikte, 1982 Lübnan'ın istilası Likud'a itimadını kaybettirdi ve İsrail ile hamisi ABD arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden oldu. Öte yandan, bu savaş Mısır ile barışın İsrail-Arap uzlaşmasının yolunu açtığı gibi, FKÖ'yü gözle görülür biçimde zayıflattı.

Lübnan'ı terketmiş olan Yaser Arafat, Reagan'ın politikalarını övdü; Kral Hüseyin ile arasını düzeltti ve Suriye ile arası hızla bozuldu. Lübnan'dan deniz yoluyla ikinci ayrılışında (1983) Ka-

hire'ye gitti ve böylece Mısır'a uygulanan Arap boykotunu delmiş oldu. Sonra, 1985'de, FKÖ sol kanat hiziplerini karşısına alarak İsrail ile müzakerelere ortak katılım için Ürdün monarşisi ile anlaşmaya vardı. Ürdün-Filistin cephesinde bir uzlaşmaya varma şartları, Arap tarafında çabukça olgunlaşmış görünüyordu.

Likud ile koalisyon hükümeti kurmak suretiyle yeniden yönetime gelen İsrail İşçi Partisi lideri Şimon Peres, Kral Hüseyin'le görüşmeler yaptı. Hüseyin, süreci hızlandırmak için FKÖ üzerindeki baskısını artırdı ve onsuz ilerleyecek kadar güçlü olduğuna inandı. Bağdat'ta gerçekleşen 1987 Arap zirvesinde FKÖ hiç önemsenmedi. Ama aynı yılın sonunda Gazze ve Batı Şeria'da patlak veren İntifada, durumu değiştirdi. Yirmi yıldan beri ilk defa içerdeki Filistinliler kontrol edilemez hal alarak, İsrail'i utanç verici bir duruma soktular. Kral Hüseyin, yenilgisinin farkına vararak Batı Şeria'dan feragat ettiğini açıkladı. FKÖ bir daha güçlü bir konuma gelmiş oldu.

Şimon Peres, 1988 yılındaki seçim kampanyasında "bölgesel ödün karşılığı uzlaşma" sloganı ile hareket etti. Böylelikle FKÖ'ye, kendisiyle pazarlık için açık davetiye sunmuş oldu.[57] Yine de yenilmiş durumdaydı; çünkü FKÖ, ABD ile yaptığı pazarlıklar gereği, Likud yönetimindeki İsrail ile pazarlığa oturamazdı. ABD'nin çabalarına rağmen, Körfez krizi ortaya çıktığında, bir kez daha bataga saplanıldı. 1991 savaşı, ABD'nin bölge politikaları üzerindeki ağırlığının artmasına yol açarak Madrid'de başlayan Barış Konferansı'nın yolunu açtı. Bu konferansta ilk kez, İsrail hükümeti ile FKÖ tarafından resmi olarak desteklenen bir delegasyon arasında doğrudan müzakereler gerçekleşti.

57) Bkz. 23 Eylül 19988 tarihli *Le Monde*'da yayımlanan makalesi. "Sonuç değerlendirmesine göre, FKÖ iki seçenek arasında tercih yapmak durumundadır: Suriye'den destek almak veya Ürdün ile diyaloga girmek ... FKÖ'nün İsrail'e pazarlık etme yolunu izlemesini ancak Ürdün'ü seçmesi sağlayabilir."

İzak Şamir yönetimindeki Likud için, mesele ABD'nin 10 milyar dolarlık yardım için yeşil ışık yakmasıydı. İsrail'in bu paraya, SSCB'nin dağılması sonrası gelen Yahudi göçmenleri barındırmak için ihtiyacı vardı. Şamir için, cennetten yollanan bu göç, 1967 bölgelerinin, demografik bir endişe olmaksızın topraklarına katılmasını sağlayacaktı. Ama Bush yönetimi aptal değildi. 1992'de İzak Rabin'in yönetimindeki İsrail İşçi Partisi'nin zaferiyle sonuçlanan seçim kampanyalarında kilit bir konu olan maddi baskı kozunu elinde tuttu.

Bu esnada, İntifada'nın geleneksel mücadele şekilleri, İslami fundamentalist Hamas'ın karşı konulamaz yükselişi ve savunduğu bir dizi şiddet eylemleri ile damgalanan Filistin radikalizasyonuna meydan vererek çığırından çıkıyordu. Bu saldırılar 1967 sınırının her iki yanında İsrail'in güvenliğini bozmakta başarılı oldu. Rabin önce, Filistin fundamentalistlerini, yüzlercesini Aralık 1992'de Lübnan'a sürerek bastırmayı denedi. Bu operasyon, Hamas'ın prestijini belirgin biçimde artırarak bir bumerang etkisiyle Rabin'e geri döndü.

Rabin, Barış Konferansı'daki Filistin delegasyonu ile temsil edilen, içerdeki Filistinlilerin, radikalizasyon sürecindeki bir halkın baskısı altında, Allon Planı'nın taleplerini kabul etmeyeceğine ve fundamentalistlerin mücadelesini ezme taahhüdü vermeyeceğine ikna oldu. Sadece, hariçteki FKÖ Filistin bürokrasisi, Körfez krizinde Irak lehine sergilediği tavır nedeniyle Arap petrol monarşilerinin mali yardım yapmayı kesmesi nedeniyle iflasın eşiğinde olmasına dayanarak, bu şartlarla karşılaşmaya hazırdı. Bu nedenle Rabin ve Peres daha fazlasını istemeyen Arafat ile gizli, doğrudan müzakereye girmeye karar verdiler. Bu müzakereler onları Washington Anlaşmaları'na götürdü.

Tarihi bağlamda bu özet, Allon Planı'nın nihai uygulamasın-

da FKÖ'ye yüklenen rolü daha iyi anlamamızı sağlar. İntifada, Hamas'ın yayılması ve içerdeki şiddetli mücadelesi –silahlı Filistin dış örgütlerinin İsrail güvenliğini tehdit etmeyi uzun süre önce kestiği– 20 yıldır süren İsrail işgalinde o güne dek azımsanan bir etkenin önemini ortaya koydu: *bu bölgelerde düzenin sağlanması ve Siyonist karşıtı silahlı mücadelenin bastırılması.* İsrail İşçi Partisi'nin tahmini, bu göreve en uygun kişilerin Arafat ve adamları olduğuydu.

Bu da Rabin'in sürgündeki Filistinlilere, Siyonist "geri dönüş olmaması" denebilecek yasada önceden yapılmamış bir değişikliği açıklar. Onların *kendini-yönetimi* olacak şey için içerdeki Filistinlilerle muhatap olmaktansa, Siyonist rejim, arkalarında içerden bir grup delegeyi bulunduran, Tunus'taki küçük liderler grubu ile anlaşmaya karar verdi. FKÖ bürokrasinin bir kısmının, hariçteki bu küçük yapının, Batı Şeria ve Gazze'deki tüm Filistinlilerin adına karar vermesini kabul etti. Buna ek olarak, sürgündeki Filistinlilerin birkaç bininin, FKO (Filistin Kurtuluş Ordusu'nun) birimlerinin askerlerinin, Filistin polis gücünün omurgasını oluşturmak üzere FKÖ bürokrasisine eşlik etmesini de onayladı.[58]

"Filistin özerkliği"ni ilgilendiren en küçük ayrıntılar dahi İsrail hükümetinin onayına tabiydi: "Konseyin yapısı, üye sayısı", yasama ve yürütme yetkisi (madde 7), "seçim sistemi", ve hatta "seçim kampanyasının kuralları ve düzenlenmesi" (Ek 1). Filistin seçim sistemini bu sıkı kontrolünün anlamı Elias Sanbar'a göre belliydi: "Kendi vatandaşları için demokratik bir devlet olan İsrail, kendi muhaliflerini susturacak bir otoriter Filistin kendini-yönetim hükümeti üzerine oynamakta ve Filistin kamu-

58) Filistin polis gücü "yerel ve dışarıdan gelen (Ürdün pasaportuna sahip ve Mısır tarafından verilecek Filistin evrakları olan) polis memurlarından oluşacaktır. Dışarıdan gelerek Filistin polis gücüne katılacaklar, polis ve polis memuru olarak eğitilmelidir." Prensipler Deklarasyonu Ek II, 3c bendi.

oyunda olması her zaman olası bir değişimin yaratacağı sürpriz etkiyi önlemeye çalışmaktadır."[59]

Rabin hükümeti, uygulamaya ilk olarak "Gazze-Jericho"dan başlamayı seçtiyse, bunun nedeni açıkça küçük barut fıçısı, Filistin radikalizminin kalesi Gazze'de,[60] FKÖ'nün durumu yönetmede ve Siyonist karşıtı mücadeleyi –Hamas ve müttefiklerinin hiçbir şekilde kendi istekleriyle kesmeyecekleri bir mücadele– bastırmada gerçek kapasitesini denemektir. FKÖ, Batı Şeria'daki diğer yerleşim yerlerini yönetebilmek için, önce Gazze'de baskıcı kapasitesini ispatlamak durumundadır. Aksi halde, Rabin'in kesintisiz olarak açıkladığı gibi, anlaşmalar feshedilecektir. Noam Chomsky, İsrail başbakanının yaptığı bir açıklamaya cevaben "İzak Rabin haklıdır: Filistinli paragözler, Yüksek Mahkeme'den, yada her türden güzel duyguları incitmekten korkmadan halkı yönetebilirler"[61] diyerek, pek çok gözlemcinin hislerine tercüman olmuştur.

Allon Planı'nın tanımladığı Siyonist strateji ve FKÖ'ye kalan Siyonist karşıtı mücadelenin bastırılması görevinin ışığında, İsrail-Arap barışı, baskın mutluluk sahnesi sunumundan çok farklı bir görüntü kazanmaktadır. "Yüreklilerin barışı" ya da halkla-

59) "L'autogouvernement palestinien: premiers défis," Ghassan Salamé'nin *Proche-Orient: les exigences de la paix*, eserinde s. 107. Brüksel: Complexe, 1994, s. 101-110. Ayrıca bkz. Alain Gresh'in Ocak 1994 tarihli Le Monde diplomatique'deki "Israéliens et Palestiniens sur un terrain miné" başlıklı makalesi.

60) Küçük ve nisbeten barışçıl bir kasaba olan Jericho'nun seçilmesi sembolik bir anlam taşımaktadır: Allenby Köprüsü'ne –bir Ürdün-Filistin konfederasyonu simgelemek üzere, Ürdün'e geçiş noktası olan– yakındır. Ve aynı zamanda Allon Planı'nda öngörülen "bağımsız koridor"un kıyısındadır.

61) Noam Chomsky'nin bir makalesinin Fransızca çevirisinden alıntı. "L'accord d'Oslo, vicié au départ", *Courrier International*, Paris, 3 Mart 1994. Aynı fikri, bu tahmini yeni rejimin anahtarı olarak gören Amos Perlmutter de yakın zamanda ifade etmiştir: "Arafat kendi güvenlik servislerine, kendisini bu zamana kadar İsraillilerden, karşıt görüşlü Filistinlilerden ve Arap hasımlarından koruyan eski terör makinesine Muhabarat'a, büyük ölçüde bel bağlamak zorunda kalacaktır. Sonuç olarak, güvenlik servisleri, politik partilerden, insan hakları örgütlerinden veya diğer kuruluşlardan daha fazla, Arafat'ın politik gücünün ve yönetimdeki üstünlüğünün kuruluşu olacağından, polisin bazı askeri fonksiyonları olacaktır." ("Arafat'ın Polis Devleti", *Foreign Affairs*, New York, Temmuz/Ağustos 1994, s. 10).

nın yeniden bir araya gelmesinden ziyade, İsrail zaferinin ortaya koyduğu şartların kabulü ile sonuçlanmış hükümetler arası bir barış gibidir –*Pax Sionista*. On yıllar boyu, milliyetçi söylevlere açık olan Arap halklarının bakış açısından, Müslüman fundamentalistlerin ifade ettiği gibi, bu barış her açıdan bir teslim,[62] ABD'nin Irak'ı vurmasının bir sonucudur.

Ama olay bu değil midir? Körfez Savaşı ile Madrid'de George Bush tarafından başlatılan ve Washington'da Bill Clinton tarafından sonuçlandırılan İsrail-Arap çatışmasının çözülmesi süreci arasında doğrudan bir bağlantı olduğuna dair olası bir şüphe var mıdır? "Yeni Arap Düzeni"nin kuruluşunun "Yeni Dünya Düzeni"nin yerel bileşenlerinden biri olduğu nasıl görülemez? 1947'de Arapların Filistin'in yarısını "Yahudi devlet"e sunmayı reddetmesi ile başlayan döngü, bugün tüm Filistin'i kontrolü altına alan –kendi yerli halkının hiçbir dönme umudu olmadan aynı devletin Araplar tarafından tanınması ile sonuçlanmaktadır.

Yigal Allon'un "gerçeğin kabullenilmesi" dediği budur.[63] Eğer bu kabul, adaletsizliğinden ötürü 45 yıl boyunca reddedilmenin ardından geldiyse, o zaman tavizle eşdeğer olur. Allon, açıkça, bunun "insanların kalbinde bir devrim" olmayacağını biliyordu. Böyle bir devrim gündemde yoktur, olmaktan da uzaktır. Yine de, İsrail ve ABD Siyonist devlet ile Arap komşuları arasındaki yüzleşmenin gerilimini, Arap ülkelerinde, devletler ile karşıt halk hareketleri arasına çekmeyi başarmışlardır. Bu çatışma tam anlamıyla çözülmediği sürece, hükümetler arası barış sallantılı bir zeminde seyredecektir.

62) 12 Mayıs 1994 tarihli *Haaretz*'de yayımlanan "Bir Teslim Anlaşması" başlıklı makalesinde Meron Benvenisti şöyle yazmıştır: "İsrail zaferinin mutlak ve Filistin yenilgisinin alçakça olduğu açıkça hatırlanabilir." Ve eklemiştir: "Anlaşmayı, kendi insanlarının güvenini sarsarak utançla değerlendiren, Bölgeler'deki Filistin liderlerinin derin üzüntüsü de kolaylıkla anlaşılabilir."

63) Bkz. 43 numaralı dipnot.

HİZBULLAH'IN ZAFERİ[1]

2000

İsrail'in 2000 yılının baharında, 1985'den beri işgal altında tuttuğu güney Lübnan bölgesinin büyük kısmından geri çekilmesi Lübnanlı Hizbullah için bir zafer oldu. Bu durum, Filistin Otoritesi'nin Oslo/Washington Anlaşması'nın imzalanmasından Temmuz 2000'deki Camp David müzakeresine kadar geçen sürede biriken hayal kırıklıklarıyla büyük bir tezat oluşturdu. Bu tezat, Filistin İslami fundamentalist akımları güçlendirmede ve Eylül 2000'de başlayan "İkinci İntifada" sonrasında giderek sıklaşan bombalama olayları için ilham almalarında önemli bir rol oynayacaktı. Aşağıdaki metni, İsrail ordusunun geri çekilmesinden kısa süre sonra, Nisan ayında, Kudüs Alternatif Bilgi Merkezi'nin bir yayını olan News From Within*'den [İçerden Haberler] Tikva Honig-Parnass'ın yöneltiği sorulara cevap olarak yazdım.*

1. Hizbullah'ın zaferi, İsrail'in işgalini alt etmek için bütünlüklü bir askeri, siyasal stratejinin geniş bir planını gösteriyor. Bunun başka bir yerde uygulanma olasılığını değerlendirir misiniz?

Bu değerlendirmeyi yapmak için, "bütünlüklü strateji" tabir ettiğiniz şeyin çeşitli unsurlarını ayırmak gerek. Askeri yönden

---

1) İlk olarak, *News From Within*'de yayımlanmıştır (Kudüs, Mayıs 2000.)

bakalım; Lübnan bölgesinin özellikleri Arap dünyasından biri için ne kadar belli ise, Irak bölgesinin özellikleri de, 1991 Körfez Savaşı'nı gelecekteki ABD müdahaleleri için "genel doktrin" olarak alan Washington için o kadar belli olmalıdır. Anlatmak istediğim, çöl, hava gücünde üstünlük sağlamak için ideal bölge iken (1991'de Irak birliklerinin altı hafta boyunca bombalanması ile 1999'da Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne karşı NATO'nun hava seferberliğinin zavallı sonuçları arasındaki büyük farkla da kanıtlandığı gibi), güney Lübnan'ın dağlık ve yoğun nüfuslu karakteri, bu tecrübeyi "bütünlüklü strateji" olarak genellerken dikkate alınmalıdır.

İlk olarak vurgulanması gereken, güney Lübnan'daki zaferin "askeri" bir zafer olmadığıdır. İsrail ordusu askeri anlamda yenilmemiştir; Vietnam'daki ABD güçlerinden daha az yıpranmıştı, zaten Vietnam olayına da "askeri yenilgi" demek uygunsuz olacaktır. Her iki vakada da, yenilgi, birincil olarak hükümetlerin saldırgan ülke halkı içinde giderek büyüyen tereddütlü bir kesim karşısındaki siyasal yenilgisidir. Bu açıdan, askeri eylem siyasal etkisinde değer kazanıyor, doğrudan kendi askeri etkisinden değil. İşgal karşısındaki Lübnan Direnişi'nin gerilla eylemleri –Vietnam Direnişi ile göreli olarak bile kıyaslanabilmekten çok uzak olan– İsrail halkı üzerinde doğrudan etki yarattı; tıpkı Vietnam Savaşı'nda tabutlarında yatan Amerikan erlerinin ABD'de yarattığı gibi. Her iki olayda da, işgalci ülkenin halkı ahlaki anlamda hiçbir şekilde haklı çıkarılamayacak bir savaşa karşı giderek muhalif oldular.

Bu durum, 1982'de Lübnan'ı tamamen işgal ettiğinden beri İsrail tarafından tecrübe edildi. 1982'de Beyrut'tan ve daha sonra 1985'de işgal altındaki Lübnan bölgesinin büyük kısmından geri çekilmesinin altında, İsrail halkının, geleneksel Siyonist ba-

kış açısıyla dahi, haklı çıkarılamayacak bir işgal uğruna her gün İsrailli askerlerin ölümle burun buruna olmasına katlanamayışıydı. Bu nedenle kilit soru, bir işgalin getirileri ve götürüleri arasındaki dengedir: Golan'da İsrail'in kazandıkları, harcadıklarını geçmekteyken; güney Lübnan'da durum açıkça bunun tam tersidir.

Şimdi Filistin'in işgal altındaki bölgelerine bakalım; yirmi yıl boyunca, İsrail "güvenliği" açısından kazanç açıkça maliyeti aştı. Filistin Direnişi'nin umutsuz "gerilla" operasyonları, sınırın Ürdün Nehri'ne uzatılması ile artan güvenlik isteğini dengeleyemedi. Durum, İntifada'nın kitle seferberliği ile dramatik biçimde değişmeye başladı. Bu da, İsrail ordusunun maneviyatı ve İsrail'in, destekçisi ülkelerdeki ünü açısından göz yumulamayacak bir maliyet yarattı. Baskı İsrail ordusunda, birliklerin yoğun nüfuslu bölgelerden geri çekilmesi, Batı Şeria'nın Filistinlilerin bulunmadığı stratejik bölgelerinden ise yeniden yerleştirilmesi lehinde, ordunun en üst seviyelerine çıkacak kadar büyüdü

Rabin, Oslo anlaşmalarına katılırken, ordudan gelen bu baskıyı yanıtlıyordu. Rabin, bu geri çekilmenin uygulanması karşılığında FKÖ liderliğinden mümkün olanın en fazlasını almaya çalıştı. Ve de istediğini aldı; hem de Arafat liderliği ile görüşmeye başladığında hayal edemeyeceği kadar büyük bir derecede. Arafat liderliği, İntifada'nın etkisi üzerine oynamak ve İsrail ordusunun işgal ettiği tüm bölgelerden geri çekilmesine kadar İntifada'yı sürdürmek yerine, bazı Siyonist yorumcuların bile utanç verici bir biçimde teslim olarak gördüğü şu an süregelen berbat duruma geldi.

Hizbullah farklı davrandı, ödün vermeden baskıyı sürdürdü. Ve İsrail ordusunu, 1978'den bu yana (1967'de fethedilenlerden işgal altında kalan bölgenin parçası) işgal altında tuttuğu Lüb-

nan bölgelerinin tamamından koşulsuz olarak geri çekilmeye zorladılar. Gerçekten muazzam bir zafer! Filistin halkının üzerinde düşüneceği ve biraz ilham alacağı bir başarı.

2. Hizbullah'ın zaferi, ne ölçüde bölgede emperyalist gündemin suratına inmiş bir tokat sayılabilir? Bu zaferden gelecek için ne bekleyebiliriz?

Lübnan zaferi, ABD ve müttefiki İsrail açısından, bu geri çekilmeyi Suriye ile yapacakları ve şartları, oturumları ve teminatları İsrail için belirlenmiş bir barış anlaşmasına sokmayı düşündüklerinden; kesinlikle bir yenilgidir. Yanı sıra, İsrail ABD güçlerinin "en parlak" vekilidir, her zaman takip edilecek bir örnek. Ve şimdi, yıkım şeklini alan, kaçınılmaz olarak 1975'de Vietnam'daki ABD yıkımının görüntülerini çağrıştıran bir geri çekilme var –tam da Vietnam olayının 25. yıl dönümünde. Vietnam Direnişi'ne esin kaynağı olan, ünlü "mücadele et, kazan!" deyişinin yeni bir kanıtı. Ve bunun, yenilgi rüzgarlarını, emperyalizmin egemenliğine karşı savaşanların lehinde tersine çevirmeye katkıda bulunacağı düşünülebilir.

Orta Doğu'daki ABD gündemine bakıldığında, İsrail gündemindeki esas değişikliğin –kesinlikle gelecek ABD hükümetinin gündeminde yer alacaktır– Suriye ile barış anlaşması ihtimalinin belirsiz biçimde geriye atıldığıdır. Siyonist hükümet, yalnızca, bundan sonra Suriye ile nasılsa "normal" olmayacak ilişkilerini düzeltmek adına Golan'dan vazgeçmeye hevesli değildir. Kaldı ki, Suriye diktatörü Hafız el-Esat ölüm döşeğindeyken[2] ve ülkenin siyasal geleceğinin nasıl olacağı tamamen belirsizken, bunu yapmaya hiç de hevesli değildir.

2) Hafız el-Esat Haziran 2000'de öldü.

3. Lübnan zaferine neden sadece Hizbullah sahip çıktı? Diğer güçler –Filistinliler, Lübnan solu– direniş hareketinde yer almadı mı? Eğer değilse, neden?

Hizbullah'ın, zaferin tek "babası" gibi görünmesinin nedeni (deyişe göre, yenilgi yetimken, zaferin pek çok babası vardır) direniş hareketinin prestijini tekellerine almak için ellerinden geleni yapmalarıdır. 1982 İsrail istilası sonrasında, işgalci karşısındaki savaşta iki eğilimin rekabetini görürsünüz: Lübnan Komünist Partisi önderliğindeki Lübnan Ulusal Direnişi ve Hizbullah önderliğindeki İslami Direniş. Filistin güçleri işgalciler tarafından güney Lübnan'dan püskürtüldü; mülteci kampında kalanlar, özellikle de Amal'ın Şii komünalist milisleri gibi bazı Lübnan güçleri onların kamp dışına yayılmasını engellemek konusunda kararlı iken, Hizbullah için pek uygun değildi. Amal halen orada –İsrail tarafından terk edilen bölgeyi iyileştirenler arasında. Ama Amal hiçbir zaman Direniş hareketinde kilit bir güç olmadı: uzun zaman önce etkilerini Hizbullah'ın lehine kaybettiler ve tamamen muhafazakar ve himaye-tabanlı bir partiye dönüştüler.

Hizbullah, direniş hareketini tekeline almak için, Komünistlere karşı yinelenen saldırılar, özellikle kadrolarındaki kilit Şiileri öldürmek gibi her türlü operasyonu uyguladı. Komünist Parti ise kölece davranarak, misilleme yapmaya cesaret etmeden, İslami Direniş'teki "kardeşleri"ni, kardeşçe davranmaya çağırdı –aksi halde olabilecekleri gösteren kararlı bir eylemle desteklenmedikçe hiçbir duyulma şansı olmayan bir çağrı. Böyle bir tavır güç dengelerinin Hizbullah lehinde değişmesine büyük ölçüde destek oldu. Şiiler arasından, Lübnan solunun en militan üyeleri Hizbullah'tan etkilendi.

Tekrarlamalıyız, 1975'te, Lübnan sivil savaşının başlangıcında, ortada Hizbullah yoktu, Komünist Parti Güney Lübnan'daki

Şii nüfus arasında ana militan güçtü. Parti, önce Amal'ın ardından 1982 sonrasında Hizbullah'ın lehine tabanını kaybetmeye başladı. Her iki durumda da ders aynıydı: tüm bu seferberlikler aynı kesime hitap ediyordu; yani Güney Lübnan'ın geleneksel olarak militan Şii nüfusuna. Bu tarz bir rekabette, en çekingen olan kaçınılmaz olarak kaybetmeye mahkumdur, dahası, eğer kendi radikal programınızı ortaya koymaya cesaret edemezseniz baskın cemaatçi güçler karşısında sonunuz gelir. Mücadele etmeniz, kazanmanız gerekir.

Hizbullah bu noktada çok etkili oldu. Eylemlerinde çok "cüretli"ydiler, şehitlerinin sözde-mistik manzarasından ilham alıyorlardı. Aynı zamanda, İran'dan aldıkları yardımı akıllıca kullanarak, tüm sosyal hizmetleri yoksulların yararına organize ederek, halkın aklını ve ruhunu nasıl kazanacaklarını biliyorlardı. Şüphesiz, Sovyet Birliği'nin dağılması sonrasında soldan ziyade kendilerinden yana esen ideolojik rüzgarlardan da yarar sağladılar.

4. Hizbullah zaferinin Lübnan'daki siyasal güçlerin ilişkileri üzerindeki sonuçları nedir? Oradaki Filistinli mülteciler açısından? Bölgenin tamamı açısından?

Kesin olan bir şey var. Bu zafer Lübnan'da ve tüm bölgedeki İslami fundamentalistler arasında Hizbullah'ın cazibesini büyük ölçüde artıracak. Hizbullah Lübnan'da, halkın karışık dini yapısına dayalı bir sınırlama ile karşı karşıya. Kayda değer sayıdaki Hristiyanlar, Dürzüler ve hatta Sünni Müslümanlar üzerinden kazanamazlar. İslami evrensellikleri onları Filistin meselesinin savunucusu yaptığından, Filistinli mülteciler için tehdit oluşturmuyorlar. Bu anlamda, aslında Arafat'a bağlı olanlar olsun, solcu muhalifler olsun, Lübnan'daki Filistin güçlerine rakip durumdalar; Filistin İslami fundamentalist eğilimlerin güçlenme-

sine katkıda bulunabilirler.

Yine bu anlamda, daha önce açıkladığım gibi, kazandıkları zafer Arafat için açıkça kötü bir işaret. Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinliler arasında Hizbullah zaferini tek destekleyecekler Hamas üyeleridir. Daha genel olarak diyebiliriz ki, bu zafer tüm İslami fundamentalist hareket açısından, İran'da yakın zamanda yaşanan olaylardan doğan olumsuz etkiye karşı çok değerlidir. İslami fundamentalistliği gömdüklerini (Fransız bir "oryantalist" yakın zamanda, bu fenomenin son düşüşünü müjdeleyen bir kitap yazdı) düşünenler açıkça yalanlandı. Ezilmiş kitlelerin isteklerini yerine getirmek için gerçek rakipleri olmadıkça ve "küreselleşme"nin sosyal etkileri sürdükçe, fundamentalistler inişleri ve çıkışlarıyla resmin bir parçası olmaya devam edecektir.

İSRAİL'İN ASKERİ SALDIRISI VE ABD'NİN ORTA DOĞU'DAKİ ÇIKARLARI[1]

2002

Bu metni Kudüs bülteni Between The Lines [Hatlar Arasında] *editörleri Tikva Honig-Parnass ve Tefik Haddad'ın sorularına cevaben yazdım. Soruları esas olarak iki konu üzerinde yoğunlaştı: ilk olarak Ariel Şaron'un saldırısı –özellikle İsrail'in, Oslo/Washington anlaşmalarının şartları gereği geri çekildiği Filistin bölgelerini yeniden işgal etmesi– ile Orta Doğu'daki ABD bölgesel stratejisi arasındaki ilişki, ikincisi Şaron'un saldırısının Arap dünyasındaki sonuçları.*

İsrail, geleneksel olarak, ABD'nin Orta Doğu stratejisinin kilit unsurlarından biri olmuştur. Herkesin çok iyi bildiği gibi, bu strateji esas olarak petrol sorunu etrafında oluşturulmuştur: Genel olarak petrolün öneminin artması ve İkinci Dünya Savaşı sonrası özel olarak Orta Doğu petrolünün Batılı ekonomiler açısından önem kazanması ABD'nin bölgeye artan ilgisini açıklar. Bu bağlantının ağırlık merkezi, 1945 yılında, İsrail devletinin ortaya çıkmasından önce kurulan Suudi Krallığı üzerindeki himayedir. İsrail, ABD'nin bölgesel çıkarlarının bekçi köpeği olacak-

1) *Between the Lines*, Mayıs 2002.

tı: İsrail doğuştan askeri bir devletti –çok yüksek derecede askeri hazırlığı olan, GSMH'sının çok yüksek bir oranını askeri harcamaya ayıran, silahlı kuvvetlerde seferberlikte olan nüfus oranının çok yüksek olduğu– ve kolonyal kökeninden ve çevresiyle olan düşmanca ilişkilerinden ötürü İsrail başka türlü olamazdı ve kaderi bu rolü oynamak üzere çizilmişti.

Böylelikle, bölgedeki ABD çıkarlarına ve esas olarak ABD denetimindeki Suudi petrolüne meydan okuyan komşu Arap yönetimleri için bir tehdit haline geldi. Bu anlamda, Suudi krallığı ve İsrail, ABD bölgesel stratejisinin tamamlayıcısı ve iki kilit parçasıdır.

İsrail, ABD bölgesel çıkarları açısından 1950'lerin sonlarında hayati öneme sahip oldu; bundan önce Orta Doğu'da ABD çıkarlarına herhangi bir meydan okuma söz konusu değildi. Yükselen Arap milliyetçiliği hâlâ çok güçsüzdü ve öncelikli olarak geleneksel Batı Avrupa sömürgeciliğine karşı oluşmuştu. Radikalizasyonu, sonradan, Suudi monarşisinin baş düşmanı haline gelen Nasır ile oldu. Nasır'ın, Arap ulusunu kendi önderliğinde birleştirme projesi ve Sovyet Birliği ile kurduğu ittifak, İsrail'i ABD için bölgesel müttefik seviyesine yükseltti.

Bu değişim, ABD'nin 1956 savaşından 1967 savaşına tavır değiştirmesi ile ifadesini buldu. 1956'da İsrail, Nasır'ın yönetimindeki Mısır'a bölgede Avrupa egemenliğinin geleneksel iki temsilcisi, Fransa ve Birleşik Krallık ile ittifak halinde saldırmıştı. ABD buna karşı çıktı, yalnızca kendini geleneksel sömürge çıkarlarından ayrı tuttuğu için değil; aynı zamanda, üçlü saldırı, ABD'nin Mısır ile dostça ilişkiler kurmayı umduğu bir dönemde sadece Arapların Batı karşıtı duygularını alevlendireceğinden. Yine de, 1967'de, Mısır'da 1960'ların başından beri, Suriye'de 1966'dan bu yana Arap milliyetçiliği "sosyalist" radikalizasyonun en üst noktasındaydı ve her iki devletin de Suudi Arabis-

tan'a düşmanlığı aşikardı. ABD, Kahire-Şam'ın, yönetimde Arap milliyetçilerinin olduğu Irak'la beraber radikal ittifak kurarak Suudiler karşısında güçlü bir birlik oluşturmasından korktu. Böylelikle, 5 Haziran 1967'de İsrail'e, saldırıya geçmesi için yeşil ışık yakıldı.

1948 sonrası bölgede başlıca dönüm noktası olan bu savaşta (Orta Doğu 1967 savaşının doğrudan sonuçlarıyla daima karşı karşıya), iki farklı fakat yakın çıkar paketi söz konusuydu. Bir yanda açıklandığı gibi ABD çıkarları, diğer yanda hiçbir zaman ABD'nin yalnız "kuklası" olmayan, 1956'da açıkça görüldüğü gibi ve bugün de aynı biçimde, her zaman kendi gündemini oluşturan İsrail devletinin çıkarları vardı. İsrail için, ABD'nin Kahire ve Şam yönetimlerine ölümcül darbe vurma misyonunun başarılması, kendisinin 1948'de Batı Şeria'dan Ürdün Nehri'ne kadar ve Gazze Şeridi'ni de içeren bölgeyi işgali ile başlayan işin bitirilmesi şeklindeki gündemine mükemmel biçimde uyuyordu.

Askeri başarısına karşılık ödül olarak ABD, İsrail'e, Siyonist devletin komşularından talep ettiği iki konuda destek verecekti: İsrail sınırlarının İsrail'in "güvenliği" ve Arap rejimleri tarafından İsrail devleti olarak tanınması ışığı altında yeniden çizilmesi, böylelikle 1948'den bu yana yaşanan devlet belirsizliğinin ortadan kalkması. Bu talepler, Kasım 1967'de ABD tarafından kabul edilen BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararının merkezinde açıkça (tanıma ve barış) ve üstü kapalı (İsrail geri çekilmesinden söz ederken "işgal bölgeleri" tabiri) olarak yer aldı.

İsrail'in bölgesel talepleri, Filistin halkının Haziran 1967 sonrası keskin biçimde radikalleştiği ve Batı Şeria'nın Ürdün'e geri verilmesinin Haşimi monarşisini tehlikeye sokacağı göz önüne alındığında, ABD tarafından yutulabilir nitelikteydi. Böylelikle, İsrail hükümeti bölgeyi kontrol altında tutmak için Batı Şeria'da

Allon Planı üzerinde çalışabilecekti. Bu plan, Oslo anlaşmasından Barak'ın 2000 Camp David anlaşmalarındaki önerilerine kadar, Siyonist barış önerilerinin temel taşı olarak kalacaktı. O zaman ABD tarafından desteklendi, şimdi de desteklenmekte.

Pek çok gözlemci, İsrail'in ABD için stratejik öneminin 1991'den sonra önemli ölçüde azalacağını düşündü: bu yıl, bölgede geniş ABD askeri müdahalesini gerektiren ve Körfez Arap devletlerinde kalıcı ABD askeri varlığının kurulduğu Körfez Savaşı'nın yılı olduğu kadar, SSCB'nin vefat ettiği yıldı. Aslında, dönüm noktasının Mısır'ın 1972'de Sedat yönetiminde, SSCB ile ittifakından ayrılıp ABD'ye dönüşü olduğu düşünülebilir ki; bu Washington'ın 1973 yılında Mısır ile İsrail arasında barış sağlama yönündeki "daha dengeli" tutumunu da açıklar.

Doğrudur, 1972 de, 1991 de, ABD'yi bir *Pax Americana* kurmak konusunda oturumlar yapmak için İsrail üzerinde daha fazla baskı oluşturmaya sevk eden dönüm noktalarıdır. Böylelikle İsrail'in başındaki Begin ile Mısır'ın başındaki Sedat arasındaki barış anlaşması sonuçlanabilecektir; ve ABD'nin 1991'de Şamir hükümetine "barış süreci"ne katılması için baskı yapmasının nedeni de budur. Yine de, İsrail'in ABD açısından stratejik bir varlık olarak önemi yok olma noktasına gelmedi. Arap ülkelerindeki sosyal ve siyasal durumun istikrarsız ve patlamaya hazır karakterine bakıldığında, ABD oradaki hiçbir ittifakın dayanıklılığına güvenemeyeceğinin farkındadır. Buna kıyasla, ABD'nin İsrail'e siyasal bir varlık olarak stratejik bağımlılığı İsrail'i en sağlam müttefik yapmaktadır. ABD, bölgede barındırabileceği birliklerin sayısının, 11 Eylül 2001 saldırıları da dahil, Suudi Krallığında 5000 ABD askerini tutmanın ağır maliyetine bakıldığında, çok sınırlı olduğunun bilincindedir. Dahası, birlikleri bölgeye taşımanın zaman aldığını ve bunun her zaman 1990'da Irak

karşısında olduğu kadar kolay olmayacağını da bilmektedir. Bu bakımdan, İsrail'in bu bölgede halihazırdaki askeri varlığı hâlâ çok değerlidir ve yıllık 5 milyar dolarlık maliyet, bölgeye harcanmak yerine ABD askeri bütçesine eklendiği takdirde sağlayacağı getiri çok yüksektir.

Mevcut duruma geldiğimizde. İsrail'in Batı Şeria'daki Filistin'in denetimindeki bölgelere askeri saldırısı pek çok etkenin bir araya gelmesinin sonucudur. Birincisi, "barış süreci" olarak bilinen Allon Planı'nın uygulanmasının ölü sonudur; Filistin halkının 1993-94'deki ilk etkisinden sonra ahmak pazarlığı olarak görünen şartları kabul etmeyeceği açıkça görülmüştür. Aynı şekilde, Arafat'ın kendisine giderek dalavere ve tuzak gibi görünen bir şey için kendi halkıyla karşı karşıya gelmeyeceği ortaya çıkmıştır. Her ikisi de yakın ilişkilidir: ancak Filistin halkı, zalim bir diktatörlüğe teslim olursa ABD-Siyonist birliğinin çok acı hapları yutturulabilecektir.

İkinci etken açıkça, Siyonist kurulu düzenin Filistinlilerle hesaplaşmak için neredeyse oybirliğiyle İsrail'de Şaron'un göreve gelmesidir. Şaron kendi siyasal sermayesi ile İsrail'de ve Batı'da tehlikeye girmeden yapamayacağını, İşçilerin desteği ile yapmaktadır.

Üçüncü etken ise 11 Eylül ve sonrasıdır. "Teröre karşı savaş"ı ABD'nin dünya çapındaki müdahalesinin yeni başlığı yapmak suretiyle, Washington ve New York'a yapılan saldırılar Şaron'a kendi tasarısı için gereken siyasal kılıfı vermiştir.

Şimdi, bu birleşmenin sona ereceği ve konjonktürel ittifakların ayrılacağı bir noktaya geliyoruz. Şaron'un kendi gündemi, bir Filistin Bantustan'ı kurmak üzere yenilenmiş bir eğilim için zemin hazırlamak üzere "terörist altyapı"yı yok etmek değildir. Gerçek gündemi, Filistin halkı üzerinde, Batı Şeria'yı terk etme-

lerini sağlayacak biçimde zorlayıcı bir idare kurmak üzere "Filistin Otoritesi"ni yok etmektir. Böylelikle, suikaste uğrayan arkadaşı Zeevi ile her zaman paylaştığı "transfer" projesini de hayata geçirmiş olacaktır.

ABD ve sadık Siyonist İşçi Partisi'ndeki vefalı müttefikleri, Barak'ın 2000 Camp David anlaşmalarına önerdiği barışa az çok dayalı ve Suudi Arabistan'ın İsrail ve tüm Arap dünyası arasındaki ilişkileri "normale döndürmek" yönündeki önerisinin birleşimi ile, yeniden kurulan bir Filistin Otoritesi'nin güçsüzleşmiş Filistin halkını daha baskıcı biçimde yönetmesini amaçlıyor. Suudi Arabistan'ın önerisi, ABD Dış ilişkileri tarafından "barış süreci"ni canlandırmak amacıyla tasarlandı; şimdiye kadar kaotik bir "barış süreci"nin yaratacağı siyasal sonuçlardan korktuğu için resmin dışında kalmayı tercih eden Suudi Arabistan tarafından önerilmesi dışında hiçbir yenilik içermiyor.

Yine de en büyük sorun Şaron'un Filistinlilere saldırısının tüm Arap dünyasında ABD ve İsrail'e karşı keskin bir gücenme yaratarak "barış süreci"nin ilerlemesinin önünde başlı başına bir engel oluşturması. Şaron'un hedefinin bu olduğu şüphe götürmez.

Bununla birlikte aynı şey Bush veya Peres için geçerli değil; ikisi de siyasal anlamda dar görüşlü ve zekadan yoksun. Göz yumma ve müsamaha ile, Şaron'un uygulamasına izin verdikleri şey, çok büyük olasılıkla ABD destekli Arap-İsrail barışına zarar verecek tarihi bir dönüm noktası olacak ve istisnasız tüm Arap ülkelerinde büyük kitle seferberlikleri ile görüldüğü gibi bölgede ABD çıkarlarına zarar verecek bir hareketlenme yaratacaktır.

Bu, ABD'nin kendi çıkarlarına karşı isyan tohumları ektiği ne ilk –hiç şüphesiz ne de son– sefer olacak.

Bush ve Şaron, ABD ve İsrail için 11 Eylül'ün yalnızca başlangıç olduğu felaketler dizisi hazırlıyor.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IRAK:
BİR SAVAŞTAN DİĞERİNE

IRAK HALKI'NIN UZUN TRAJEDİSİ[1]

1991

Bu makale, Mart 1991'de Washington tarafından yürütülen koalisyonun saldırısı Saddam Hüseyin'in birliklerini Kuveyt'ten çıkardıktan birkaç gün sonra yazıldı. Bu sırada Irak güçleri Irak yenilgisi sonrasında ortaya çıkan halk ayaklanmasını koalisyon güçlerinin kinik suç ortaklığı ile kanlı bir biçimde ezmek üzere dönmüştü. Irak halkı, özellikle güney Iraktakiler, koalisyonun kan dökmedeki suç ortaklığını kızgınlıkla karşıladı. Kızgınlıkları, 2003 yılında ABD ve İngiliz birliklerinin Irak'ı işgali sırasında karşılaştığı güvensizliğe ve düşmanca tavra yol açtı. Bu makalede değerlendirilen yerel, bölgesel ve uluslararası politik etkenler on iki yıl sonrası ile şaşırtıcı biçimde hâlâ aynı gözüküyor.

Amerika dünyaya ne kadar densiz ve gülünç bir gösteri sunuyor –zaferinden Goliath karşısında zafer kazanan David gibi gururlu ve şaşkın! Koalisyon birliklerinin komutanı Norman Schwarzkopf'u ("ayı" olarak bilinir) 110 kiloluk vücuduyla David olarak kabul etmek zor. Yedi yıl önce kendisini parlak biçimde ve kahramanca Grenada'dan sıyırdıktan sonra, Körfez'deki Amerikan ordu-

1) Yazım tarihi, 14 Mart 1991.
İlk olarak, *International Viewpoint*'te (no. 203, 1 Nisan 1991) yayımlanmıştır.

sunun cesur eylemleriyle kendini-tatmin oyununda başrolü oynuyor. Bu orduların başarısında gösterilen en büyük hüner uzun zaman hatırlanacaktır: Kuveyt Şehri'nden Basra'ya giden yolda geri çekilen veya kaçan dehşet içindeki askerin ve sivilin katliamı.

Mide bulandıran aşırı övünme gösterisinden öte, –Saygon'dan on altı yıl sonra ABD büyük elçisinin helikopterle dönüşü gibi Hollywood tarzı sahneleme ile körüklenen– Irak ve Kuveyt'teki "cerrahi" savaşın verdiği hasar yavaş yavaş ortaya çıkıyor. Bu balyoz ameliyatı korkunç bir operasyon olmuştu; yol açtığı hasarın geride bıraktığı çirkin, derin izlerin iyileşmesi yıllar alacak. Resmi tamamlamak, yanan Kuveyt petrol kuyularından çıkan zehirli dev bulutları tanımlamak için atom bombasına eşdeğer (radyasyon hariç), suni gece ve nükleer kış gibi ifadeler kullanılıyor. Bu, tarihteki en büyük ekolojik felaketlerden biri.

Saldırının ve felaketin boyutlarının, iki ele kanlı delinin çarpışmasının –Bağdat'ın Neron'u ve Washington'ın II. Truman'ı– Kuveyt ve Irak üzerinde yarattığı korkunç tahribatın ardından dünya kapitalizminin harekete geçmesi, savaş sonrası anlaşmalar için petrodolar sahiplerini kuşatma altına alması, hepten tiksindirici. ABD kongresi ve emperyalist medya tarafından *imparator* olarak taçlandırılan Bush, savaşı kazandıktan sonra şimdi dikkatini "barışı kazanmaya" yöneltiyor. Ya da bir diğer şekilde, demiri tavında dövüp onsuz askeri zaferin çabucak ışıltısını kaybedeceği bölgesel *Pax Americana*'nın kurulmasını sağlamak istiyor. Büyük savaşın sonrasında, başka araçlarla savaşın devamı demek olan siyaset sahnesini alıyor.

IRAK'TA İKTİDAR BOŞLUĞU KORKUSU

Washington'ın birinci büyük politik sorunu elbette Irak'ın kendisi. Washington kinizminin boyutları bu noktada açıkça ortaya çıkıyor. Batı'da bu savaşın "anti-faşist" olduğuna inanan ya

da inanmak isteyen herkes şimdi haksız duruma düşmüş oluyor.[2] George Bush'un 28 Şubat'ta ateşkes emrini hangi koşullarda verdiği bilinmekte. Güney Irak'ta Irak ordusundan geriye kalan, öyle bir düzensizlik içindeydi ki savaş, insani hedeflerle oynanan bir öldürme oyununa dönüşmüştü. Koalisyon birlikleri Saddam'ı devirmek üzere Bağdat'a, ya da en azından şehrin girişine doğru ilerleyişlerini sürdürebilirdi.

Bunu yapmayı seçmediler –ve kesinlikle BM Güvenlik Konseyi mandasına olan saygılarından değil. Rejimin Irak'a kıyasla neredeyse demokratik olduğu Grenada ve Panama'da, Kuveyt'in istilasından çok daha azı için, Washington birlikleri varolan yönetimi devirmek ve yerine ABD'ye hizmet eden bir başkasını koymakta tereddüt etmemişti. Ama bu iki ülkede ABD yanlısı alternatifler asgari bir meşruiyete ve istikrara sahiptiler. Irak'ta ise durum böyle değildi ve halen de değil.

Beyaz Saray ve himayesindeki Suudiler bu ülkedeki bir iktidar boşluğundan, Saddam Hüseyin'den korktuklarından daha çok korkmaktalar. 10-13 Mart 1991'de Beyrut'taki toplantıda Irak karşıtları tarafından önerilen, yeni bölge düzeni –"yeni dünya düzeni"nin alt bölümü– destekçilerinin keyif alacağı bir şey değildi. Bağdat'taki zorbaya düşmanlıkları dışında hiçbir ortak noktaları olmayan bu eğilimler mozaiği, Saddam rejiminin askeri-politik yapısının molozları üzerine kendi hükümetlerini kurmak zorunda kalsalar, Irak'ta en ufak bir dayanıklılık göstermekte çok zorluk çekeceklerdi.

Baasçı totalitarizm, özellikle son on yıllık dönemde, Irak'ta bugün mümkün alteratifin ya kargaşa ya da mevcut yönetim ya-

2) Kendini solda değerlendirenler de dahil olmak üzere –sadece, gerçeklerden habersiz yerli halk değil, İngiltere'deki Fred Halliday gibi "uzmanlar" da. Halliday "1930'larda ve 1940'larda faşizm karşıtı savaşın haklı çıktığı gibi, Irak karşısındaki askeri eylem de meşrudur." diye yazmıştır. (*The New Statesman and Society*, Londra, 8 Mart 1991).

pısının kısmen veya tamamen sürdürülmesine indirgemiş durumda. Washington ve himayesindekilerin bakış açısından daha da kötü görünse de, bu kargaşadan baş verecek ana güçler Şam, Tahran veya Moskova'ya bağlı, ki bu da *Pax Americana* projesine dahil olmalarının çok zor olacağı anlamına geliyor. Böylelikle Bush'un Irak halkına –ve unutmamalıyız, "Irak askerleri"ne– verdiği Saddam Hüseyin zorbasından kurtulma vaadleri, ancak, Baasçı liderlere, kendi rejimlerinin sağlamlığı uğruna Saddam Hüseyin'i kurban etme vaadi olarak anlaşılabilir.

Suudiler, Irak karşıtı blok ile her ne olacaksa yumuşatmak amacıyla bağlar kurdular. Bundan öte, bazı liderlerden kurtulmaları halinde yönetimin kurulmasına katılacak muhalif Baasçıları destekliyorlardı. Ama Riyad da, Washington gibi, gücünü kaybetmiş ve "uysal" bir Saddam Hüseyin (üst düzey bir ABDli yetkilinin olası ifadesi)[3] ile muhatap olmayı, rejimin dağılması ile ortaya çıkacak büyük kara deliğe yüz kere tercih ederdi. Irak'taki gelişmelere karşı takındıkları somut askeri tavrı belirleyen politik hesap budur.

Koalisyon birliklerinin, önlerinde yol açıldığı halde neden Bağdat'a girmediklerini açıklayacak başka nedenler de bulunabilir. Ama, altı hafta boyunca süren yoğun hava ve füze saldırısının ülkenin kuzeyinde, Kürdistan'da ve hatta başkentte toplanmış Irak güçlerinin canına kıymadığı gerçeğinin tek açıklaması budur. Washington'ın –aşikar– amacı hiçbir zaman için Irak silahlı kuvvetlerinin tamamını yok etmek ve boşaltmak olmamıştır; amaç onları, komşularını tehdit edemeyecek ama, kendi hegemonik hırsları olabilecek komşularını caydıracak ve içerdeki Şii, Komünist ve Kürt muhalifleri vuracak kadar güçlü, 200.000-300.000 civarında "kabul edilebilir" bir sayıya indirmektir.

3) *International Herald Tribune*, 11 Mart 1991.

IRAK AYAKLANMASININ NEDENLERİ

Irak'taki ABD birliklerinin tavrı[4] yapılan temel tercihi mükemmel biçimde göstermektedir; koalisyon saldırısının sona ermesinden bu yana orada meydana gelen olaylar doğal olarak ve mantığa uygun biçimde bu karardan ve bu tercihten kaynaklanmaktadır. Bağdat rejiminin temel askeri gücü ülkenin güneyinde ezilerek bir iktidar boşluğu oluşturulmuştur. Basınç altındaki buharın serbest kalması gibi, kitlesel bir ayaklanma, yıllar boyu berbat, dayanılmaz bir zorbalığa uğramış bir halkın ayaklanması ortaya çıkmıştır –bu halk Saddam'ın iki çılgınca savaşının en ağır tahribatının bedelini ödemiştir.[5]

Çok sayıda kaynağa göre, bu ayaklanma esas olarak kendiliğinden ortaya çıktı. Düzenli ordudan asker, özellikle aslen bu bölgeli olan askerler katıldılar. Güney Irak şehirlerinde Şiilerin çoğunlukta olması ve bu şehirlerin İran sınırına yakın olduğu gerçeği Tahran'ın müdahale etmesini neredeyse kesinleştiriyordu. İran yanlısı Şii fundamentalist akımın Iraklı mültecileri böylelikle Basra'ya doğru kaçırıldılar. Ama bu ayaklanmayı cemaatçi bir yaklaşımla Şii olarak tanımlayacağımız anlamına gelmez. Emperyalist medyanın yapuğu gibi fundamentalist veya İran yanlısı olarak da tanımlayamayız.

Aslında, Muhammed Bekir el-Hakim liderliğindeki önde gelen İran yanlısı fundamentalist akım kendi programını ortaya koymaktan kaçınmış ve Beyrut toplantısında görüldüğü gibi, Irak Şiileri arasında "İslami cumhuriyet"e çağrıdan daha popüler olan genel demokratik taleplere sarılmıştı. Tahran da, Arap halkının –Şii olsun Sünni olsun, Kürtler hariç– kendi adamlarını tercih etmesinin küçük bir olasılık olduğunun farkındaydı. Mol-

4) Koalisyonun Arap üyeleri kendilerini Kuveyt bölgesi ile sınırlandırdılar.
5) Güney Irak, Kuveyt savaşında olduğu gibi İran/Irak savaşında da cephe sınırındaydı.

la rejimi de, Kürdistan'ın özgürleşmesini kolaylaştıracak, güçlü bir Komünist hareketi[6] yeniden ortaya çıkaracak ve İran'ın kendi içinde uzun süredir baskılanan özgürlüklerin açığa çıkmasına neden olacak olan Irak'taki "kargaşa"dan korkuyordu. Tüm bunlar, İran için yıkıcı bir enfeksiyonun kaynağı olabilirdi.

Bu bakış açısıyla, Batı, İran başkanı Rafsancani'nin 8 Mart 1991 tarihli tekliflerini büyük ölçüde yanlış anladı. Medya, Rafsancani'nin Saddam'ın istifa etmesi talebini, kitlelere bir destek gösterisi olarak sundu. Gerçek ise çok farklıydı. Aslında, İran başkanı Baasçı partiyi despottan kurtulmaya ve (İran yanlısı) muhalefetle ortak yönetim kurmaya çağırıyordu.[7] Bu talep, Şii yardımcısı Sadun Hammadi'yi Tahran'a gönderen Saddam Hüseyin'in kendisinin işbirliği önerisinden sonra geldi. Saddam Kürtlere de benzer bir öneride bulunarak, Kürt özerkliği hakkındaki Mart 1970 anlaşmalarını yeniden hayata geçirmeyi teklif etti.[8]

Despotun uzattığı el, rejimine değil, kişiliğine karşı muhalefetten dolayı reddedildi. Tahran ve İran'a bağlı destekçileri ile Kürtler, Baasçılar ile işbirliği yapmalarını mümkün kılmak için Saddam Hüseyin'in geri çekilmesini istiyor. Bunun anlamı, İran'ın, ya da en azından Rafsancani'nin hizbinin hesaplarının şefi olmaksızın rejimin kısmi sürdürülmesinden ibaret olan ABD ve Suudi hesaplarına benzer olduğudur. İki kamp arasında açık-

6) Irak Komünist Partisi, Moskova'nın askeri koalisyon içinde yer almamasından, Kremlin'in savaşı durdurmak için yaptığı son-dakika girişimleri ile kazandığı güvenden ve Bağdat'ta kurulacak her rejimin kaçınılmaz olarak, geniş ölçüde ABD'ye bağımlı olacağı gerçeğinden yararlanabilir. Moskova'nın Irak ile yaptığı 1972 Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasına uyduğu; ve İngiliz Başbakanı John Major, Mart başında (bkz. *International Herald Tribune*, 7 Mart 1991) Moskova'da Gorbaçov ile buluştuğunda Gorbaçov'un Irak'a silah sağlamama yönünde söz vermeyi reddetmiş olduğu gerçeği de, Kremlin'in yaptığı hesapları ortaya çıkarıyor.

7) "Baas Partisi'nin tek başına yönetime gelmesi imkansızdır; özellikle dünyanın, bölgenin ve de Irak halkının istemediği bir kişinin liderliğinde." (*International Herald Tribune*, 9-10 Mart 1991).

8) *International Herald Tribune*, 8 Mart 1991.

ça bir rekabet olmasına rağmen; her iki kamp da Irak'ın kendi tarafına gelmesini ve diğerini dize getirmesini istiyor.

Sonuç olarak tarafların her biri –bir yanda Tahran öbür yanda Washington/Riyad– diğerinin tekerine çomak sokmaya çalışıyor. Koalisyon saldırısının son günleri boyunca İran toprağı üzerinde Irak uçakları için güvenli bir yer teklifinden önce Tahran'dan gelen Bağdat ile Amerikan karşıtlığı yarışı, koalisyon karşısında ittifak kurma olasılığını açık tutmak amacındaydı. Cevap olarak, güney Irak'taki ABD güçleri Saddam Hüseyin'e Tahran-destekli ayaklanmayı kana boğması için yeşil ışık yaktı.

ABD SADDAM'I SERBEST BIRAKIYOR

Aslında, yukarıda yer alan iki askeri seçenekten başka, bir üçüncü, hatta daha parlak bir seçenek daha vardı. ABD ordusu kuzeyden ve Irak merkezinden güneye giden yolu tüm birlik ve tanklara, en ufak zorluk çekmeden kapatabilmişti. Neredeyse sadece kendi halkını yeniden ezmekle meşgul olan Irak rejimi, uysal bir biçimde, Washington ve New York'da Bush tarafından, Safvan'da Schwarzkopf tarafından oluşturulan tüm şartları kabul etti;[9] ateşkes koşullarında birliklerin ve tankların hareket etmesi yasaktı. Benzer biçimde, halkçı ayaklanmaya karşı müdahale etmemesi için Irak ordusunun helikopterlerinin engellenmesine yönelik olarak Bağdat'ın askeri amaçlarla hava sahasını kullanmasının yasaklanması yeterli olacaktı.

Ama ABD güçlerinin esas tercihi tam tersiydi. Saddam Hüseyin'in askerlerini, tanklarını ve helikopterlerini Irak bölgesine, Basra da dahil olmak üzere götürmesine izin verdiler. Güney ve merkez Irak'taki ayaklanmayı kanlı biçimde ezmesine izin verdiler ve veriyorlar. Irak demir perdesinden sızan sınırlı bilgi, yine

9) Irak ve koalisyon askeri başlarının Irak bölgesindeki toplantı yeri.

koalisyonun suç ortaklığı ile Baasçıların azaldığını belirtiyor, ağır silahlarla katliamlar yapıldığı, yüzlercesinin infaz edildiği rapor ediliyor –raporlar, Saddam'ın dünyanın en kana susamış rejimlerinden birinin başını çektiği şeklindeki bilinen gerçeği bildiriyor.

Yeni bir Hitler karşısında demokratik bir savaş verileceği mitine inanmış olanların protestosu karşısında Bush, 13 Mart'ta helikopterlerin kullanımına yasak getirme konusunda "kaygılanma" gereğini itiraf etmeye kendini zorunlu hissetti. Daha birkaç gün öncesinde General Brandtler Pentagon'da, koalisyon birliklerini tehdit etmediği müddetçe Saddam'ın, tabii İran'dan geri alabildiği takdirde, isyan karşısında uçaklarını bile kullanmasına izin vereceklerini açıklamıştı.[10]

Bush'un, aynı gün açıkladığı Irak'taki durumun "istikrarsızlığı" konusundaki kaygısı ile kıyaslandığında, gülünç biçimde kısıtlanmış olan, helikopterlerin kullanımı yasağı konusundaki "kaygısı"nı, Bush'un Bağdat'ı, kimyasal silah kullanmama konusunda uyarması izledi. Pentagon tarafından belirlenen "konvansiyonel" modele bağlı kalan Irak yönetimi, isyan bölgelerini napalm ile bombaladı.

ABD güçleri, Baasçı diktatörlüğün, halk ayaklanmasını kendi yöntemiyle durdurmasına izin vermekten fazlasını yapıyor. Irak yönetimine kendi "Çöl Siperleri"ni, doğrudan veya değil, İran'ı, asilere yaptığı yardımı artırmaktan caydırarak teklif ediyor. *International Herald Tribune*'e göre: ABD, Suudi Arabistan ve koalisyondaki diğer ülkeleri İran'ın Irak'ta ayak basacak yer kazanma yönündeki her türlü eğiliminden; özellikle de Irak'ın toprak bütünlüğünü bozmaya yönelikse, vazgeçirmek üzerinde çalışıyor."[11]

10) *International Herald Tribune*, 11 Mart 1991.
11) *International Herald Tribune*, 6 Mart 1991.

Aynı şekilde Washington'ın kuzeydeki müttefiki Türkiye, yoğun bir biçimde, Kürtleri, Bağdat ile savaşlarında fazla ileri gitmekten caydırıyor. Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal birkaç kez Kürtlerin ayrımcılık sergilemesi halinde Irak Kürdistanı'na müdahale etmekle tehdit etti. Koalisyon saldırısı başlamadan önce, Ankara parlamentosu, hükümete, gerektiği takdirde kuzey Irak'a Türk birlikleri göndermek konusunda yetki verdi. Irak'taki Kürtlerin istekleri için Özal tarafından getirilen sınırlama Bağdat'ın 21 yıl önce kağıt üzerinde onlara vermiş olduğu, ve Saddam'ın bugün yeniden hayata geçirmeyi önerdiğinden farklı değil.

ORDUYU KÜRTLERE VE ŞİİLERE KARŞI KULLANMAK

Bölgedeki hemen herkes, Kürt halkının kendi devletini kurma hakkına karşı olmak konusunda mutabık gözüküyor. ABD, İran, Suriye ve Suudi Arabistan "Irak'ın toprak bütünlüğü"ne verdikleri desteği yüksek sesle dile getirmekteler. Kendisine Kürtlerin Yeni Dünya Düzeni'nden ne umabileceklerini soran gazetecilere Fransa Dışişleri Bakanı Roland Dumas'nın verebildiği cevap; "Kürtlerin durumu umutsuzdur,"[12] oldu. Saddam Hüseyin, Kürtler tarafından gelecek tehlikenin sınırlı olduğunun farkındadır. Kürt güçleri ne kadar ilerlerse ilerlesin, kendisini, 1970'de zaten kabul ettiğinden fazlasını almaya zorlayamayacaklarının da farkındadır. Ve, Kürtlerin, azınlık bir millet olarak, Bağdat'ta yönetime geçmeyi umamayacaklarının bilincindedir.

Irak'ta çoğunluk olan Şii Arapların bölgede yarattığı tehlike, özellikle Tahran'ın ayaklanma yanlısı müdahalesi nedeniyle, da-

12) *Le Monde*, 12 Mart 1991.

ha büyüktür. Bu nedenledir ki Bağdat zorbası, ABD güçlerinin güvenlik temasından yararlanarak, merkezdeki ve güneydeki isyanı püskürtmek üzere birliklerini kuzeyden çekmek için bu zamanı seçmiştir. Kürt milliyetçi gerilla savaşçılarının da katıldığı kitlelerin baskısıyla, kuzeyde kalan birlikleri tehlikeya attığını bilmektedir. En tehlikeli tehdidi bertaraf etmek zorunda kalmış ve Kürtlerle olan hesabını görmeyi, şimdi yapmaya başlamış görünse de, sonraya bırakmıştır.

IRAK HALKIYLA DAYANIŞMA

Saddam Hüseyin, kendi diktatörlüğünü kurtarmak için verdiği bu savaşta, her şeyden önce, ayaklanmanın geçici de olsa yükseldiği yerlerde halkın korkunç intikamının hedefi olan başkomutanlık savunmasına, Cumhuriyet Muhafızlarına, polisine ve milis güçlerine güvenmektedir. Despot'un diğer kaygısı ise ordusunun geri kalanının bölünmesini durdurmaya çalışmaktır. Bu nedenle, terk edenler için genel af ilan etmiş ve birliklerinin tümüne aylık ikramiyeler vermiştir. Genel olarak, ödeme, teçhizat, sosyal haklar vb. açısından imtiyazlı olan Muhafızlar da bu durumdan özel olarak nasibini almıştır. Ordunun geri kalanı, halkı da baskı altında tutan, aynı Baasçı terör aracılığıyla elde tutulmaktadır. Asker aileleri rehin alınarak, ailesi Baasçı kontrol altında yaşayanların isyan etme olasılığı ortadan kaldırılmaktadır. Asilerin sistematik infazı, nihayetinde, birlikler ayaklanmaktan caydırmaktadır.

ABD'nin Bağdat rejimine verdiği destek sayesinde, isyanın geleceği bulanıktır. Irak burjuva demokratik muhaliflerinden bir şahsiyetin, *Washington Post*'ta belirttiği gibi; "Birleşik Devletler, işine karışmamak bahanesinin ardına sığınarak, sonradan uygun biri tarafından devrileceği umuduyla Saddam'ın ayaklananları

doğramasını beklemektedir."[13] ABD Senatosu'ndan bir yorumcu *Newsweek*'de, Bush/Saddam/Hitler analogunu tersine çeviriyor: "Yönetimin tavrı, rejiminden değil, Saddam'dan kurtulmak istiyormuşuz gibi... Bu, Hitler'den kurtulup, Nazileri yönetimde bırakmaya benziyor."[14]

Diğer Arap ülkelerinin halkları, Şii karşıtı cemaatçilik veya Kürt karşıtı şovenizm gibi, gerici nedenlerden ötürü Iraklı asilere gerçek anlamda düşmanlık beslemeseler de, Baasçı zorbalığa karşı Irak'ın Arap ve Kürt asileri ile dayanışma içinde değiller. Bu da, Irak'lı despotun eylemlerinin Arap kitlelerinin kafasındaki tasavvuru hakkındaki düşüncelerimizin teyidi oluyor.

Batı'da, emperyalistlerin "faşist karşıtı" savaşını destekleyen asil ruhlar; bugün, Saddam'dan daha "faşist" güçlerin, Bağdat'ta yönetime gelmeye çalışan "fundamentalist"lerin varlığı bahanesiyle, sessiz duruyorlar. Her iki taraf da, altı-hafta savaşında ABD'nin yanında olanlar da, Irak'ın yanında olanlar da Irak'taki asileri düşmanlıkla değilse de şüpheyle değerlendiriyor. Saddam Hüseyin'in yönetimine veya Kuveyt'i işgaline en ufak bir destek vermeden emperyalist saldırganlıkla mücadele etmenin önemi şimdi çok daha açık.

Dün olduğu gibi bugün de, Irak halkına verilecek gerçek destek:

– Irak halkını acımasıza ablukaya alma ve bombardımana utma suçunu ilk işleyenler olan; ve şimdi de bundan da ötesine giderek bu halka karşı Saddam rejimini destekleyen Emperyalist birliklerin ivedilikle geri çekilmesi için;

– Irak halkına dayatılan tüm ambargoların, yaptırımların ve savaş tazminatlarının son bulması için;

– Irak'taki Arap ve Kürt halklarına, demokratik özgürlükler

13) *International Herald Tribune*, 13 Mart 1991.
14) *Newsweek*, 18 Mart 1991.

ve bir kurucu meclis seçimi için Baasçı zorbalığa karşı verdikleri mücadelede destek olmak için;

– Kürt halkına, ulusal özgürlük, devlet kurma hakkı da dahil olmak üzere kendi geleceğini belirleme hakkı için;

Eşzamanlı bir mücadeleyi gerektirmektedir.

PETROL OPERASYONU: ABD NEDEN SAVAŞ İSTİYOR[1]

2002

2002 sonbaharında, Washington ve Londra'nın açıkça Irak'a el koyma girişimlerinin kışkırttığı, savaş karşıtı, güçlü bir hareket ortaya çıktı. Anthony Bégrand ile bu röportaj, başta Fransa vakası olmak üzere, hareketi oluşturan kilit sorulardan oluşmaktadır.

Bush yönetiminin Irak karşısındaki "önleyici savaş"ı haklı çıkarmak için öne sürdüğü sebepleri nasıl değerlendiriyorsun?

11 Eylül 2001 saldırıları, Bush yönetimine, kendisi için terörist bir saldırıya karşılık vermekten çok daha önemli olan, hayati çıkarları savunmak amacıyla zaten önceden düşünmüş oldukları politikaları uygulamak için şahane bir bahane sundu. 11 Eylül'den beri, Bush yönetimi Orta Asya'dan başlayarak tüm dünyada ABD askeri varlığını yayma stratejisini harekete geçirmişti. Afganistan savaşını bahane ederek, iki eski Sovyet Orta Asya cumhuriyeti olan Özbekistan ve Kırgızistan'da askeri üs kurdu; bölgedeki diğer ülkelerle de pazarlıklarını sürdürmekte. ABD askeri varlığı Gürcistan'a kadar uzandı. Hidrokarbon kaynağı bakımından (petrol ve doğalgaz) –Arap-İran Körfezi dışında– en çok gelecek vaat eden bölgelerden

---

1) İlk olarak, *Rouge*'da (Paris, 10 Ekim 2002) yayımlanmıştır.

olan ve ABD petrol şirketlerinin çoktan yer aldığı Hazar Denizi havzasında uzun vadeli olacak biçimde yerleşiyor.

Irak için olduğu gibi, Orta Asya için de, sayılan nedenlerin özelliği, "terörle savaş" bahanesinden daha pervasız. Irak'taki savaş herhangi bir yere yapılmış bir saldırıya verilen karşılık olarak görülemez. Bush yönetimi, Irak Rejimi ile El-Kaide arasında olası bir doğrudan bağlantı kurma çalışmasında çok çabuk pes etti.

Bugün, Bush yönetimi iki konu üzerine odaklanmış durumda; birincisi, Irak rejiminin diktatör tabiatı ve iğrenç eylemlerin faili olduğu gerçeği. Ama bu, sınırsız ikiyüzlülüğün bir parçası. Irak rejimi, bu eylemlerin çoğunu, Irak'ın İran karşısındaki savaşını memnuniyetle karşıladığı bir dönemde, Washington'ın onayıyla gerçekleştirdi. Bundan öte, Washington'ın diktatörlük karşıtı olduğunu düşündürterek kimi aptal yerine koymaya çalışıyorlar? Şu anda, ABD'nin üs kurmakta olduğu ve milyonlarca dolar yardım sağladığı Orta Asya ülkelerinin dünya üzerindeki en kötü despotluklardan bazıları olduğuna dikkat etmemiz gerek. Washington'ın sadık toprak kölesi olan Pakistan rejimi, seçimle gelmiş bir hükümete karşı darbe ile kuruldu ve şimdi diktatörlüğü için zemin oluşturuyor. Gerçekte, ABD yönetimi bir rejimi değiştirmeye karar verdiğinde, öne sürdüğü neden diktatörlüğü demokrasi ile değiştirmek değil, Washington'a karşı direnen veya düşman olan bir rejimi, kendisine sadık olanla (her davada, kendi ihtiyacına dayalı olarak diktatör veya demokratik) değiştirmek oluyor.

Ama bugün en önemli tartışma, özellikle ABD halkının kendi içinde, kitle imha silahları temin etmeye çalışması nedeniyle Irak rejiminin ABD için "terörist bir tehlike" olduğudur. Aslında, Irak'ın kitle imha silahları temin etmek üzere olduğunu gösteren bir kanıt yoktur. Bu ülke yıllardır denetlenmeye maruz kalmıştı. Doğrudur, denetlemeler birkaç yıldır kesildi, fakat ül-

ke çok katı bir gizli takip altındaydı. Eğer herhangi bir kesin kanıt olsaydı, ABD bunu açıklamakta tereddüt etmezdi. Gerçekte, Irak karşıtı kampanya çok farklı etkenler ile beslenmektedir.

Buna göre, Bush yönetimi'nin gerçek güdüleri nedir?

Bir anlamda, ABD'nin askeri anlamda Orta Asya'ya yayılmasını sağlayan güdülerle aynı. Orta Asya, Rusya ve Çin tarafından oluşturulan kıtasal yığının, dolayısıyla hidrokarbonların ekonomik ederinden kaynaklanan stratejik etkenlerin tam kalbinde yer almaktadır. Benzer şekilde, Irak'ı kontrol altında tutarak, ABD tüm Körfez bölgesindeki hakimiyetini güçlendirecekti. Aynı zamanda, itaatsiz olarak gördüğü iki rejim olan İran ve Suriye üzerinde de baskı kuracaktı. Ama, bu bölgedeki çıkarlar, Rusya veya Çin gibi rakip güçlerin ortaya çıkışını engellemiyor; bunlar ekonomik çıkarlar; yani petrol.

Bush yönetiminin önde gelenleri petrol endüstrisine sıkı sıkıya bağlılar ve petrol, onların bu alandaki eylemlerini motive ediyor. Yaklaşık 10 yıl içerisinde, ABD'nin petrol kaynaklarının çok azalacağının ve ülkelerinin bu anlamda ithalata muhtaç olacağının farkındalar. Dahası, süregelen tasarılara göre, bu yüzyıl sonuna doğru, dünya petrol kaynakları yarıya inecek. Başka bir deyişle, petrol pazarı daralırken, talep artacak ve arz talebi karşılayamaz duruma gelecek. Dünya ekonomisinin yakıtı, petrol, bugün olduğundan çok daha hayati bir hal alacak. Bu nedenle, ABD, Arap-İran körfezindeki 2/3'lük bölümü yatan dünya petrol rezervlerini kontrolü altına almak istiyor.

BM ve Avrupa ülkeleri Bush'un askeri hırslarının karşısında bir engel olabilir mi?

ABD, 1991 yılında, Irak karşısındaki ilk savaşını BM mandası altında yaptı, çünkü o dönemde henüz Vietnam şokunu yaşayan ve dış askeri müdahalelere çok büyük tereddütle yaklaşan ABD kamu oyunu ikna etmek için Baba Bush'un yönetiminin BM'ye ihtiyacı vardı. ABD, BM'yi politik destek olarak kullandı. Sonrasında, Washington, Bosna'yı bombalamak konusunda BM'ye ve Rus ve Çin vetolarına yan çizerek NATO ile, Kosova'da savaşa girdi.

ABD, BM'yi, eskimiş güç ilişkileri üzerine kurulu modası geçmiş bir örgüt olarak görmektedir. Veto etme yetkisine sahip dört ülke, Güvenlik Konseyi'nin sabit üyeleri olarak ABD'yle eşit konumdadır; ABD'li liderlerin gözünde, bu durum artık, çağdaş dünya gerçeğini yansıtmamaktadır. ABD hiper gücünün tercihi, kendi hareket serbestisini engelleyecek herhangi bir yasal veya kurumsal sınırlandırma olmamasıdır.

Bush yönetimi, çok ileri giderek, tek yanlılığı öğreti seviyesine yükseltmiştir. George W. Bush, Irak konusunda BM'ye yönelmekle birlikte, bunu tamamen, ülkesinden gelen çok büyük baskıdan dolayı yapmıştır. Her yandan, tek taraflı müdahalenin, Orta Doğu'yu karıştıracağı uyarıları yağmıştır. Bu uyarıları yapanlar arasında Cumhuriyetçiler ve babasının beraberindekiler de bulunmaktadır. Böylelikle Bush BM'ye gitmiştir ancak beraberinde bir ültimatomla: ya istediğimizi yaparsınız ya da tek başımıza gideriz! Bush, BM'ye gitmiş olması nedeniyle, Kongre'den Bağdat karşısında askeri eyleme geçmek için açık çek talep edebilir. Bush'un Kongre'den gelecek yeşil ışığa kesinlikle ihtiyacı vardır. BM'nin yakacağı yeşil ışık bir prim olmakla birlikte, zaruri değildir.

Politik açıdan kullanışlı olacak bu primi alabilmek için Washington Ruslarla ve Fransızlarla pazarlık yaparak, açıkça, Saddam Hüseyin'den sonra Irak'ta kimin ne alacağını görüşmekte-

dir. Ama Bush, mecbur kalırsa; rejimin işinin bittiği anons edildiğinde Irak halkının yaşayacağı coşku ile, eyleminin meşruiyet kazanacağını hesaba katarak, BM onayı olmaksızın savaşa gitmekte tereddüt etmeyecektir. Bush için BM'nin işe yarayacağı tek konu, Kosova ve Afganistan'da olduğu gibi, ABD'nin tek taraflı kararıyla yaptığı müdahale sonrasında devrilen rejimlerin yerine kurulacak savaş sonrası hükümetleri organize etmektir.

Avrupa ülkelerinin, ayakları geri geri giden tavrı çeşitlilik göstermektedir. Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, seçime dayalı nedenlerle, Almanların barışsever duyguları için, savaşa karşı gelmiştir. Fransızlar içinse, durum farklı ve daha ciddidir. Fransa, uzunca bir süre Irak'ın ayrılacıklı müteahhiti olmuştur ve halen, Bağdat'la özel bağları ve Irak'ta büyük çıkarları vardır (borçlar, petrol ve kontratlar). Bu da, Paris'in ayaklarının savaş konusunda neden geri gittiğini açıklar. Eğer ABD, Saddam Hüseyin'in rejimini, kendi kontrolündeki bir başkasıyla değiştirecek olursa, Fransa'nın çıkarları kaçınılmaz olarak tehlikeye girecektir. Bu nedenledir ki, Fransız hükümeti, rejimi korurken Irak'ı zararsız hale getirme çağrısında bulunmaktadır. Hatta Fransa, bu şekilde, varolan rejimle bağlarının sağladığı çıkarlardan tam olarak yararlanabileceği biçimde, ambargonun kaldırılmasını ummaktadır.

Ancak ABD ne olursa olsun Bağdat'taki yönetimi devirmekte ısrarlıdır. Bu yüzden, Fransa ve Rusya Irak çıkarlarını korumak isteğindeler ise, ABD ile birlikte gitmek zorundadırlar. Bu koşullarda, ABD'nin acı sona doğru savaşa gidişine karşı çıkmak konusunda Jacques Chirac'ın kararlılığına bir kuruş bile yatırmazdım. Yine de, Fransa'da savaş karşıtı büyük bir hareket başlatabilirsek, Chirac üzerinde kesinlikle etkisi olur.

Bu savaş-karşıtı hareketi nasıl oluşturmalıyız? Ve buna dahil

olacak Müslüman akımlara karşı tavrımız ne olmalı?

Gelecek savaştaki kamuoyunun, önceki, Afganistan ve Kosova'daki iki savaştakinden daha kritik olacağı gerçeğini hesaba katmak zorundayız. Bu yüzden, zaman, Fransa'da savaş karşıtı bir hareketi oluşturmak için mümkün olanın en fazlasını ortaya koyma zamanıdır –hatta bu hareketi yeniden oluşturmak için demeliyim çünkü yıllardan beri süren emperyalizm karşıtı Fransız hareketi şu an en düşük seviyesinde ve Avrupa'nın geri kalanının gerisinde. ABD hükümetinin mevcut küstah ötesi davranışı, hareketi yeniden oluşturmak için mükemmel bir hava yaratıyor.

Bu hareket, birincil olarak Filistin'den Irak'a, İslam'ın karıştığı savaşlarla ilgilenmektedir. Bu nedenle, Fransa'daki Müslüman toplulukları seferber edebilir. Bu durumda kaçınılması gereken iki uç nokta vardır. Gerici çağrılarda bulunan ve emperyalizm veya Siyonizm karşıtı sloganlar yerine Batı karşıtı veya Yahudi karşıtı sloganlar atan fundamentalist grupları dahil etmemeliyiz. Onlarla birlikte hareket etmek, Müslüman topluluklardaki büyümelerini hızlandıracak ve savaş karşıtı genel mesajın yanlış anlaşılmasına neden olarak, başka grupların harekete katılmasını engelleyecektir. Diğer uç, kendi Müslümanlığını doğrulayan her kişinin ardında bir gerici aramak olacaktır. Fransa'da, medyada yer alan ve çeşitli kesimlerin "İslam" üzerine karışık tartışmaları ile yansıyan bu tavır, ayrımcılığı getirmektedir. Savaş karşıtı hareketlerde her zaman, kendi dini kişiliğini ortaya koyan Hıristiyanlar olmuştur. Başka dini kimliğe sahip kişilere karşı daha az hoşgörülü olmak için bir neden yoktur.

İMPARATORLUK VURMAYA HAZIRLANIYOR[1]

ŞUBAT 2003

Anthony Bégrand'ın yaptığı bu röportaj, Irak karşısındaki savaşın tüm hazırlıklarının tamam olduğu şu anki değerlendirmelerimi yansıtıyor.

Bush'un, savaşı haklı çıkarmak için, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu gerekçesini ileri sürmesi konusunda ne düşünüyorsun?

Bu açıkça bir bahanedir, baştan beri dayanaksız olarak ileri sürülmüş bir suçlama. BM araştırmaları başladığından beri, bir dizi ABD lideri (başta Donald Rumsfeld) pek çok olayda, araştırmaların anlamsız olduğunu ve kitle imha silahlarının olmadığını gösteremeyeceğini belirtmişti. Bu da, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olmadığını göstermesi gibi şaşırtıcı bir mantığa dayanıyor. Besbelli, bunu yapmak imkansız.

Tüm BM araştırmaları, birliklerin ve ekipmanın geri çekilmesi için zaman kazanmaya ve ABD kamuoyuna, ABD'nin uluslararası hukuk ile bir miktar alakadar olarak yasal bir süreç izleyerek savaşa gideceği izlenimi vermeye yönelikti.

Başka bir deyişle sonuç baştan belliydi. Eğer müfettişler bir

1) İlk olarak, *International Viewpoint*'te (no. 348, Mart 2003) yayımlanmıştır.

ihlal işaretine rastlarsa, ABD, savaşa gitme hakkını kendinde bulacak; eğer bir şey bulamazlarsa, bu hiçbir şeyi ispatlamayacak. Çünkü eğer bir şeyi bulamıyorsanız, bu, onun mevcut olmadığı anlamına gelmez.

Colin Powell BM Güvenlik Konseyi öncesinde, araştırmaların hiçbir anlamı olmadığını, müfettişler bir yere vardığında, ekipmanın başka yere taşındığını göstermeye çabaladı. Bunun sadece, prensipte çok önceden kararı alınmış bir savaş için bahane olduğu aşikar.

Washington, Bağdat'ın bunlara sahip olduğunu açıklamasa da, suçlamanın merkezinde kitle imha silahlarının, nükleer silahların bulunduğu gerçeğini unutmamalıyız. Bush, Eylül 2002'de BM Genel Kurulunda yaptığı konuşmada, eğer Irak bölünür madde (uranyum) temin ederse, bir yıl içinde nükleer silahlara sahip olacağını söyledi. Bu açıklama da, Irak'ın ne nükleer silaha ne de bölünür materyale sahip olduğu anlamına geliyor. Bu, saldırmaya hazırlanan bir düşmandan önce hareket edip onu ele geçirmekten ziyade, henüz sahip olmadığı bazı silahları temin etme eğiliminde olduğu düşünülen bir düşmana saldırmaya dayalı bir "önleyici savaş" hevesinin şok edici göstergesidir. Baştan aşağı bir saçmalık hüküm sürmektedir.

Kimyasal veya biyolojik silahlar bakımından ise, Irak bunlara yıllardır sahiptir ve hatta bu silahları kuzeydeki Kürtlere ve İran-Irak savaşında İran birliklerine karşı kullanmıştır. O zamanlar Batılı başkentler herhangi bir kızgınlık göstermemişlerdir. Hatta, bu silahlar için gerekli malzeme Batılı güçlerin bilgisi dahilide, Batılı şirketler tarafından sağlanmıştır. Bundan sonra, ülke yedi yıl boyunca BM teftişlerine maruz kalmış ve stoklar yok edilmiştir. Irak'ta bir şeyler kalmış olduğunu kabul etsek bile, ülkenin hiçbir taşıma aracına sahip olmadığı gerçeğini he-

saba katarsak, çevresi için hiçbir tehdit oluşturamayacağı gibi, büyük miktarda kitle imha silahına sahip olan ABD ve İsrail için bu tehlike daha da azdır.

Savaşın demokrasi kuracağı fikri ise, bölgede, Washington'a yakın Arap rejimlerinin despotluğu göz önüne alındığında, kötü bir şakadan ibarettir.

Peki, tüm bunlar ikiyüzlülükse, Bush yönetiminin gerçek amaçları nedir?

Gerçek amaçları defalarca vurgulanmıştı. Birinci ve en önemlisi, petroldür. Irak, Suudi Krallığı'ndan sonra, dünyanın ikinci geniş petrol yataklarına sahiptir. Dahası, Irak'ın petrol üretimi hedeflenen üretim kapasitesinin üçte biridir; ve gelecek yıllarda, keskin fiyat artışlarını önlemek için, üretim kapasitesini artırmak gerekecektir. Ancak, Irak'ın üretim kapasitesini yükseltmek için, altyapının yeniden inşa edilmesi ve modernleştirilmesi amacıyla ambargonun kaldırılması gerekmektedir.

Washington rejim değişikliği ve aynı zamanda, ambargonun kaldırılması için olmazsa olmaz bir şart olan, Bağdat'ın son yıllarda Rusya ve Fransa'ya petrol konusunda tanıdığı imtiyazların iptal edilmesi üzerinde durmaktadır. Burada amaç, Irak petrolünün sömürülmesinde aslan payının ABD'ye kalmasını sağlamaktır.

Diğer yandan, Irak'ın yeniden yapılanması üzerinde muazzam bir pazar vardır. 1991'den bu yana harabeye dönen ülke, ambargo nedeniyle gerçek anlamda yeniden inşa edilememiştir.

Gerçek amaçlar bunlardır. Bunun ötesinde, ABD'nin dünya petrolünün kontrolü için attığı bu adım, tüm potansiyel rakipleri karşısında sahip olduğu hegemonyanın bir göstergesidir. Bu rakipler arasında, Körfez petrolüne ABD'den daha bağımlı durumda olan Batı Avrupa güçleri ve Japonya bulunmaktadır.

Yeni bir rejim kurmak için tek başına bombalar yeterli değil. Bu durumda, Bush yönetiminin planları nedir?

Savaş hazırlıkları başladığından beri, ABD'nin Irak'ta uzun vadeli bir askeri varlık kurmayı planladığını biliyoruz.

Aylar önce, çeşitli Irak etnik gruplarının temsilcileriyle oluşturulacak bir kukla hükümet ile askeri işgali birleştirmeyi tasarladılar. Bununla birlikte, organize etmeye çalıştıkları Irak muhalefeti, parlak bir gösteri olmaktan uzaktı. Washington ile görüşme yapmaya hazır muhalif gruplar arasında görünürde en baskın olan –Irak İslami Devrim Üst Konseyi– Tahran ile sıkı bağlar içerisindedir. Bu yüzden, duruma uygun bir hükümet kurmak zaman alacağından, ABD şimdi, doğrudan askeri bir hükümete yönelmiş durumdadır.

1991 Birinci Körfez Savaşı ile şimdiki durum arasındaki büyük fark budur. ABD 1991'de Saddam'ın rejimini devirmediyse, bunun nedeni dünyanın içinde bulunduğu durum ve askeri bir işgal yolunda ABD'nin önüne dikilen kendi konumuydu. Washington, Irak'ın durumunun kendi kontrolünden çıkmasını ve bölgenin karışmasını engellemek için Saddam Hüseyin'i yönetimde tutmayı tercih etti. Sonrasında, Washington, kasten, düzeni korumak için görevlendirilen Cumhuriyet Muhafızlarının canını bağışladı.

Mart 1991'de savaşın sona ermesinden sonra Irak'ı alevler içinde bırakan ayaklanmayla yüzyüze gelen ABD, rejimin iki merkezde, Kuzey'de ve Güney'de ayaklanmayı kana boğmasına izin verdi. Hatta Güney'de, ABD ordusu Cumhuriyet Muhafızlarının gelmesi için kendisi geri çekildi; ve Irak rejimine, Güney ve Kuzey isyanlarını ezmesi için helikopter kullanma yetkisi verdi. Onbinlerce kişi öldü.

Bugün, ABD Saddam Hüseyin'i devirmeyi hedeflemiştir çünkü kendi durumu gibi, dünyanın durumunun değişmiş olduğu-

na inanmaktadır –dünyanın geri kalanı üzerindeki ABD önderliği, özellikle askeri alanda büyümüştür. Washington, 11 Eylül sonrası politik havayı, teröre karşı savaş bahanesiyle yapacağı sınırsız askeri müdahalelere açılan bir yol olarak görmektedir.

Önce Afganistan ve şimdi de Irak'la, ABD, tüm gezegende askeri olarak yayılma sürecine girmiş gözüküyor.

Kesinlikle. 11 Eylül'den itibaren, ABD tüm gezegende, doğrudan veya dolaylı ortaklıklar kurarak ve ikisini bir arada yaparak, tüm gezegeni askeri üs ağıyla kaplamayı tamamlamaya başlamıştı. Afganistan'daki savaşı bahane ederek, Moskova'nın halen veto gücüne sahip olduğu son bölgenin kalbinde de askeri üs kurdular: Orta Asya'da. Aynı zamanda, hidrokarbon kaynakları açısından zengin bir bölge olan, bunun yanı sıra, Washington'ın potansiyel rakip olarak gördüğü Rusya ve Çin arasındaki geçiş bölgesinin tam ortasında bulunan Kafkas havzasına yerleştiler.

Bu arada, yakın zamanda, NATO, eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin katılımıyla genişledi. Buna, Bush yönetiminin önerdiği askeri müdahale programının tamamını eklersek, gerçekten de, ABD'nin rakipsiz derecede askeri yayılımı ile karşılaşırız. ABD, Filipinler, Kolombiya, Afrika ve Yemen'e zaten askeri olarak müdahale etmektedir. Bush'un "Şeytan Ekseni"nde Irakla aynı kefeye koyduğu iki ülkeyi, İran ve Kuzey Kore'yi de tehdit etmektedir. Bu arada, Venezuela'daki Chávez rejimini de ısrarla devirmeye çalışmaktadır.

Washington, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, dünyanın geri kalanı ile arasındaki uçurumu giderek büyüten hedefini belirlemiştir. Bugün ABD, dünyadaki askeri harcamaların %40'ını yapmaktadır. Bu gidişle, askeri alanda, gezegendeki diğer tüm ülkelerin yaptığı harcamanın toplamına eşit harcama yapar hale gelecektir.

Yine de, bu hipergüç tam güç sahibi değildir. Bir zayıf noktası vardır; savaş makinesini durduracak ve askeri sürüklenişi tersine çevirecek bir güç: ABD halkı. ABD halkı, Vietnam Savaşı'nda, ABD yönetimlerinin katliamı sürdürmesini engelleyerek ve ABD birliklerini Vietnam'dan geri çekilmeye zorlayarak, bu savaş makinesini durdurabileceğini göstermiştir. Bu seferberlik, ABD savaş makinesini sıkıştırmış ve Birinci Körfez Savaşı'na dek kullanılmasını önlemiştir.

Son birkaç aydır, ABD'deki savaş karşıtı hareketin fark edilir biçimde büyümesine dayalı olarak bir umut var. Kimse, 11 Eylül üzerinden bir yıldan az bir zaman geçmişken, Washington geniş çaplı askeri operasyonlarına yeniden başladığından beri, savaş karşıtı hareketin bu kadar büyüyeceğini tahmin etmedi. Savaş karşıtı hareket büyümeye devam ediyor. Farklı bir küreselleşme hareketinde gördüğümüz gençlik radikalizasyonuna bağlanıyor.

Zaman sınırlamasına dayalı olarak, görünen o ki Irak karşısındaki savaşın durdurulabilmesi pek mümkün olmayacak. Ama, moral bozukluğunu önlemek açısından, uzun-vadeli bir askeri müdahale programı ile karşı karşıya olduğumuzu hesaba kattığımızda, şimdiden uzun-vadeli savaş karşıtı hareketi oluşturmalıyız. Washington, "terör ile savaş"ın on yıllar süreceğini açıkladı. Bu makineyi durdurmak ve ABD'nin saldırgan politikasına son vermek için bir hareket oluşturmak zorundayız.

WASHINGTON VE LONDRA'NIN SORUNLARI DAHA YENİ BAŞLADI[1]

MART 2003

Bu kısa makaleyi, 21 Mart 2003 tarihinde Irak'ın fethi için gerçekleşen ABD-İngiliz saldırısının başında yazdım.

Bush yönetimi, bu savaşa, şanslı kartı üzerine oynayan bir poker oyuncusu misali, sonuçlarını kesin olarak düşünmeden girdi. Ya da, ilahi adalete –bu konuda Usame Bin Ladin ile çok ortak noktası olan ABD başkanının dindarlığına dayalı olarak– güvenerek mi demeliyiz?

En basit tedbirliliğin gereği olan daima en kötüsünü düşünmenin aksine, Washington baştan beri, Irak karşıtı kampanyasını ülkenin işgal güçlerinin kontrolü altına alınacağı, bu güçlerin kurtuluş ordusu olarak karşılanacağı kolay bir zafer düşüncesi üzerine kurmuştu. Bu senaryonun kilit noktalarından biri, saf izleyicileri karşısında, Iraklı muhalefetin ABD yanlısı kesimi tarafından verilen sözdü. Bu, sonradan, Washington'ın denetiminde kurulacak yeni hükümetin temel desteği olacaktı.

---

1) Yazım tarihi, 24 Mart 2003.
İlk olarak, *Resistance*'da (Londra, Nisan 2003) yayımlandı.

Ama şu ana kadar, işler çok farklı ilerledi. Bunun birinci nedeni, Bush-Blair ikilisi arasında politik alanda yaşanan güçlükler –hepsinin üstünde, başta İngiltere ve ABD olmak üzere tüm dünyada ortaya çıkan kitlesel savaş karşıtı hareket– Washington'ı, uzun sürecek bir savaş korkusuyla, saldırısını ve yayılımını ertelemeye zorladı. Özellikle Nisan ayında beklenen hava muhalefetine dayalı olarak gerçekleşen erteleme, bombalama ile aşağı yukarı aynı zamanda başlayan kara saldırısını çabuklaştırdı. Oysa 1991 Körfez Savaşı'nda, ABD kara birliklerini göndermeden önce Irak ordusunu beş haftadan fazla süre yoğun biçimde hava bombardımanına tutmuştu.

Bu, Irak güçlerinin kara saldırısı başladığında halen savaşmaya eğilimi olduğu anlamına geliyordu –kesinlikle 1991'de olduğundan daha çok; 1991'de hava saldırısından kurtulabilenler bitkin ve şaşkın, koalisyon birliklerine kitleler halinde teslim olmuşlardı. Iraklılar, kendi açılarından, açıkça düşman olmasalar da, pek sıcak da davranmayarak işgal güçlerini şaşırttılar. Washington ve Londra'daki yöneticilerin hesaba katmadığı şey Irak halkının –Saddam Hüseyin'den nefret etmek için çok sayıda nedeni olan– kendilerinden nefret etmek için daha fazla nedeni olduğuydu. Iraklılar, koalisyonun 1991'de onları nasıl Saddam Hüseyin'e teslim ettiğini hatırlıyordu. Bu halk, hâlâ, Washington ve Londra'nın kendilerine, BM Güvenlik Konseyi'ndeki ortakları ile ihtilaf halinde, 20 yıldır uyguladıkları ambargonun sancısını çekmektedir. Bu durumda, İsrail devleti destekli eski İngiliz sömürgeci gücü ile Orta Doğu'nun önde gelen zaliminden oluşan bir ortaklığı, nasıl kurtarıcı olarak karşılarlar?

Saddam Hüseyin rejiminin düşüşü çoğu Iraklıda bir rahatlamaya neden olacaktır. Ancak, İngiltere ve ABD tarafından işgal edilmenin çok da arzulanacak bir şey olmadığının, Washington

ve Londra'nın derdinin Irak halkının mutluluğu değil, ülkenin kaynaklarına sahip olmak olduğunun da farkındadırlar. Bu yüzden, Washington için, Irak'ta kendi çıkarlarına dayalı bir hükümet kurmak ve Irak içişlerini kendi güçleriyle kontrol altında tutmak muhtemelen çok zor olacaktır –istediği biçimde, uzun süreli bir işgal amacıyla ülkede askeri üs kursa bile. Ve herkes, ABD ve İngiliz birlikleri için şehirlerde uzun süreli yerleşmenin ne kadar tehlikeli olacağını bilmektedir.

Washington ve Londra'nın sorunları daha yeni başladı. Savaş karşıtı hareket ile durumlarını daha da kötüleştirmek elimizde. George W. Bush, Tony Blair ve tüm destekçileri, saldırganlık savaşlarının bedelini çok ağır ödemek zorunda bırakılmalıdır.

Koalisyon birliklerinin Irak bölgesinden derhal, tamamen ve şartsız olarak geri çekilmesi için verilen savaş umut vaat ediyor. Bu, Irak halkının işgal güçleri olmaksızın özgür ve demokratik seçimlere gidebilmesi ve Irak'taki –ve İran, Suriye ve Türkiye'deki– Kürtlerin kendi geleceklerini belirleme hakkını elde etmesi talepleri ile birleştirilmelidir.

IRAK'TAKİ SAVAŞ VE "YENİ EMPERYAL DÜZEN"İN KURULUŞU[1]

NİSAN 2003

Bu röportaj, Jean-Marc Lachaud tarafından, Irak'ın ABD-İngiliz güçlerince işgalinin bölgesel sonuçları hakkında yapıldı.

Biz konuşurken, ABD ve İngiliz birlikleri Bağdat'a girmiş durumda. Sizce ABD bu savaşı neden istedi?

Öncelikle, bir savaş için doğrudan ekonomik açıklamalar ileri sürüldüğünde insanların neden bir parça şüpheli davrandığını anlıyorum. Bu gerçekten çoğunlukla küçültücü bir yaklaşım. Ancak ekonomik açıklama, öncelik dışı tutulamaz. Irak karşısındaki iki savaşta da, ekonomik sebepler esastır.

1990-91'de sorun, Irak'ı, Batı'nın yatırımlarının olduğu, petrolce zengin bir ülke olan Kuveyt'ten çıkarmaktı. Amaç, Saddam Hüseyin'i bölgedeki hegemonik projelerini gerçekleştirmekten alıkoymaktı. ABD o zaman Saddam'ı devirmedi çünkü şartlar, gerek uluslararası anlamda, gerek ABD'nin içişleri bakımından, Washington'ın Irak'ı işgal etmesi ve ülkenin kontrolünü ele geçir-

1) Yazım tarihi, 7 Nisan 2003.
İlk olarak, *Mouvement*'da (Paris, çeviri, no. 22, Mayıs 2003) yayımlandı.

mesi için uygun değildi. Bu nedenle, ABD Irak liderini yönetimde tutmak ile, onu devirecek bir halk ayaklanmasına izin vermek arasında seçim yapmak durumunda kaldı. Washington, tercihini Saddam'dan yana kullandı ve Mart 1991'de kopan isyanı ezmesine izin verdi. ABD, halk ayaklanmasından doğacak bir rejimle muhatap olmaktansa, bu onu korumak anlamına bile gelse, Saddam'ı yönetimde tutmayı seçti. Irak üzerinde bir cinai ambargo uygulandı (BM'nin verdiği bilgiye göre bir milyonun üzerinde ölüme neden oldu). Bu durum, arzın talebi aştığı dünya petrol pazarı açısından ve Irak petrol üretiminin düşürülmesiyle tamamıyla uyumluydu.

Ama bu durum sadece geçici olabilir. Talebin düzenli biçimde artığı ve küresel kaynakların sınırlı olduğu dikkate alındığında, petrol pazarı sıkışma tehlikesi içindedir. Yine de, Washington açısından, şayet ABD çıkarlarına faydası yoksa Irak petrol üretiminin eski durumuna getirilmesi ve artırılması düşünülemez.

11 Eylül 2001, George W. Bush'a, Irak'ı işgal etmek için ihtiyaç duyduğu politik koşulları sağladı. Bu yüzden, ABD operasyona daldı. Amacı, Bağdat'ta kendi kontrolü altında bir hükümet kurarak, Irak rejiminin, ambargonun kaldırılması için çalışmaları amacıyla cesaretlendirmek üzere Fransa ve Rusya petrol şirketlerine sağladığı imtiyazları kaldırmak. Ödül, Irak petrolünü ele geçirerek aslan payını ABD ve İngiltere'ye ayırmak. Ortada muazzam bir pasta var, Irak dünya petrol yataklarının %12'sine sahip. Dahası, ABD, OPEC üzerinde olduğu gibi, dünya petrol yataklarının 2/3'üne sahip olan Körfez bölgesindeki hegemonyasını güçlendirmenin peşinde. Aynı zamanda, doların değerini korumanın da peşinde (Irak, İran ve Venezuela petrollerini euro üzerinden fiyatlandırmayı düşünüyor). Irak petrolünün kontrolü ABD için, potansiyel düşmanları (Çin) ve ortakları (Avrupa ülkeleri ve Japonya) üzerinde önemli bir avantaj sağ-

layacaktır. Son olarak, ABD için, Irak'ın yeniden inşasının oluşturacağı pazarın öneminden bahsetmek lazım. Bu, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana olan en büyük yeniden inşa projesidir –ne de olsa Irak faturaları ödeyecek kaynaklara sahiptir.

Bu ihtilaf Körfez Bölgesi'ni uzun süreli bir istikrarsızlığa nasıl sürükleyebilir?

Bu ikinci Irak savaşı ve sonrası dönem, genel olarak Batı'ya ve özellikle ABD'ye zaten ortaya çıkmış olan büyük kızgınlığı körükleyebilir (İsrail-Arap ihtilafına, Irak ambargosuna, ABD birliklerinin Suudi krallığında veya başka yerde konuşlanmasına vb. duyulan kızgınlık).

Orta Doğu halkları için, ABD'nin, önceki sömürgeci güçlerin yaptığına eşdeğer bir modern nüfuz edinme isteğinin bir delili bu savaş. Cereyan etmekte olan savaş ve peşinden gelmesi muhtemel olan Irak'ın askeri işgali, bu kızgınlığı daha da büyütecek. Bu kızgınlığın dışavurumları, aynı zamanda, şimdi olduğundan da fazla biçimde, ABD himayesi altında anti sosyal iç politikalar güden despot Arap rejimlerine yönelecek.

Yalnızca Orta Doğu'nun istikrarı tehlikede değil. 11 Eylül'de gördüğümüz üzere, dünyanın geri kalanı da tehdit altında. Sahadaki güç dengesizliği aşikar olduğundan ve cephe savaşları imkansız gözüktüğünden, terörist eylem kisvesi altında savaşı, baskın güçlerin kalbine taşımak gibi çok güçlü bir eğilimin olduğu bir gerçek. Böyle istilacı bir askeri güçle karşılaşınca, ABD'de "asimetrik araç" tabir edilen –saldırı altındaki gücün en zayıf noktalarını hedef alan silah veya taktikler– şeye başvurunun artması kaçınılmaz.

İslami fundamentalizmin büyümesinin ötesinde, Orta Doğu'da

emperyalist karşıtı bir direnişin yeniden canlanmasını da görmek mümkün mü?

Tarihi nedenlerden ötürü, son yirmi yıldır, İslami fundamentalizm, özellikle en radikal biçimlerde, halk kızgınlığının ayrıcalıklı ifade şekli haline geldi. İlerici dışavurumların iflasının bıraktığı boşluk, Batı'ya karşı, yeni bir fundamentalizm akımı (ilerici milliyetçi hareketlere karşı olduğu zamanlarda İslami fundamentalizmin önde gelen özelliklerinden biri değildi) tarafından dolduruldu. Hâlâ içinde bulunduğumuz durum budur. Dünyanın bu bölümünde sol-kanat bir anti-emperyalist hareket yaratabilme umudu ise, dünyanın geri kalanında ne olup bittiğine bağlıdır.

Neoliberalizme karşı birkaç yıl önce doğan küresel adalet hareketinin ilerlemesi, Orta Doğu'daki insanların dikkatini çekmişti. Batı'da savaş karşıtı hareketin büyümesi ise Arap kamuoyu için çok daha anlamlıydı. Unutmayın, bu savaş karşıtı hareket, küresel adalet hareketinin büyümesinden yararlanmasaydı, asla bu kadar çabuk zamanda bu boyuta ulaşamazdı. Küresel adalet hareketi, Porto Alegre'deki Sosyal Forumlar'ın göstermiş olduğu gibi savaş karşıtı boyutu açıkça benimsedi. Bu küresel hareket, ABD hipergücünü dengelemeye ve böylelikle bu ülkenin izlediği, tüm dünyayı daha çok barbarlığa itecek tehlikeli yolun önünü kesmeye muktedir tek güçtür. Aynı zamanda dünyanın geri kalanında, Batılı ülkelerde, Avrupa'da, bu tür emperyalist politikaya karşı olan geniş kitlelerin bulunduğunu göstermektedir. Bu, ancak, Müslüman ülkelerdeki insanların olayları "medeniyetlerin çatışması"ndan farklı bir prizmadan görmesini sağlayabilir. İnsanların, gerçekte ne olup bittiğini anlamasına, dini perspektiflerini ilerici politik bilinç ile değiştirmesine yol açar. Ancak bu şimdilik, gerçekten uzak, sadece bir umuttur.

İsrail-Filistin çatışmasında politik olarak uzlaşmaya gidilmesi yönünde bir hareket olacağını düşünmek makul olur mu?

Bu, Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra Irak'ta olayların nasıl gelişeceğine, ABD'nin Irak'ı ne biçimde kontrol edeceğine bağlıdır. ABD karşıtı hislerin bir kaynağı olan Arap-İsrail sorununa, bölgesel hegemonyasını kullanarak çözüm getirmek ABD'nin yararına olur. Sonuç olarak, Washington'dan, Birinci Körfez Savaşı sonrasında gördüğümüz gibi, daha güçlü bir müdahale görebiliriz; Ariel Şaron'a baskı uygulamak dahil. Washington zaten, Filistin halkına üzerinde yeni bir tür politik temsili empoze etmiş durumda.

Ancak soru, "adil ve kalıcı" bir düzenlemenin şimdi akla uygun olup olmadığı ise, benim cevabım kategorik olarak "Hayır" İlişkilerin mevcut halinden, güvenilir bir uzlaşma ortaya çıkması mümkün değildir. Oslo süreci gerçek bir barışa gitmediyse, ABD matriksinin Orta Doğu'da kurmaya çalıştığı kontrolün bir unsurundan başka bir şey olmayan *Pax Americana*'nın, savaş sonrası bu kin dolu ortamda işe yarayacağı nasıl düşünülebilir?

MORALİ BOZULMUŞ BİR SAVAŞ KARŞITI EYLEMCİYE MEKTUP[1]

NİSAN 2003

Saldırının yaklaştığı aylarda savaş karşıtı hareketin etkileyici biçimde büyümesi ve saldırının ilk günlerinde ABD-İngiliz güçlerinin karşılaştığı askeri direniş, eylemciler arasında birtakım yanılsamalara neden oldu. Sonuçta, işgalcilerin Bağdat'ı almasıyla, savaş karşıtı harekette bir moral bozukluğu havası esti. Sıcağı sıcağına yazılan bu "mektup", bir cevap olarak kaleme alındı. Pek çok ülkeye yayıldı, ve pek çok dile çevrildi. Açıkça, bir ihtiyacı karşıladı.

Değerli dost

Irak'taki yönetimin çöktüğüne dair haberlerin sende yarattığı hayal kırıklığının gereksiz olduğunu düşünüyorum.

Elbette bu hayal kırıklığını anlıyorum. Seni esas üzen, bu çöküşün Washington ve Londra'daki akbabaların leşlere saldırmasına izin verecek olması. Bu, Bush-Blair ikilisinin (hadi onlara 2B diyelim –onlara bombacı demekten sonra uygun düşer) dünya kamuoyunun çoğunluğuna açıkça karşı gelerek girdiği bir sa-

1) Yazım tarihi, 14 Nisan 2003.
ZNet, *L'Humanité* (Paris), *Liberazione* (Roma), *La Libre Belgique* (Brüksel), *Le Courrier*'de (Cenevre) gibi dergilerde tümü veya bazı bölümleri basıldı.

vaştı. Şimdi bile, bu savaşı, demokratik ideallerden esinlenen bir "özgürlük savaşı" olarak tabir etmekteler. Evet, insanı çileden çıkartıyor!

Aylardan beri formüle etteğimiz öngörüleri hatırla. Bunlar birkaç hipotez altında toplanabilir:

1) 2B'nin en kolay işi çok zorluk yaşamadan yenebilecekleri Saddam Hüseyin yönetimini devirmek olacaktır. Esas sorunlan ise sonradan başlayacak.

2) Iraklı kalabalıkların, Saddam Hüseyin'in düşüşünü kutlayacağını hesapladıkları için kamuoyuna karşı geldiler. Böyle bir gösteriye karşı hazırlıklı olmalıydık. Baasçı diktatörden ne kadar nefret edildiğini –iyi nedenlerle– göz önüne aldığımızda, bu durum kaçınılmazdı.

3) 2B maceracıdır, kumarbazdır; en iyi senaryo üzerine oynayarak bu savaşa girdiler. Irak devlet yapısının çoğunu, özellikle orduyu kontrol altına almak üzerine oynadılar. Ordu Saddam'a arkasını dönecek ve zafer sonrasında Irak kontrolünü ellerine geçireceklerdi. Ama müdahalelerinin –Saddam Hüseyin'i yumuşatma girişimi ve Irak petrol yataklarının işgali ile başlayacak olan– en olası sonucu devlet yapısının dağılması ve kanla damgalanmış muazzam bir kaos yaşanması olacaktır.

Tüm bu öngörüler doğrulanmıştır. Son değerlendirmede, meydana gelmiş hiçbir şey sizi şaşırtmamış olmalı, hepsi tahmin edilebilirdi. Son birkaç günün olaylarına bakalım:

1. "ZAFER"

Bir yanda, dünyadaki askeri harcamaların %40'ını tek başına gerçekleştiren dünyanın en büyük askeri gücünün büyük bir vasal güç ile kurduğu bir "koalisyon"; diğer yanda sahip olduğu as-

keri güçlerin 2/3'ü 1991'de yok edilmiş olan, kalan 1/3'ü ise kendisine yıllardır uygulanan ambargo sonucunda tükenmiş bir Üçüncü Dünya ülkesi vardı. Bu şartlar altında, Irak'ın uğradığı hezimete kim şaşırabilir?

Aynı yönetim Irak güçlerinin 1991'de Kuveyt ve Güney Irak'ta düşüşü ile zaten acı bir yenilgi yaşamıştı. Doğru, bu kez Washington'ın amacı şehirleri almak ve tüm ülkeyi işgal etmekti; itiraf etmek gerekirse, bu, ulaşması daha zor bir hedefti. Ama bu sırada, ülke yirmi yılı aşkın zamandır süren savaşlardan, bombalamalardan ve ambargodan bitap düşmüştü. Washington'ın fethetmeye hazırlandığı ülke bu durumdaydı. Ve 2003'te de, 1991'de olduğu gibi Bağdat'tan aldığı emirleri yerine getirmekle yükümlü Iraklıların büyük çoğunluğu, Baasçı rejimden nefret ediyordu. Bu şartlar altında, kim halk seferberliği bekleyebilirdi?

Gerçekte şaşırtıcı olan, ABD ve İngiliz birliklerinin çabucak kazandığı zafer değil, Irak birliklerinin saldırının ilk günlerinde gösterdiği direnişti. Hatırla, tüm yorumcular, başta, hızlı bir zafer tahminine dudak büktüler. Çoğu, 1991'de beklenen bataklığın sonunda gerçek olacağını düşündü. Başlangıçtaki direnişin nedenleri konusunda yanılıyorlardı. Bu direniş, yoğun bombalama operasyonu ile kara saldırısının eşzamanlı olarak başlamış olmasına dayanıyordu. 1991'de ise Washington, kendi birliklerini kara saldırısı için göndermeden önce, Irak ordusunu beş haftadan daha uzun bir süre yoğun hava bombardımanına tutmuştu. Bu da, bugünkü durumda, Irak birliklerinin kara saldırısı başladığında, hâlâ savaşacak gücü olduğu anlamına geliyordu. 1991'de bombalamalardan kurtulan birlikler bitap düşmüş, aptallaşmış, kitleler halinde koalisyon birliklerine teslim olmuşlardı.

Rejimin güçleri, daha fazlası değil! Irak'taki gerçek halk direnişine kafası karışan, rejim birliklerinin Bağdat'ı savunmasına, 1982'de İsrail ordusunun kuşatmasında halkın Beyrut'u savunmasına kafası karışan herkes, ordunun başarı şansı hakkında olduğu kadar, Irak halkının Saddam Hüseyin'in zorba rejimi ile olan ilişkisi konusunda da yanıldı. Pentagon'un planının başarısızlığı, saldırının ilk günündeki "fırsatçı" bombalamalar sırasında, esas hedeflerini ıskaladığı gerçeğidir: Saddam Hüseyin. Eğer bombayla öldürülmüş veya gizlice kaçmış olsaydı; Saddam Hüseyin'in başkomutan rolünün sona erişi doğrudan, Bağdat savunmasındaki hızlanmış çöküşe neden olurdu. Böyle bir merkezci, bireysel diktatör yönetimde, diktatörden kurtulmak, rejimin dayandığı esasları ortadan kaldırmak için yeterlidir.

2. HALKIN TEPKİSİ

Irak halkının, diktatörün düştüğünü öğrendikleri zaman duyduğu sevinç ve rahatlamaya kim şaşırabilir? Iraklıların yaşadıklarını yaşamadığım halde, ben bile gerçek anlamda ferahladım. Irak Baasçı diktatörlük yönetimi Temmuz 1968'de, benim, dünyanın pek çok yerinde neslimin diğer üyeleri gibi değişimimin ortasında olduğum bir dönemde göreve geldi. Yeni rejimin birinci önceliği, Orta Doğu'daki katalizörü Haziran 1967'de Arap rejimlerinin İsrail saldırısı karşısında uğradığı yenilgi olan bu radikalizasyonun Irak'taki ifade biçimini ezmekti.

Bağdat'ta kurulan terör saltanatı, güney Irak'ta Guevarist Halit Ahmet Zeki ve Irak Komünist Partisi'nden kopan sol kanadın açtığı gerilla cephesini acımasızca ezmeye girişti. Yeni cunta kısa zamanda bölgenin en korkunç rejimi unvanını kazandı. Iraklı militanlar, tutuklanıp işkence görerek ölmektense, rejim güçleri karşısında savaşarak ölmeyi yeğlediler. Baasçı rejim, Arap solu-

nun en büyük bileşeni olan Irak solunu, kanlı biçimde ezdi. Böylelikle, Orta Doğu'daki muhalif halk hareketleri üzerinde İslami fundamentalizm hegemonyasını kurmak için gereken zemini sağlamış oldu. Son elli yılda Hitler ile kıyaslanmış olan tüm diktatörler arasında, orijinaline en fazla benzeyen Saddam Hüseyin'dir –yalnızca rejiminin dahili özellikleri bakımından değil (ideolojik olarak seferber olmuş kitleleri haricinde), kör bir megalomani ile beslenen yayılımcı bir tavır sergilemesi bakımından da.

Otuz beş yıldır, bu nefret dolu rejimin düşüşünü umdum ve bekledim! Bu nedenle, nihayet düştüğünde, milyonlarca Iraklı kadın ve erkek gibi ben de rahatladım. Irak halkının rahatlaması şaşırtıcı değildi, kesinlikle tahmin edilebilir bir durumdu. Şaşırtıcı olan, en azından Washington ve Londra açısından şaşırtıcı olan, Arap Iraklıların birliklerini kayıtsız biçimde karşılamasıydı –kazandıklarını sandıkları Şii güney bölgesinde bile durum böyleydi.

Bunu anlamak da zor değil. Washington ve Londra'nın hesaba katmadığı şey, Saddam Hüseyin'den nefret etmek için pek çok nedeni olan bu insanların, kendilerinden nefret etmek için daha çok nedeni olduğuydu. Iraklılar, koalisyonun 1991'de kendilerini Saddam'a nasıl teslim ettiğini unutmadılar. Hâlâ, Washington ve Londra'nın, BM Güvenlik Konseyi'ndeki ortakları ile ihtilafa düşerek yirmi yıldır kendilerine uyguladıkları soykırım gibi ambargonun sıkıntısını yaşıyorlar. Bu durumda, Orta Doğu'nun baş zalimi veya İsrail devletinin destekçisi ABD'yi, arkalarında acı anılar bırakan İngiliz sömürgecilerini, kurtarıcı olarak karşılayamazlardı.

Bu gerçeğin bir sonucu olarak, Iraklıların sevinç gösterileri kısıtlandı. Washington, ABD-İngiliz birliklerinin "kurtarıcı" olarak

karşılandığı izlenimi verebilmek için propaganda hilelerine başvurmak zorunda kaldı. Sadece ganimetçiler tarafından "Bush çok iyi" şeklinde selamlandılar. İşgal birlikleri, "kanunsuz komutanlar"ın emriyle, mahsus, bu ganimetçilerin güdülerini "kurtardılar" İşgali halk düşmanlığından koruduklarını düşünüyorlardı oysa ki sonuçta bu düşmanlığı daha da büyüttüler (Bağdat'ta iyi korunan tek kamu binası Petrol Bakanlığı, iyi korunan bölgeler de petrol yataklarıydı). Yeni işgalciler, tarihin hafızasında, XIII. yüzyılda Bağdat'ın Moğol istilasında yağmalanmasının modern eşdeğeri olarak kabul edilebilecek biçimde yağmalanmasının sorumlusudur.

Irak halkı içerisinde, işgalci birliklerle ortaklık eden ve varlıklarını kitle halinde coşkuyla karşılayan tek kesim Kürtler olmuştur. Bir kez daha, Irak Kürdistanı'nın liderleri, bu kadar sıklıkla zavallı müttefiklerle ittifak kurarak ne kadar dar görüşlü olduklarını göstermişlerdir: İsrail, İran Şahı, Türk hükümeti, İranlı mollalar –hatta Saddam Hüseyin! Arap dünyasının kızgınlığının hedefi olmaya mahkum bir işgal gücü, gelecek Irak Kürdistanı'nın sonu konusunda kesin kararı verecek tek müttefik ile ödün vererek anlaşmaya gitmeyi engelleme duyarlılığa sahip değildiler. Kürtler için, liderlerinin, işgal güçlerinin sadık ortağı imajını onaylaması felaket olurdu. Esasında, ABD ve İngiltere'nin, Kürt halkının kendi geleceğini belirleme hakkını savunmak gibi bir derdi yoktur. Eğer ülke üzerinde egemenlik kurma amaçlarına hizmet edecekse, Iraklı Kürtlerini kurban etmekte tereddüt etmeyeceklerdir.

3. IRAK'I KONTROL ETMEK, DÜNYA ÜZERİNDE EGEMEN OLMAK

Irak şehirlerinin küçük çaplı ganimetçileri, bu erken tarihte çoktan, büyük çaplı ganimetçilerin, işgal güçlerinin görevini

karmaşıklaştırdı. Her geçen gün, 2B için, kendilerinden candan biçimde nefret eden bir halk karşısında Irak'ı kontrol etmenin ne kadar zor olacağını teyit etmektedir. Dolandırıcı Ahmet Çelebi ile, ABD birliklerinin bagajında beraberinde getirdikleri de bu durumu değiştirmekten acizdir.

ABD'nin sorunu –1945 sonrasında, eski rejimin tüm tabakalarından (Japonya'da imparatorun kendisi de dahil olmak üzere) yararlanabildiği Almanya ve Japonya'dan daha öte bir boyutta– Irak'ta, Saddam Hüseyin'in yapısından geri kalanlar dışında dayanabileceği bir şeyin olmayışıdır. Sadece eski rejimin uşakları, işgal güçlerine sadakatle hizmet edecek ahlak seviyesindedir. Tek başlarına, ülkenin yeni efendilerine coşkuyla hizmet edeceklerdir çünkü bu şekilde hem güce susamışlıklarını giderecek hem de kellelerini kurtaracaklardır. Bu da, Iraklıların geri kalan büyük çoğunluğu için, işgali hepten nefret edilir hale getirecektir.

ABD, Arap dünyasında daha ötelere yayıldıkça, birliklerini sıkıştırıyor. Tüm Orta Doğu ülkelerinde ve İslam dünyasında kazandığı nefret defalarca yüzüne vurulmuştu; 11 Eylül 2001 bu nefretin şimdiye kadarki en gösterişli ve ölümcül ifadesiydi. Irak'ın işgali genel kızgınlığı uçlara taşıyacak, Washington destekli bölgesel düzenin parçalanmasını hızlandıracaktır. *Pax Americana* oluşmayacaktır. Onun yerine, baş barbar Washington ve müttefiklerinin dini fanatizme karşı sürdürdüğü barbarlığın karşısında, barbarlık yönünde bir adım daha atılacaktır. Dünyanın bu bölgesinde ilerici güçler ortaya çıkmadığı sürece bu böyle devam edip gidecektir.

ABD egemenliğinde küresel bir imparatorluk kurma projesi kesinlikle başarısızlığa mahkumdur. Bu bakımdan, Irak'taki askeri zaferinin verdiği geçici izlenimin aksine, Washington, politik tersliklerin sıkıntısını şimdiden çekmektedir. Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana ABD hegemonyası hiçbir zaman dün-

yaya bu şekilde meydan okumamış ve bu hegemonya hiçbir zaman mutabakattan bu denli yoksun olmamıştı. Bu, uluslararası seviyede bir olaydır; Washington'ın, sadık müttefikleri olarak gördüğü ülkeler bu zamana kadar hiç bu kadar yaygın biçimde şikayet ve huysuzluk sergilememişti. Türk hükümeti bile, ABD birliklerinin kendi topraklarından geçmesine izin vermedi. Washington, BM Güvenlik Konseyi'nde Irak savaşı için ihtiyaç duyduğu dokuz oyu satın almakta başarısız olduğu gibi, Türk hükümetini satın almakta da başarısız oldu.

İtiraf etmek gerekirse, bu ülkeler savaş karşıtı hareket için güvenilir müttefikler değiller, hatta müttefik bile değiller –Fransa ve Rusya, kendi sınırları içerisinde, ABD'nin de kendi topraklarında yaptığı gibi zalim ve nefret dolular. Ama devletler sistemindeki bu kakofoni Washington yönetimindeki büyük imparatorluk ile birleştiğinde, imparatorluk projesindeki diğer büyük tersliği yansıttı. Elbette, diğer süper gücün ortaya çıkışından bahsediyorum, tarihte dünya halk seferberliğinin en büyük günü olan 15 Şubat 2003'teki gösteriler sonrasında *New York Times*'ın adlandırdığı gibi; "dünya kamuoyu" "Dünya kamuoyu", ya da, anketlerin yansıtmadığı gerçek hareket, savaş karşıtı hareket.

1990'lar boyunca çoğu kişi, bu hareketin göze çarpıcı bir zayıflık eşiğinin artık üstesinden gelemeyeceğini düşünüyordu. Vietnam yıllarının tamamen gömüldüğünü, Washington'ın Vietnam'da dersini alarak, Panama'dan itibaren (1989), sonraki savaşlarında, dersini almış biçimde davrandığını düşünüyorlardı. Ama 2002 sonbaharının başından itibaren, yeni bir savaş karşıtı hareketin nefes kesici biçimde yükselişine şahit olduk. Bu hareket, pek çok ülkede, hatta ABD'de tarihe geçti. Kesin olan bir gerçek var ki; kilit seferberlik, elbette ABD'nin kendi içinde meydana gelendir. ABD savaş karşıtı hareket henüz Vietnam yıl-

larında ulaştığı noktaya gelmedi, ama, 11 Eylül travmasına ve Bush yönetiminin bu travmayı istismar etmesine rağmen, belirli bir kitle seviyesine ulaşarak sivrildi.

Irak'ın "kurtuluşu"nun dikkatle seçilmiş görüntüleri ve Pentagon'un senaryoları çok sayıda savaş karşıtını etkiledi. Ama her geçen gün savaş karşıtı hareketin ne denli haklı olduğunu gösteriyor. Sayısız ölüm, kitle katliamları ve Irak'ın ulusal refahının yağma edilmesi, Irak halkının, yabancı bir ülke tarafından işgali karşılığında aldığı "kurtuluş"un bedelini ödemeye nasıl zorlandığını gösteriyor. Washington, dünyanın gözünden saklanamayacak bir ülkede –her zamankinden daha kaotik olan Afganistan'ın aksine– batağa saplandıkça, savaş karşıtı hareket daha da yükselecektir.

Bu hareketin muazzam büyümesi, Seattle'da doğan neoliberal küreselleşme karşıtı küresel hareket tarafından üç yıldır süren mücadele üzerinde yükselmiş olmasıyla mümkün oldu. Bu iki boyut, birbirini beslemeyi ve insanların, neoliberalizm ile savaşın aynı hakim sistemin –devrilmesi gereken– iki yüzü olduğuna dair bilincini güçlendirecektir.

DİZİN

Abrams, Elliott: 53

Albright, Madeleine: 43

Allon, Yigal: 48, 51, 163, 169, 174, 178, 179, 217, 263, 265, 266, 267, 269, 270, 274, 276, 282, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 301, 302, 303, 304, 305, 308, 310, 311, 322, 323

Amanullah (Afganistan Şahı): 115, 118

Amin, Hafizullah: 107, 108, 112, 116, 117, 119, 120, 121, 123

Arafat, Yaser: 48, 49, 50, 64, 97, 163, 170, 172, 176, 180, 181, 182, 183, 185, 186, 188, 193, 194, 195, 196, 197, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 215, 216, 220, 221, 222, 229, 232, 235, 236, 237, 238, 246, 256, 257, 261, 262, 263, 264, 268, 269, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 277, 280, 299, 300, 301, 303, 304, 306, 308, 309, 310, 314, 317, 318, 323

Armitage, Richard: 53

Ayed, Halit: 249, 250, 260

Avineri, Shlomo: 176

Beni Sadr, Ebul-Hasan: 71

Barak, Ehud: 49, 50, 202, 322, 324

Bazargan, Mehdi: 93

Balfour, Arthur: 13

Begin, Menahem: 51, 168, 179, 197, 245, 265, 272, 289, 293, 322

Ben Gal, Avigdor: 219

Ben-Gurion, David: 284, 285, 286, 289

Bencedid, Şadli: 204

Benvenisti, Meron: 172, 177, 247, 248, 299, 303, 311

Beilin, Yossi: 50, 51, 64

Butto, Zülfikar Ali: 70, 77, 79, 80

Bin Ladin, Usame: 42, 57, 351

Blair, Tony: 352, 353, 359

Brejnev, Leonid: 112, 117, 119, 142, 194, 261

Bolton, John: 53

Buber, Martin: 290

Bush, George H. W.: 30, 44, 47, 57, 201, 220, 263, 264, 308, 311, 333, 334, 337, 342

Bush, George W. (Jr.): 26, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 64, 65, 107, 145, 324, 328, 329, 330, 339, 340, 341, 342, 343, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 352, 353, 355, 359, 364, 367

Carroll, Philip: 65

Carter, James (Jimmy): 39, 179, 265

Chamoun, Camile: 22

Chávez, Hugo: 349

Cheney, Richard Dick: 53

Clinton, William (Bill): 49, 52, 53, 56, 57, 261, 311

Cibril, Ahmet: 238

Cohen, Geula: 168

Davud, Muhammed: 119, 145

Dayan, Mose: 178, 297

Dobriansky, Paula: 53

Dubs, Adolph: 40

Dumas, Roland: 335

Eban, Abba: 220, 221, 297

Ebu Şerif, Bassam: 202, 240

Ebu Iyad (Halef, Salah): 209, 221, 234, 235

Ebu Cihad (El-Vezir, Halil): 202

Ebu Mazen (Abbas, Mahmud): 50, 51, 64

Ebu Musa (Mouragha, Said Musa): 238

Ebu Rahmeh, Fayez: 257, 260

Ebu Lughod, İbrahim: 248, 257

Eisenhower, Dwight (Ike): 22, 26

El Benna, Hasan: 71

El Kuka, Halil: 241

El Masri, Zafer: 246

Esat (El-), Hafiz: 33, 184, 315

Eshkol, Levi: 295

Flapan, Simha: 290, 292, 297

Gaulle (de), Charles: 29

Gorbaçov, Mihail: 112, 122, 124, 125, 135, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 146, 149, 152, 156, 157, 158, 202, 257, 261, 263, 312
Gülbenkyan, Kalust: 14

Habaş, Georges: 187, 191, 194, 196, 203, 206, 209, 215, 221, 222, 227, 231, 233, 237, 239, 255, 257
Hakim (El-Muhammed Bekir): 331
Halis, Yunus: 148
Hamaney, Ali: 90, 93
Hammadi, Sadun: 332
Hankey, Maurice: 13
Havatme, Naif: 187, 188, 225
Herzl, Théodore: 284, 285, 286, 287, 288, 289, 301
Hikmetyar: 132, 148, 159
Humeyni, Ayetullah: 38, 39, 40, 72, 80, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 131, 140
Humeyni, Ahmed: 92, 93
Hüseyin (Ürdün Kralı): 163, 169, 172, 178, 181, 182, 183, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 203, 207, 213, 216, 226, 232, 244, 245, 246, 250, 258, 262, 270, 280, 298, 305, 306, 307
Hüseyin, Saddam: 41, 42, 43, 44, 45, 56, 57, 59, 72, 88, 92, 97, 102, 131, 132, 198, 203, 263, 327, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 342, 343, 348, 352, 354, 355, 358, 360, 362, 363, 364, 365

Ismay, Lord: 17

İran Şahı (Pehlevi, Muhammed Rıza): 18, 19, 35, 36, 39, 40, 77, 80, 86, 87, 88, 269, 364

İbn Suud (Abdül-Aziz Ben Abdül-Rahman): 16, 17

Jabotinsky, Vladimir: 289, 290, 293

Johnson, Lyndon B.: 26, 29

Kaddafi (El), Muammer: 32, 70, 78

Karmal, Babrak: 107, 108, 112, 117, 120, 121, 123, 124, 125

Karzai, Hamit: 59

Kasım, Abdül-Kerim: 23

Kasım, Abdül-Settar: 204, 213

Kemal, Mustafa (Atatürk): 71, 115

Khane, Meir: 167

Halilzad, Zalmay: 53

Kishtmand, Sultan Ali: 125

Kissinger, Henry: 30, 37, 128, 143, 201

Kruşçev, Nikita: 142

Magnes, Yuda: 290

Majruh, S. B.: 147, 148

Mesut, Ahmed Şah: 149

McKinley, William: 15

Muntazeri, Ali Hüseyin: 90, 92, 93

Musaddık, Muhammed: 19, 87, 77, 93

Mucaddedi, Sibgatullah: 149, 159

Necibullah, Muhammed: 59, 124, 125, 126, 132, 141, 143, 144, 145, 149, 150, 156, 157, 158, 159

Nasır, Cemal Abdel: 20, 21, 22, 23, 24, 25, 30, 32, 33, 34, 71, 77, 79, 100, 101, 115, 320

Necip, Ahmed: 20

Numeyri, Gaffar: 34

Nixon, Richard: 30, 35, 36

Orr, Akiva: 218, 219, 287

Özal, Turgut: 335

Peres, Şimon: 48, 50, 52, 163, 166, 167, 168, 169, 170, 176, 177, 179, 180, 195, 197, 198, 201, 203, 205, 217, 219, 220, 246, 258, 261, 263, 264, 265, 266, 267, 270, 272, 274, 275, 276, 297, 299, 307, 308, 324

Perle, Richard: 53

Perlmutter, Amos: 97, 310

Pol Pot (Sor, Saloth): 120

Powell, Colin: 57, 346

Putin, Vladimir: 59

Rabin, İzak: 48, 49, 175, 218, 253, 260, 261, 264, 265, 266, 267, 269, 270, 272, 274, 275, 276, 301, 308, 309, 310, 314
Rabbani, Burhaneddin: 158
Rafsancani, Ali Ekber Haşimi: 84, 90, 92, 93, 94, 270, 332
Rice, Condoleezza: 53
Rockefeller, David: 53
Rodman, Peter: 53
Rumsfeld, Donald: 53, 57, 59, 60, 62, 345

Said, Edward: 257, 299
Sallal (El-), Abdullah: 115
Sedat (El-), Enver: 33, 34, 37, 38, 41, 48, 79, 101, 171, 179, 189, 190, 192, 203, 204, 213, 245, 265, 299, 306, 322
Segal, Jerome: 220, 226
Schneider, William: 53
Schröder, Gerhard: 343
Schwarzkopf, Norman: 102, 327, 333
Shultz, George: 179, 197, 202, 207, 208
Sihanuk, Norodom: 149
Siniora, Hanna: 257, 260
Sneh, Moşe: 218, 219

Şah, Ahmed: 149

Şamir, İzak: 47, 64, 175, 178, 179, 207, 219, 220, 263, 264, 265, 271, 286, 308, 322

Şaron, Ariel: 20, 50, 51, 52, 64, 163, 167, 319, 323, 324, 358

Şark, Hasan: 145

Taraki, Nur Muhammed: 108, 116, 117

Thieu, Nguyen Van: 143

Truman, Harry: 18, 26, 286, 328

Weizman, Ezer: 229

Wilson, Thomas Woodrow: 14

Wolfowitz, Paul: 53

Yamani, Ahmet Zeki: 36

Yariv, Aharon: 218

Yeltsin, Boris: 261

Zaher (Afganistan Şahı): 119, 128, 145, 148, 149, 150

Zeki, Halit Ahmet: 362

Zeevi, Rehavam: 167, 324

Ziya Ül Hak, Muhammed: 69, 70, 80, 94, 118, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 135

Zoellick, Robert: 53

GILBERT ACHCAR KAYNAYAN ORTA DOĞU

Lübnan kökenli siyaset bilimci Gilbert Achcar'ın 'Kaynayan Orta Doğu' adlı çalışması, geçtiğimiz çeyrek yüzyıl boyunca bölgede yaşanan savaşları, saldırıları ve siyasal çatışmaları, tarihsel bir perspektifle ele alıyor. Bölge üzerindeki emperyal stratejilerin değişimini ve buna karşı gelişen dinamikleri keskin öngörüleriyle irdeliyor.

Yirmi yıl boyunca yayımlanmış makalelerden oluşan bir derleme, bütün aydınlar için bir meydan okuma niteliği taşır.
Gilbert Achcar, yazılarındaki bilge ve derin 'dogmatik olmayan bir marksist' bakışla bu zorluğu kolayca aşıyor.

Bölünen, birleştirilen ve habire üzerinde oyunlar oynanan; insan yaşamlarının biblolardan daha değersiz hale getirildiği Orta Doğu coğrafyasına ve tarihine insancıl, barışçıl ve marksist bir bakış...

Tarih Toplum Kuram · 32 www.ithaki.com.tr

ISBN 975-273-070-1

9789752730700

ithaki